

คติพุทธในชุมชนไทยพุทธมรเียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2557
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

BUDDHIST PRINCIPLE IN PHUMRIANG THAI BUDDHIST COMMUNITY,
CHAIYA DISTRICT, SURAT THANI PROVINCE

Miss Thittayabhorn Mitudom

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Architecture Program in Architecture

Department of Architecture

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2014

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	คติพุทธในชุมชนไทยพุทธมรเขียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
โดย	นางสาวทิตยาพร มิตรอุดม
สาขาวิชา	สถาปัตยกรรม
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	อาจารย์ ดร. วันชัย มงคลประดิษฐ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

.....คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐิ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุานิศวร เจริญพงศ์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(อาจารย์ ดร. วันชัย มงคลประดิษฐ)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิมลรัตน์ อิศระธรรมนุญ)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วาริษา วงศ์พยัต)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(อาจารย์ ดร. เกรียงไกร เกิดศิริ)

ทิตยาพร มิตรอุดม : คติพุทธในชุมชนไทยพุทธพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี (BUDDHIST PRINCIPLE IN PHUMRIANG THAI BUDDHIST COMMUNITY, CHAIYA DISTRICT, SURAT THANI PROVINCE) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: อ. ดร. วันชัย มงคลประดิษฐ์, 142 หน้า.

ชุมชนไทยพุทธพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นบริเวณที่มีความรุ่งเรืองของศาสนาพุทธมาตั้งแต่สมัยศรีวิชัย นอกจากนี้ยังเป็นที่ยำเนิดและถิ่นที่ท่านพุทธทาสภิกขุเติบโตขึ้นมา สภาพสังคมพุมเรียงที่ช่วยบ่มเพาะอบรมคนในชุมชนในเวลาที่ยำเนินมา ชาวบ้านมีความตื่นตัวในการศึกษาพระพุทธศาสนา และพุมเรียงก็เป็นศูนย์กลางการศึกษาพระธรรมและบาลีของชุมชนใกล้เคียง การยึดมั่นในพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่นของชาวบ้านสะท้อนออกมาอย่างเป็นรูปธรรมสู่การดำเนินชีวิต และนำไปสู่การจัดการพื้นที่ในชุมชน จนเกิดกระบวนการปรับตัวให้เข้ากับระบบนิเวศอย่างสมดุล ดังนั้นการศึกษาคติพุทธในชุมชนนี้จึงมีเป้าหมายคือศึกษาองค์ประกอบทางกายภาพในผังชุมชน อันนำไปสู่หลักการอาศัยอยู่ตามหลักคติพุทธอย่างสมดุลในพื้นที่ และศึกษาวิถีการตั้งชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบันในมุมมองที่เชื่อมโยงสู่คติพุทธ

ทำการศึกษาเก็บข้อมูลโดยศึกษาจากเอกสาร ด้านประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน หลักธรรมและคติทางพุทธศาสนา จากนั้นจึงลงสำรวจพื้นที่และสัมภาษณ์ประชาชนพุมเรียง พบว่าในพุมเรียงมีการสร้างชุมชนซึ่งมีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่โดยผ่านหลักคิดทางพุทธศาสนา และมีการบ่มเพาะจนเกิดเป็นปัญญาในการเข้าใจความจริงของธรรมชาติ กลั่นกรองสู่หลักการอาศัยอยู่ร่วมกัน ซึ่งสะท้อนออกมาในหลายรูปแบบ เช่น ประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญา บางส่วนก็เกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่ทางด้านกายภาพ และหลักการเหล่านี้ก็นำกลับมาสู่การพัฒนาชาติเกล่าให้คนเกิดปัญญาวนไปเป็นวัฏจักรสั่งสมในชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น

ผลการศึกษาพบว่าองค์ประกอบในการตั้งชุมชนที่สัมพันธ์กับคติทางพุทธศาสนา ได้แก่ การเลือกพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐานบนสันทรายที่เหมาะสมในการสร้างเรือนและปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ การสร้างศูนย์กลางเป็นนิมิตหมายแห่งพุทธปัญญา การรับรู้ทิศทางในธรรมชาติอันเป็นคติในการอยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ และการอาศัยอยู่อย่างเกื้อกูล ซึ่งนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่สมดุลระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติ นอกจากนี้ปัจจุบันการใช้พื้นที่ในชุมชนไทยพุทธพุมเรียงถูกเปลี่ยนสภาพไปอย่างรวดเร็ว จึงมีข้อเสนอแนะในการใช้พื้นที่ชุมชนให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน ท่ามกลางคติและหลักการดั้งเดิมที่คนในชุมชนยังคงยึดถือกันอยู่ พัฒนาไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนโดยมีพื้นฐานที่เข้มแข็งจากบรรพชนในอดีต

ภาควิชา สถาปัตยกรรมศาสตร์

ลายมือชื่อนิสิต .....

สาขาวิชา สถาปัตยกรรม

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก .....

ปีการศึกษา 2557

5673322025 : MAJOR ARCHITECTURE

KEYWORDS: PHUMRIANG COMMUNITY / BUDDHIST COMMUNITY / BUDDHIST PRINCIPLE / ARCHITECTURE / พุมเรียง / ไชยา / คติพุทธ / สถาปัตยกรรม

THITTAYABHORN MITUDOM: BUDDHIST PRINCIPLE IN PHUMRIANG THAI BUDDHIST COMMUNITY, CHAIYA DISTRICT, SURAT THANI PROVINCE. ADVISOR: WONCHAI MONGKOLPRADIT, 142 pp.

Phum Riang, located in Chaiya city, Surat Thani province, was once a glorious Buddhist community of dedicated and observant Buddhists in the time of the ancient Srivijaya Empire. It was also the birthplace of Buddhadasa Bhikkhu, an influential monk in the 20th century. In the early 20th century when he was a child, Phum Riang was a center of Dharma and Buddhist teachings for the nearby communities. As a result, the people of the area's commitment to Buddhism was reflected in their way of life and community management.

The goal of this research project was to study the physical elements of urban planning of the Phum Riang Community. Therefore, it focused on concepts of balanced living and community settlement in relation to Buddhist principles, from the past to the present. The study made use of historical documents concerning the community's settlement in light of the influence of Buddhist teachings. In addition, the researcher conducted field surveys and interviews with community scholars to gather data.

It was found that the community was established with the awareness of the importance of the relationship between the people and their location in the Buddhist community which was considered a priority. They also considered religious beliefs which reflected in the factors of shaping their community such as selecting settlement sites, creating community centers, perceiving the nature of location, and living in close-knit community, as well as realized ecological principles, i.e. orienting in balance with nature, to be of great importance in the infrastructure of the town.

Living in such an environment, the community has incubated ideas of living in harmony with nature. In this way, they have developed their local lifestyle, which can be observed as flowing from their traditions, beliefs, and indigenous knowledge, all of which have been passed down from generation to generation as an essential part of the community life cycle.

Department: Architecture

Student's Signature .....

Field of Study: Architecture

Advisor's Signature .....

Academic Year: 2014

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ไม่อาจสำเร็จลุล่วงไปได้หากปราศจากความช่วยเหลือจากบุคคลต่อไปนี้

อาจารย์ ดร.วันชัย มงคลประดิษฐ์ ที่ให้ความเมตตากรุณา ให้คำปรึกษาตั้งแต่วิทยานิพนธ์ยังไม่เป็นรูปเป็นร่างจนการศึกษาเริ่มมีแนวทางที่ชัดเจน และอาจารย์ยังกรุณาแนะนำแนวทางเรียบเรียงเชื่อมโยงความคิดกระทั่งสำเร็จสิ้นสุดกระบวนการศึกษาออกมาเป็นรูปเล่ม ขอขอบพระคุณอาจารย์เป็นอย่างสูง โดยเฉพาะการให้กำลังใจ การทวงถามกระตุ้นงานสม่ำเสมอ และความเมตตาสละเวลาให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ถึงแม้จะเป็นวันหยุดราชการ

คณะกรรมการทุกท่านที่เสียสละเวลาทำความเข้าใจวิธีการศึกษาวิจัยและเนื้อหาความเชื่อมโยงในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และกรุณาให้คำแนะนำจนเสร็จสมบูรณ์

แหล่งข้อมูลทุกแหล่ง อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ประชาชนและชาวบ้านในชุมชน พุมเรียงทุกท่าน ที่กรุณาเป็นครูให้ความรู้และข้อมูลที่มีค่ามากๆ ให้มีรูปภาพและยังอำนวยความสะดวกในการเดินทางเก็บข้อมูลและอาศัยอยู่ในชุมชน

ครอบครัวที่กรุณาเข้าใจ ให้กำลังใจและให้การสนับสนุนมาตลอดจนกระทั่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงและจบการศึกษาระดับมหาบัณฑิต

น.ส.ศลิณี เตียงธวัช ผู้ศึกษาวิทยานิพนธ์อีกฉบับในชุมชนพุมเรียง ซึ่งถือว่าเป็นฉบับคู่ขนานและเป็นส่วนเติมเต็มของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ในหัวข้อเรื่อง “การศึกษาคติพุทธเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ ชุมชนพุมเรียง อำเภอไชยา” ที่มีส่วนช่วยในการเก็บข้อมูลและแลกเปลี่ยนความรู้ตลอดมา

ขอขอบพระคุณทุกท่านจากใจจริง และสุดท้ายนี้อาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายอันเป็นที่เคารพนับถือมาเป็นนิमितหมายและหลักชัยให้ทุกท่านและครอบครัวประสบความสำเร็จในธรรมยิ่งขึ้นไป

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญรูปภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	3
1.4 ระเบียบวิธีการศึกษา.....	6
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.6 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	7
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	9
บทที่ 2 ทักษะตามคติพุทธและแนวคิดเกี่ยวกับสังคมพุทธ	11
2.1 ความเข้าใจเรื่องพุทธ.....	11
2.1.1 ความหมายของพุทธ	11
2.1.2 ความเข้าใจเรื่องชีวิตตามคติพุทธ	12
2.1.2.1 ความหมายของชีวิต.....	12
2.1.2.2 ชีวิตในอุดมคติและจุดหมายของชีวิต.....	14
2.1.3 การพัฒนาชีวิต.....	17
2.1.3.1 ศิล	18
2.1.3.2 สมภาณี.....	19

2.1.3.3 ปัญญา	19
2.2 การอาศัยอยู่อย่างสมดุลในสังคมพุทธ	22
2.2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์	22
2.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ	27
บทที่ 3 ข้อมูลในบริบททางศาสนาของชุมชนพุมเรียง	31
3.1 ประวัติศาสตร์การตั้งชุมชน	31
3.2 การเข้ามาของศาสนาพุทธในชุมชนพุมเรียง	36
3.2.1 การเข้ามาของศาสนาพุทธ	36
3.2.2 ปุชนิยบุคคล	40
3.2.2.1 พ่อท่านมา	40
3.2.2.2 พระครูชยาภิวังษ์ (กลิ่น ปิยทสฺสี)	41
3.2.2.3 ท่านพุทธทาสภิกขุ	43
3.2.3 ประเพณี พิธีกรรม และการละเล่น	46
3.2.3.1 จบปีจบเดือน	47
3.2.3.2 สวดทุ่ง (ทำบุญชุมชน)	48
3.2.3.3 ชักผ้าห้วสาและเข้าพรรษา	49
3.2.3.4 รับ-ส่งตายาย	50
3.2.3.5 ชักพระบกและออกพรรษา	51
3.2.3.6 ชักพระน้ำและลอยกระทง	54
3.2.3.7 พิธีเกี่ยวกับการปลูกเรือนและการขอแรง	55
3.2.3.8 พิธีเกี่ยวกับการสมรส	56
3.2.3.9 พิธีเกี่ยวกับการออกเรือ	56

3.2.4 ภาษาและวรรณกรรม	56
3.2.4.1 หนังสือбуд.....	57
3.2.4.2 เพลงร้องเรือ	57
3.2.5 การอยู่ร่วมกันระหว่างศาสนาและความเชื่อที่หลากหลาย	58
3.3 วัดและสำนักสงฆ์ในชุมชนพุมเรียง	60
3.3.1 วัดโพธาราม (วัดเหนือ).....	61
3.3.2 วัดสมุหนิมิต (วัดล่าง).....	64
3.3.3 วัดพุมเรียง (วัดใหม่).....	65
3.3.4 วัดอื่นๆ ในชุมชน.....	66
3.4 ระบบนิเวศของพื้นที่	68
3.4.1 สภาพทางภูมิศาสตร์และภูมิอากาศ	68
3.4.2 การทำกินและการจัดการทรัพยากร	70
บทที่ 4 วิเคราะห์องค์ประกอบทางกายภาพในผังชุมชนไทยพุทธพุมเรียง ที่เอื้อต่อหลักการ อาศัยอยู่อย่างสมดุล.....	74
4.1 หลักการอาศัยอยู่อย่างสมดุลในชุมชนไทยพุทธพุมเรียง	75
4.1.1 การเลือกพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐาน	76
4.1.1.1 ปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ (ชุมชนบนสันทราย)	76
4.1.1.2 ธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์.....	77
4.1.2 การสร้างศูนย์กลาง	80
4.1.2.1 นิमितหมายแห่งพุทธปัญญา	82
4.1.2.2 พื้นที่แห่งการเรียนรู้.....	86
4.1.3 การรับรู้ทิศทางในธรรมชาติ (ทิศทาง).....	88
4.1.3.1 แนวทางไหลของคลองพุมเรียงและความสูงต่ำของพื้นที่	89

4.1.3.2	ทิศทางขึ้นและตกของดวงอาทิตย์	91
4.1.4	การอาศัยอยู่อย่างเกื้อกูล.....	94
4.1.4.1	วิวัฒนาการการสัญจร.....	94
4.1.4.1	โครงข่ายความสัมพันธ์ของเรือน.....	99
4.2	สรุปองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนที่เอื้อต่อการอาศัยอยู่อย่างสมดุล	107
4.2.1	การเห็นธรรมชาติตามความเป็นจริง	107
4.2.2	สังคมโพธิสัตว์.....	108
บทที่ 5	แนวทางกายภาพในการพัฒนาพื้นที่ชุมชนไทยพุทธพุมเรียง สู่การอาศัยอยู่อย่างสมดุล	109
5.1	เสนอแนวทางพัฒนาการอาศัยอยู่ในผังชุมชนรวมของชุมชนไทยพุทธพุมเรียง	109
5.2	เสนอแนวทางพัฒนาองค์ประกอบทางกายภาพในพื้นที่ชุมชนไทยพุทธพุมเรียง	114
5.2.1	พัฒนาลานวัดโพธาราม.....	119
5.2.2	พัฒนาเส้นทางชั๊กพระบก	123
5.2.3	พัฒนาเส้นทางท่านพุทธทาสภิกขุ.....	129
5.2.4	พัฒนาโรงภาพยนตร์เก่า.....	133
	รายการอ้างอิง.....	139
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	142

 สารบัญรูปร่างภาพ

ภาพที่		หน้า
1-1	แผนที่แสดงที่ตั้งตำบลพุมเรียง.....	4
1-2	แบบขยายแผนที่ชุมชนไทยพุทธพุมเรียง.....	5
1-3	ผังศึกษาการเปลี่ยนแปลงของการใช้พื้นที่.....	6
2-1	องค์ประกอบของชีวิตในมุมมองศาสนาพุทธ.....	12
2-2	ชีวิตในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในบั้นปลายตามจุดหมายหมายของศาสนาพุทธ.....	14
2-3	เปรียบเทียบวิถีทางโลกกับวิถีทางธรรม.....	15
2-4	องค์ประกอบของอริยสัจ 4.....	17
2-5	ธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงสอน.....	17
2-6	องค์ประกอบของไตรสิกขา.....	20
2-7	ตารางแสดงหน้าที่ในฐานะบุตรธิดาและบิดามารดา.....	22
2-8	ตารางแสดงหน้าที่ในฐานะศิษย์และครูอาจารย์.....	22
2-9	ตารางแสดงหน้าที่ในฐานะสามีและภรรยา.....	23
2-10	ตารางแสดงหน้าที่ในฐานะมิตรสหาย.....	23
2-11	ตารางแสดงหน้าที่ในฐานะสามีและภรรยา.....	23

2-12	ตารางแสดงหน้าที่ในฐานะคฤหัสถ์และพระสงฆ์.....	24
2-13	การก่อเกิดหลักการอาศัยอยู่อย่างสมดุลในชุมชนพุทธ.....	26
2-14	ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติในชุมชนพุทธ.....	30
3-1	แผนที่เส้นทางเดินเรือทางทะเล พุทธศตวรรษที่ 10.....	32
3-2	แผนที่เส้นทางข้ามคาบสมุทรตะกั่วป่า-ไชยา.....	32
3-3	เปรียบเทียบถ่ายทางอากาศชุมชนพุมเรียงในปี พ.ศ.2510 กับ พ.ศ.2538.....	34
3-4	แผนที่แสดงอาณาเขตตำบลพุมเรียง.....	35
3-5	แผนที่ขยายบริเวณชุมชนไทยพุทธพุมเรียงที่ทำการศึกษา.....	36
ภาพที่		หน้า
3-6	อาคารเรียนโรงเรียนโพธิพิทยาคารในวัดโพธาราม.....	38
3-7	อาคารเรียนโรงเรียนผดุงพุทธโฆวาทในวัดพุมเรียง.....	39
3-8	ศาลพ่อท่านมาในวัดทุ่งจับช้าง.....	41
3-9	พระครูชยาภิวัดมน.....	42
3-10	ท่านพุทธทาสภิกขุ.....	42
3-11	ผังแสดงอิทธิพลของศาสนาและเหตุการณ์สำคัญในสมัยต่างๆ.....	46
3-12	จำแนกประเพณีและพิธีกรรมในชุมชนพุทธพุมเรียง.....	47
3-13	บริเวณวัดที่ใช้ในประเพณีจบปีจบเดือน.....	48
3-14	หลาปู่ตา บริเวณที่ใช้ในพิธีสวดทุ่ง.....	49
3-15	บริเวณถนนเส้นหลักของชุมชนที่ใช้ในพิธีชักผ้าหัวเสา.....	50
3-16	บริเวณวัดที่ใช้ในพิธีรับ-ส่งตายาย.....	51
3-17	พิธีชักพระบก.....	53
3-18	บริเวณที่ใช้ในพิธีชักพระน้ำ.....	55
3-19	วัดและสำนักสงฆ์ในชุมชนพุมเรียง.....	61
3-20	ผังวัดโพธาราม.....	63
3-21	วัดพุมเรียง (วัดใหม่) ในปัจจุบัน.....	65
3-22	วัดสมุหนิมิต (วัดล่าง) ในปัจจุบัน.....	64

3-23	วัดอื่นๆ ในชุมชนในปัจจุบัน.....	67
3-24	ภูมิประเทศบริเวณแอ่งกระทะไชยา.....	68
3-25	ภูมิประเทศบริเวณชุมชนใกล้เคียงกับชุมชนพุมเรียง.....	69
3-26	ผังแสดงอาชีพและการใช้ทรัพยากรจากอดีตถึงปัจจุบัน.....	72
3-27	ผังชุมชนแสดงพื้นที่ต่างๆ ของชุมชนในปัจจุบัน.....	73
4-1	ชุมชนโบราณบนสันทรายบริเวณแอ่งกระทะไชยา.....	74
4-2	การเลือกพื้นที่ที่ปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ.....	76
4-3	พื้นที่คลองพุมเรียงในชุมชนไทยพุทธพุมเรียง.....	78
ภาพที่		หน้า
4-4	พื้นที่ป่าโปร่งในชุมชนไทยพุทธพุมเรียง.....	79
4-5	ผังชุมชนพุมเรียงแสดงวัดเป็นศูนย์กลางหลักของชุมชนไทยพุทธ.....	80
4-6	ความสัมพันธ์ของพื้นที่ในชุมชนไทยพุทธพุมเรียงกับพื้นที่ศูนย์กลางในชุมชน.....	81
4-7	นิมิตหมายแห่งศีล สมาธิ และปัญญา กับความเชื่อมโยงของพื้นที่ในระดับเมืองถึงระดับเรือน.....	82
4-8	นิมิตหมายแห่งพุทธิปัญญาของเมืองไชยาและชุมชนไทยพุทธพุมเรียง.....	83
4-9	พระสองพี่น้องและพระอุโบสถวัดโพธาราม.....	84
4-10	ลานวัดโพธาราม วัดสมุหนิมิต วัดพุมเรียง และวัดศักดิ์คุณาราม.....	85
4-11	พื้นที่การเรียนรู้ในชุมชนไทยพุทธพุมเรียง.....	87
4-12	ผังชุมชนแสดงแนวการไหลของคลองพุมเรียงและความสูงต่ำของพื้นที่ ที่สัมพันธ์กับการรับรู้ทิศทางในธรรมชาติหรือทิศทาง.....	90
4-13	ผังแสดงทิศทางขึ้นและตกของดวงอาทิตย์ที่สัมพันธ์ กับการรับรู้ทิศทางในธรรมชาติ (ทิศทาง) ของชุมชนไทยพุทธพุมเรียงในอดีต.....	92
4-14	ผังแสดงทิศทางขึ้นและตกของดวงอาทิตย์ที่สัมพันธ์ กับการรับรู้ทิศทางในธรรมชาติ (ทิศทาง) ของชุมชนไทยพุทธพุมเรียงในปัจจุบัน.....	93
4-15	ผังชุมชนเปรียบเทียบการสัญจรในชุมชนและการสัญจรระหว่างชุมชน ระหว่างอดีตและปัจจุบัน.....	94

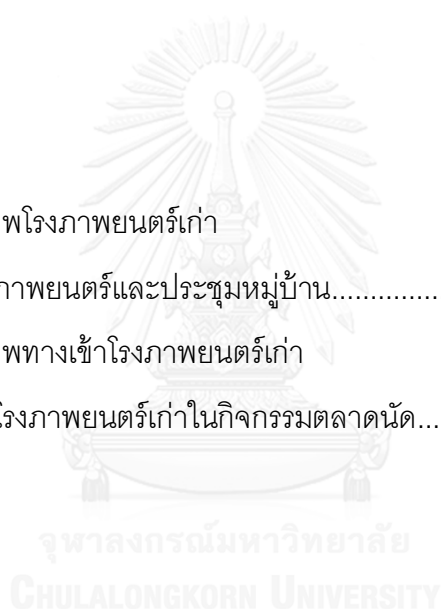
4-16	เส้นทางสัญจรทางน้ำในชุมชนไทยพุทธพุมเรียงปัจจุบัน.....	96
4-17	เส้นทางสัญจรหลักทางบกในชุมชนไทยพุทธพุมเรียง.....	97
4-18	เส้นทางสัญจรรองทางบกในชุมชนไทยพุทธพุมเรียง.....	98
4-19	กลุ่มเรือนขนานกับแนวเส้นทางสัญจรทางน้ำ.....	101
4-20	กลุ่มเรือนริมเส้นทางสัญจรทางบก.....	103
4-21	กลุ่มเรือนริมเส้นทางสัญจรทางน้ำ.....	105
4-22	ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติ ในชุมชนไทยพุทธพุมเรียง อันนำไปสู่ความสมดุลตามคติพุทธ.....	107
ภาพที่		หน้า
5-1	ตารางพัฒนาการอาศัยอยู่ในผังชุมชนรวมของชุมชนไทยพุทธพุมเรียง ตามหลักการอาศัยอยู่อย่างสมดุล.....	109
5-2	การจัดกลุ่มพื้นที่ในชุมชนที่สามารถพัฒนา ด้วยการออกแบบองค์ประกอบทางกายภาพได้.....	112
5-3	พัฒนาการอยู่อาศัยในผังชุมชนรวมของชุมชนไทยพุทธพุมเรียง.....	113
5-4	ตารางพัฒนาการอาศัยอยู่ในผังชุมชนรวมของชุมชนไทยพุทธพุมเรียง ตามหลักการอาศัยอยู่อย่างสมดุล.....	114
5-5	ตำแหน่งวัดโพธารามในผังชุมชนรวม.....	119
5-6	พัฒนาผังบริเวณลานวัดโพธาราม.....	120
5-7	พัฒนารูปตัดถนนวัดโพธาราม.....	121
5-8	พัฒนาทัศนียภาพลานวัดโพธาราม.....	122
5-9	ตำแหน่งเส้นทางชักพระในผังชุมชนรวม.....	123
5-10	ป้ายและสัญลักษณ์กำหนดขอบเขตชุมชนบนเส้นทางชักพระ.....	124
5-11	เส้นทางรถยนต์ภายนอกที่จะเข้ามาในชุมชนและพื้นที่ว่างในชุมชน.....	125
5-12	พัฒนารูปตัดถนนสายหลักในเส้นทางชักพระบก.....	126
5-13	พัฒนารูปตัดถนนสายรองในเส้นทางชักพระบก.....	127
5-14	ทัศนียภาพเส้นทางชักพระบก.....	128

5-15	พัฒนาเส้นทางท่านพุทธทาสภิกขุ.....	129
5-16	พัฒนาผังบริเวณกลุ่มเรือนศรียามัย.....	130
5-17	พัฒนาทัศนียภาพบริเวณกลุ่มเรือนศรียามัย.....	131
5-18	พัฒนาทัศนียภาพเรือนศรียามัย และเรือนบ้านเกิดท่านพุทธทาสภิกขุ.....	132
5-19	พัฒนาโรงภาพยนตร์เก่า.....	133
5-20	พัฒนาผังบริเวณโรงภาพยนตร์เก่า.....	134
5-21	พัฒนาผังพื้นที่และรูปตัดโรงภาพยนตร์เก่าแสดงพื้นที่การใช้งานภายใน.....	135
5-22	พัฒนารูปตัดแสดงพื้นที่การใช้งานภายในและรูปด้านโรงภาพยนตร์เก่า.....	136

ภาพที่

หน้า

5-23	พัฒนาทัศนียภาพโรงภาพยนตร์เก่า ในกิจกรรมฉายภาพยนตร์และประชุมหมู่บ้าน.....	137
5-24	พัฒนาทัศนียภาพทางเข้าโรงภาพยนตร์เก่า และทัศนียภาพโรงภาพยนตร์เก่าในกิจกรรมตลาดนัด.....	138

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

ประเทศไทยปรากฏชุมชนเก่ากระจายอยู่ในทุกภาค ซึ่งจำนวนมากยังเป็นพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์เป็นที่ตั้งชุมชนต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ชุมชนเหล่านี้มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตามช่วงเวลาต่างๆ ทำให้เกิดเอกลักษณ์ตามปัจจัยของท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งสำนักนโยบายและแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้อธิบายถึงคุณค่าของชุมชนเก่าไว้ดังนี้

“...ก่อนที่จะมีบ้านเมืองที่อาศัยกันอยู่ในปัจจุบันนี้ มนุษย์ยุคเริ่มแรกได้มีการรวมตัวกันเพื่อตั้งถิ่นฐานจนเกิดเป็นชุมชนที่มีลักษณะสอดคล้องกับสภาพของแหล่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ ตลอดจนลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม และเมื่อชุมชนเหล่านั้นมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องจนมีลักษณะที่ถาวรและอายุของชุมชนยาวนานขึ้น ชุมชนนั้นจึงเริ่มมีลักษณะที่ปรากฏเอกลักษณ์ชัดเจน...”¹

จะเห็นได้ว่าชุมชนเก่ามีพัฒนาการในการปรับตัวที่จะอยู่กับพื้นที่นั้นๆ มีการส่งต่อองค์ความรู้จากรุ่นไปสู่รุ่นผ่านวันเวลาที่ยาวนาน เคียวกว่าจินตนาการของตนเอง อนึ่ง การทำความเข้าใจจิตติของชุมชนจะนำไปสู่ความเข้าใจความรู้สึกนึกคิด ซึ่งส่งผลกระทบต่อลักษณะทางกายภาพและการใช้พื้นที่ของแต่ละชุมชน และเป็นพื้นฐานการพัฒนาอันมั่นคงและยั่งยืนของชุมชนในปัจจุบันและในอนาคต ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เลือกศึกษาตีชุมชนในพื้นที่ชุมชนไทยพุทธพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความน่าสนใจหลายด้าน ดังนี้

1.1.1 เป็นถิ่นกำเนิดบุคคลสำคัญของโลกได้แก่ท่านพุทธทาสภิกขุ หรือพระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ) โดยเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2549 ณ ประเทศฝรั่งเศส องค์การยูเนสโก ได้ประกาศยกย่องท่านเป็นบุคคลสำคัญของโลก ดังนั้นพุมเรียงในฐานะที่เป็นสังคมและเป็นพื้นที่ที่ท่านเติบโตขึ้นมา จึงเป็นพื้นฐานสำคัญอันหนึ่งที่หล่อหลอมให้กำเนิดปราชญ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในปราชญ์ผู้ส่งอิทธิพลให้ศาสนาพุทธเป็นที่สนใจของชาวโลกปัจจุบันขึ้นมาได้

1.1.2 เป็นพื้นที่ที่มีหลักฐานของการตั้งชุมชนมาอย่างยาวนานและเข้มแข็ง เนื่องจากทำเลที่ตั้งที่เป็นเมืองท่า ทำให้มีคนอพยพเข้ามาและติดต่อค้าขายผ่านพื้นที่หลากหลาย จึงเกิดการผสมผสานวัฒนธรรมและความเชื่อมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะศาสนาพุทธที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการตั้งชุมชน วิถีชีวิต ไปจนถึงการจัดการพื้นที่ต่างๆ ในชุมชน ซึ่งประกอบด้วยพื้นที่สำคัญ ดังนี้

¹ สำนักนโยบายและแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554), หน้า 1

1.1.2.1 ชุมชนไทยพุทธ บ้านพุมเรียง อำเภอไชยา บริเวณถนนสายหลักของชุมชนเป็นที่ตั้งของเรือนพื้นถิ่นโบราณอายุกว่าร้อยปี ในพื้นที่มีวัดที่มีพระสงฆ์จำวัดอยู่ 5 แห่ง วัดร้างอีก 1 แห่ง และสำนักสงฆ์ 1 แห่ง ซึ่งบางวัดพบร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีสืบค้นประวัติลงไปได้จนถึงสมัยปลายอยุธยาเช่น เจดีย์วัดพุมเรียง โบสถ์วัดโพธิ์ธาราม เป็นต้น อันเป็นเครื่องยืนยันการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนพุทธโบราณมาตั้งแต่อดีตสันนิษฐานว่าเป็นชุมชนพุทธมาตั้งแต่สมัยศรีวิชัยต่อเนื่องยาวนานจนถึงปัจจุบัน

1.1.2.2 ชุมชนไทยอิสลาม บ้านพุมเรียง อำเภอไชยา ตั้งอยู่บริเวณถนนสายคู่ขนานกับคลอง และเรื่อยไปถึงบริเวณริมคลองพุมเรียง เป็นชุมชนประมงของชาวมุสลิม มีเรือนพื้นถิ่นของชาวมุสลิมกระจายอยู่ทั่วบริเวณ และบริเวณรอบๆ ยังมีมัสยิดอีก 2 แห่ง โรงเรียนสอนศาสนาอีก 1 แห่ง มีการตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ต่อเนื่องยาวนานจนถึงปัจจุบัน

1.1.2.3 แหลมโพธิ์ ตั้งอยู่ที่ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา บริเวณปากแม่น้ำ มีการขุดค้นพบซากเรือโบราณ เหรียญจีน เครื่องถ้วย และลูกปัดจำนวนมาก มีอายุในสมัยราชวงศ์ถังและราชวงศ์ซ่ง ราวพุทธศตวรรษที่ 1 -18 และคงสืบเนื่องถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาด้วย จึงสันนิษฐานว่าบริเวณนี้เป็นเมืองท่าพาณิชย์นาวีซึ่งมีความเจริญรุ่งเรืองมาช้านาน

1.1.3 มีคติ ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของตน โดยเฉพาะในชุมชนไทยพุทธที่มีการอยู่อาศัยตามคติพุทธอย่างมั่นคงเข้มแข็งสะท้อนออกมาในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา เรือนพื้นถิ่น การอยู่อาศัย เช่น พิธีชักพระ พิธีชักผ้าห่มสา การตั้งเวที่สังกัจจายนาธรรมะ เป็นต้น นอกจากนี้คตินี้เหล่านั้นยังสะท้อนออกมาสู่การวางผังและกำหนดทิศทางต่างๆ ในชุมชน

1.1.4 เป็นชุมชนที่มีทั้งชาวพุทธและชาวมุสลิมเป็นคนส่วนใหญ่ในชุมชน ที่อยู่ร่วมกันด้วยความเชื่อหลากหลาย เช่น ความเชื่อเรื่องวิญญาณศักดิ์สิทธิ์หรือตูบ๊อบของชาวมุสลิม หรือความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าตายายของชาวพุทธ กล่าวคือ กลุ่มหนึ่งนับถือศาสนาอิสลามมีเชื้อสายบรรพบุรุษมาจากมาเลเซีย ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งนับถือศาสนาพุทธบรรพบุรุษตั้งถิ่นฐานรกรากมาก่อนหลายชั่วอายุแล้ว และปัจจุบันครอบครัวเก่าแก่นั้นก็ยังคงดำรงชีวิตอยู่ ณ ชุมชนนี้ อย่างไรก็ตามสิ่งที่น่าสนใจยิ่งก็คือกลุ่มชาวพุมเรียงสองวัฒนธรรมนี้ ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชนเดียวกันได้อย่างราบรื่นสงบสันติ มิได้มีการขัดแย้งหรือกระทบกระทั่งกันในทางชนบประเพณีหรือศาสนาแต่อย่างใด²

1.1.5 การประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิตเป็นไปในรูปแบบเรียบง่าย มีความเคารพผูกพันใกล้ชิดกับธรรมชาติ สายน้ำ ท้องนา และท้องดิน ก่อเกิดภูมิปัญญาสืบทอดมาสู่คนรุ่นหลัง ทั้งยังพบเรือนพื้นถิ่นสภาพสมบูรณ์หลายหลังที่ยังมีการอยู่อาศัยใช้ประโยชน์ และถูกบ่งชี้ว่าเป็นเรือนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะแห่ง³ นอกจากนี้ในชุมชนยังคงพบพื้นที่ซึ่งตอบสนองรูปแบบการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายเข้าใจธรรมชาติอันมีพัฒนาการเรื่อยมาจากอดีต

² นักศึกษาแผนกสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาปีที่ 3-4, พุมเรียง: ดินแดนแห่งการสังสรรค์วัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2514), หน้า 57.

³ สำนักนโยบายและแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่าเล่มที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554), หน้า 34

ปัจจุบันด้วยการพัฒนาที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายภาพ วิถีชีวิต สังคม ตลอดจนทัศนคติในการดำเนินชีวิต ทำให้ชุมชนถูกเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากและรวดเร็วโดยเฉพาะในเด็กรุ่นใหม่ จนชุมชนเก่าบางแห่งปรับตัวไม่ทันและเกิดปัญหาขึ้นมากมาย จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาคติชุมชน ซึ่งเปรียบเสมือนหัวใจของการอยู่อาศัยและการดำเนินชีวิตในชุมชน เป็นพื้นฐานเข้มแข็งจากภูมิปัญญาบรรพชน เพื่อให้คนรุ่นใหม่ตระหนักและเห็นคุณค่าในรากเหง้าของตน รวมไปถึงเพื่อหาแนวทางดำเนินชีวิตตลอดจนแนวทางใช้พื้นที่ที่สอดคล้องกับตัวชุมชนเอง และเอื้อต่อความเจริญของชุมชนทั้งทางกายภาพ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางจิตใจท่ามกลางวิถีชีวิตปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต เพื่อสร้างความยั่งยืนสืบเนื่องไปในอนาคต อันจะเป็นองค์ความรู้ทางวิชาการแก่ผู้สนใจศึกษาต่อไป

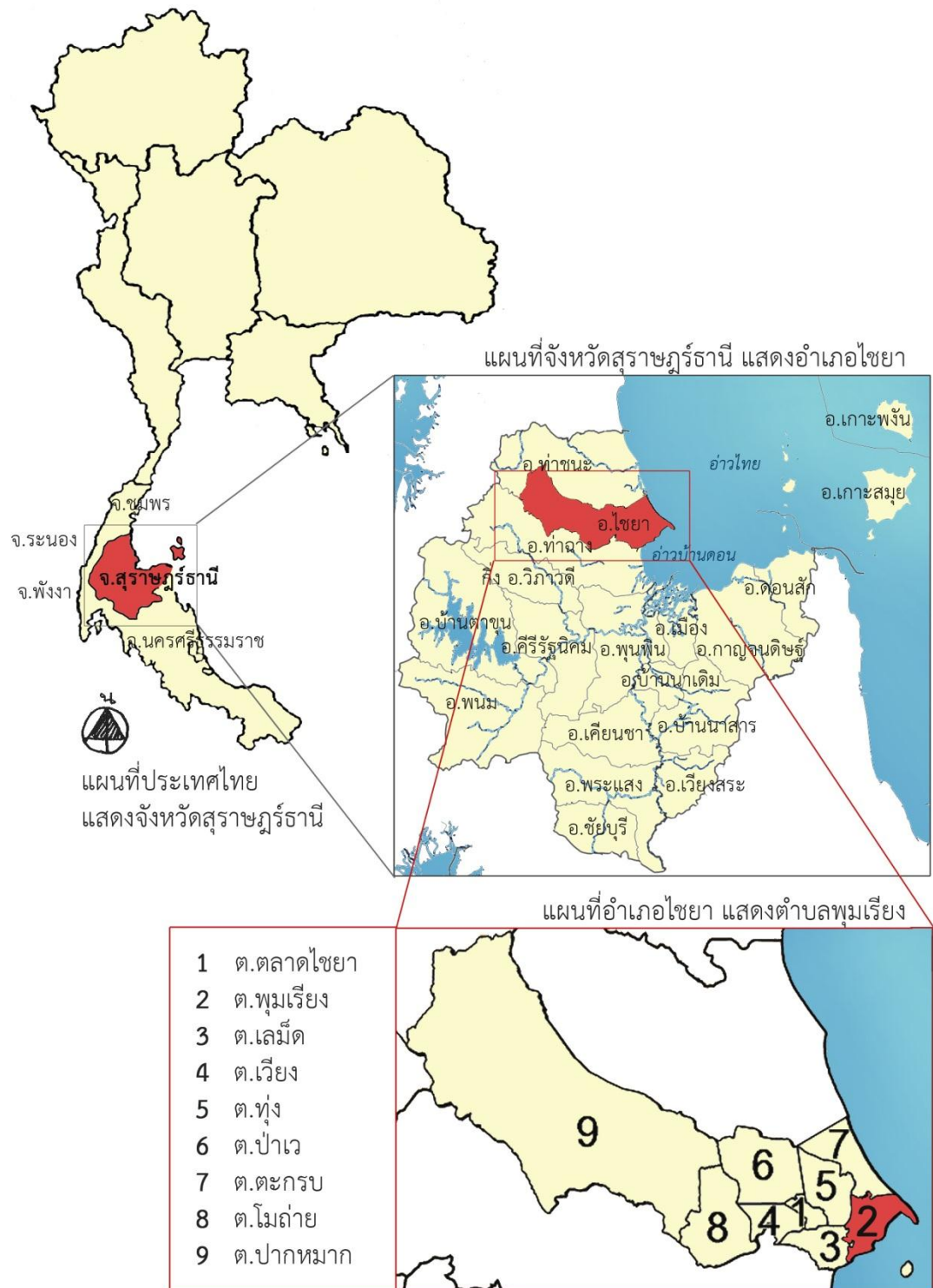
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1.1.1 ศึกษาประวัติศาสตร์การตั้งชุมชนไทยพุทธพุมเรียงจากอดีตถึงปัจจุบัน ที่เชื่อมโยงกับคติทางพุทธศาสนา
- 1.1.2 วิเคราะห์องค์ประกอบทางกายภาพในผังเชื่อมโยงสู่หลักการทางพุทธศาสนาที่เป็นการอาศัยอยู่อย่างสมดุล ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการตั้งชุมชนไทยพุทธพุมเรียง
- 1.1.3 สรุปและนำเสนอแนวทางพัฒนาทางกายภาพของผังและพื้นที่ชุมชนไทยพุทธพุมเรียง

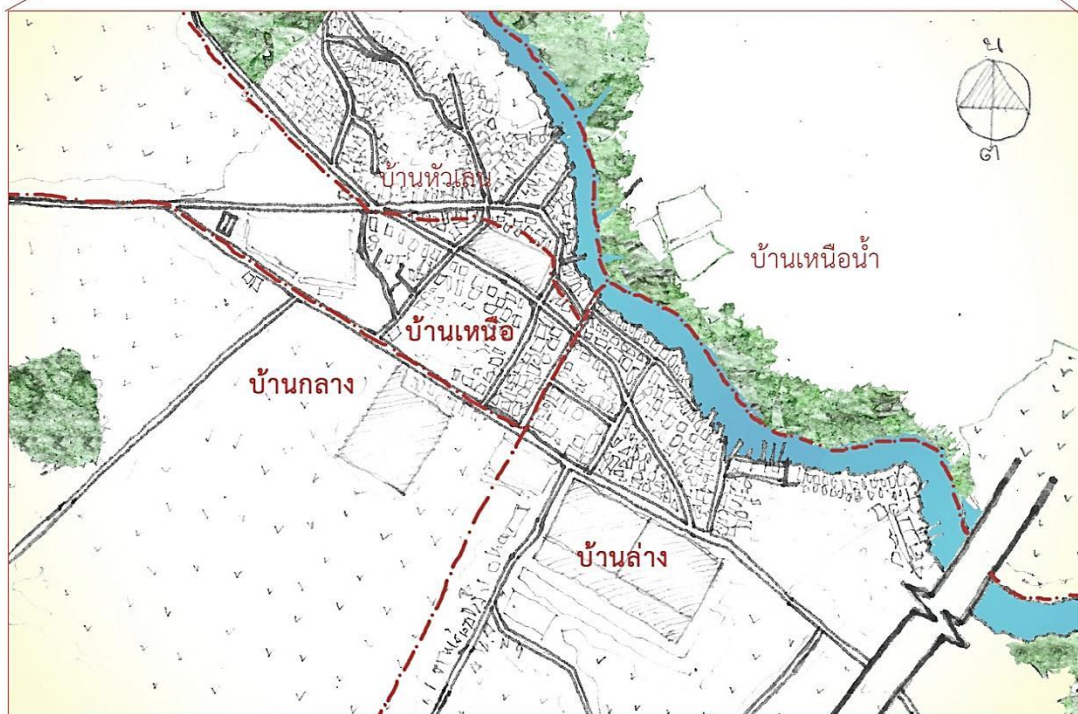
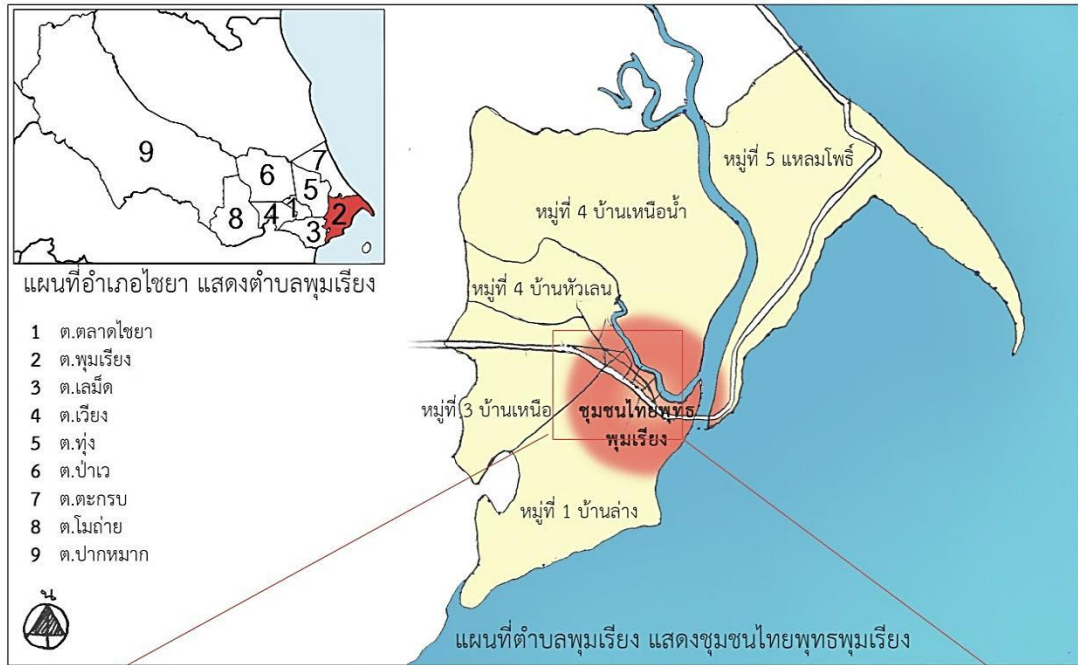
1.3 ขอบเขตของการศึกษา

กำหนดขอบเขตของการวิจัยดังต่อไปนี้

- 1.3.1 **ขอบเขตด้านเนื้อหา** เป็นการศึกษาคติพุทธ ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน และการใช้พื้นที่ชุมชนผ่านการสำรวจ สังเกต สัมภาษณ์ และสอบถาม โดยมีขอบเขตคือศึกษาเน้นไปที่ส่วนชุมชนไทยพุทธ ในส่วนชุมชนไทยอิสลามศึกษาเฉพาะส่วนที่เชื่อมโยงเกี่ยวข้องและศึกษาเปรียบเทียบกับชุมชนไทยพุทธเท่านั้น
- 1.3.2 **ขอบเขตด้านพื้นที่** มีดังนี้
  - 1.3.2.1 ศึกษาผังและการใช้พื้นที่ชุมชน โดยเน้นพื้นที่ที่อยู่ในถนนสายหลักของชุมชนคือบริเวณถนนบำรุงราษฎร์ ระยะทางประมาณ 700 เมตร หรือในบริเวณหมู่ที่ 1 ของชุมชนพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี อันเป็นจุดหนาแน่นของการอยู่อาศัยของชาวไทยพุทธ และเป็นจุดเข้มข้นของความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนไทยพุทธ
  - 1.3.2.2 ศึกษาผังและการใช้พื้นที่ชุมชนไทยพุทธพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยศึกษาบางส่วนของหมู่ที่ 3 ซึ่งยังเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของชาวไทยพุทธอยู่ แต่ไม่หนาแน่นเท่าพื้นที่หมู่ที่ 1 ส่วนมากเป็นพื้นที่สวน
  - 1.3.2.3 ศึกษาพื้นที่ชุมชนไทยอิสลามในหมู่ที่ 2 ครอบคลุมคู่ไปด้วย เฉพาะขอบเขตพื้นที่ที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับชุมชนไทยพุทธพุมเรียง
  - 1.3.2.4 ศึกษาครอบคลุมพื้นที่บางส่วนในอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อเป็นการมองภาพรวมของพื้นที่ เช่น ภาพรวมการใช้ทรัพยากร เป็นต้น เฉพาะพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับชุมชนไทยพุทธพุมเรียง

ภาพที่ 1-1 แผนที่แสดงที่ตั้งตำบลพุมเรียง

ภาพที่ 1-2 แบบขยายแผนที่ชุมชนไทยพุทธพุมเรียง

1.4 ระเบียบวิธีการศึกษา

1.4.1 ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ได้แก่

1.4.1.1 ศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.4.1.2 ศึกษาข้อมูลทั่วไปของพุ่มเรียงอย่างรอบด้าน เพื่อนำไปสู่การกำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาและพื้นที่ โดยการศึกษาทั้งเอกสารและสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชน

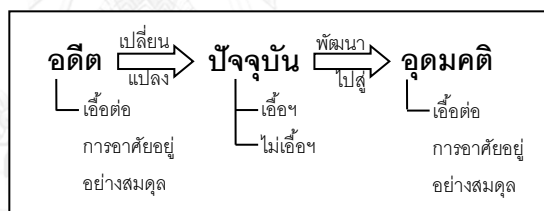
1.4.1.3 ศึกษาทำความเข้าใจเรื่องพุทธ ทัศนศาสตร์ตามคติพุทธ แนวคิดเกี่ยวกับสังคัมและชุมชนตลอดจนสภาวะที่เอื้อต่อการอาศัยอยู่อย่างสมดุล ที่เกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่ชุมชนและการตั้งถิ่นฐานในชุมชนไทยพุทธพุ่มเรียง เพื่อเป็นกรอบและมุมมองในการศึกษาข้อมูลเชิงลึกของพุ่มเรียงต่อไป

1.4.1 **ศึกษาข้อมูลเชิงลึก** โดยศึกษาการใช้พื้นที่ตามคติพุทธ ใช้วิธีการสำรวจ สัมภาษณ์ และลงพื้นที่สังเกตการณ์เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกด้านต่างๆ ได้แก่

1.4.2.1 ศึกษาข้อมูลตามกรอบและมุมมองจากข้อ 1.4.1.3 ในบริบททางศาสนาของชุมชนพุ่มเรียง

1.4.2.2 ศึกษาผังและองค์ประกอบทางกายภาพในการใช้พื้นที่ชุมชนไทยพุทธพุ่มเรียง

1.4.2.3 ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของการใช้พื้นที่ในชุมชนไทยพุทธพุ่มเรียงจากอดีตถึงปัจจุบันที่ส่งผลต่อความสมดุลในการอาศัยอยู่ในชุมชน โดยมีวิธีการศึกษาตามภาพที่ 1-3 ผังศึกษาการเปลี่ยนแปลงของการใช้พื้นที่ ดังนี้

ภาพที่ 1-3 ผังศึกษาการเปลี่ยนแปลงของการใช้พื้นที่

1.4.3 **วิเคราะห์ข้อมูล** โดยวิเคราะห์องค์ประกอบทางกายภาพในผังชุมชนไทยพุทธพุ่มเรียง เพื่อหาผลลัพธ์อันได้แก่หลักการอาศัยอยู่อย่างสมดุลตามคติพุทธ ในการจัดการลักษณะทางกายภาพของพื้นที่

1.4.4 **สังเคราะห์ข้อมูล** นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่ชุมชนไทยพุทธพุ่มเรียงสู่การอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมอย่างสมดุล

1.4.5 **สรุปข้อมูล** สรุปองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนที่เอื้อต่อการอาศัยอยู่อย่างสมดุล

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ทำความเข้าใจคติชุมชนและผังชุมชนไทยพุทธในอดีต

1.5.2 เล็งเห็นแนวทางในการรักษา สืบสาน และสร้างสรรค์แนวทางการพัฒนาอัตลักษณ์ของพื้นที่ชุมชน ให้เป็นชุมชนไทยพุทธที่มีความเข้มแข็งในสังคัมปัจจุบัน

1.4.6 เป็นแนวทางศึกษาในการพัฒนาเชิงกายภาพของชุมชนไทยพุทธในชุมชนอื่นๆ ต่อไป

1.6 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1.6.1	เรื่อง	การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี The conservation of Phum Reang old urban community, Surat Thani province
	ผู้วิจัย	จันทิรา เกื้อด้วง
	ปีที่พิมพ์	2548
	คำอธิบาย	วิทยานิพนธ์ (ผ.ม.)--จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548

วิทยานิพนธ์การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีจุดประสงค์ในการศึกษาปัจจัยในการอยู่ร่วมกันระหว่างวัฒนธรรมพุทธและอิสลามในพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าได้อย่างปรกติสุข และยังสามารถคงเอกลักษณ์เอาไว้ได้ ภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม และศึกษาถึงปัจจัยในอนาคตที่จะส่งผลต่อรูปแบบการดำเนินชีวิตของชาวชุมชนเมืองเก่า ผลการศึกษาทำให้ทราบองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชน โครงสร้างเศรษฐกิจ โครงสร้างสังคม รูปแบบและเอกลักษณ์ของกลุ่มย่อย ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างคนระบบและระบบกิจกรรมในพื้นที่ โดยความเปลี่ยนแปลงในชุมชนส่วนใหญ่เป็นไปอย่างช้าๆ ทำให้โครงสร้างหลักทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ไม่ถูกกระทบกระเทือนมากนัก เนื่องจากชาวบ้านมีค่านิยมในการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายไม่ต่างจากดั้งเดิม และพื้นที่ชุมชนไม่เป็นที่สนใจของนายทุน ทำให้ชาวบ้านบางส่วนสามารถประยุกต์เอาความเจริญที่เข้ามาใช้กับชีวิตประจำวันได้อย่างกลมกลืน ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงจึงยังคงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ได้อย่างดี นอกจากนี้ยังมีการเสนอแนะแนวทางพัฒนาและอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ได้แก่ การส่งเสริมให้ชาวบ้านรักษาเอกลักษณ์ที่ตั้งามของชุมชนไว้อย่างยั่งยืน การพัฒนารูปแบบการใช้ที่ดิน สถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับชุมชน และการศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีความเหมาะสมกับสภาพชุมชน⁴

วิเคราะห์ จันทิรา เกื้อด้วง ทำการศึกษาข้อมูลการตั้งถิ่นฐานและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบันและศึกษาสภาพปัญหาของชุมชน โดยมีตัวแปรต้นในการศึกษาได้แก่พื้นที่ คน กิจกรรม บนพื้นฐานแนวคิดทฤษฎีเรื่องมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural Landscape) และการอนุรักษ์กับการวางแผนเมือง (Integrated Conservation) การศึกษาของจันทิรา เกื้อด้วงมีวัตถุประสงค์ต่างจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ กล่าวคือทำการศึกษาชุมชนพุมเรียงในฐานะชุมชนเมืองเก่า และให้บทสรุปออกมาในแง่มุมมองของการอนุรักษ์และการวางผังเมือง แต่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะทำการศึกษาชุมชนพุมเรียงในฐานะชุมชนพุทธ และให้บทสรุปออกมาในแง่มุมมองของหลักการทางกายภาพที่นำไปสู่ความสมดุลตามคติพุทธ

⁴ จันทิรา เกื้อด้วง, การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), หน้า ง.

1.6.2 **เรื่อง** **รูปแบบชุมชนและเรือนพื้นถิ่นกับการเปลี่ยนแปลง**
กรณีศึกษาบ้านปากซี้ เมืองหลวงพระบาง
 Spatial Formation and Transformation of Tai-Lao Villages and
 Dwellings in Paksy Village, Luang Prabang, Laos

ผู้วิจัย จันทนีย์ จิรัญธนัฐ

ปีที่พิมพ์ 2555

คำอธิบาย วารสารลุ่มน้ำโขง ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน หน้า 1-17, 2555

การวิจัยนี้มุ่งไปที่การศึกษารูปแบบชุมชนและเรือนพื้นถิ่นของกลุ่มไท-ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง ซึ่งชุมชนหมู่บ้านปากซี้มีบริบทแตกต่างไปชุมชนส่วนใหญ่ที่มักตั้งบนที่ราบ โดยทำการวิเคราะห์แบบแผนและการเปลี่ยนแปลงของที่ว่างในชุมชนผ่านการเก็บข้อมูลในพื้นที่จริง ผู้วิจัยทำการศึกษาเก็บข้อมูลในประเด็นต่างๆ ได้แก่ รูปแบบทางสถาปัตยกรรม แนวคิดการจัดวางพื้นที่ ที่ดินและการจัดการที่ว่างในชุมชน ความเชื่อ และบริบทที่ตั้ง โดยมุ่งเน้นการค้นหาคำความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตและระบบนิเวศ ที่สัมพันธ์กับรูปแบบการสร้างชุมชนและเรือนพื้นถิ่น นอกจากนี้ยังศึกษาแนวโน้มในอนาคตของการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในชุมชน อันนำไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับการปรับตัวของกลุ่มไท-ลาวที่เกิดขึ้นจริง และอาจเกิดขึ้นได้เมื่อมีการตั้งชุมชนในพื้นที่ที่มีบริบทต่างไปจากเดิม จากการศึกษาพบว่าชุมชนนี้มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานอ้างอิงจากระบบความสูง-ต่ำของพื้นที่เป็นหลัก และมีหลักอ้างอิงในการวางเรือนโดยยึดแม่น้ำและแนวเขาเป็นแนวคิดรองลงมา เป็นการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม มีองค์ประกอบทางศาสนาพุทธที่ส่งผลต่อการจัดการที่ว่างของชุมชน และส่งผลต่อรูปแบบการดำเนินชีวิตของกลุ่มคนอย่างชัดเจน ได้แก่ วัด และองค์ประกอบทางความเชื่อ ได้แก่ เสาหลักบ้าน หอเทวดา เป็นต้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่าควรพิจารณาบทบาทของแนวทางในการส่งเสริมให้ผู้อาศัยในเรือนพื้นถิ่นสามารถดำเนินชีวิตได้สะดวกสอดคล้องกับวิถีปัจจุบัน โดยยังคงเอกลักษณ์ของเรือนดั้งเดิมไว้

วิเคราะห์ จันทนีย์ จิรัญธนัฐ ทำการศึกษาข้อมูลการตั้งถิ่นฐานและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยมีตัวแปรต้นในการศึกษาได้แก่ วิถีชีวิต ระบบนิเวศ รูปแบบการสร้างชุมชนและเรือนพื้นถิ่น บนพื้นฐานแนวคิดทฤษฎีเรื่องการอนุรักษ์ (Conservation) การเก็บข้อมูลทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่น และแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาของคนในชุมชน การศึกษาจึงมีความคล้ายคลึงกับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ในบางส่วน แต่จันทนีย์ จิรัญธนัฐ ทำการวิเคราะห์ออกมาในรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและเก็บข้อมูลเรือนพื้นถิ่น ไม่ได้มุ่งเน้นไปที่การเชื่อมโยงกับทฤษฎีและหลักคิดของพุทธศาสนา ส่วนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะพยายามเชื่อมโยงทฤษฎีพุทธกับการตั้งถิ่นฐานชุมชนให้ออกมาเป็นลักษณะทางกายภาพ และวิเคราะห์ออกมาเป็นหลักการทางกายภาพในการตั้งถิ่นฐานที่นำไปสู่ความสมดุลตามคติพุทธ

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.7.1 กลุ่มคำเกี่ยวกับ “คติพุทธ”

1.7.1.1 **คติพุทธ** หมายถึง หลักการ วิถีปฏิบัติ ตลอดจนแนวทางการมองโลกของชาวพุทธ ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดา ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเป็นจริง เมื่อดำเนินตามแล้วก็จะพบกับชีวิตที่ปกติประสันกลมกลืนกับธรรมชาติ

1.7.1.2 **พุทธปัญญา** คือปัญญาทางศาสนาพุทธ ซึ่งตรงกับปัญญาในหัวข้อธรรมะเรื่อง “ไตรสิกขา” หมายถึง ความเห็นที่ถูกต้องตรงความจริงตามคำสอนของพระพุทธเจ้า พุทธปัญญาในเบื้องต้นคือรู้เรื่องบาปบุญคุณโทษ รู้สิ่งที่ควรทำควรละเว้น ส่วนในเบื้องต้นนั้นเป็นปัญญาที่เกิดจากการฝึกอบรมสมาธิ จนถึงขั้นรู้สภาพความเป็นไปของชีวิตตามความจริงตามเหตุและผล เป็นปัญญาระงับทุกข์ให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายเกิดดับในกองทุกข์

1.7.1.3 **นิมิตหมายแห่งพุทธปัญญา** หมายถึง สัญลักษณ์หรือเครื่องหมายทางกายภาพที่ทำงานโดยการเตือนจิต ให้ชาวพุทธนี้รู้และตระหนักถึงการพัฒนาวชีวิตไปสู่การเกิดพุทธปัญญา

1.7.1.4 **การพัฒนาชีวิต** หมายถึง กระบวนการพัฒนาชีวิตของตนเองให้มีคุณภาพเป็นธรรมชาติ⁵ เป็นกระบวนการของ “ไตรสิกขา” อันประกอบไปด้วย “ปัญญา” “ศีล” และ “สมาธิ” ทั้งสามส่วนเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันในการรักษากาย วาจา ใจ ให้ปกติดีงาม เป้าหมายของการพัฒนาชีวิตคือการมุ่งไปสู่ชีวิตในอุดมคติหรือการเกิดปัญญาในทางพุทธ นั่นคือการเข้าถึงความจริงของธรรมชาติชีวิต จากนั้นจึงกลับมาส่งเสริมศีลและสมาธิให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป

1.7.1.5 **อุดมคติ** หรือชีวิตในอุดมคติ หมายถึง ชีวิตที่บรรลุเป้าหมายในศาสนาพุทธ คือมีปัญญารู้เท่าทันความจริงเข้าถึงธรรมชาติของโลกและชีวิต อันทำให้จิตใจเป็นอิสระพ้นจากความทุกข์

1.7.2 กลุ่มคำเกี่ยวกับ “ความสมดุล” มหาวิทยาลัย

1.7.2.1 **การอาศัยอยู่อย่างสมดุล** หมายถึง การปรับตัวอยู่ในพื้นที่ที่คนมีความกลมกลืนกับธรรมชาติ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสนองปัจจัยขั้นพื้นฐาน ไม่ทำอันตรายต่อธรรมชาติ มีท่าทีแบบอ่อนโยน ไม่ก้าวร้าว พอเพียง และไม่ตักตวงต่อธรรมชาติ ไม่ได้มองคนเป็นศูนย์กลางหรือเจ้านายและมีธรรมชาติเป็นทาส แต่คนผานอิงอาศัยเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

1.7.2.2 **หลักการอาศัยอยู่อย่างสมดุล** หมายถึง หลักการหรือวิถีร่วมกันของคนในชุมชนว่าด้วยการปรับตัวอยู่ในพื้นที่ร่วมกับธรรมชาติ ซึ่งหลักการนี้สะท้อนออกมาในรูปแบบต่างๆ เช่น ประเพณี เทศกาล ความเชื่อ ภูมิปัญญาต่างๆ เป็นต้น บางส่วนก็เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตประจำวัน บางส่วนก็เกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่ทางด้านกายภาพ ซึ่งเป็นส่วนที่จะทำการศึกษาในครั้งนี้ โดยกระบวนการเกิดหลักการอาศัยอยู่อย่างสมดุลในชุมชนพุทธ เริ่มจากการบ่มเพาะในระดับศีล สมาธิ เกิดเป็นปัญญาในการเข้าใจความจริงของธรรมชาติ จนกลั่นกรองออกมาสู่หลักการดังกล่าว และนำกลับมาสู่การพัฒนาศีลและสมาธิ ตลอดจนหล่อหลอมเป็นปัญญาวนไปเป็นวัฏจักรสั่งสมกันรุ่นแล้วรุ่นเล่า

⁵ วรินทร์ วิชญาญโรจน์, เข้าใจ เข้าถึง พระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, 2554). หน้า 30.

1.7.2.3 **ทักษะ** หรือการรับรู้ทิศทางในธรรมชาติ หมายถึง ความเชื่อรูปแบบหนึ่งของคนในชุมชนมีการพัฒนาและสืบทอดกันไปจากรุ่นสู่รุ่น เกิดมาจากการวางตนเองลงไปในพื้นที่ (orientation) ที่สัมพันธ์กับลักษณะทางภูมิศาสตร์และทิศทางของเวลาทำให้เกิดกรอบอ้างอิงในชีวิต สะท้อนการไม่ฝืนธรรมชาติและส่งผลกระทบต่อสมดุทางทรัพยากร บางครั้งทักษะหรือการรับรู้ดังกล่าวก็ถูกบัญญัติออกมา บางครั้งก็ทำงานอัตโนมัติภายในจิตใต้สำนึกของชาวบ้านที่ละเอียดอ่อนและเชื่อมโยงกับธรรมชาติ

1.7.3 กลุ่มคำเกี่ยวกับ “ชุมชน”

1.7.3.1 **ชุมชน** มีหลายความหมาย ตามพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน⁶ ได้ให้ความหมายว่า ชุมชน คือกลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีความสนใจร่วมในวงแคบกว่า ชุมชนมีลักษณะเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตัวเองที่จำกัดกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้นย่อมมีการสังสรรค์ใกล้ชิดดีกว่า และมีความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจมีสิ่งเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพไว้ เช่นเชื้อชาติ ต้นกำเนิดเดิมของชาติหรือศาสนา มีความรู้สึกและทัศนคติทั้งหมดที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าเป็นกลุ่ม

อย่างไรก็ตามในที่นี้สามารถสรุปได้ว่า “ชุมชน” หมายถึง พื้นที่ที่มีกลุ่มที่พักอาศัยของคนอยู่ร่วมกันในอาณาบริเวณชัดเจน มีวิวัฒนาการขึ้นมาจากกระบวนการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ อยู่ภายใต้กฎข้อบังคับเดียวกัน ในทางสังคมและทางเศรษฐกิจมีกิจกรรมร่วมกันชัดเจน มีแนวทางพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น ศาสนา ภาษาพูด ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือมีวัฒนธรรมร่วมกันนั่นเอง ในทางกายภาพมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตร่วมกัน เช่น ถนนหนทาง ไฟฟ้า ประปา วัด โรงเรียน เป็นต้น

1.7.3.2 **ชุมชนไทยพุทธพุมเรียง** หมายถึง ชุมชนในบ้านพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นพื้นที่ชุมชนที่อยู่อาศัยนับถือศาสนาพุทธ มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อคล้ายคลึงกัน และมีความนิยมร่วมกัน

1.7.3.3 **ชุมชนไทยอิสลามพุมเรียง** หมายถึง ชุมชนในบ้านพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นพื้นที่ชุมชนที่อยู่อาศัยนับถือศาสนาอิสลาม มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อคล้ายคลึงกัน และมีความนิยมร่วมกัน

1.7.4 กลุ่มคำเกี่ยวกับ “เวลา”

1.7.4.1 **อดีต** หมายถึง ช่วงเวลาตั้งแต่เริ่มตั้งชุมชนถึงยุคเปลี่ยนแปลงการปกครอง ส่วนกลางจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย จนกระทั่งคาบเกี่ยวกับช่วงที่มีการเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก หรือประมาณ พ.ศ.1200-2500

1.7.4.2 **ปัจจุบัน** หมายถึง ช่วงเวลาตั้งแต่เริ่มมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกจนถึงปัจจุบัน หรือประมาณ พ.ศ.2500-2558

⁶ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป, 2524), หน้า 114.

บทที่ 2

ทัศนะตามคติพุทธและแนวคิดเกี่ยวกับสังคมพุทธ

2.1 ความเข้าใจเรื่องพุทธ

2.1.1 ความหมายของพุทธ

คำว่า “พุทธ” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน⁷ แปลว่า “ตรัสรู้” หรือ “ผู้ตื่นแล้ว” นั่นก็คือผู้ประจักษ์ความจริงอันเป็นเหตุให้พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง หรือผู้ตื่นจากความมืดมัวด้วยอำนาจของกิเลส และตัณหาต่างๆ ส่วนคำว่า “พุทธะ” ตามภาษาบาลี แปลว่า “ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน” หมายถึงบุคคลผู้ตรัสรู้หรือริยสังแล้วอย่างถ่องแท้

พระพุทธศาสนา (Buddhism) เป็นศาสนาที่มีพระพุทธเจ้าเป็นศาสดา มีพระธรรมที่ตรัสรู้ขอบด้วยพระองค์เองตรัสสอนไว้ มีพุทธบริษัท 4 อันได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เป็นชุมชนของผู้นับถือศึกษา และปฏิบัติตนตามคำสั่งสอนของพระบรมศาสดา โดยพระพุทธศาสนามีองค์ประกอบคือพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะนอกจากนี้พระพุทธศาสนายังเป็นศาสนาที่ถือว่าธรรมะเป็นความจริงสากลที่สามารถค้นพบได้ด้วยตนเอง จากสำนึกดังกล่าวทำให้ชาวพุทธถือว่าธรรมะมิได้มีในศาสนาของพระพุทธเจ้าเท่านั้น แต่คนทั้งหลายก็อาจพบธรรมได้ และแม้แต่ชาวพุทธเองพระพุทธเจ้าก็ทรงปรารถนาให้แสวงหาและเข้าใจธรรมะด้วยตนเอง อาจกล่าวได้ว่าพุทธศาสนิกชนที่แท้คือผู้แสวงหาธรรมะด้วยตนเอง หรือพยายามพัฒนาชีวิตจนเกิดปัญญาในตัวเอง

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นเพื่อปรับปรุงแก้ไขสังคมอินเดียในยุคนั้น จากการเสื่อมล้ำทางสังคม การถือวรรณะ การนิยมบวงสรวงบูชาด้วยสัตว์เป็นจำนวนมาก การกดขี่สตรี และอื่นๆ คำสอนของพระพุทธเจ้าทำให้สังคมโดยทั่วไปสงบร่มเย็น ลักษณะพิเศษหลายประการที่แตกต่างจากศาสนาอื่นๆ⁸ ดังนี้

- เป็นศาสนาแห่งความรู้ ความจริง และเหตุผล พระธรรมที่พระองค์ตรัสรู้คือ อริยสัง 4 เป็นสังฆธรรมหรือความจริงแท้ ทรงสอนหลักแห่งเหตุและผลหรืออิทัปปัจจยตา เป็นศาสนาแห่งการศึกษาและแสวงหาความจริง ไม่สอนให้เชื่อโดยไม่ไตร่ตรองให้รอบคอบก่อนตามหลักกาลามสูตร
- เป็นศาสนาแห่งความอิสระเสรีภาพ ไม่ผูกติดกับการดลบันดาลของพระผู้เป็นเจ้าหรือคนอื่น เชื่อในความสามารถของมนุษย์ ว่ามีศักยภาพเพียงพอสามารถปลดเปลื้องความทุกข์ได้เอง
- เป็นศาสนาอเทวนิยม กล่าวคือไม่เชื่อในอำนาจของพระเจ้าหรือเทพ แต่กลับสอนผู้นับถือให้มีคุณธรรม เช่น ความละอายใจที่จะทำชั่ว (หิริ) และความเกรงกลัวที่จะทำชั่ว (โอตฺตปฺปะ) อันเป็นคุณธรรมที่ทำให้คนให้เป็นเทพได้ในชีวิตนี้ กล่าวคือเป็นได้โดยความบริสุทธิ์เป็นอิสระจากกิเลส

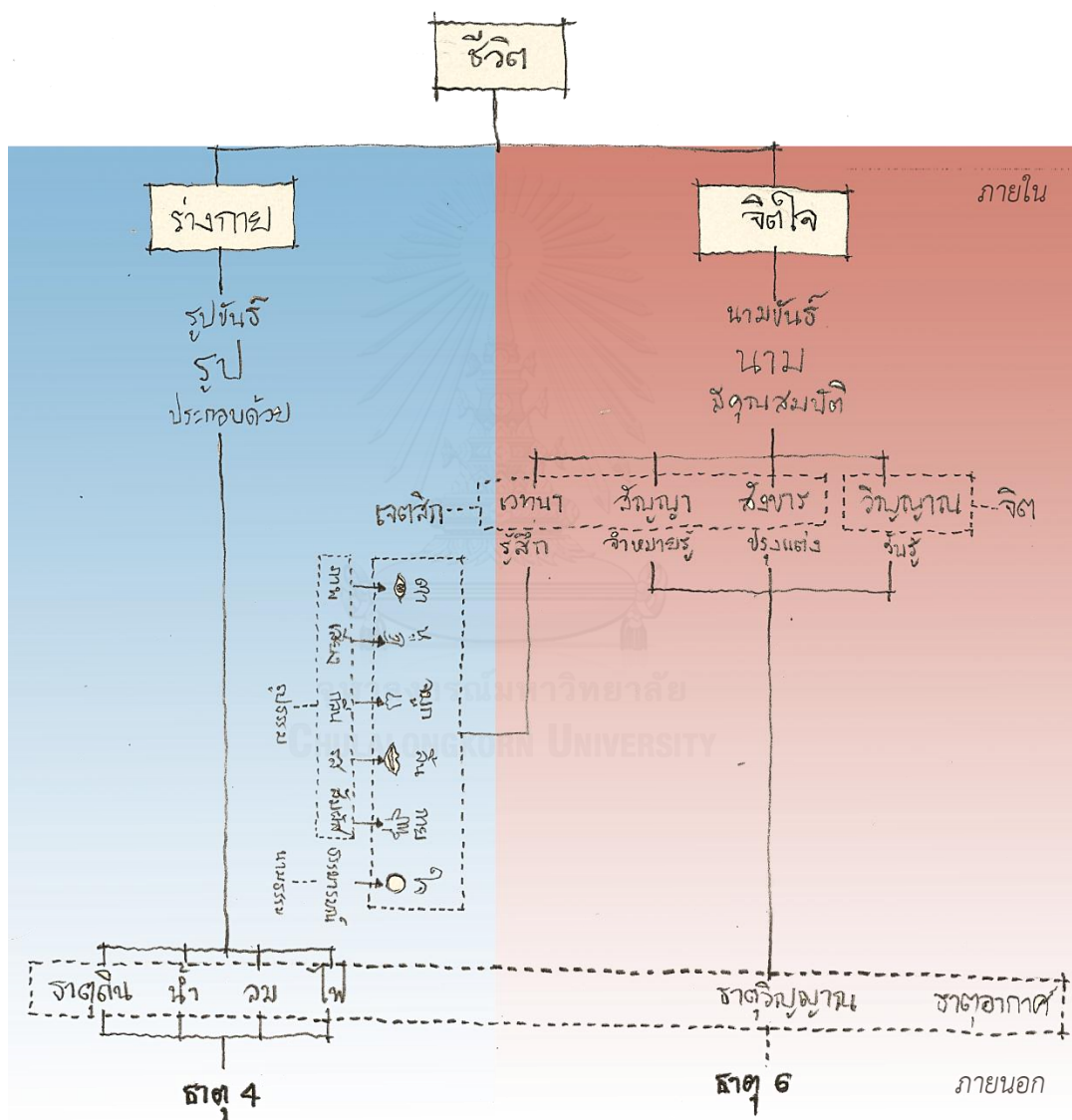
⁷ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2552), หน้า 111.

⁸ ป.อ.ปยุตฺโต (พระพรหมคุณาภรณ์), พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย (กรุงเทพมหานคร: พุทธธรรมประดิษฐาน 26 ศตวรรษกาล, 2555) หน้า 6.

- เป็นศาสนาแห่งสันติภาพ กล่าวคือให้เสรีภาพในการพิจารณา ให้มีปัญญากำกับในกระบวนการศรัทธา สอนให้มีความรักต่อสรรพชีวิตใดๆ ที่ร่วม เกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่นเดียวกับมนุษย์ สอนให้เมตตาทั้งผู้อื่นและตัวเอง และรักษาปกป้องสิทธิของตนโดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น สหประชาชาติจึงยกย่องให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสันติภาพโลก

2.1.2 ความเข้าใจเรื่องชีวิตตามคติพุทธ

2.1.2.1 ความหมายของชีวิต

ภาพที่ 2-1 องค์ประกอบของชีวิตในมุมมองศาสนาพุทธ
(ที่มา^๑: ปรับปรุงจากองค์ประกอบของชีวิต)

^๑ วรินทร์ วิทยานูโรจน์, เข้าใจ เข้าถึง พระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, 2554). หน้า 55.

“ชีวิต” ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525¹⁰ ให้ความว่า “ความเป็นอยู่” ตรงกันข้ามกับคำว่า “อชีวะ” หรือ “อชีวิต” คือ ความไม่มีชีวิตหรือความตาย ในแง่พุทธศาสนามองทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตว่าเกิดจากส่วนประกอบของธาตุต่างๆ มารวมกัน และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันชีวิตนั้นมาจากการรวมกันของธาตุต่างๆ และธาตุที่มารวมกันเป็นชีวิตก็มาจากส่วนประกอบย่อยอื่นๆ มารวมกันอีก ดังนั้นองค์ประกอบแต่ละส่วนของชีวิตนั้นแท้จริงแล้วก็ไม่ได้มีตัวตน เป็นเพียงการประกอบเข้าด้วยกันอย่างเหมาะสมเท่านั้น

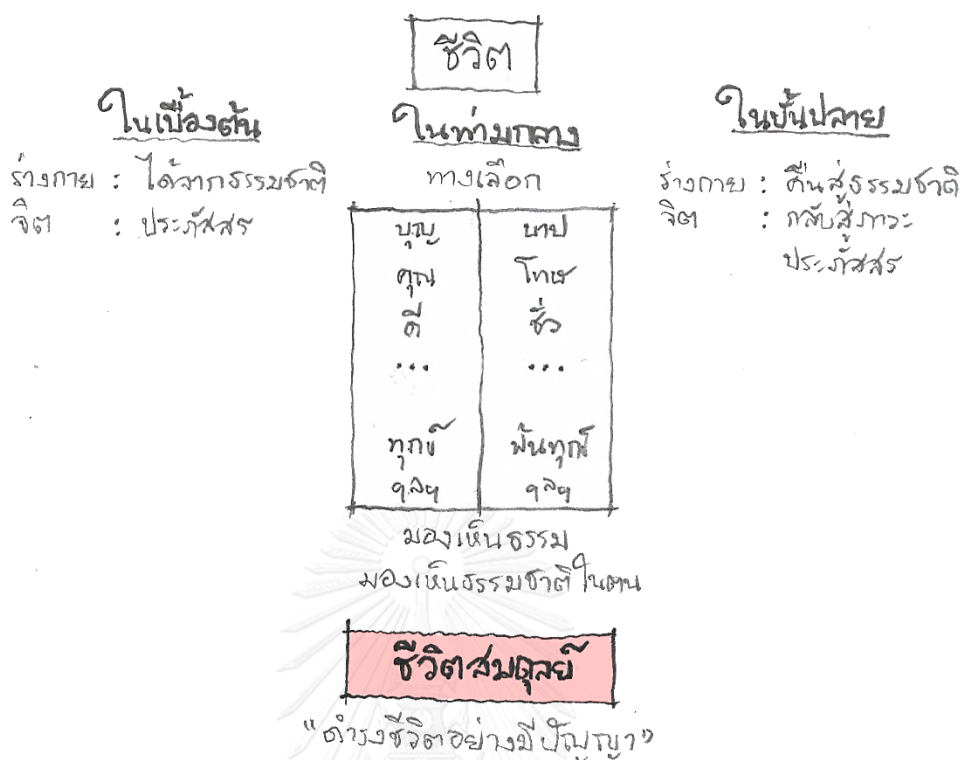
ชีวิตในความรู้สึกนึกคิดของชาวพุทธเป็นองค์ที่มีความซับซ้อนมหาศาล ไม่อาจมองแยกเป็นระบบเอกเทศได้ ซึ่งต่างจากมุมมองของวิทยาศาสตร์ ที่มององค์ประกอบของชีวิตแยกส่วนได้ออกไปเป็นเซลล์ และมองการทำงานของร่างกายแยกเป็นระบบและแยกกับจิตใจ เช่น การสืบพันธุ์ การ산ดาป เป็นต้น ถึงแม้ในปัจจุบันมุมมองของวิทยาศาสตร์ยุคใหม่จะเริ่มมองโยงใยความสัมพันธ์องค์รวมมากขึ้น แต่มุมมองแบบเก่าที่รุ่งเรืองมานานก็ยังมีอิทธิพลอยู่มาก

ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงชีวิตว่า “เรื่องของชีวิตคืออะไรนี้ มันก็มีหลายแง่หลายมุม ถ้ามองในแง่วัตถุชีวิตก็มีความหมายอย่างหนึ่ง ถ้ามองในแง่จิตใจก็มีความหมายอีกอย่างหนึ่ง ถ้ามองในแง่ธรรมชาติสูงสุด มันก็มีความหมายอีกอย่างหนึ่ง แต่เราก็เอาความหมายธรรมชาติๆ นี้ว่า ชีวิตคือ ความที่ยังไม่ตาย ยังมีชีวิตอยู่ นี่มันคืออะไร? ด้วยคำถามต่อไปอีกว่าเพื่ออะไร? เพื่อทำอะไร?”¹¹ จากมุมมองเรื่องชีวิตในพระพุทธศาสนาและการตอบคำถามเกี่ยวกับชีวิตของท่านพุทธทาสภิกขุ ทำให้เราทราบว่าชีวิตในทัศนคติของชาวพุทธนั้นมีจุดหมายปลายทาง มิใช่แต่เพียงสักว่ามีอยู่เป็นอยู่เท่านั้น ฉะนั้นการเรียนรู้เกี่ยวกับชีวิตจะทำให้เข้าใจข้อเท็จจริง คุณค่าความสำคัญ และความควรจะเป็นของชีวิตตามมุมมองของชาวพุทธ ซึ่งเป็นพื้นฐานของความคิดอันส่งผลต่อพฤติกรรมในสังคม

¹⁰ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2552), หน้า 84.

¹¹ พุทธทาสภิกขุ (พระธรรมโกศาจารย์), ธรรมะสำหรับวันครู: ถอดคำบรรยายของพระราชชัยคีรี เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2495 (สุราษฎร์ธานี: โรงพิมพ์ธรรมทาน, 2527), หน้า 182.

2.1.2.2 ชีวิตในอุดมคติและจุดหมายของชีวิต

ภาพที่ 2-2 ชีวิตในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในบั้นปลายตามจุดมุ่งหมายของศาสนาพุทธ
(ที่มา¹² : ปรับปรุงจากจุดหมายของชีวิต)

หากคลี "ชีวิต" ตามมุมมองของศาสนาพุทธออกเป็นเส้นตรง ตั้งแต่เกิด (ในเบื้องต้น) เติบโต (ในท่ามกลาง) แก่และตาย (ในบั้นปลาย) พบว่าชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายต้องผ่านทางเลือก ต่างๆ เพื่อไปสู่ชีวิตที่สมถะและมีคุณภาพซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายในชีวิตของชาวพุทธ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการนำชีวิตสู่จุดหมาย¹³ ว่า คือการดำเนินชีวิตให้บรรลุประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของการมีชีวิต เรียกว่า "อัตถะ" หรือ "อรรถ 3" ได้แก่

- 1) **ทิฏฐธัมมิกัตตะ** จุดหมายขั้นตาเห็นหรือประโยชน์ปัจจุบันที่สำคัญ พึงให้เกิดขึ้นโดยมีธรรมกำกับ คือ
  - มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไร้โรค งามสง่า อายุยืนยาว
  - มีเงินมีงาน มีทรัพย์จากอาชีพสุจริต พึ่งตนได้ทางเศรษฐกิจ
  - มีสถานภาพดี ทรงยศ เกียรติ ไฉत्री เป็นที่ยอมรับในสังคม
  - มีครอบครัวผาสุก ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่ยินย

¹² วรินทร์ วิชฎานูโรจน์, เข้าใจ เข้าถึง พระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, 2554). หน้า 220.

¹³ ป.อ.ปยุตฺโต (พระพรหมคุณาภรณ์), พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย (กรุงเทพมหานคร: พุทธธรรมประดิษฐาน 26 ศตวรรษกาล, 2555) หน้า 66.

2) **สัมปราชยักัตถะ** จุดหมายชั้นเลยตาเห็นหรือประโยชน์เบื้องต้นที่เป็นคุณค่าแห่งชีวิตซึ่งให้เกิดความสุขล้าลึกภายใน โดยเฉพาะ

- ความอบอุ่นซาบซึ่งสุขใจ ด้วยศรัทธา มีหลักใจ
- ความภูมิใจ ในชีวิตสะอาด ที่ได้ประพฤติแต่การดีงานสุจริต
- ความอิมใจ ในชีวิตมีคุณค่า ที่ได้เสียสละบำเพ็ญประโยชน์
- ความแก้แวกล้ำมั่นใจ ด้วยมีปัญญาที่จะแก้ปัญหาหน้าพาชีวิตไป

3) **ปรมัตถะ** จุดหมายสูงสุดหรือประโยชน์อย่างยิ่ง คือ การมีปัญญา รู้เท่าทันความจริงเข้าถึงธรรมชาติของโลกและชีวิต อันทำให้จิตใจเป็นอิสระพ้นจากทุกข์

- ไม่หวั่นไหวหรือถูกรบกวนงำด้วยความผันผวนปรวนแปรต่างๆ
- ไม่ผิดหวังโศกเศร้าบีบคั้นจิตใจเพราะความยึดติดถือมั่นในสิ่งใด
- ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส สดชื่น เบิกบานใจตลอดเวลา
- เป็นอยู่และทำการด้วยปัญญาซึ่งมองที่เหตุปัจจัย

อาจเปรียบเทียบจุดหมายของชีวิตเป็นวิถีทางโลกและวิถีทางธรรมได้ ดังนี้

วิถีทางโลก	วิถีทางธรรม
<ul style="list-style-type: none"> ● "พินนหาจตุก" ความสำเร็จ=การทำงาน ● "รู้" วัดด้วย "การทดสอบ" ● ศึกษาเรื่อง "ภายนอกตัวเอง" ● ความสำเร็จ "ประศนัยมิตร" (ปัญญาทางโลก) ● จุดหมายเป็น "รูปธรรม" เช่น "อำนาจ เงินทอง ชื่อเสียง" 	<ul style="list-style-type: none"> ● "พินนหาจตุก" ด้วย "ศีล สมาธิ ปัญญา" ● "รู้" วัดด้วย "การปล่อยวาง" ● ศึกษาให้รู้ "ภายในตัวเอง" ● ความสำเร็จ "ความสงบเย็นของจิต" (ปัญญาทางธรรม) ● จุดหมายเป็น "นามธรรม" คือ "การพ้นทุกข์"

ภาพที่ 2-3 เปรียบเทียบวิถีทางโลกกับวิถีทางธรรม

(ที่มา ¹⁴ : ปรับปรุงจากปรมัตถะ)

จุดมุ่งหมายสูงสุดในศาสนาพุทธคือการพบความจริงของธรรมชาติและชีวิต อันนำไปสู่ความพ้นทุกข์ พระพุทธเจ้าพบว่าความจริงอยู่ 4 ประการ เรียกว่า "อริยสัจ 4" พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้คำขยายความไว้ว่า ¹⁵ อริยสัจ 4 คือความจริงอันประเสริฐหรือความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ (The Four Noble Truths)

¹⁴ วรินทร์ วิชญานูโรจน์, เข้าใจ เข้าถึง พระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, 2554). หน้า 3.

¹⁵ ป.อ.ปยุตโต (พระพรหมคุณาภรณ์), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, 2558) หน้า 177.

1) **ทุกข์** (suffering; Unsatisfied) ทุกคนต่างเคยพบความทุกข์หรือประสบปัญหาบางอย่างมาแล้วทั้งนั้น เช่น นักศึกษาสอบตกก็เป็นทุกข์ เศรษฐีหาเงินได้ไม่มากพอก็เป็นทุกข์ เป็นต้น ความทุกข์เกิดได้ทุกขณะ กล่าวคือเป็นสภาพที่ทนได้ยากสภาวะบีบคั้นขัดแย้ง ขาดความเที่ยงแท้และไม่ให้ความพึงพอใจที่แท้จริง การพบกับสิ่งไม่เป็นที่รักหรือพลัดพรากจากสิ่งที่รัก และความไม่สมหวัง หน้าที่อันพึงกระทำเกี่ยวกับความทุกข์คือกำหนดรับรู้ในทุกข์ ได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ โดยหมวดธรรมที่ว่าด้วยความทุกข์ ได้แก่ ชั้นที่ 5 เป็นต้น

2) **สมุทัย** (the cause of suffering; origin of suffering) คือความจริงว่าด้วยเหตุแห่งทุกข์ ความทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นกับคนนั้นย่อมเกิดจากสาเหตุบางอย่าง ดังพุทธดำรัสว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนั้นจึงมี เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนั้นจึงเกิด” เช่น นักศึกษาที่สอบตกอาจเป็นเพราะไม่อ่านหนังสือ เศรษฐีหาเงินได้ไม่มากพอตามความต้องการอาจเป็นเพราะความโลภ เป็นต้น ซึ่งสาเหตุของความทุกข์นั้น คือความอยากที่เกินพอดี ซึ่งเรียกว่า ตัณหา มี 3 อย่างคือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา หมวดธรรมที่ว่าด้วยสมุทัย ได้แก่ ปฏิจจสมุปบาท นิเวรณ 5 และอุปาทาน 4 เป็นต้น

3) **นิโรธ** (the cessation of suffering; extinction of suffering) คือความจริงว่าด้วยความดับทุกข์ กล่าวคือ เมื่อความทุกข์เกิดจากเหตุ ถัดดับเหตุ นั้นความทุกข์นั้นก็ย่อมดับด้วย ดังพุทธดำรัสว่า “เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนั้นก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนั้นก็ดับ” ดังนั้นการดับทุกข์คือภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป และเข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา ไม่ติดข้อง หลุดพ้น สงบ ปลอดภัย เป็นอิสระคือ “นิพพาน”

4) **มรรค** (the path leading to the cessation of suffering) คือข้อปฏิบัติให้ถึงการดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค เรียกอีกอย่างว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” แปลว่า ทางสายกลาง สามารถสรุปลงได้ในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มรรคมืองค์ประกอบ 8 ประการ ได้แก่

- เห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) คือการเห็นสิ่งต่างๆ ตามที่เป็นจริง
- ดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) คือการไม่หลงมัวเมา ไม่พยายาทคิดร้าย
- เจรจาชอบ (สัมมาวาจา) คือการไม่พูดเท็จ ไม่ส่อเสียดหยาบคาย ไม่เพ้อเจ้อ
- กระทำชอบ (สัมมาภัมมันตะ) คือการไม่ทำลายชีวิต ไม่ลักขโมย และไม่

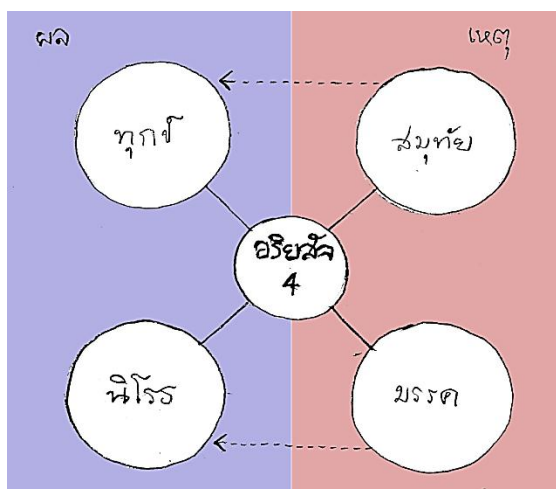
ประพฤตินิดทางกาม

- เลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) คือ การทำมาหากินด้วยอาชีพที่สุจริต
- พยายามชอบ (สัมมาวายามะ) คือความพยายามที่จะป้องกันหรือกำจัด

ความชั่ว และพยายามที่จะสร้างหรือรักษาความดี

- ระลึกชอบ (สัมมาสติ) คือความรู้ตัวอยู่เสมอในการรับรู้ความจริงของชีวิต
- ตั้งมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) คือการตั้งจิตจดจ่อได้นานในการกำหนดรู้ความจริง

ของชีวิต

ภาพที่ 2-4 องค์ประกอบของอริยสัจ 4

2.1.3 การพัฒนาชีวิต

ธรรมะของพระพุทธเจ้าหรือพุทธธรรมนั้น ประกอบด้วย 2 ส่วน ดังนี้

มัชฌิมนธรรม	มัชฌิมาปฏิบัติ
<ul style="list-style-type: none"> - แสดงนัยความจริงสายกลาง - ว่าด้วยความจริงตามธรรมชาติ - เป็นความรู้ แสดงเพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติ 	<ul style="list-style-type: none"> - แสดงข้อปฏิบัติสายกลาง - เป็นนัยการครองชีวิต - เป็นการประพฤติ เพื่อพ้นทุกข์ในชีวิตนี้

ภาพที่ 2-5 ธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงสอน

กระบวนการพัฒนาชีวิตนั้นคือกระบวนการพัฒนาตัวเราให้มีคุณภาพเป็นธรรมชาติ¹⁶ หรือถ้าจะกล่าวในภาพรวมก็คือกระบวนการของ “ไตรสิกขา” อันประกอบไปด้วย “ศีล” สมภาณี” และ “ปัญญา” ทั้งสามส่วนนี้เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันในการรักษากาย วาจา และใจให้ปกติดีงาม ศีลเป็นฐานของสมภาณี สมภาณีเป็นฐานของปัญญา เมื่อเกิดปัญญาในทางพุทธคือการเข้าถึงความจริงของธรรมชาติชีวิตหรือเข้าใจมัชฌิมนธรรม จากนั้นจึงกลับมาส่งเสริมศีลและสมภาณีที่สมบูรณ์ หรือเกิดการปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิบัติ ดังนั้นจะพบว่าศีล สมภาณี และปัญญาเป็นพื้นฐานของกันและกัน โดยที่กระบวนการทั้งหมดถูกควบคุมด้วย “สติ”

¹⁶ วรินทร์ วิชญาณุโรจน์, เข้าใจ เข้าถึง พระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, 2554). หน้า 4.

สติ เป็นอาการรู้เท่าทันของจิตที่ระลึกรู้ขึ้นได้ไม่เผลอ และคุมจิตไว้ในกิจใดๆ ได้ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าความไม่ประมาท สติเป็นตัวที่จับตรึงหรือกำกับไว้ให้จิตอยู่กับสิ่งที่กำหนด ไม่หลุดลอยหายหรือคลาดจากกันไป ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. ปยุตฺโต) เปรียบเทียบไว้ว่า¹⁷ เหมือนกับเราเอาลูกวัวป่าตัวหนึ่งมาฝึก วัวจะหนีเราก็เอาเชือกผูกไว้กับหลัก ถึงแม้วัวจะดิ้นรนวิ่งหนีไปทางไหนก็ได้แต่อยู่ในรัศมีของหลัก ไม่หลุดหายไประยะหนึ่งแต่ถึงอย่างนั้นวัวก็ยังดิ้นรนวิ่งไปมาอยู่ ต่อมานานเข้าปรากฏว่าวัวป่าคลายพยศมาหยุดหมอบนิ่งอยู่ที่หลัก ซึ่งท่านเปรียบเทียบการเอาเชือกผูกวัวป่าไว้กับหลักเหมือนเป็นสติ ส่วนการที่วัวป่าลงหมอบนิ่งอยู่ใกล้หลักนั้นเปรียบเหมือนเป็นสมาธิ ความจริงสติกับศีล สมาธิ และปัญญาทำงานประสานอาศัยกัน สติเป็นตัวนำหน้าหรือเป็นตัวเริ่มต้น แล้วศีล สมาธิ และปัญญาก็ตามมา

สติรู้เท่าทันในการเคลื่อนไหวที่จะการสร้างสรรค์ใดๆ นำมาสู่ศีล

สติรู้เท่าทันในอารมณ์ที่ปรุงแต่งจิตจนจิตเป็นอิสระจากอารมณ์ นำมาสู่สมาธิ

สติรู้เท่าทันความคิดว่าความคิดเป็นเหตุเป็นผลหรือไม่ (โยนิโสมนสิการ) นำมาสู่ปัญญานั้นเอง

2.1.3.1 ศีล

ความหมายของศีลนั้นแปลได้หลายความหมาย ได้แก่ ความปกติของกายวาจา กล่าวคือความปกติตามระเบียบวินัย ปกติของมารยาทที่สะอาดปราศจากโทษ ข้อปฏิบัติในการละเว้นจากความชั่ว ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น และความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ¹⁸ ในทางพุทธ "ศีล" หรือ "อธิศีลสิกขา" คือ มัชฌิมาปฏิปทาหรือข้อปฏิบัติขั้นต้นเพื่อการฝึกตน ศีลหรือข้อปฏิบัตินี้มีหลายขั้นซึ่งชี้แนะแนวทางปฏิบัติตนที่เหมาะสมกับแต่ละบุคคลในสังคม ประโยชน์ของศีลในขั้นพื้นฐานหรือขั้นฆราวาส คือ ทำให้กายและวาจาเป็นปกติสงบไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ส่วนในระดับของบรรพชิตศีลจะมีจำนวนมากเพื่อกำกับให้พระสงฆ์สามเณรสามารถครองตนในสมณะเพศได้อย่างสมบูรณ์ เชื้อต่อการประพฤติพรหมจรรย์

อาจกล่าวโดยรวมได้ว่าศีลนั้นคือการมีสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ซึ่งโดยพื้นฐานแล้ว "สัมมาวาจา" คือ เจรจาที่ถูกต้องละเว้นจากการพูดเท็จ หยาดกาย ส่อเสียด และเพ้อเจ้อ และ "สัมมากัมมันตะ" คือ การปฏิบัติที่ถูกต้องละเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ และประพฤตินอกในกาม ส่วน "สัมมาอาชีวะ" คือ การหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง สุจริต ไม่คดโกง ไม่เอาเปรียบผู้อื่น

¹⁷ ป.อ.ปยุตฺโต (พระพรหมคุณาภรณ์), โภชณงค์ พุทธวิธีเสริมสุขภาพ (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, 2558) หน้า 16.

¹⁸ ป.อ.ปยุตฺโต (พระพรหมคุณาภรณ์), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, 2558) หน้า 185.

2.1.3.2 สมภาติ

สมภาติ ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานคือ ความตั้งมั่นแห่งจิต ความสำรวมใจให้แน่วแน่เพื่อให้จิตใจสงบหรือเพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้ง¹⁹ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าสมภาติเป็นภาวะที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งสงบแนบแน่นอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งนานๆ แต่สมภาติในความหมายของการปฏิบัติคือการทำให้สงบนิ่งแน่วแน่ ผีกรบรวมพลังของจิตจัดระเบียบความคิดของตน เพื่อประโยชน์ขั้นต้นในชีวิตประจำวัน เช่น การศึกษา การทำงาน การพัฒนาบุคลิกภาพ เป็นต้น และประโยชน์ขั้นสูงก็เพื่อเป็นฐานของปัญญา หรือการรู้สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จนสามารถลดละหรือเลิกกิเลสได้ตามลำดับ อันเป็นเป้าหมายของพระพุทธศาสนา ดังนั้นหาก “ศีล” เป็นข้อปฏิบัติสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อฝึกฝนกายและวาจาแล้ว “สมภาติ” ก็เป็นทางเพื่อฝึกฝนจิตใจ

สมภาติ เป็นภาวะกลางๆ ไม่ได้ไม่ชั่วในตัวเอง สุดแต่จะนำไปใช้ในทางใด ถ้าใช้ในทางผิด เช่น เพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นก็เป็น “มิจฉาสมาติ” ถ้าใช้ในทางถูกก็เป็น “สัมมาสมาติ” ซึ่งเป็นสมภาติที่พึงประสงค์ คำว่า “สมภาติ” กับคำว่า “สัมมาสมาติ” มีความแตกต่างกัน สมภาติได้แก่การถือเอาอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งทำให้แน่วแน่อยู่ในอารมณ์นั้น ส่วนสัมมาสมาติมีรากฐานจากการกำหนดรู้ในสติปัฏฐาน 4 คือกาย เวทนา จิต ธรรม ซึ่งเป็นกรฝึกฝนอบรมจิตให้เกิดสมภาติอย่างสูงและให้เข้มแข็งมั่นคงมีคุณธรรม อันเป็นความหมายของ “อธิจิตตสิกขา” ในไตรสิกขานั้นเอง

“อธิจิตตสิกขา” หรือ “สมภาติ” ในไตรสิกขาอาจกล่าวว่าเป็นภาวะที่มีสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาติ ความหมายของ “สัมมาวายามะ” คือ ความเพียรที่ถูกต้อง ความอุตสาหะพยายามที่อยู่ในวิถีทางดีงาม และ “สัมมาสติ” คือ การมีสติที่ถูกต้อง ระลึกรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา กำจัดความฟุ้งซ่าน รำคาญ หุดหู่ ง่วงซึม สงสัย และลังเล ส่วน “สัมมาสมาติ” คือ การมีสมภาติที่ถูกต้อง โดยฝึกกายและอารมณ์ให้สงบ กำจัดความคิดและอารมณ์ออกไปชั่วขณะหนึ่ง

2.1.3.3 ปัญญา

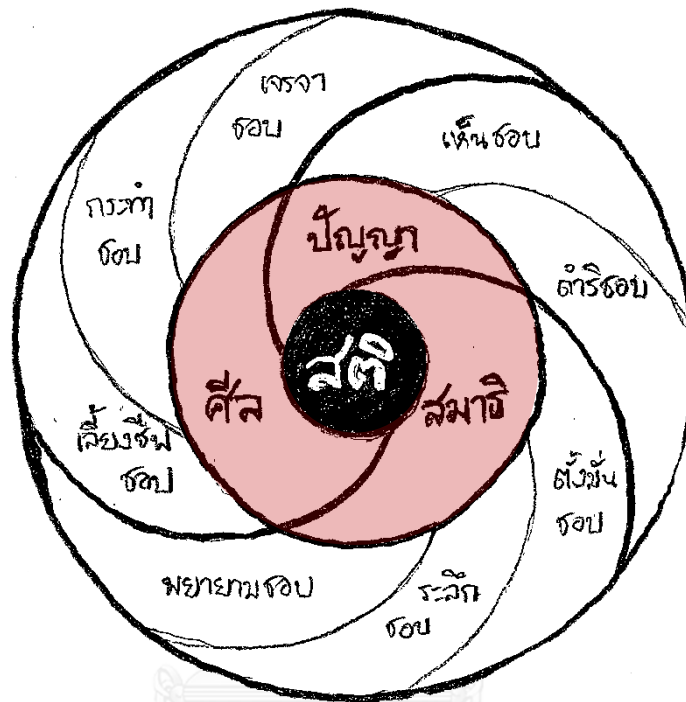
ปัญญา ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานหมายถึง ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ความฉลาดเกิดแต่เรียนและคิดความรู้ทั่ว²⁰ ดังนั้นเมื่อมีความรู้ดังกล่าวในสิ่งใดก็ชื่อว่ามีปัญญาหรือมีความรู้ในสิ่งนั้น ดังนั้นปัญญาโดยทั่วไปจึงเป็นคำกลางๆ แต่ว่าความรู้หรือปัญญาที่มีในโลกนี้แบ่งเป็นสองประเภทใหญ่ๆ คือปัญญาทางโลกและปัญญาทางธรรม ปัญญาทางโลกได้แก่เรื่องราวต่างๆ ภายนอกตัวเรา เช่น วิทยาศาสตร์ ศิลปศาสตร์ พาณิชยศาสตร์ เป็นต้น ส่วนปัญญาที่มีความสำคัญทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นปัญญาทางธรรม

ทางพุทธศาสนาคำว่า “อธิปัญญาสิกขา” หรือปัญญาในความหมายของไตรสิกขานั้น ต้องเป็นความรู้ถูกต้องหรือ “สัมมาปัญญา” นั้นเอง ถ้าไม่ใช่สัมมาปัญญาจะเป็น “มิจฉาปัญญา” เป็นความรู้ที่หลงผิด เพราะฉะนั้นปัญญาทางพุทธศาสนาจึงมุ่งไปในทางดี ซึ่งประกอบไปด้วย “สัมมาทิฏฐิ” คือ ความเห็นที่ถูกต้องตรงกับความจริงตามคำสอนของพระพุทธเจ้า และ “สัมมาสังกัปปะ” คือ ความคิดที่ถูกต้องอันละเว้นจากความพอใจ ความพยาบาท และการเบียดเบียน

¹⁹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป, 2542), หน้า 218.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 152.

ปัญญาในเบื้องต้นคือความรู้เรื่องบาปบุญคุณโทษ รู้สิ่งที่ดีควรทำควรละเว้น เป็นธรรมที่คอยกำกับศรัทธาให้ประกอบด้วยเหตุผลไม่มงาย ส่วนในเบื้องต้นนั้นเป็นปัญญาที่เกิดจากการฝึกสมาธิ จนถึงขั้นรู้สภาพความเป็นไปของชีวิตตามความเป็นจริง เป็นปัญญาที่ช่วยระงับดับทุกข์ให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายเกิดดับในกองทุกข์ ทำให้รู้ทั่วถึงสิ่งจริงคือความจริงตามเหตุและผล

ภาพที่ 2-6 องค์ประกอบของไตรสิกขา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

องค์ประกอบของไตรสิกขาอันได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ทั้งสามองค์ประกอบทำงานสัมพันธ์กัน เพื่อนำไปสู่การระงับกระบวนการที่ก่อให้เกิดความทุกข์และทำให้ชีวิตสงบสมดุลง่ายๆ ยกตัวอย่างเช่น เมื่อฟังธรรมเรื่องศีล 5 แล้วจำได้และเข้าใจก็ถือว่ายังไม่เกิดปัญญาที่ต้องการเพื่อการละเว้นจากทุกข์ เพราะอาจปฏิบัติตามคือละเว้นจากการกระทำตามศีล 5 ปัญญาติเอาไว้นั้นไม่ได้ เนื่องจากจิตยังถูกรบกวนจากความโลภ โกรธ หลง ยังคงกระทำการเบียดเบียนผู้อื่น และสุดท้ายตนเองก็เฝ้าร้อนเกิดทุกข์ ดังนั้นจิตที่ได้รับความรู้แล้วสามารถละได้ตัดได้ทันที ต้องเกิดจากการหมั่นอบรมพัฒนาบ่อยๆ หรือเรียกว่าเป็นจิตที่มีสมาธิกำกับทำให้เกิดปัญญาเห็นจริงจากภายใน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ศีลเป็นพื้นฐานของการรักษากายและวาจาให้สงบเป็นปกติ และสมาธิเป็นพื้นฐานของการรักษาใจให้สงบเป็นปกติ ส่วนปัญญานั้นเป็นพื้นฐานของการรักษากายวาจาและใจให้ตั้งงาม จนระงับดับจากความทุกข์ได้นั้นเอง อาจกล่าวได้ว่ากระบวนการของไตรสิกขาเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดความสุขและระงับจากความทุกข์

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำและความเพียรพยายาม ดังนั้นธรรมชาติของพระพุทธเจ้าจึงมุ่งผลในทางปฏิบัติ ให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริงในโลกนี้ แม้ว่าผลสำเร็จจะต้องกระทำด้วยตนเองและเกิดขึ้นกับตนเองเท่านั้น แต่ผู้อื่นและสภาพแวดล้อมก็เป็นปัจจัยภายนอกที่ช่วยสนับสนุนได้ ในธรรมชาติสิ่งแวดล้อมต่างๆ มีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อความเป็นอยู่ของบุคคล ทั้งความเลื่อมและความเจริญ ถ้าบุคคลอาศัยอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมที่ดีก็จะก่อเกิดความเจริญก้าวหน้าในชีวิตได้มาก ในทางพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต ทำให้กายวาจาใจเกิดความสงบและจิตระงับจากความทุกข์ เรียกว่า “สัปปายะ” และสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการประพฤติปฏิบัติทางจิต เรียกว่า “อัสปายะ” ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้กล่าวถึงสภาพแวดล้อมที่เป็นสัปปายะและอัสปายะไว้ ดังนี้

อาวาโส โคจร ภูมิล	บุคคล โภชน อุต
อิริยาบถ สุตเตเต	อัสปายะ วิชชชเย
สปปายะ สุตต เสเวถ	เขวณฺหิ ปฏิปชฺชโต
น จิเรนว กาเลน โหติ	กสฺสจฺจ อปฺปนา

ดังนั้นจึงพึงเสพสิ่งที่เป็นสัปปายะตาม ป.อ.ปยุตโต (พระพรหมคุณาภรณ์) ได้บรรยายอธิบายว่า²¹ เป็นสิ่งที่เหมาะสม เกื้อกูลสนับสนุนในการเจริญศีลและบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่นไม่เสื่อมถอย จนนำไปสู่การเกิดปัญญา (suitable things; things favorable to mental development) ได้แก่

- 1) อาวาสสัปปายะ (suitable abode) คือ การมีที่อยู่ซึ่งเหมาะสมไม่พลุกพล่านจอแจ ได้แก่ที่อยู่อาศัยเรือนว่างอันเป็นที่สบาย สงบ ปลอดภัยต่อความเป็นอยู่
- 2) โคจรสัปปายะ (suitable resort) คือ การมีที่หาอาหาร ที่เที่ยววิณชบาตเหมาะสม มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ไกลไม่ไกลเกินไป มีทางโคจรหรือทางเดิน ถนนหนทางไปมาได้สะดวก
- 3) ภูมิลสัปปายะ (suitable speech) คือ การอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีการพูดคุยที่เหมาะสม เป็นประโยชน์และพอประมาณ ได้ฟังสิ่งที่จะทำให้จิตใจเกิดศรัทธา วิริยะ อุตสาหะ และเกิดความสงบระงับ
- 4) บุคคลสัปปายะ (suitable person) คือ การอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีบุคคลที่เหมาะสมอยู่ เป็นผู้ตั้งมั่นในศีลธรรม สันโดษ มกน้อย ชักจูงแนะนำไปในทางที่เป็นประโยชน์ต่อการทำความเพียร
- 5) โภชนสัปปายะ (suitable food) คือ การมีแหล่งอาหารที่เหมาะสมกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ เรียบง่ายและสบายต่อความเป็นอยู่ในอัตภาพแห่งตน เมื่อบริโภคเข้าไปแล้วไม่ทำให้เกิดทุกข์เวทนา เช่น ท้องอืด ท้องร่วง ท้องเดิน เป็นต้น
- 6) อุตสัปปายะ (suitable climate) คือ การมีสภาพแวดล้อมที่ดิ้นฟ้าอากาศธรรมชาติเหมาะสมแก่สภาพร่างกายของตน เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น
- 7) อิริยาบถสัปปายะ (suitable posture) คือ การมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเกิดอิริยาบถที่เหมาะสมอันเป็นที่สบาย ตลอดจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี ได้แก่ การ ยืน เดิน นั่ง นอน อิริยาบถใดที่ทำให้จิตไม่สงบระงับ ก็แสดงว่าอิริยาบถนั้นไม่สบายไม่เหมาะสมควรเว้นเสีย หากจำเป็นก็ใช้แต่น้อย

²¹ ป.อ.ปยุตโต (พระพรหมคุณาภรณ์), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, 2558), หน้า 352.

2.2 การอาศัยอยู่อย่างสมดุลในสังคมพุทธ

2.2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

สังคมพุทธไม่ได้มีทัศนคติในการจัดลำดับชั้นวรรณะคนในสังคม แล้วมอบสถานะหน้าที่ให้แก่ลำดับชั้นนั้นๆ แต่จะมองมนุษย์คนอื่นในสังคมเป็นลำดับออกจากตน ซึ่งทำให้เกิดความสัมพันธ์ในสังคม เป็นระดับ 6 ลำดับ หรือที่เรียกว่า “ทิศ 6” เป็นการให้แนวทางการปฏิบัติหน้าที่ต่อบุคคลให้ถูกต้องตามฐานะ²² ได้แก่

1) **ทิศที่ 1 ทิศเบื้องหน้า** คือการทำหน้าที่ในฐานะที่เป็นบุตรธิดา พี่สาวพี่ชาย พี่เขยพี่สะใภ้ พี่น้าพี่ตา ซึ่งบุตรธิดาและบิดามารดามีหน้าที่ต่อกัน ดังนี้

หน้าที่ของบุตรธิดา	หน้าที่ของบิดามารดา
<ul style="list-style-type: none"> - ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ - ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน - ดำรงวงศ์สกุล - ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท - ดำรงอยู่ในโอวาท - ดูแลท่านเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย - เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน 	<ul style="list-style-type: none"> - ห้ามปรามป้องกันจากความชั่ว - ดูแลฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในความดี - ให้การศึกษาแก่บุตรธิดา - เป็นธุระเมื่อถึงคราวจะมีคู่ครองที่สมควร - มอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงโอกาสอันควร - สอนให้จำทำให้ดูเป็นตัวอย่าง

ภาพที่ 2-7 ตารางแสดงหน้าที่ในฐานะบุตรธิดาและบิดามารดา

2) **ทิศที่ 2 ทิศเบื้องขวา** คือการทำหน้าที่ในฐานะที่เป็นศิษย์ พี่แสดงความเคารพนับถือครูอาจารย์ ซึ่งศิษย์และครูอาจารย์มีหน้าที่ต่อกัน ดังนี้

หน้าที่ของศิษย์	หน้าที่ของครูอาจารย์
<ul style="list-style-type: none"> - ลูกต้อนรับ แสดงความเคารพ - เข้าไปหา เพื่อบำรุง รับใช้ ปรีक्षा ชักถาม รับคำแนะนำ เป็นต้น - ฟังด้วยดี ฟังเป็น รู้จักฟังให้เกิดปัญญา - ประนินบัติ ช่วยบริการ - เรียนโดยเคารพ เอาจริงเอาจังถือเป็นกิจสำคัญ 	<ul style="list-style-type: none"> - แนะนำฝึกอบรมให้เป็นคนดี - สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง - สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง - ส่งเสริมยกย่องความดีงามความสามารถให้ปรากฏ - สอนฝึกศิษย์ให้ใช้วิชาเลี้ยงชีพได้จริงและรู้จักดำรงตนด้วยดี ที่จะเป็นประกันให้ดำเนินชีวิตดีงามโดยสวัสดิ์ มีความสุขความเจริญ

ภาพที่ 2-8 ตารางแสดงหน้าที่ในฐานะศิษย์และครูอาจารย์

²² วรินทร์ วิชญาณุโรจน์, เข้าใจ เข้าถึง พระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, 2554), หน้า 207.

3) **ทศที่ 3 ทศเบื้องหลัง** คือการทำหน้าที่ในฐานะที่เป็นสามีหรือภรรยา พึงให้เกียรติและบำรุงกันและกัน ซึ่งสามีและภรรยามีหน้าที่ต่อกัน ดังนี้

หน้าที่ของสามี	หน้าที่ของภรรยา
<ul style="list-style-type: none"> - ยกย่องให้เกียรติสมฐานะที่เป็นภรรยา - ไม่ดูหมิ่น - ไม่นอกใจ - มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้าน - หาเครื่องแต่งตัวมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส 	<ul style="list-style-type: none"> - จัดงานบ้านให้เรียบร้อย - สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี - ไม่นอกใจ - รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ - ขยัน ซ่างจัดซ่างทำ เองงานทุกอย่าง

ภาพที่ 2-9 ตารางแสดงหน้าที่ในฐานะสามีและภรรยา

4) **ทศที่ 4 ทศเบื้องซ้าย** คือการทำหน้าที่ในฐานะมิตรสหาย พึงปฏิบัติต่อมิตรสหาย ซึ่งมีหน้าที่ ต่อกัน ดังนี้

บำรุงมิตรสหาย	มิตรสหายอนุเคราะห์ตอบ
<ul style="list-style-type: none"> - เผื่อแผ่แบ่งปัน - พุดจามีน้ำใจ - ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน - ทำตนเสมอ ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วย - ซื่อสัตย์จริงใจ 	<ul style="list-style-type: none"> - เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาป้องกัน - เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อน - ในคราวมีภัย เป็นที่พึ่งได้ - ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก - นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร

ภาพที่ 2-10 ตารางแสดงหน้าที่ในฐานะมิตรสหาย

5) **ทศที่ 5 ทศเบื้องล่าง** คือการทำหน้าที่ในฐานะนายจ้างและคนรับใช้หรือคนงาน พึงปฏิบัติต่อกัน ดังนี้

หน้าที่ของนายจ้าง	หน้าที่ของคนรับใช้หรือคนงาน
<ul style="list-style-type: none"> - จัดงานให้ทำตามความเหมาะสมกับกำลัง เพศ วัย ความสามารถ - ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่ - จัดสวัสดิการดี มีช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ เป็นต้น - มีอะไรได้พิเศษมา ก็แบ่งปันให้ - ให้มีวันหยุด และพักผ่อนตามโอกาสอันควร 	<ul style="list-style-type: none"> - เริ่มทำงานก่อน - เลิกงานทีหลัง - ไม่ลักขโมย เอาแต่ของที่นายให้ - ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น - นำความดีของนายงานและกิจการไปเผยแพร่

ภาพที่ 2-11 ตารางแสดงหน้าที่ในฐานะสามีและภรรยา

6) **ทศที่ 6 ทศเบ็องบน** คือการทำหน้าที่ในฐานะพุทธศาสนิกชน พึงแสดงความเคารพนับถือต่อพระสงฆ์และพระสงฆ์อนุเคราะห์ต่อคฤหัสถ์ ดังนี้

คฤหัสถ์บำรุงพระสงฆ์	พระสงฆ์อนุเคราะห์คฤหัสถ์
<ul style="list-style-type: none"> - จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา - จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา - จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา - ต้อนรับด้วยความเต็มใจ - อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย 4 	<ul style="list-style-type: none"> - ห้ามปรามสอน ให้เว้นจากความชั่ว - แนะนำสั่งสอน ให้ตั้งอยู่ในความดี - อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี - ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง - ชี้แจงอธิบายทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง - บอกรหัสสวรรค์ สอนวิธีดำเนินชีวิตให้มีความสุข ความเจริญ

ภาพที่ 2-12 ตารางแสดงหน้าที่ในฐานะคฤหัสถ์และพระสงฆ์

นอกจากการรับบทบาทในสังคมและทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์แล้ว การอยู่ในสังคมยังต้องประกอบด้วยคุณธรรมคือ “ความเมตตากรุณา” จึงเกิดการเกื้อกูลและสร้างสรรค์สังคมให้สงบสุขสามัคคีมีเอกภาพ จนเป็น “สังคมโพธิสัตว์” ซึ่งต้องเริ่มจากการมี “หัวใจของความเป็นแม่” คือความอ่อนโยน การช่วยเหลือ การดูแล ความเสียสละและพร้อมให้อภัย เห็นทุกสรรพสิ่งเป็นหนึ่งเดียวกัน แก้ปัญหาด้วยปัญญาเพื่อให้เกิดความปรองดอง และพัฒนาสู่การมี “หัวใจโพธิสัตว์” คือหัวใจของผู้ให้ เป็นการให้อย่างไม่แบ่งแยก ไม่เลือกชั้นวรรณะ เพศ หรือเชื้อชาติศาสนา เป็นการให้อย่างไม่หวังผลตอบแทน พร้อมทำให้เพื่อนร่วมสังคมรอดพ้นจากความทุกข์ ดังเช่นหลักธรรม “สังคหวัตถุ 4” ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจ หลักการสงเคราะห์และประสานหมู่ชนไว้ให้สามัคคี ได้แก่²³

- **ทาน** คือ การให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน และช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้แนะนำสั่งสอน ชาวพุทธค่านิ่งอยู่เสมอว่าทรัพย์สิ่งของที่ตนหามาได้ไม่จริงยั่งยืน เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวไปได้ ดังนั้นคุณธรรมข้อนี้ช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภและเห็นแก่ตัว
- **ปิยวาจา** หรือ เปยยวัชชะ คือการมีวาจาเป็นที่รักที่ซึ้งใจ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน ทำให้เกิดความรักใคร่นับถือ ไมตรี และความสามัคคี รวมถึงการพูดที่มีประโยชน์ มีเหตุผลให้คล้อยตาม
- **อัตถจริยา** คือ การทำประโยชน์ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดจนถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม
- **สมานัตตตา** คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอหรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี ทำให้เป็นมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล

²³ ป.อ.ปยุตโต (พระพรหมคุณาภรณ์), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, 2558), หน้า 186.

มนุษย์มีแรงผลักดันภายในซึ่งเกิดมาจากการสะสมสืบทอดความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ จนเกิดความซับซ้อน ทั้งยังมีมโนสำนึก (conscience) ผังรากอยู่ในการดำรงอยู่อันนำมาสู่ “ความปรารถนาของมนุษย์” Erich Fromm เชื่อว่า²⁴ มนุษย์มีความต้องการมากกว่าความต้องการทางกายที่เป็นความต้องการขั้นพื้นฐาน ซึ่งอธิบายได้โดยง่ายว่าความปรารถนาของมนุษย์คือการค้นหาจุดมุ่งหมายของการมีชีวิตอยู่ ความปรารถนาของมนุษย์ (human needs) ได้แก่

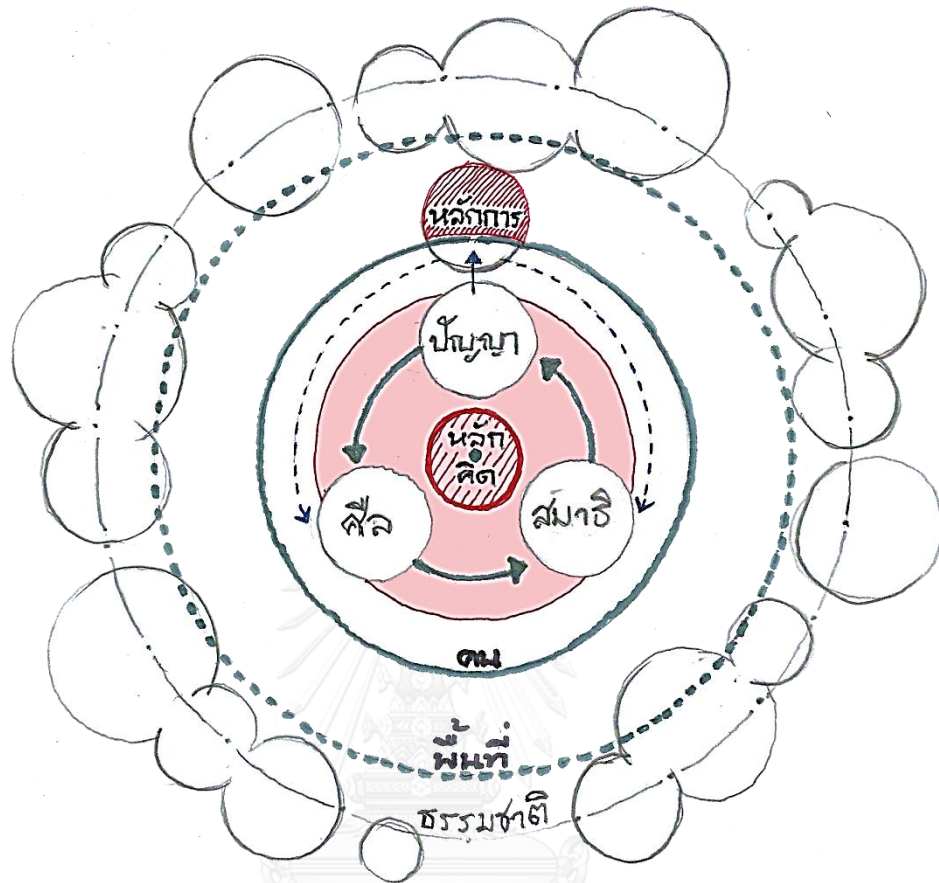
- ความปรารถนาที่จะมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น (relatedness)
- ความปรารถนาที่จะดำรงอยู่เหนือตนเองหรือผู้อื่น (transcendence)
- ความปรารถนาที่จะหยั่งรากแห่งชีวิต (rootedness)
- ความปรารถนาที่จะมีตัวตนหรือมีเอกลักษณ์ (identity)
- ความปรารถนาที่จะมีกรอบอ้างอิงในชีวิต (frame of orientation)

โดยเฉพาะความปรารถนาหยั่งรากแห่งชีวิต เป็นความพยายามที่จะลงหลักปักฐานของมนุษย์ลงบนพื้นที่หนึ่งๆ เพราะในเบื้องลึกคนเราแสวงหาความผูกพันดั้งเดิม นั่นคือการอาศัยอยู่อย่างแนบแน่นกับโลกที่ธรรมชาติเปรียบเสมือนแม่ของชีวิต ซึ่งเป็นความปรารถนาในขั้นปฐมภูมิที่นำไปสู่การตอบสนองของความปรารถนาด้านอื่นๆ มนุษย์หยั่งรากแห่งชีวิตลงไป “พื้นที่” บนพื้นดิน และได้ก้าวผ่านจากตนเองเข้าไปในโลก ทำให้พื้นที่มีจิตวิญญาณกลายเป็น “ถิ่น” จากนั้นการตั้งถิ่นฐานเป็น “ชุมชน” ก็เกิดขึ้นตามมา เมื่อผ่านการเปลี่ยนแปลงของกาลและเทศะแห่งชีวิต ก็จะปรากฏเป็นจิตวิญญาณแห่งสถานที่ (Genius Loci) และเมื่อนั้นการอาศัยอยู่ในโลกของมนุษย์ก็จะปรากฏสมบูรณ์ ดังนั้น “ชุมชน” ที่ปรากฏขึ้นนั้น มิใช่เพียงการ “ประชุม” หรือรวมตัวของคนแต่เป็นการหลอมรวมของความปรารถนา ประสบการณ์ และเอกลักษณ์ของคนจำนวนมากเข้าไว้ด้วยกันบนพื้นที่ท่ามกลางธรรมชาติ ดังนั้นอาจสรุปได้ว่าชุมชนคือการรวมกันของคนลงบนพื้นที่หนึ่งๆ ในธรรมชาติ ประสานกับหลักคิดร่วมกันของคนในชุมชน จนเกิดกระบวนการสั่งสมและถ่ายทอดออกมาเป็นหลักการในการอยู่ร่วมกัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

²⁴ ยศ สันตสมบัติ, *ฟรอยด์และพัฒนาการของจิตวิเคราะห์: จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม* (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538), หน้า 62.

ภาพที่ 2-13 การก่อเกิดหลักการอาศัยอยู่อย่างสมดุลในชุมชนพุทธ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในสังคมพุทธก็มีการสร้างชุมชนโดยมีองค์ประกอบคือ “คน” กับ “พื้นที่” เช่นเดียวกัน คือเริ่มจากการหยั่งรากของชีวิตลงในพื้นที่ โดยมีหลักคิดของศาสนาพุทธเป็นนิมิตหมายในใจคน จนเกิดการสร้างความรู้สึกร่วมกันทำให้เกิดความเป็นถิ่น และเมื่ออาศัยในพื้นที่ผ่านวันเวลา ผ่านกระบวนการบ่มในระดับศีล สมาธิ จนเกิดเป็นปัญญาในการมองเห็นและเข้าใจความจริงของธรรมชาติ กลั่นกรองออกมาสู่หลักการของการอาศัยอยู่ในพื้นที่อย่างสมดุล ซึ่งหลักการนี้สะท้อนออกมาในรูปแบบต่างๆ เช่น ประเพณี เทศกาล ความเชื่อ ภูมิปัญญาต่างๆ เป็นต้น บางส่วนก็เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตประจำวัน บางส่วนก็เกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่ทางด้านกายภาพ ซึ่งเป็นส่วนที่จะทำการศึกษาในครั้งนี้ เมื่อกลั่นกรองได้หลักการของการอาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชนแล้ว หลักการเหล่านี้ก็นำมาสู่การพัฒนาศีลและสมาธิ ตลอดจนหล่อหลอมเป็นปัญญาวนไปเป็นวัฏจักรสั่งสมกันรุ่นแล้วรุ่นเล่า

2.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ตามองค์ประกอบของชีวิตในมุมมองศาสนาพุทธ จะเห็นว่าร่างกายและจิตใจประกอบด้วยธาตุต่างๆ ซึ่งก็เป็นองค์ประกอบของสรรพสิ่งที่ทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิตในธรรมชาติ ดังนั้นภาพรวมของมนุษย์ โลก และจักรวาล มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันในลักษณะขององค์รวม ซึ่งพุทธทาสภิกขุ ได้เปรียบเทียบจำลองความคิดในเรื่องนี้ออกมาในรูปของ “สหกรณ์” ว่า “ดูเถอะจักรวาลคอสโมส (cosmos) ระหว่างดวงอาทิตย์ ดวงดาว ดวงอะไรต่างๆ จักรวาลทั้งหมดมันอยู่อย่างสหกรณ์ มันเนื่องกันและกัน สัมพันธ์กันและกัน มันจึงอยู่ได้ คือในโลกเดียวกัน มันมีการอยู่แบบสหกรณ์ มนุษย์สัตว์เดรัจฉาน กับต้นไม้ กับแผ่นดิน มันอยู่อย่างประสานงานกันแบบสหกรณ์ มือ ตีน แขน ขา มันทำงานแบบสหกรณ์ ชีวิตจึงรอดได้”²⁵ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ตามทัศนะพุทธศาสนานั้นไม่มีอะไรในจักรวาลที่ดำรงภาวะอยู่ได้โดยอิสระ หรือมีอยู่ ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวของตัวเอง ทุกๆ ส่วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับสิ่งอื่นอยู่เสมอ ทัศนะเหล่านี้ของศาสนาพุทธนั่นเอง ที่ส่งผลต่อมุมมองและการปฏิบัติต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชาวพุทธ

นอกจากนี้ยังกล่าวได้ว่าพุทธศาสนา มองโลกแบบองค์รวม คือทัศนะที่เห็นความไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่งที่ทั้งหลาย ว่ามีสามัญลักษณะคือมีการเกิดขึ้น ดำรงสภาพอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แล้วแปรเปลี่ยนไปหรือสลายไปตามกาลเวลา ลักษณะสามัญเหมือนกันในทุกๆ สิ่ง เป็นสังขธรรมและความจริงแท้ ซึ่งมีแนวคิดคล้ายกับแนวคิดของนิเวศวิทยา ที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งในรูปของวัฏจักรของสสาร เช่น วัฏจักรของคาร์บอน วัฏจักรของธาตุอาหาร ที่มีการหมุนเวียนอยู่ในสิ่งแวดล้อมและเข้าสู่สิ่งมีชีวิตหนึ่ง ไปสู่อีกสิ่งมีชีวิตหนึ่ง แล้วคืนกลับสู่สิ่งแวดล้อมและถูกหมุนเวียนกลับไปใช้ใหม่โดยสิ่งมีชีวิตอื่นต่อไปเป็นวัฏจักร มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน ดังนั้นมนุษย์ต้องมีความสำนึกรักษ์และรับผิดชอบต่อโลกมากขึ้น ดังที่ Nash²⁶ กล่าวว่า “โลกเล็กลงทุกทีและต้องพึ่งพาอาศัยกันมากขึ้น ทุกวันนี้ ยิ่งกว่าที่แล้มาแล้ว จะต้องอธิบายชีวิตในความหมายที่มีความรับผิดชอบต่อจักรวาลมากขึ้น มิใช่แต่เพียงความรับผิดชอบต่อชาติต่อชาติ มนุษย์ต่อมนุษย์เท่านั้น แต่มนุษย์ยังต้องรับผิดชอบต่อชีวิตอื่นๆ ด้วย” สามารถยกตัวอย่างทำที่และหลักการปฏิบัติของศาสนาพุทธกับองค์กรต่างๆ ในธรรมชาติได้ เช่น

²⁵ พุทธทาสภิกขุ (พระธรรมโกศาจารย์), ธรรมะสำหรับวันครู: ถอดคำบรรยายของพระราชชัยคีรี เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2495 (สุราษฎร์ธานี: โรงพิมพ์ธรรมทาน, 2527), หน้า 39-40.

²⁶ Nancy Nash, *The Buddhist Perception of Nature Project* (Geneva: Earl & Associates, 1987), Page 31.

1) **พุทธศาสนากับป่าไม้** ในศาสนาพุทธมีการสร้างอุทยานเป็นที่พักเพื่อแสดงธรรมของ พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย ปรากฏในพระไตรปิฎกว่าป่าไม้ได้กลายเป็นวัดวาอาราม วิหาร และมหาวิทยาลัย จนกลายเป็นธรรมเนียมการสร้างวัดป่าในพระพุทธศาสนามาถึงทุกวันนี้ ทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่าง ธรรมชาติกับศาสนาพุทธว่ามีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ซึ่งหน้าที่ของพระสงฆ์นอกจากจะดำเนินชีวิตที่เกื้อกูลต่อ การอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมเป็นแบบอย่างแก่คนในสังคมแล้ว ยังต้องสอนให้พุทธศาสนิกชนตระหนักในคุณค่า ของการพัฒนาจิตใจ โดยอาศัยธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม ด้วยการปฏิบัติธรรมคือการบำเพ็ญสมาธิภาวนา ได้ร่มไม้ บรรยากาศที่สงบร่มรื่นทำให้ผู้เข้าไปสัมผัส เกิดความรู้สึกร่มเย็นสบาย มีความสงบระงับความฟุ้งซ่าน ความวิตกกังวล ทำให้จิตสงบร่างกายสดชื่นเพราะสัมผัสกับความสมดุลของธรรมชาติ และยังช่วยให้มนุษย์ มองเห็นความจริงตามธรรมชาติได้

พระพุทธเจ้าทรงมีทัศนะว่าพืชทุกชนิดมีค่าเท่ากับสัตว์ทั้งหลาย ควรค่าแก่การดูแลไม่น้อยไปกว่าสัตว์ ในพระวินัยพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเป็นศีลห้าห้ามพระสงฆ์ทำลายต้นไม้หรือ “พรากของเขียว ภูตคาม ทุกชนิด” คือห้ามทำให้พืชตายทุกวิธี ไม่ว่าจะถอน โคน ตัดหรือเด็ด นอกจากนี้ยังห้ามมิให้ขุดดิน ถ้ำยุดเจาะระ บัสสภาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงบนต้นไม้และในแม่น้ำลำธาร

ส่วนอีกประการหนึ่งคือคนในสมัยพุทธกาลมีความเชื่อว่าพืชทั้งหลายมีชีวิตและจิต วิญญาณเช่นเดียวกับสัตว์ ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ไม่ได้โต้แย้งหรือคัดค้านว่าเป็นเรื่องเหลวไหลลงมงายไร้สาระ เพราะ ความเชื่อนี้มีประโยชน์ส่งผลให้ป่าไม้และพืชพรรณต่างๆ ดำรงอยู่มาจนนับพันปี แม้ประชาชนจะอาศัยป่าและ พืชเป็นเครื่องยังชีพ แต่ก็ใช้ประโยชน์จากป่าด้วยความซาบซึ้งและเคารพในคุณค่า ดังนั้นจึงปฏิบัติต่อป่าและพืช ทุกชนิดด้วยความระมัดระวังทะนุถนอม ใช้สอยอย่างคุ่มค่า ทั้งๆ ที่ชีวิตมนุษย์เมื่อสองพันกว่าปีที่ผ่านมา ค่อนข้างจะอยู่กันอย่างสังคมโบราณและมีทรัพยากรเหลือเฟือ แต่กลับมีแนวคิดในการรักษาความสะอาดแก่ สิ่งแวดล้อม และมีแนวคิดที่รักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในภาวะปกติมาช้านานแล้ว

2) **พุทธศาสนากับสัตว์** พระพุทธศาสนาเคารพสิทธิของสัตว์ว่าเป็นสิ่งมีค่าในตัวเอง ดังใน อังคุตตรนิกายสัตว์ตถกนิบาตได้กล่าวถึงสัตว์และพืชชนิดต่างๆ ไว้เป็นจำนวนมาก โดยได้กล่าวว่ามีมนุษย์เป็นเพียง สัตว์ชนิดหนึ่งในบรรดาสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ดังนั้นเมื่อพิจารณาอย่างรอบคอบแล้วพบว่ามนุษย์ สัตว์ และ ธรรมชาติมีคุณสมบัติเฉพาะตัวที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพของตน แต่มีจุดรวมคือทั้งมนุษย์ สัตว์ และ ธรรมชาติต่างก็เป็นสิ่งที่มีชีวิตและมีอิสระในตัวเองที่ไม่ต้องการให้ใครล่วงเกินเบียดเบียน ดังนั้นมนุษย์จึงไม่มี เหตุผลที่จะทำลายสัตว์และธรรมชาติเพียงเพราะเพื่อสนองตอบความต้องการของมนุษย์เอง ซึ่งเป็นทางที่นำไปสู่ การทำลายตัวมนุษย์ในที่สุด

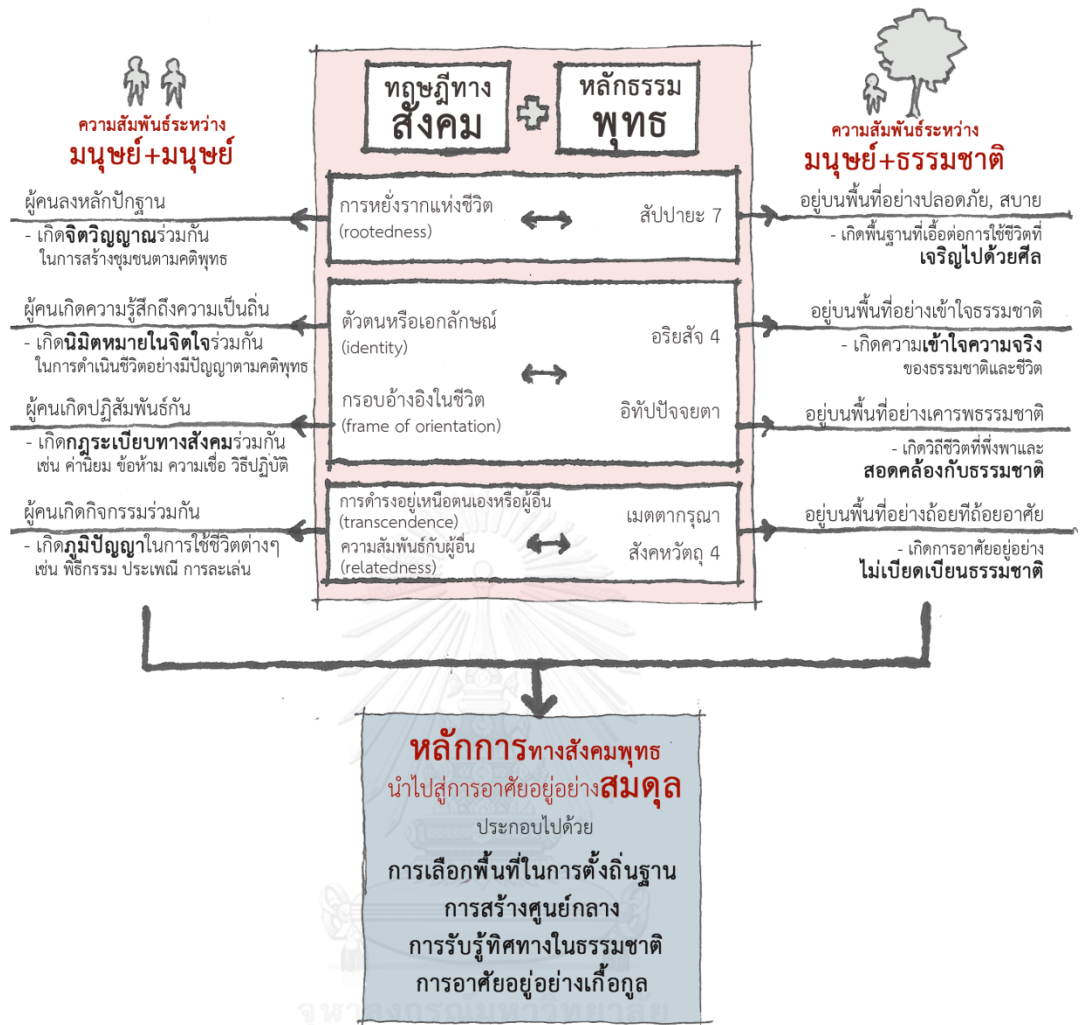
พุทธบัญญัติเพื่อปลูกฝังความรักสัตว์และสิ่งแวดลอม คือสัปปาณวรรค สิกขาบทที่ 1 ซึ่ง พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติว่า “อนึ่งภิกษุใดแก่งฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเป็นปาจิตตีย์” สัตว์ในที่นี้หมายถึงสัตว์เดรัจฉานทุก ชนิด ไม่มีข้อยกเว้น ไม่ว่าแมลงตัวเล็กตัวน้อยขนาดไหนก็ตาม ล้วนมีสิทธิ์ได้รับความคุ้มครองชีวิตจาก บพบัญญัตินี้อย่างเท่าเทียมกัน และเพื่อส่งเสริมให้มนุษย์ได้มีจิตสำนึกในความรักสัตว์เหมือนรักชีวิตตนเอง พระพุทธเจ้าจึงตรัสถึงธรรมชาติของสัตว์ทั้งหลายไว้ว่า “สัตว์ทั้งปวง ย่อมหวาดหวั่นต่ออาชญา สัตว์ทั้งปวงย่อม ก้าวความตาย สัตว์ทั้งปวงย่อมหวาดหวั่นต่ออาชญา ชีวิตเป็นที่รักของตนๆ ทุกๆ ชีวิตเป็นเช่นใด สัตว์เหล่านั้นก็ ฉะนั้น สัตว์เหล่านั้นฉันใด เราก็ฉันนั้น นึกถึงเขาเอาตัวเราเข้าเทียบแล้วไม่ควรเช่นฆ่า ไม่ควรสังหารกัน”²⁷ นอกจากนี้คำว่า “สัตว์” ในพระพุทธพจน์นี้ได้หมายถึงสัตว์เดรัจฉานเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงมนุษย์ทุกคนด้วย หากมนุษย์ปลูกฝังจิตสำนึกเช่นนี้ต่อไป ทั้งมนุษย์และสัตว์ก็จะสามารถดำรงชีวิตในโลกนี้ร่วมกันอย่างสงบสุข

3) **พุทธศาสนากับแหล่งน้ำ** น้ำเป็นธาตุหนึ่งที่สำคัญในบรรดาธาตุ 4 และการให้น้ำดื่มแก่ผู้ กระหายถือเป็นบุญกุศล ตรงกันข้ามหากมนุษย์ทำให้น้ำเป็นพิษสกปรกก็จะได้รับผลกระทบ การรักษาแหล่งน้ำ บริโภค อุปโภคมีความสำคัญมาก ในเรื่องนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติสิกขาบทว่า “ภิกษุพึงทำการศึกษว่า เรา จักไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนเช็ดลงในน้ำ”²⁸ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความผูกพันกับน้ำอื่นๆ ดังเช่นในศาสนพิธีพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ใช้แม่น้ำทำสังฆกรรมได้ หรือที่เรียกว่า “โบสถ์น้ำ” ซึ่งมีประโยชน์ โดยอ้อมคือทำให้บริเวณนั้นดูสะอาด เป็นสวนธรรมชาติ ต้นไม้ได้รับการบำรุง รวมถึงเป็นแหล่งที่อยู่ของสัตว์ ต่างๆ นอกจากนี้วัดยังกลายเป็นเขตอภัยทานสำหรับสัตว์น้ำชนิดต่างๆ อีกด้วย

เป็นที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งว่า ธรรมะที่พระพุทธเจ้าตรัสกิติ วินัยที่ทรงบัญญัติไว้กิติ ล้วนตั้งอยู่ บนพื้นฐานแห่งความเป็นจริง เมื่อปฏิบัติแล้วก็จะพบกับชีวิตปกติสุขประสานกลมกลืนกับธรรมชาติ การปฏิบัติ ผิดธรรมะ ผิดวินัยเสียอีกสวนทางกับธรรมชาติ เช่น การดื่มสุราเป็นเรื่องผิดธรรมชาติ เพราะร่างกายโดยปกติไม่ ต้องการสุรา การสูบบุหรี่ก็เป็นพฤติกรรมผิดธรรมชาติ เพราะตามธรรมชาติร่างกายไม่ต้องการควันพิษแต่ ต้องการอากาศบริสุทธิ์ เป็นต้น

²⁷ ประเวศ อินทองปาน, พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2554), หน้า 14.

²⁸ มหาวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2514), หน้า 925-927.

ภาพที่ 2-14 ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติในชุมชนพุทธ

การอาศัยอยู่ในชุมชนไม่ได้มองคนเป็นเจ้านายของโลกและมีธรรมชาติเป็นทาส แต่มองคนผสวนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มองสิ่งทั้งหลายในธรรมชาติอย่างพึ่งพาอิงอาศัยกันหรือองค์รวม (Holistic view) คนกลมกลืนกับธรรมชาติ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อปัจจัยขั้นพื้นฐาน ไม่ทำอันตรายต่อธรรมชาติที่อาศัยอยู่ มีทำที่แบบอ่อนโยน ไม่ก้าวร้าว พอเพียง และไม่ตักตวงต่อธรรมชาติ หลักการของชุมชนที่เห็นความไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่งยอมทำให้สามารถลดความโลภลงได้ เพราะยอมประจักษ์แก่ใจว่าตนเองก็สลายไป ลูกหลานของตนก็สลายไป ทรัพย์สมบัติและที่ดินของตนก็แปรเปลี่ยนไปไม่อาจยึดมั่นไว้ได้ คิดเช่นนี้เองที่โน้มนำให้เกิดชุมชนที่มีวิถีชีวิตเรียบง่าย รู้จุดพอดีมีสมดุลหรือ “อยู่อย่างต่ำกระทำอย่างสูง”²⁹ และมีสำนักในการใช้ทรัพยากรแต่พอดี มีใช้บริโภคธรรมชาติเพื่อตัดหน้าที่ไม่มีวันพอเพียงต่อความต้องการของมนุษย์เลย

²⁹ พุทธทาสภิกขุ (พระธรรมโกศาจารย์), มรดกที่ขอลืมไว้ (สุราษฎร์ธานี : โรงพิมพ์ธรรมทาน, 2537), หน้า 4.

บทที่ 3

ข้อมูลในบริบททางศาสนาของชุมชนพุมเรียง

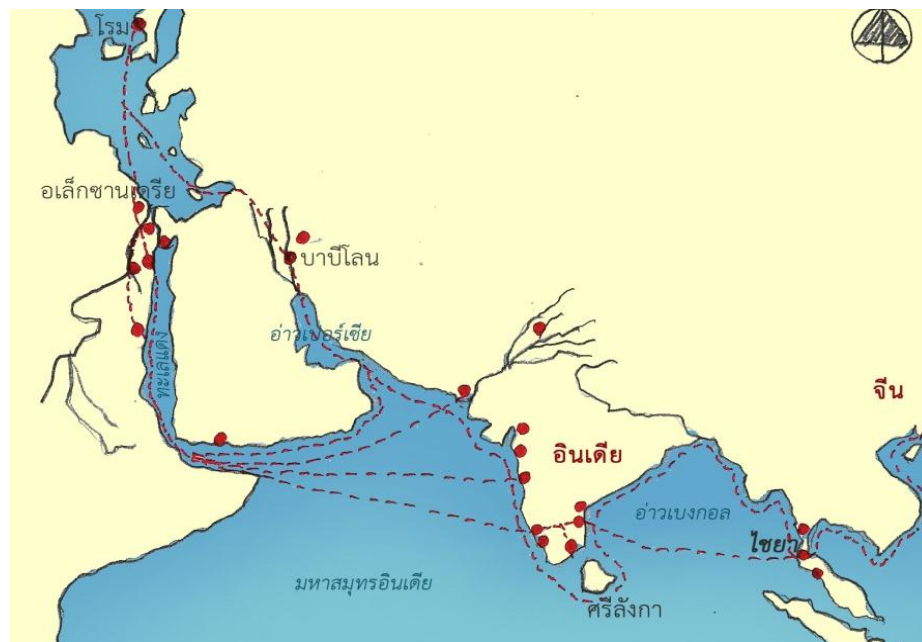
3.1 ประวัติศาสตร์การตั้งชุมชน

บริเวณชุมชนนี้เดิมเรียกว่าชุมชน “แหลมโพธิ์” เนื่องจากแหลมปากอ่าวมีต้นโพธิ์ทะเลขึ้นมาก คำว่าพุมเรียงก็มาจากคำว่า “โพธิ์เรียง” ต่อมาจึงเพี้ยนเป็น “พุมเรียง” จนถึงปัจจุบัน³⁰ ลักษณะทางภูมิศาสตร์และอิทธิพลของลมฟ้าอากาศทำให้บริเวณชุมชนนี้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะต่อการตั้งถิ่นฐาน จนเกิดการตั้งชุมชนบนที่ดอนหรือบนสันทรายที่มีแหล่งน้ำจืดใต้ดินและช่วยป้องกันน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก ชุมชนในยุคเริ่มแรกเป็นชุมชนเล็กๆ ที่วัดความเป็นอยู่เรียบง่ายและมีได้พัฒนาจากยุคก่อนประวัติศาสตร์เท่าใดนัก จนกระทั่งมีการติดต่อค้าขายทางเรือเจริญรุ่งเรืองขึ้น พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่าที่พุมเรียงมีกลุ่มชนดั้งเดิมตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้มายาวนานกว่าพันปีแล้ว

สมัยยุคศรีวิชัย ปี พ.ศ.1300-1600 เมืองไชยาเป็นหัวเมืองใหญ่ของอาณาจักรศรีวิชัย ทำให้บริเวณพุมเรียงในปัจจุบันได้กลายมาเป็นเมืองท่าและเมืองหน้าด่านทางทะเล เป็นจุดพักสินค้าและเรือสำเภาระหว่างอาณาจักร จนพัฒนาเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนอารยธรรมที่ลัทธิไศลยเข้ามา ด้วยความที่บริเวณนี้มีลักษณะเป็นอ่าวอยู่ระหว่างเส้นทางเดินเรือจากอาณาจักรใหญ่ระหว่างอินเดีย (ฝั่งตะวันตก) กับจีน (ฝั่งตะวันออก) จึงเป็นที่เหมาะสมในการจอดหลบคลื่นลมหาเสบียงอาหาร ประกอบกับคลองพุมเรียงเป็นคลองที่มีร่องน้ำลึก สามารถนำเรือใหญ่เข้ามาได้ถึงตัวชุมชน จึงเกิดการค้าขายแลกเปลี่ยนรุ่งเรืองขึ้น ตรงกับสมัยที่อาณาจักรศรีวิชัยเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดในบริเวณภูมิภาคนี้ นอกจากนี้บริเวณแหลมโพธิ์ เมื่อราว พ.ศ.2525-2526 ได้ขุดพบเครื่องถ้วยสมัยราชวงศ์ถังจำนวนมาก ซึ่งพบว่าผลิตจากมณฑลกวางตุ้งและจากเตาฉางชานมณฑลหูหนาน อายุราวพุทธศตวรรษที่ 15 จนสรุปได้ว่าการนำอารยธรรม วัฒนธรรม และศาสนามาเผยแพร่สู่บริเวณนี้ ดั้งนั้นกลุ่มชนดั้งเดิมจึงผสมผสานไปกับชาวจีนด้วย ซึ่งชาวไทยเชื้อสายจีนเริ่มอพยพมาที่ไชยาเมื่อใดไม่ปรากฏแน่ชัด แต่จากหลักฐานทางโบราณคดีซึ่งพบที่ตำบลพุมเรียงน่าจะยาวนานนับพันปี³¹

³⁰ ธรรมทาส พานิช, ไทยศรีวิชัย แพร่พุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร ช อรุณวิทยา, 2533) หน้า 2.

³¹ ชวน เพชรแก้ว และคณะ, ฐานเศรษฐกิจและทุนทางสังคมของอำเภอไชยา (สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2556), หน้า 67.

ภาพที่ 3-1 แผนที่เส้นทางเดินเรือทางทะเล พุทธศตวรรษที่ 10 (ที่มา ³²: บุญยฤทธิ์ ฉายสุวรรณ)

ภาพที่ 3-2 แผนที่เส้นทางข้ามคาบสมุทรตะกั่วป่า-ไชยา (ที่มา ³³: บุญยฤทธิ์ ฉายสุวรรณ)

³² บุญยฤทธิ์ ฉายสุวรรณ, “เส้นทางคาบสมุทร”, ศิลปวัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร: มติชนกรู๊ป, ปีที่ 30, ฉบับที่ : 10, 2552), หน้า 130.

³³ คนเดียวกัน ,หน้า 132.

หลังจากอาณาจักรศรีวิชัยล่มสลายไปอาณาจักรอยุธยาที่ค่อยๆ แผ่อำนาจลงมาบริเวณนี้ ชุมชนพุมเรียงยังรักษาราชอาณาจักรมาทบาทการเป็นเมืองท่าค้าขายไว้ได้ เมืองไชยาช่วงนั้นเป็นหัวเมืองชั้นตรีมีศักดิ์เทียบเท่าเมืองอีก 7 หัวเมือง คือ พิชัย พิจิตร นครสวรรค์ จันทบุรี ไชยา ชุมพร และพัทลุง ประมาณ พ.ศ. 1890 หรือช่วงต้นอยุธยาได้มีชาวพุมเรียงจากไพรบุรีและปัตตานีอพยพเข้ามาบริเวณพุมเรียง พร้อมทั้งนำศาสนาอิสลามเข้ามาด้วย ชาวมุสลิมในชุมชนสร้างแยกจากชาวพุทธชัดเจน ในพื้นที่ที่ถัดออกมาจากกลุ่มเรือนของชาวพุทธ และอยู่ใกล้คลองพุมเรียงมากกว่าซึ่งพื้นที่บางส่วนเป็นที่ลุ่ม จนหนาแน่นเกาะเป็นกลุ่มตามความเชื่อของตน ซึ่งกลุ่มที่นับถือศาสนาพุทธจะสร้างบ้านเรือนใกล้กัน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางแยกตามพื้นที่และโอบล้อมด้วยสวน ส่วนกลุ่มที่นับถือศาสนาอิสลามก็จะอยู่รวมกันบริเวณใกล้กับคลองพุมเรียงโดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางและส่วนมากเป็นชาวล

กระทั่งอาณาจักรอยุธยาล่มสลายถึงยุคเปลี่ยนผ่านเทียบเคียงได้กับยุคสมัยธนบุรี เมืองไชยาตกเป็นของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช และได้ย้ายศูนย์กลางจากทุ่งไชยาหรือบริเวณวัดพระบรมธาตุไชยา ไปยังบริเวณชุมชนแหลมโพธิ์หรือพุมเรียงในปัจจุบัน เพราะบริเวณเมืองไชยาเก่าถูกทำลายจากสงคราม พุมเรียงหรือขณะนั้นเรียกว่า “ไชยา” อยู่ในเส้นทางรวบรวมอาณาจักรหรือเส้นทางเดินทัพของพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นทางผ่านในการเดินทางไปรบพุ่งกับหัวเมืองต่างๆ ทางใต้ จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชหรือสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น สถานการณ์รบยังไม่สงบนัก บริเวณนี้ก็มีบทบาทในการเป็นจุดแวะพักของทหารในสงครามเก้าทัพ มีการสร้างค่ายขุดคูประตูเมืองล้อมรอบชุมชนเอาไว้ และยังคงเป็นจุดพักของชาวเรือ “...ภาพของพุมเรียงขณะนั้นเป็นหัวเมืองใหญ่ เรียกว่าเมืองไชยานั่นแหละ เมื่อเป็นหัวเมืองก็ได้รับอิทธิพลจากพระนครมาก เรือนพื้นดินหรือศิลปะหลายอย่างก็มีลักษณะร่วมกับชาวกรุงรัตนโกสินทร์...”³⁴

บทบาทของชุมชนเริ่มเปลี่ยนไปมากเมื่อมีการเดินเรือขนาดใหญ่เข้ามาในภูมิภาค จุดแวะพักระหว่างทางเช่นพุมเรียงจึงลดความสำคัญลง กลายเป็นเส้นทางเดินทางเข้าออกของชาวประมง และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ สมัยรัชกาลที่ 5 ในช่วง ร.ศ. 117 ได้ออกข้อบังคับลักษณะการปกครองหัวเมือง ทำให้การปกครองในหลายท้องที่ถูกรูป ใน พ.ศ. 2442 ได้มีการรวมเมืองศรีรัฐนิคม เมืองไชยา และเมืองกาญจนดิษฐ์เข้าด้วยกันแล้วเรียกชื่อว่า “เมืองไชยา” มีศูนย์กลางการปกครองอยู่บริเวณชุมชนพุมเรียงในปัจจุบัน จน พ.ศ. 2458 ในรัชกาลที่ 6 ได้ย้ายศูนย์กลางการปกครองไปที่บ้านดอน ส่วนเมืองไชยาเก่าหรือชุมชนพุมเรียงให้เปลี่ยนเป็น “อำเภอพุมเรียง” แต่คนยังเรียกติดปากว่าเมืองไชยาอยู่ และไม่เรียกเมืองใหม่ที่บ้านดอนว่าเมืองไชยา ทำให้เกิดการสับสน จึงได้ประกาศเปลี่ยนชื่อเมืองที่บ้านดอนเป็น “สุราษฎร์ธานี” และชื่ออำเภอพุมเรียงก็ให้เรียกว่าอำเภอไชยา และย้ายศูนย์กลางการปกครองหรือที่ว่าการอำเภอจากชุมชนพุมเรียงไปที่บริเวณตลาดไชยาในปัจจุบัน

ต่อมามีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นประชาธิปไตย การเมืองและเศรษฐกิจก็เปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาล การพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างรวดเร็วตามอย่างตะวันตก ชุมชนพุมเรียงถูกตั้งเป็น “ตำบลพุมเรียง” ตำบลหนึ่งของอำเภอไชยา จนกระทั่งหลังจากการตัดถนนเชื่อมระหว่างพุมเรียงกับไชยาเมื่อปี พ.ศ. 2458 ชุมชนขยายตัวตามแนวถนนมากขึ้น พื้นที่ในตัวชุมชนพุมเรียงหนาแน่นมากขึ้น เส้นแบ่งของกลุ่มเรือนชุมชนไทยพุทธกับไทยอิสลามชัดเจนขึ้น และพื้นที่ริมคลองพุมเรียงก็มีชาวประมงไปอาศัยอยู่เป็นชาวพุทธครึ่งหนึ่งและชาวมุสลิมครึ่งหนึ่ง

³⁴ สัมภาษณ์ นายธีรพันธ์ จันทร์เจริญ, นักวิชาการท้องถิ่น, 9 ตุลาคม 2557.

จากการศึกษาภาพถ่ายทางอากาศในปี พ.ศ.2510 เทียบกับ พ.ศ.2538 พบว่า ในช่วงระยะเวลากว่า 20 ปี การตั้งบ้านเรือนขยายตัวลงบริเวณริมฝั่งคลองมากขึ้น และความหนาแน่นของบ้านเรือนเพิ่มขึ้นประมาณหนึ่งเท่าตัวทั้งของชุมชนชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม

ภาพที่ 3-3 เปรียบเทียบภาพถ่ายทางอากาศชุมชนพุมเรียงในปี พ.ศ.2510 กับ พ.ศ.2538
(ที่มา ³⁵ : จันทิวา เกื้อด้วง)

ปัจจุบันพื้นที่อยู่อาศัยสร้างเรือนในชุมชนพุมเรียงขยายไปตามแนวทางหลวงคือถนนรัชชานริศ กล่าวคือขยายไปทางทิศตะวันออกและตะวันตก ส่วนทิศอื่นๆ ไม่ค่อยมีการขยายพื้นที่ออกไปมากนัก เพราะสภาพพื้นที่จำกัด ส่วนมากเป็นการเพิ่มความหนาแน่นในพื้นที่เท่านั้น และมีการสร้างเรือนใหม่แทนเรือนเก่าที่ชำรุดไปบ้าง ฐานะของชุมชนกลายเป็นเขตสุขาภิบาลและยกฐานะเป็นเทศบาลในที่สุด

ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีพื้นที่รวมพื้นที่ในทะเลโดยประมาณ 75 ตารางกิโลเมตร ประกอบไปด้วยชุมชน 9 ชุมชน ได้แก่

- 1) ชุมชนบ้านนอกนา อยู่ในหมู่ที่ 1 จากหลังวัดพุมเรียง (วัดใหม่) ถึงสุดเขตหมู่ที่ 1
- 2) ชุมชนบ้านกลาง อยู่ในหมู่ที่ 1 จากหน้าวัดพุมเรียง (วัดใหม่) จรดซอยสว่างเนตรถึงสุดเขตหมู่ที่ 1
- 3) ชุมชนบ้านล่าง พื้นที่หมู่ที่ 1 ทั้งหมด
- 4) ชุมชนบ้านหัวโศ พื้นที่หมู่ที่ 2 ฝั่งตะวันออกซอยอุเสินอุปถัมภ์ ถึงสุดเขตหมู่ที่ 2
- 5) ชุมชนบ้านบ่อเคื่อ พื้นที่หมู่ที่ 2 จากซอยข้างร้านวรรณมีะ จนถึงหน้าวัดตระพังจิก (สวนโมกข์เก่า)
- 6) ชุมชนบ้านเหนือ พื้นที่หมู่ที่ 3 ทั้งหมด
- 7) ชุมชนบ้านเหนือน้ำ พื้นที่หมู่ที่ 4 ทั้งหมด
- 8) ชุมชนบ้านแหลมโพธิ์ พื้นที่หมู่ที่ 5 ทั้งหมด
- 9) ชุมชนบ้านแหลมทราย พื้นที่หมู่ที่ 5 จากแนวคูโบร์ (สุสานของชาวมุสลิม) ถึงสุดเขตหมู่ที่ 5

³⁵ จันทิวา เกื้อด้วง ,การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานีกรุงเทพมหานคร) : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , (2548 , หน้า .71

มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ดังนี้

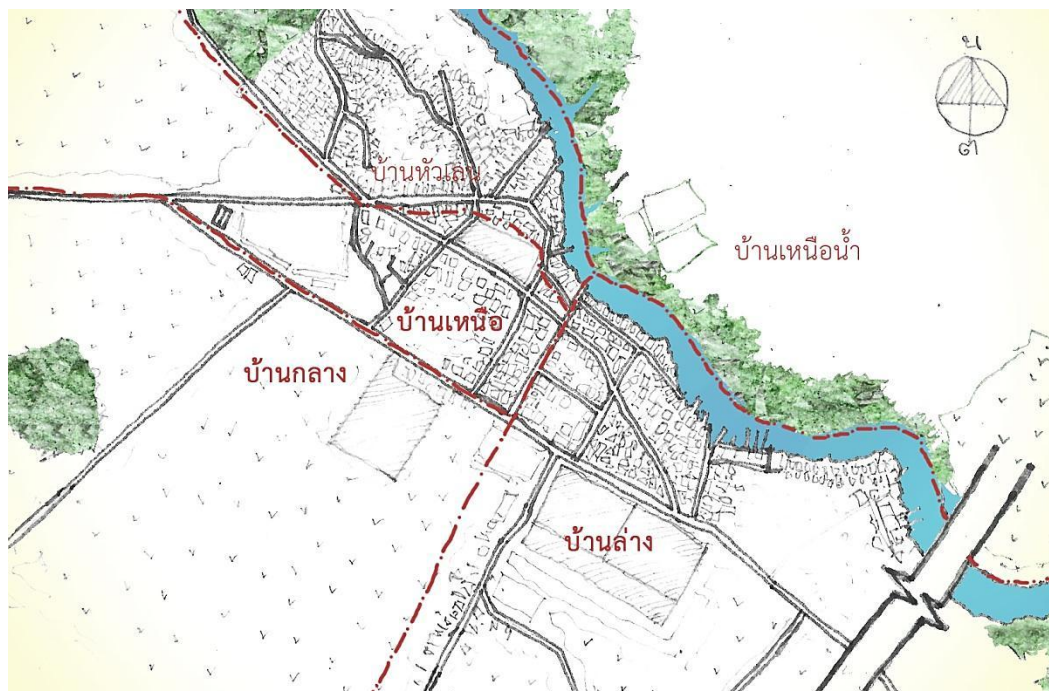
- ทิศเหนือ เริ่มจากปากคลองทรง (บรรจบคลองใหญ่พุมเรียง) ไปตามแนวคลองทรงทางตะวันออกจนถึงชายฝั่งทะเลอ่าวไทย
- ทิศตะวันออก เริ่มจากทะเลอ่าวไทย ไปจนถึงปลายแหลมชุยและพื้นที่ทะเลอ่าวกันทุ่งจนถึงปากคลองพุมเรียง
- ทิศตะวันตก เริ่มจากแนวเขตคลองท่าเตียน และเส้นตัดจากปากคลองตะเคียนไปถึงคลองทรง
- ทิศใต้ ติดอ่าวบ้านดอนตลอดแนวจนถึงปากคลองท่าเตียน

ภาพที่ 3-4 แผนที่แสดงอาณาเขตตำบลพุมเรียง

CHULALONGKORN UNIVERSITY

พื้นที่ศึกษามุ่งไปที่ชุมชนไทยพุทธพุมเรียง ซึ่งตั้งอยู่ในตัวตำบลพุมเรียง บริเวณหมู่ที่ 1 และบางส่วนของหมู่ที่ 3 โดยศึกษาชุมชนไทยอิสลามในหมู่ที่ 2 ประกอบ เฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับชุมชนไทยพุทธ หรือเน้นไปที่การศึกษาบริเวณบ้านเหนือ บ้านกลาง บ้านล่าง รวมพื้นที่ประมาณ 1.54 ตารางกิโลเมตร

ภาพที่ 3-5 แผนที่ขยายบริเวณชุมชนไทยพุทธพุมเรียงที่ทำการศึกษ

3.2 การเข้ามาของศาสนาพุทธในชุมชนพุมเรียง

3.2.1 การเข้ามาของศาสนาพุทธ

ยุคก่อนศรีวิชัย : การนับถือผีและศาสนาพราหมณ์ กลุ่มชนดั้งเดิมที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้มีความเชื่อคล้ายคลึงกับความเชื่อของมนุษย์ในชุมชนยุคก่อนประวัติศาสตร์ ทั้งความเชื่อในพลังธรรมชาติและวิญญาณหรือผี เป็นความศรัทธาในอำนาจที่ไม่มีตัวตนของธรรมชาติ ซึ่งแสดงออกด้วยการทำความเข้าใจในกฎเกณฑ์ธรรมชาติแล้วกระทำตามความเชื่อนั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองหรืออาจเลี่ยงการกระทำบางชนิดที่จะทำให้เกิดโทษ จึงกลายเป็นข้อห้ามต่างๆ (Taboo) ที่ปฏิบัติกันสืบมา และพัฒนาจนมาเป็นความเชื่อในเรื่องวิญญาณหรือผี (Animism) โดยเชื่อว่าพื้นที่ที่อาศัยอยู่นี้มีพลังวิญญาณที่สามารถติดต่อกับมนุษย์ได้ วิญญาณเหล่านี้มีลักษณะเป็นตัวตนอยู่ในทุกๆ สิ่งรอบตัว และสามารถให้คุณหรือโทษได้³⁶ ความเชื่อในลักษณะดังกล่าวยังปรากฏในชุมชนพุมเรียงถึงปัจจุบัน แม้จะมีความเชื่ออื่นเข้ามามีอิทธิพลมากกว่าในภายหลัง เช่น ความเชื่อเรื่องผีเปรต ผีตายาย แม่นางเรือ เทพารักษ์ ตูบิบ (วิญญาณบรรพบุรุษของชาวมุสลิม) เป็นต้น

เมื่อเริ่มมีการตั้งอาณาจักรขึ้นในสุวรรณภูมิก็เกิดการเดินเรือติดต่อค้าขาย ช่วงแรกชาวอินเดียนำศาสนาพราหมณ์ฮินดูเข้ามา ทำให้เกิดการผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมคือความเชื่อเรื่องผีวิญญาณและพลังธรรมชาติ ซึ่งเป็นไปอย่างง่ายตายเพราะมีลักษณะที่สอดคล้องกัน นั่นก็คือการศรัทธาในพลังธรรมชาติที่เหนือกว่ามนุษย์ แต่ในศาสนาพราหมณ์ฮินดูนำพลังของธรรมชาติมาตีแผ่ให้เห็นรูปลักษณะที่ชัดเจนจับต้อง

³⁶ กิรติ บุญเจือ, ศ.ศาสนาศาสตร์เบื้องต้น (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2541) หน้า 18.

ได้มากขึ้นในรูปแบบเทพเจ้า ในปัจจุบันชุมชนพุมเรียงยังคงปรากฏตระกูลพรหมณ์ ที่ได้ตั้งบ้านเรือนอยู่แถวโรงเรียนวัดพุมเรียง ได้แก่ตระกูลศิวายพรหมณ์ ซึ่งสืบบรรพบุรุษของตระกูลไปได้ถึงพรหมณ์จิวและพรหมณ์มี ส่วนปัจจุบันไม่มีผู้สืบทอด แต่ยังคงรักษาสิ่งต่างๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธีพรหมณ์ไว้ โดยบุตรของนายวอนสาย พรหมณ์มีเป็นผู้เก็บรักษา³⁷

ยุคศรีวิชัย : การเข้ามาของศาสนาพุทธ ดินแดนในภาคใต้ของไทยได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนาเมื่อใด ทางไหนเป็นนิยายอะไรยังหาข้อยุติไม่ได้ แต่มีหลักฐานมากมายที่แสดงร่องรอยความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนา จึงเชื่อว่าพุทธศาสนาเข้าสู่ภาคใต้ของไทยหลายระยะ³⁸ ราวพุทธศตวรรษที่ 11 เมื่อบริเวณนี้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรศรีวิชัยศาสนาพุทธก็เริ่มเข้ามามีบทบาท โดยเฉพาะที่ไชยาได้พบหลักฐานศิลปะแบบทวารวดีทางด้านประติมากรรมจำนวนหลายชิ้นด้วยกัน ส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูป ในขณะที่บริเวณอื่นๆ ทางภาคใต้ไม่พบมากนัก ย่อมแสดงให้เห็นว่าไชยาคงเป็นเมืองที่มีความสำคัญในสมัยที่อาณาจักรทวารวดีกำลังรุ่งเรืองไม่น้อยทีเดียว และเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าที่ไชยาคงนับถือพระพุทธรูปลัทธิเถรวาทหรือหินยาน³⁹

กระทั่งประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 ได้รับอิทธิพลจากจีนมากขึ้น จึงเริ่มมีการนับถือพระพุทธรูปนิกายมหายานควบคู่ไปด้วย และนิกายมหายานก็รุ่งเรืองมากขึ้นเรื่อยๆ ในดินแดนนี้จนถึงขีดสุด เพราะมีผู้ปกครองบ้านเมืองให้การสนับสนุนต่อเนื่องหลายยุคหลายสมัย ทำให้พบหลักฐานมากมาย เช่น รูปปั้นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร รูปปั้นพระโพธิสัตว์จากทรายแดง เป็นต้น และพุทธศาสนาก็เจริญรุ่งเรืองต่อมาในบริเวณนี้เกือบพันปีจนถึงปัจจุบัน

ยุคอยุธยา : การเข้ามาของศาสนาอิสลาม ในปี พ.ศ.1900 ช่วงต้นอยุธยาได้มีชาวมลายูและชาวจากไทรบุรีและปัตตานีอพยพเข้ามา ซึ่งบางส่วนไปตั้งรกรากอยู่ที่บริเวณบ้านท่ากระจ่าย อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี สงขลา และยะลา พร้อมกับนำศาสนาอิสลามเข้ามา ต่อมาเกิดชุมชนพุทธและชุมชนอิสลามแยกกันชัดเจน โดยมีศาสนสถานของแต่ละศาสนาเป็นศูนย์กลางในแต่ละพื้นที่ คือ วัดและมัสยิด ในยุคนั้นบริเวณนี้ได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายเถรวาทมากกว่ามหายาน แต่กระนั้นก็ยังมีความเชื่อบางอย่างที่เป็นแบบพรหมณ์ฮินดูอยู่ในหมู่ชาวพุทธ พร้อมทั้งยังมีความเชื่อแบบผีที่สะท้อนภาพของการเคารพธรรมชาติหลงเหลืออยู่ทั้งในหมู่ชาวพุทธและชาวมุสลิม

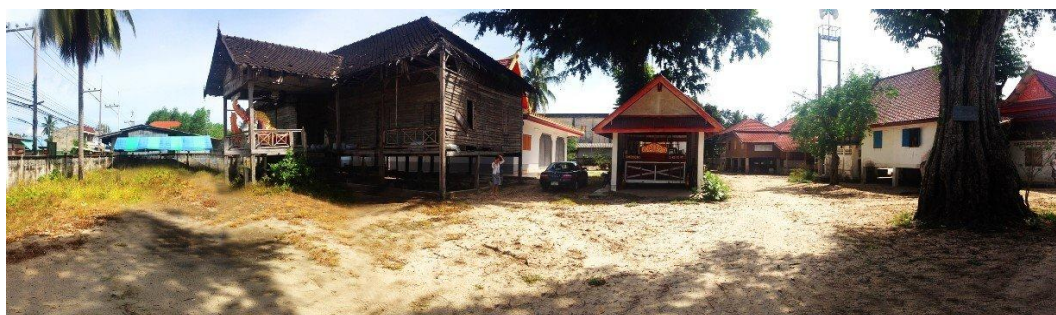
ศาสนาพุทธในพุมเรียงรุ่งเรืองมาโดยตลอด ตั้งแต่สมัยอาณาจักรศรีวิชัยจบจนอาณาจักรอยุธยาผลัดเปลี่ยนขึ้นมาอำนาจในบริเวณนี้ วัดหลายวัดในชุมชนมีหลักฐานการก่อสร้างสืบย้อนหลังไปได้ถึงสมัยปลายอยุธยา ถึงแม้บางช่วงบางวัดจะถูกทิ้งร้างไม่มีพระสงฆ์เข้าไปจำพรรษา แต่ไม่นานก็ได้รับการบูรณะขึ้นมาใหม่ด้วยจิตศรัทธาของชาวบ้าน ชุมชนพุมเรียงมีจำนวน 6 วัด ได้แก่ วัดโพธาราม (วัดเหนือ) วัดสมุหนิมิต (วัดล่าง) วัดพุมเรียง (วัดใหม่) วัดศักดิ์คุณาราม (วัดหัวคู) วัดตระพังจิก (สวนโมกข์เก่า) และวัดอุบล (วัดนอก) ซึ่งปัจจุบันร้างไปแล้ว และมีสำนักสงฆ์คือสำนักสงฆ์ทุ่งจับช้าง

³⁷ ขวน เพชรแก้ว และคณะ, ฐานเศรษฐกิจและทุนทางสังคมของอำเภอไชยา (สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2556), หน้า 43.

³⁸ ขวน เพชรแก้ว, ไชยา: แหล่งศิลปวัฒนธรรมสำคัญของภาคใต้สุราษฎร์ธานี : ราชภัฏสุราษฎร์ธานี.3 หน้า (2537 ,

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า .13

ยุคธนบุรีถึงรัตนโกสินทร์ : การบวชเรียนศึกษาธรรมะ ประมาณปีพ.ศ.2400 บริเวณชุมชนพุมเรียงในปัจจุบันมีฐานะเป็นหัวเมืองไชยา ดังนั้นวัดทั้ง 6 วัดนี้จึงมีพระจำวัดอยู่มาก เนื่องจากในยุคนั้นภาคการศึกษายังไม่แยกออกจากวัด เด็กชายที่ต้องการความรู้หรือความก้าวหน้าในชีวิตจึงต้องบวชเรียน ที่พุมเรียงมีสำนักเรียนบาลีตั้งอยู่ในชุมชน พระสงฆ์ในบริเวณนี้ที่จะเดินทางไปแสวงบุญต่างประเทศต้องบวชเรียน ทำการศึกษากันที่นี้ การเรียนการสอนพุทธศาสนาในวัดเป็นการเรียนจากพระอาจารย์ไม่มีรูปแบบกำหนดตายตัว แม้แต่การสอบภาษาบาลีก็เป็นการสอบปากเปล่ามีการซักข้อธรรมคล้ายในสมัยพุทธกาล ส่วนเด็กหญิงก็มีการเรียนการสอนเบื้องต้นให้อ่านออกเขียนได้กันที่ลานวัด ต่อมาจึงมีการตั้งโรงเรียนสำหรับฆราวาสอย่างจริงจังขึ้น มีการสร้างอาคารเรียนซึ่งตั้งอยู่ในวัดนั่นเอง ชื่อโรงเรียน “โพธิพิทยาคาร” ดังนั้นสภาพสังคมเมื่อกว่าร้อยปีก่อนจึงผูกพันกับวัดมาก

ภาพที่ 3-6 อาคารเรียนโรงเรียนโพธิพิทยาคารในวัดโพธาราม

ยุคเปลี่ยนแปลงการปกครองฯ : การตั้งโรงเรียนปริยัติธรรม เมื่อ พ.ศ.2475 เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย ระบบการศึกษาทั่วประเทศก็เปลี่ยนแปลง การเรียนศาสนาของพระสงฆ์มีรูปแบบที่ชัดเจนขึ้น ในปีนี้มีการสร้างโรงเรียนปริยัติธรรมในชุมชนพุมเรียงที่วัดพุมเรียงโดยมีท่านเจ้าเมืองไชยาในขณะนั้นคือข้า ศรียาภัยเป็นผู้อุปถัมภ์ โรงเรียนปริยัติธรรมหรือโรงเรียนสอนภาษาบาลีนี้มีชื่อว่า “โรงเรียนผดุงพุทธโธวาท” ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการสอนภาษาบาลีที่มีแบบแผนมากขึ้น โดยมีพระครูชยาภิวัดมนัสนิรรับหน้าที่เป็นครูผู้สอน การศึกษาพุทธศาสนาที่พุมเรียงจึงเจริญรุ่งเรืองมาก ในยุคนั้นความนิยมบวชเรียนมีมากกระทั่งชุมชนกลายเป็นชุมชนพระสงฆ์ขนาดย่อมๆ เด็กชายเกือบทุกบ้านต้องบวชเป็นเณรเพื่อศึกษาเล่าเรียน บ้างก็บวชพระต่อ บ้างก็ไม่สึกเลยตลอดชีวิตก็มี จำนวนพระและเณรในชุมชนมีมากดังที่พระปฏิภนโกศล (ปุ่น อริยปญโญ) ได้บันทึกถึงปี พ.ศ.2489 ว่าเมื่อครั้งท่านเดินทางจากอำเภอพุนพินมาศึกษาบาลีที่นี้ครั้งแรกนั้นไม่มีที่อาศัย เพราะมีพระอยู่เต็มทุกกุฏิและได้ไปสำรวจตามวัดอื่นๆ ที่ใกล้เคียงก็ปรากฏว่าไม่มีกุฏิว่างเลย จนต้องยกกุฏิร้างที่มีแต่เสาและหลังคามาช่อมอยู่⁴⁰

⁴⁰ คณะศิษยานุศิษย์, หนังสืองานฉาปนกิจศพพระครูชยาภิวัดมนัสนิร.30 หน้า (2522 ,สุราษฎร์ธานี)

ภาพที่ 3-7 อาคารเรียนโรงเรียนผดุงพุทโธวาทในวัดพุมเรียง
(ที่มา ⁴¹ : เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา อัดซีวประวัติของพุทธศาสนิกชน)

ในปี พ.ศ.2490 ระหว่างที่พระปิฎกโกศลศึกษาบาลีอยู่ที่พุมเรียงนั้นมีพระสงฆ์มากกว่า 80 รูป โดยมีที่อาศัย 5 วัด กระจายกันพักตามกุฏิแต่ละวัด คือ วัดโพธาราม วัดสมุหนิมิต วัดพุมเรียง วัดศักดิ์คุณาราม และวัดตระพังจิก จากบันทึกของพระครูชยาภิวัดน้กกล่าวถึงความรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในเวลานั้นไว้ว่า พระภิกษุสามเณรมากกว่า 80 รูปบิณฑบาตตามหมู่บ้านและในตลาด ชาวพุมเรียงถวายบิณฑบาตได้พอเพียงเลี้ยงพระสงฆ์และสามเณรไม่ให้อุดอยาก สังเกตนิสัยและจิตใจของพี่น้องพุมเรียงทั่วไปนั้นเป็นคนรู้จักศาสนา ฟังธรรมเข้าใจ ใญ่บุญ พุดเพราะ ผู้ชายส่วนใหญ่ที่ออกไปศึกษาที่อื่นๆ ทั่วกรุงเทพฯ ยังนิยมกลับมาบวชเรียนที่พุมเรียงแทบทั้งหมด นับว่าเป็นการใช้เวลาเพื่อทำความคุ้นเคยกับญาติๆ ไปด้วย ⁴²

ในขณะนี้เองพุมเรียงยังเป็นที่ตั้งของตัวเมืองไชยา เป็นช่วงยุคสมัยที่พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก ในยุคนี้มีปราชญ์คนสำคัญทางพุทธศาสนาถือกำเนิดขึ้นหลายท่าน หนึ่งในนั้นก็คือท่าน “พุทธศาสนิกชน” หรือพระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปัญโญ) ท่านมีนามเดิมว่า เงื่อม พานิช เกิดเมื่อ พ.ศ. 2449 ตรงกับปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พุมเรียงยุคนี้ตื่นตัวกับการศึกษาพุทธศาสนา มาก มีการบำรุงศาสนาโดยการทำบุญ ถือศาล เข้าวัดฟังธรรม ชาวพุทธพุมเรียงในยุคนี้ผูกพันกับวัดและพระสงฆ์มากจนกระทั่งมีการสร้าง “ม้าตักบาตร” ไว้หน้าบ้านเกือบทุกหลัง เพื่อให้ไว้เป็นที่นั่งรอและวางของสำหรับตักบาตรในตอนเช้า ในครอบครัวของท่านพุทธศาสนิกชนหรือเด็กชายเงื่อม พานิชก็ยิ่งมีความมั่นคงและสนใจในพระพุทธศาสนา มาก มีการปฏิบัติสมาธิภาวนากันภายในบ้านเรือน ทำให้ท่านใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนามาตั้งแต่เด็ก

⁴¹ พระประชา ปสนุนธมโม, เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา อัดซีวประวัติของพุทธศาสนิกชน (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2555) หน้า 62.

สมัยที่ท่านพุทธทาสภิกขุจะอุปสมบทเป็นพระสงฆ์ วงการศาสนาในพุมเรียงกำลังตื่นตัวกับการศึกษานักธรรมเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นการศึกษาระบบใหม่ที่สมเด็จพระยาบรมมหาราชวังทรงดำริให้มีขึ้น ท่านพุทธทาสภิกขุในสมัยนั้นก็หาหนังสือนักธรรมตรี โท เอก รวมทั้งหนังสือพระอภิธรรมมาอ่าน โดยมีบ้านของตนเป็น “เวทีสังกัจจาย” ลักษณะคล้ายๆ กับสภากาแฟยามเช้าเย็นที่ชาวบ้านมาถกกันเรื่องธรรมะ ท่านจะคอยพูดคุยตอบโต้ปัญหาธรรมะกับผู้อื่นในละแวกเดียวกัน ซึ่งถึงแม้เด็กชายเงื่อมอายุยังน้อยแต่ก็เชี่ยวชาญและฉะฉานจนผู้ที่มาคุยด้วยต่างยอมรับ ซึ่งสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ได้ส่งผลเป็นหนึ่งในปัจจัยหล่อหลอมให้เด็กชายเงื่อม พานิช กลายเป็นท่านพุทธทาสภิกขุในเวลาต่อมา

ยุคหลังการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ : อิทธิพลของพุทธศาสนาในปัจจุบัน ตั้งแต่ พ.ศ. 2504 จนถึงปัจจุบันอิทธิพลของพุทธศาสนาในชุมชนพุมเรียงเปลี่ยนแปลงไปมาก ซึ่งปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่ส่งผลมากคือการแยกโรงเรียนออกจากวัดทำให้จำนวนพระสงฆ์ในชุมชนลดลง วัดและพระสงฆ์ไม่ได้มีอิทธิพลต่อชุมชนมากเท่าในอดีตอีกต่อไป แต่อย่างไรก็ตามในชุมชนยังคงรักษาสืบทอดพิธีกรรมและประเพณีทางพุทธศาสนาไว้ได้อย่างครบถ้วน ครอบคลุมถึงเป้าหมายและหัวใจของประเพณีต่างๆ เป็นอย่างดี

3.2.2 ปุชนิยบุคคล

พื้นที่ชุมชนพุมเรียงมีส่วนหล่อหลอมให้เกิดบุคคลสำคัญ และปราชญ์ที่ชาวบ้านเคารพยกย่องมากมาย ในที่นี้จะยกตัวอย่างท่านที่โดดเด่นเป็นที่รู้จักและส่งอิทธิพลต่อชุมชนมาก ไล่เรียงไปตามลำดับยุคของแต่ละท่าน เพื่อให้เห็นภาพชุมชนในอดีตสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่

3.2.2.1 พ่อท่านมา

พ่อท่านมามีอิทธิพลในชุมชนช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นหรือประมาณรัชกาลที่ 3 ยุคนั้นศาสนาพุทธก็เจริญรุ่งเรืองในชุมชนแล้ว พุมเรียงมีฐานะเป็นตัวเมืองใหญ่หรือเมืองไชยา นอกจากนี้ยังเป็นทางผ่านและจุดหมายที่เจ้าพระยาของพระอัฐงค์หลายรูป ยุคนั้นชาวบ้านใช้ความศรัทธาเป็นพื้นฐานในการเข้าถึงพระพุทธรูปศาสนา ทำให้เกิดตำนานจากศรัทธาของชาวบ้านขึ้น นั่นคือตำนานความศักดิ์สิทธิ์ของพ่อท่านมา พระภิกษุสงฆ์สายวิปัสสนาที่เข้ามาจำวัดในพุมเรียงขณะนั้น

ประวัติของท่านไม่มีการบันทึกไว้มากนักมีเพียงการพูดถึงเป็นตำนานต่อๆ มาว่า⁴³ ท่านเป็นครูมวยใหญ่ บ้างก็ว่าเป็นขุนศึกออกบวชและอัฐงค์มาจากเมืองหลวง ท่านเชี่ยวชาญการต่อสู้และมีวิชาอาคมแก่กล้า ก่อนจะไปบวชที่วัดทางชวราชและออกบวชในที่สุด เมื่อท่านอัฐงค์มาถึงเมืองไชยาหรือบริเวณชุมชนพุมเรียงในปัจจุบัน ได้ปักกลดอยู่ริมทุ่งชายป่า โดยชาวบ้านพากันกราบไหว้ทำบุญด้วยคันเคยอยู่เป็นประจำ ในสมัยนั้นบริเวณนี้มีช้างชุกชุมและชอบเข้าไปทำลายสวนไร่นาเสียหายอยู่เป็นประจำ ชาวบ้านจึงไปกราบท่านเพื่อขอของขลังมากันช้าง ท่านก็หยิบกะลาขึ้นมาครอบพื้นดินแล้วพูดว่า “มันยุ่งนักก็ครอบมันไว้ในนี้เถอะ” จากนั้นช้างก็ไม่มารบกวนอีก ชาวบ้านก็ไปบอกท่าน ท่านตอบว่า “ตตินิสัยมันแล้วก็ปล่อยมันไปหากินในป่า” พ่อท่านเปิดกะลาขึ้นก็ปรากฏรอยเท้าช้างเล็กๆ ย่ำอยู่ในกะลาเต็มไปหมด ด้วยแรงศรัทธาชาวบ้านจึงรวบรวมปัจจัยสร้างวัดขึ้น และนิมนต์ท่านไปประจำที่นั่น ซึ่งก็คือ “วัดทุ่งจับช้าง” ในปัจจุบัน

⁴³ สัมภาษณ์ นางพุม นาคประทุม 14 ,ชาวบ้านพุมเรียง ,ธันวาคม .2557

เมื่อท่านมาจำพรรษาอยู่ที่ชุมชนก็ได้สอนหนังสือให้เด็กในชุมชน และถ่ายทอดวิชาการต่อสู้ซึ่งก็คือ “มวยไชยา” นั่นเอง ศิลปะมวยไชยารุ่งเรืองต่อมาอีกยาวนาน จนในสมัยรัชกาลที่ 5-6 ก็ได้รับการสนับสนุนจากพระยาวชิรยศยารักษ์ (ข้า ศรียาภัย) เจ้าเมืองไชยาในเวลานั้น จนกระทั่งได้ไปชกถวายหน้าพระที่นั่งหลายครั้ง ต่อมาก็มียุคมวยเกิดขึ้นมากมาย เวทีมวยที่วัดพระบรมธาตุไชยาเป็นสนามมวยที่มีชื่อเสียงมากที่สุด หลังจากเวทีมวยนี้ล้มเลิกไปวงการมวยไชยาก็ก็นิยมหายไปในที่สุด ทุกวันนี้ยังมีนักมวย นักศึกษา ประชาชนเดินทางไปกราบไหว้และรำมวยถวายหน้าเจดีย์บรรพชาของท่านที่วัดทุ่งจับช้างอยู่เป็นประจำทุกปี

ภาพที่ 3-8 ศาลพ่อท่านมาในวัดทุ่งจับช้าง

3.2.2.2 พระครูชยาภิวังษ์ (กัณฑ์ ปิยทสุลี)

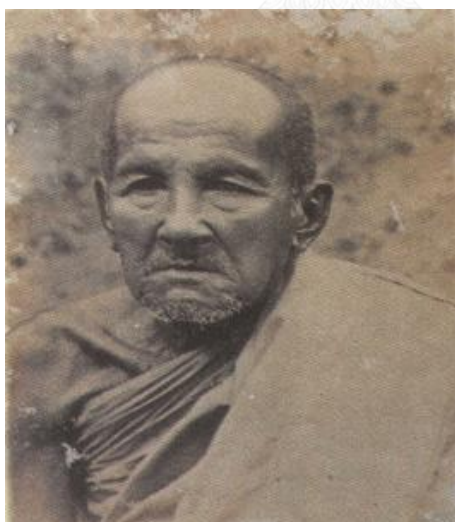
พระครูชยาภิวังษ์มีนามเดิมว่า “กัณฑ์ จารุทัศน์” เกิดที่บ้านบางผักคราด ตำบลตะกรบ อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ.2433 เป็นบุตรของนายหลอ นางข้า จารุทัศน์ มีพี่น้องด้วยกัน 6 คน โดยที่ท่านเป็นคนที่ 5 เมื่อสมัยเยาว์วัยอายุประมาณ 12 ปี ท่านได้ออกจากบ้านไปอาศัยอยู่กับพระอาจารย์ที่วัดพุมเรียงเพื่อเรียนหนังสือ เมื่อพระอาจารย์มรณภาพ พระใบฎีกาเซียงได้รับเด็กชายกัณฑ์ไว้ในอุปการะต่อไป เมื่อเด็กชายกัณฑ์พอมีความรู้อ่านออกเขียนได้ จึงได้ให้เข้าเรียนที่โรงเรียนโพธิพิทยากร ที่ตั้งอยู่ที่วัดโพธาราม จนกระทั่งจบชั้นสูงสุดของโรงเรียนในขณะนั้นคือชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และท่านได้บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดพุมเรียง ต่อมาก็ติดตามพระใบฎีกาเซียงขึ้นเรือเดินทะเลเข้ามายังกรุงเทพฯ และบวชเป็นสามเณรอีกครั้งที่วัดปทุมคงคาราม เมื่อปี พ.ศ.2448

หลังจากบรรพชาเป็นสามเณรท่านได้ศึกษาปริบทิธรรมที่วัดปทุมคงคารามและสำนักเรียนอื่นๆ ที่มีการสอนในสมัยนั้น ซึ่งยังเป็นการสอนบาลีด้วยปากเปล่า และต่อมาคณะสงฆ์ก็เปลี่ยนการสอบด้วยปากเปล่าเป็นการเขียนอย่างปัจจุบันนี้ จนเมื่อท่านอายุได้ 20 ปี ก็ได้เดินทางกลับมาที่พุมเรียงและมาอุปสมบทที่วัดพุมเรียง โดยมีพระครูโสภณเจตสิกการาม (คง) เป็นพระอุปัชฌาย์ จากนั้นจึงจำพรรษาที่วัดพุมเรียง 1 พรรษา แล้วจึงกลับไปวัดปทุมคงคารามเพื่อศึกษาต่อ พ.ศ.2465 พระครูชยาภิวังษ์สอบได้นักธรรมโท พ.ศ.2472

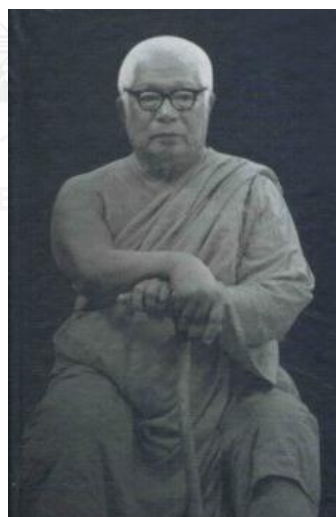

ท่านสอบบาลีได้ 6 ประโยค จากสำนักเรียนวัดปทุมคงคาราม กรุงเทพมหานคร หลังจากสอบเปรียญได้แล้ว ท่านก็ได้เป็นครูสอนภาษาบาลีที่วัดต่างๆ ในภาคกลาง จนเมื่อปี พ.ศ.2475 ได้เดินทางกลับพุมเรียง เนื่องจากนายเค็งศรียามัย ได้สร้างโรงเรียนปริยัติธรรมขึ้นที่วัดพุมเรียง ให้ชื่อว่า “โรงเรียนผดุงพุทธโฆษาท” พร้อมทั้งทำการอุปถัมภ์สำนักเรียนแห่งนี้ด้วย ท่านจึงรับหน้าที่เป็นครูสอนภาษาบาลีที่นี้เรื่อยมา ต่อมาเจ้าคณะจังหวัดชุมพรได้เปิดสำนักสอนภาษาบาลีขึ้น และได้อาราธนาพระครูไปสอนเป็นครั้งคราว บางครั้งรถไฟเดินทางไม่ได้เนื่องจากเหตุสงครามโลกครั้งที่ 2 ท่านต้องเดินเท้าไปก็มี โดยใช้เวลารวมถึง 1 วัน 1 คืน พ.ศ.2498 ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดพุมเรียง และได้ทำการบอกกล่าวแก่ศิษย์ทั้งหลายที่เป็นคฤหัสถ์ ให้ทำการทำนุบำรุงปรับปรุงซ่อมแซมวัดจนเจริญรุ่งเรืองเช่นปัจจุบัน

จนถึงบั้นปลายของชีวิต พระครูชยาภิวัดนี้ได้ทำการสอนภาษาบาลีมาโดยตลอด และมีลูกศิษย์ที่ได้เรียนกับท่านหลายร้อยรูป จนกระทั่ง 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2522 ท่านก็ได้มรณภาพด้วยอาการสงบ รวมอายุได้ 89 ปี พระครูชยาภิวัดนี้เป็นส่วนสำคัญที่กระตุ้นวงการศาสนาในชุมชนพุมเรียงให้รุ่งเรือง จนในยุคหนึ่งมีพระสงฆ์ในชุมชนมากนับร้อยรูป พระราชวิรมณี (สีหนาทภิกขุ) หนึ่งในลูกศิษย์ของท่าน ได้กล่าวถึงท่านไว้ดังนี้ “ท่านพระครูชยาภิวัดนี้ท่านปฏิบัติหน้าที่ของครูบาอาจารย์อย่างดีตลอดมา จนล่วงเข้าวัยชราไม่สามารถสอนได้ และไม่มีผู้ที่เป็นทายาท โรงเรียนบาลีสำนักรั้งจึงล้มไป แต่ถึงอย่างนั้นก็ถือว่าเป็นอนุสรณ์อย่างสำคัญ ที่ได้ทำหน้าที่ให้ความรู้แก่กุลบุตรมาไม่น้อยเลย ท่านอาจารย์พระครูชยาภิวัดนี้ ท่านไม่ได้เกิดมาเปล่า ในชีวิตของท่านได้ทำประโยชน์อย่างสูงสุด ทำให้พุมเรียงเป็นปฏิรูปเทศมาแล้ว”⁴⁴

ภาพที่ 3-9 พระครูชยาภิวัดนี้
(ที่มา : หนังสืองานศพพระครู)

ภาพที่ 3-10 ท่านพุทธทาสภิกขุ
(ที่มา : ฟังสาธิตระหว่าง 80 ปี)

⁴⁴ คณะศิษยานุศิษย์, หนังสืองานฌาปนกิจศพพระครูชยาภิวัดนี้ (สุราษฎร์ธานี, 2522) หน้า 12.

3.2.2.3 ท่านพุทธทาสภิกขุ

สมัยที่พุ่มเรียงยังเป็นที่ตั้งของตัวเมืองไชยาเป็นยุคที่ปราชญ์อีกท่านได้ถือกำเนิดขึ้น นั่นก็ท่าน “พุทธทาสภิกขุ” หรือพระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปัญโญ) ท่านมีนามเดิมว่า เงื่อม พานิช เกิดเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2449 ในตระกูลพ่อค้า ตรงกับปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บิดาของท่านมีเชื้อสายจีนเนื่องจากปู่ของท่านพุทธทาสภิกขุอพยพจากมณฑลฝูเจี้ยนในประเทศจีน ทางฝั่งมารดาของท่านเป็นญาติกับตระกูลใหญ่ในพุ่มเรียงคือ “ศรียาภัย” และเป็นตระกูลของเจ้าเมืองในขณะนั้น ครอบครัวของท่านมีความมั่นคงในพุทธศาสนา และมีการปฏิบัติสมาธิภาวนากันภายในบ้านเรือน ทำให้มารดาของท่านพุทธทาสภิกขุใกล้ชิดกับพุทธศาสนามาตั้งแต่เด็ก ซึ่งความศรัทธาในพุทธศาสนานี้ได้ส่งต่อมาให้บุตรและเป็นหนึ่งในปัจจัยหล่อหลอมให้เด็กชายเงื่อม พานิช กลายเป็นท่านพุทธทาสภิกขุในเวลาต่อมา

เมื่ออายุได้ 8 ขวบ บิดามารดาได้พาท่านพุทธทาสภิกขุไปฝากตัวเป็นเด็กวัดที่วัดพุ่มเรียง ซึ่งเป็นวัดประจำที่คนในสกุลบวชสืบกันมา โดยในสมัยก่อนที่จะมีโรงเรียนนั้น พ่อแม่จะให้ลูกชายอยู่วัดเพื่อศึกษาวิชาขั้นต้นและได้ฝึกหัดอาชีพต่างๆ ทำให้เด็กๆ คู่ันเคยกับพระพุทธรศาสนา ท่านพุทธทาสภิกขุเล่าถึงชีวิตช่วงที่ตนเองอยู่วัดว่า “เรียนหนังสือ ก ข ก กา กระทั่งมูลบทบรรพกิจกันที่วัด อายุ 11 ปีได้เวลาไปโรงเรียนแล้วถึงกลับมาอยู่บ้าน สมัยก่อนมันเป็นธรรมเนียมเด็กชายต้องอยู่วัดกันทั้งนั้น แต่ละวัดมีเด็กเป็นฝูง จะไปอยู่วัดก็มีดอกไม้ธูปเทียนไปฝากตัวเป็นศิษย์พระ ทางวัดเขาก็จะมอบหน้าที่ให้อาจารย์องค์หนึ่งหรือสององค์ให้คอยดูแลเรื่องอาหารการกิน คอยควบคุมให้เด็กมันได้กินกันเป็นระเบียบเรียบร้อย แล้วให้ได้เรียนหนังสือรับการอบรมอะไรบ้าง ในเรื่องไหว้พระสวดมนต์ เรื่องอุปัฏฐากพระ เป็นเวรผลัดกันตักน้ำ ขาดไม่ได้ ทำสวนครัววิมสระ ยกร่องปลูกมัน ทำกันทั้งนั้น อาหารนั้นข้าวก็ได้จากบิณฑบาต ส่วนแกงนี้ทางบ้านเขาจะส่งเป็นหม้อเขียวๆ ของบ้านใครเด็กคนนั้นก็ไปเอามา หม้อแกงจึงมีมาก ข้าวก็พอฉัน แกงก็พอ บ้านพุ่มเรียง ข้าวปลามันอุดมสมบูรณ์”⁴⁵

เมื่ออายุได้ 11 ขวบ ท่านพุทธทาสภิกขุได้กลับมาอยู่ที่บ้าน และเข้าเรียนที่วัดโพธารามหรือวัดเหนือ โรงเรียนในวัดนี้เป็นโรงเรียนแผนใหม่ ซึ่งใช้หลักสูตรที่ปรับปรุงในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยในสมัยนั้นมีการเกณฑ์พระจากทั่วประเทศไปอบรมครูที่วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ ก่อนที่จะกลับมาสอนยังท้องถิ่นของตน วัดโพธารามมีครูไปอบรมชื่อครูวัลย์ เป็นครูของท่านพุทธทาสด้วย ท่านพุทธทาสภิกขุเรียนชั้นประถมที่โรงเรียนวัดโพธาราม จากนั้นก็เรียนต่อชั้นมัธยมที่โรงเรียนสารภีอุทิศในตลาดไชยา ทำให้ท่านต้องจากบ้านที่พุ่มเรียงมาอยู่กับบิดาที่ไชยา บางครั้งก็ต้องทำหน้าที่ส่งสินค้าจากไชยาไปพุ่มเรียง กระทั่งบิดาของท่านเสียชีวิต เมื่อเรียนจบท่านจึงออกจากโรงเรียนมาช่วยมารดาค้าขายและส่งเสียน้องชาย

⁴⁵ พระประชา ปสนุนธมโม, เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา อดีตชีวิตประวัติของพุทธทาสภิกขุ (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2555) หน้า 178.

ก่อนที่ท่านพุทธทาสภิกขุจะมีอายุครบวชนั้น วงการศาสนาท้องถิ่นในพุมเรียงกำลังตื่นตัวกับการศึกษานักธรรม ซึ่งเป็นการศึกษาปริยัติธรรมที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงดำริให้ริเริ่ม ก่อนหน้าที่จะมีการศึกษารธรรมะอย่างมีแบบแผนเช่นนี้ เดิมที่พุมเรียงใช้การสอนและสอบกันปากเปล่าเช่นในสมัยพุทธกาล จะมีการบันทึกข้อธรรมไว้ในหนังสือบุดบ้าง ท่านพุทธทาสภิกขุในสมัยนั้นก็ค้นคว้าหาหนังสือนักธรรมตรี โท เอก รวมทั้งหนังสือพระอภิธรรมมาอ่าน แล้วอาศัยบ้านของตนเองเป็นเวที่สังกัจฉา คอยพูดคุยตอบโต้ปัญหาธรรมะกับผู้อื่นในละแวกเดียวกัน ซึ่งถึงแม้ท่านพุทธทาสภิกขุจะมีอายุน้อย แต่ก็เชี่ยวชาญและฉะฉานในข้อธรรมจนผู้ที่มาคุยด้วยต่างยอมรับ ในเรื่องนี้ท่านพุทธทาสภิกขุได้พูดเอาไว้ว่า

“เรื่องคุณธรรมนี้ ผมทำตัวเป็นอาจารย์ธรรมะกลายเป็น อาจารย์ก็มีคนมาคุยธรรมะ เราต้องได้ต้องสู้ ข้าราชการคนหนึ่งเข้าอยู่ทางฝ่ายนี้ เขาก็ต้องเดินผ่านที่ร้าน เราไปทำงานยังที่ทำการ แล้วก็ยังมีคนอื่นอีก แถวๆ นั้นที่เป็นญาติๆ กัน ถ้าเห็นตาคนนั้นมาเขาจะมาตักเข้าธรรมะกัน กว่าจะหลุดไปทำงานก็เป็นชั่วโมง แล้วก็มาที่บ้านเราด้วย ผมต้องซื้อหนังสือนักธรรมตรี นักธรรมโท นักธรรมเอก อภิธรรมอะไรนี่มาอ่าน ตอนนั้นเรายังเป็นเด็กกว่าเขาเพื่อน ส่วนใหญ่เขาคนแก่ทั้งนั้น แต่เรามักพูดได้ถูกกว่า เพราะเรามีหนังสืออ่าน เขามันพูดตามข้อสันนิษฐาน มันก็สนุกกับการได้พูดให้คนอื่นฟัง ถ้าว่ากันถึงการเรียนธรรมะนี้มันเรียนมาก่อนบวชเมื่อบวชก็เกือบจะไม่ต้องเรียนอีกแล้ว ขนาดนักธรรมตรีเกือบจะไม่ต้องเรียนเพราะเคยอ่านมาได้กันก่อน”⁴⁶

ท่านได้บวชเรียน เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2469 ที่พระอุโบสถวัดอุบล (วัดนอก) ก่อนจะย้ายมาประจำอยู่ที่วัดพุมเรียง มีพระอุปัชฌาย์คือ พระครูโสภณเจตสิกการาม (คง วิมาโล) รองเจ้าคณะเมืองในสมัยนั้น ท่านได้รับฉายาว่า “อินทปญฺโญ” ซึ่งแปลว่าผู้มีปัญญาอันยิ่งใหญ่ การบวชของท่านเป็นไปตามธรรมเนียมและไม่คิดที่จะบวชไม่สึก ดังที่ท่านปัญญานันทภิกขุอ้างถึงคำพูดของท่านพุทธทาสภิกขุก่อนที่จะบวชไว้ว่า “เรื่องบัญญัติ บัญญัติ เก็บไว้ก่อน เมื่อสึกออกมาแล้วค่อยมาทำต่ออีก”⁴⁷

หลังจากบวชได้เพียง 10 วัน ท่านพุทธทาสภิกขุก็ได้รับโอกาสให้ขึ้นแสดงธรรม ซึ่งท่านได้ปฏิวัติการเทศน์ คือแทนที่จะเทศน์โดยอ่านจากคัมภีร์ไบบลานอย่างเดียว ก็นำเนื้อหาจากหลักสูตรนักธรรมไปประกอบ ทำให้การเทศน์เป็นไปด้วยความสนุกและเข้าใจง่าย ผู้ที่ได้ฟังจึงตั้งใจและเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ ในขณะนั้น พระที่พอจะเทศน์ได้ในวัดล้วนแต่อดเอื้อนไม่ยอมยกเทศน์ จึงเป็นโอกาสให้ท่านได้ขึ้นเทศน์ทุกวันในพรรษาเทศน์ และเทศน์ทุกวันพระในช่วงนอกพรรษา ซึ่งท่านก็รักชอบที่จะทำงานนี้ นอกจากการเทศน์แล้วช่วงพรรษาแรกท่านพุทธทาสภิกขุยังได้เรียนนักธรรมและผลิตเพลงอยู่กับการอ่านเขียนหนังสือ แม้เดิมท่านตั้งใจจะบวชเรียนตามประเพณีเพียง 3 เดือน แต่เมื่อได้ใช้ชีวิตเป็นสงฆ์แล้วท่านก็เกิดความยินดีในกิจกรรมต่างๆ และพระภิกษุในวัดหลายรูปเห็นว่าท่านเรียนหนังสือเก่งและเทศนาดี จึงหนุนให้ท่านพุทธทาสภิกขุอยู่ที่วัดต่อไปเพื่อเป็นกำลังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้ท่านไม่มีความคิดที่จะลาสิกขาบท

⁴⁶ พระประชา ปสนุนธมฺโม, เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา อดีตชีวิตของพุทธทาสภิกขุ (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมล คืบทอง, 2555) หน้า 65.

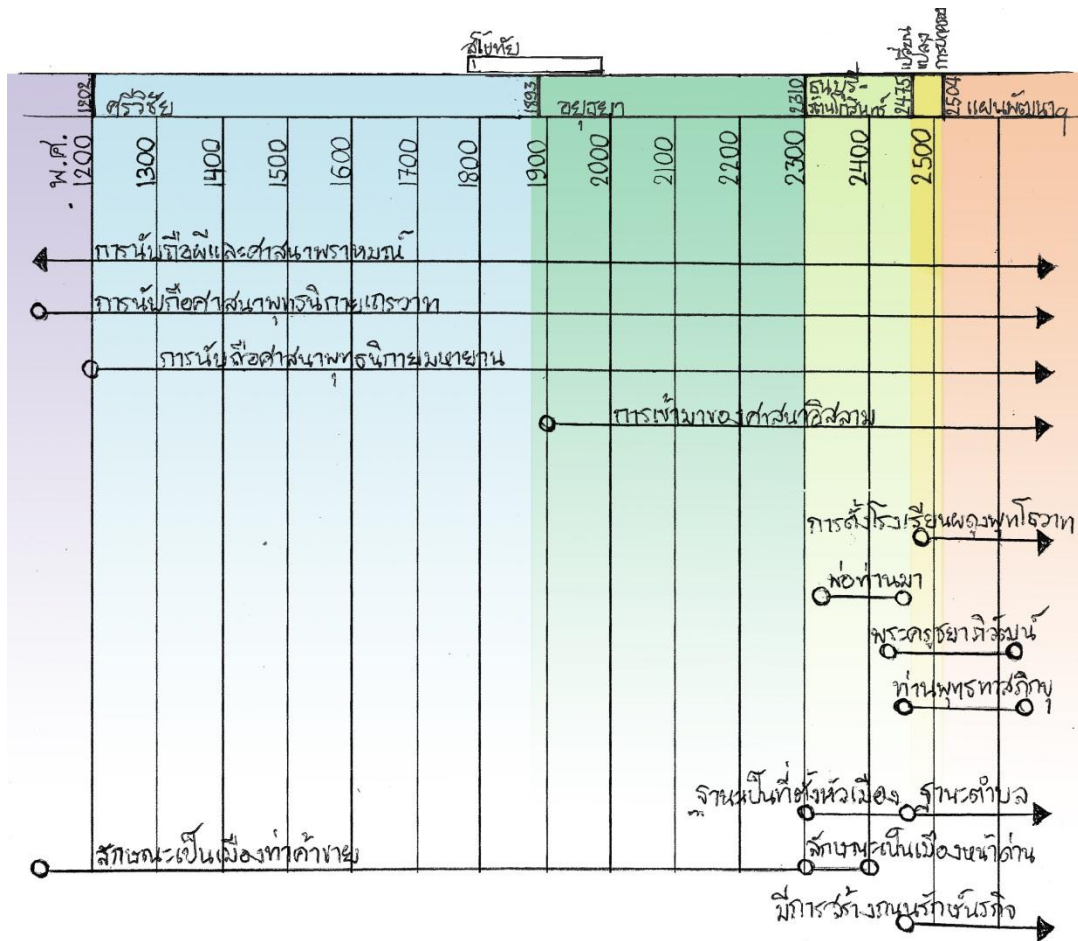
⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 66.

ชีวิตสมณเพศในพรรษาที่สองของท่านพุทธทาสภิกขุไม่ต่างจากพรรษาแรกมากนัก ท่านพุทธทาสภิกขุได้ศึกษานักธรรมต่อ และสอบได้นักธรรมโทในพรรษานี้ เมื่อออกพรรษาได้ไม่นาน ช่วงต้นปี พ.ศ. 2471 ครอบครัวของท่านได้ผลักดันให้เข้าศึกษาความรู้ทางธรรมต่อที่กรุงเทพฯ ท่านจึงได้เข้ามาอยู่ที่วัด ปทุมคงคาราชวรวิหาร โดยอาศัยกับพระครูชยาภินันท์ (กลิ่น) ซึ่งเป็นพระผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดกับท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านไม่เคยไปกรุงเทพฯ มาก่อน ก็มีความคิดว่ากรุงเทพฯ คือศูนย์กลางความเจริญในทุกด้านรวมทั้ง พระพุทธศาสนา ท่านตั้งความหวังว่าพระในกรุงเทพฯ จะปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด แต่ท่านก็ ผิดหวังจนเกิดความเอือมระอาในชีวิตสมณเพศอย่างหนักถึงขั้นอยากลาสิกขาบท

ในพรรษาที่สามท่านสอบนักธรรมชั้นเอกได้ เมื่อออกพรรษาก็ได้เป็นอาจารย์สอน นักธรรมอยู่หนึ่งปี ในขณะที่เดียวกันนี้เอง นายธรรมทาสภิกขุรวบรวมญาติมิตรที่สนใจในพระพุทธศาสนา มาจัดตั้ง เป็นคณะขึ้น ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2472 และนี่คือจุดเริ่มก่อนที่จะกลายเป็นคณะธรรมทานในเวลาต่อมา จน ในพรรษาที่สี่นี้เองที่ท่านพุทธทาสภิกขุเลิกล้มความคิดที่จะลาสิกขาบท เมื่อหมดหน้าที่สอนนักธรรมแล้ว ท่าน พุทธทาสภิกขุจึงเข้ากรุงเทพฯ อีกครั้งเพื่อเรียนภาษาบาลี หลังจากกลับจากกรุงเทพฯ ในครั้งนี้ ท่านได้มาจำวัด อยู่ที่วัดตระพังจิกเพื่อแสวงหาความสงบในการปฏิบัติธรรมและทบทวนวัตรปฏิบัติของตนเอง ซึ่งขณะนั้นวัด ตระพังจิกยังเป็นวัดร้าง รอบๆ มีป่ารกชัฏ

ต่อมาคนเริ่มขยายมาอยู่รอบวัดตระพังจิกมากขึ้นความสงบลดลง ท่านจึงหาทางขยับ ขยายจนได้ที่ดินสวนโมกขพลารามหรือ “วัดธารน้ำไหล” ในปัจจุบัน การเดินทางในสมัยนั้นต้องเดินเท้าจาก พุมเรียงไปตามทางด่านเส้นเล็กๆ สู่อ่างน้ำร้อนไฟไชยาแล้วจึงตัดข้ามทุ่งนาไปตามคันทนาจนถึงวัดธารน้ำไหล เนื่องจากยังไม่มีรถตัดถนนจากสถานีรถไฟไปบริเวณเขานางเออย่างในปัจจุบัน มีแต่เพียงทางจากสถานีรถไฟ ไปพุมเรียงเท่านั้น ท่านสร้างสิ่งก่อสร้างที่สวนโมกขนี้เฉพาะที่จำเป็น และปล่อยให้เป็นที่ของต้นไม้เจริญเติบโต อย่างอิสระคล้ายบริเวณวัดตระพังจิกเดิม จนกลายเป็นป่าเชื่อมต่อกับป่าบนเขานางเอ การดำเนินชีวิตในสวน โมกข์ถือคติที่ว่า “อยู่อย่างต่ำ กระทำอย่างสูง” นั่นคืออยู่อย่างสันโดษและสมถะ ฟังพาก็เพียงวัดที่ทำให้ชีวิต ดำรงอยู่ต่อไปได้ หรือเทคโนโลยีที่ฟังพาก็เพียงแต่ที่ช่วยในการเผยแพร่ธรรมะเท่านั้น คล้ายคลึงกับวิถีชีวิตใน พุมเรียงที่ท่านเติบโตมา

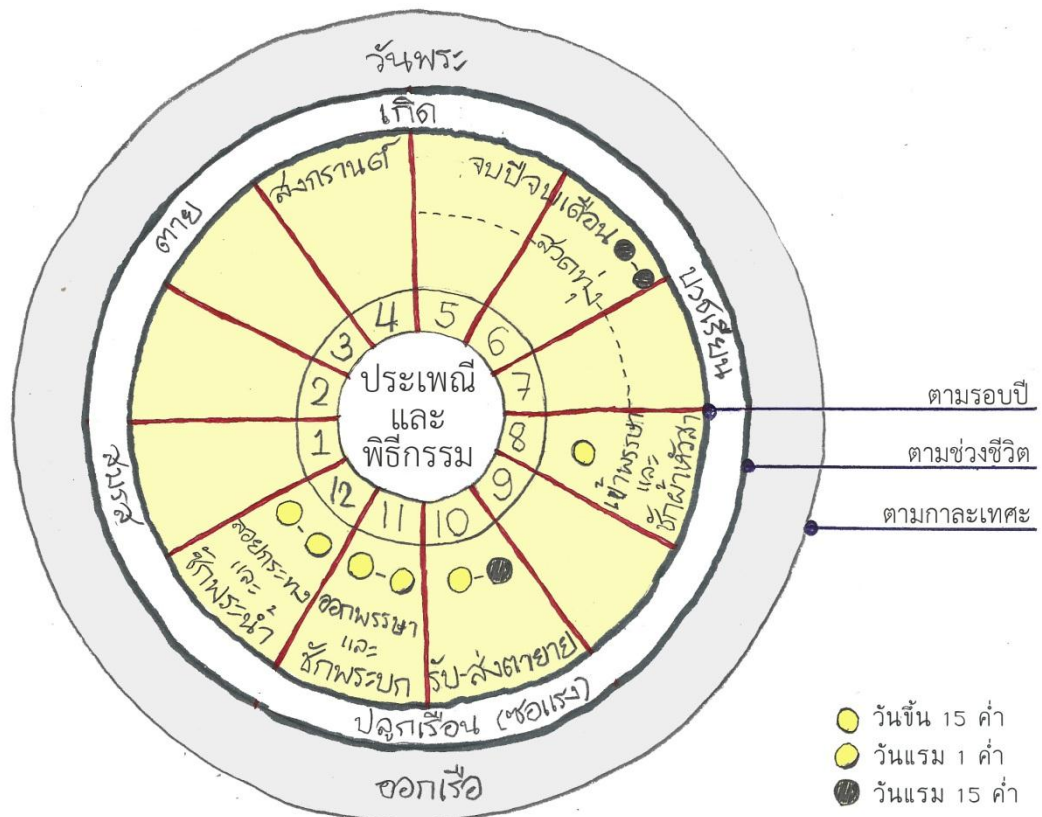
ท่านยังคงทำงานอยู่ตลอดเวลาจนกระทั่งช่วงสุดท้ายของชีวิต ท่านพุทธทาสภิกขุได้ ละสังขารอย่างสงบ ณ สวนโมกขพลาราม เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2536 สิริรวมอายุ 87 ปี 67 พรรษา ร่าง ของท่านได้รับการฌาปนกิจอย่างเรียบง่ายที่เขาพุทธทองในบริเวณสวนโมกขนี้เอง

ภาพที่ 3-11 ผังแสดงอิทธิพลของศาสนาและเหตุการณ์สำคัญในสมัยต่างๆ

3.2.3 ประเพณี พิธีกรรม และการละเล่น

พิธีกรรมและประเพณีในชุมชนพุ่มเรียงแบ่งได้เป็น พิธีตามรอบปี พิธีตามช่วงชีวิต และพิธีตามกาลเทศะ ซึ่งเกือบทุกพิธีกรรมจะมีวัดหรือพระสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะพิธีที่เป็นประเพณีหรือทำประจำตามรอบปี และเมื่อมีประเพณีต่างๆ ก็จะมีการละเล่นที่ประกอบเป็นตัวเสริมความสนุกสนานในชุมชน ดึงดูดให้คนเข้ามาร่วมกิจกรรม และสร้างความสามัคคี

ภาพที่ 3-12 จำแนกประเพณีและพิธีกรรมในชุมชนพุทธพุมเรียง

ชุมชนไทยพุทธพุมเรียงมีพิธีและประเพณีมากมาย บางพิธีที่มีได้ยกตัวอย่างมา ณ ที่นี้ เพราะค่อนข้างคล้ายคลึงกับพิธีที่ปฏิบัติกันทั่วไปในประเทศไทย โดยได้ยกประเพณีและพิธีที่น่าสนใจซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะในพื้นที่บริเวณนี้และเกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่ชุมชน สำหรับการศึกษาได้ไว้เรียงตามลำดับพิธีที่เกิดขึ้นในรอบปี โดยเริ่มตั้งแต่เดือน 5 ตามปฏิทินจันทรคติซึ่งถือเป็นช่วงปีใหม่ไทย ซึ่งมักตรงกับเดือนมีนาคมหรือเมษายน

3.2.3.1 จปปีจปเดือน

วันนี้จะถือเอาวันสิ้นปีเป็นวันสิ้นเดือน 5 เริ่มเดือน 6 คือวันแรม 15 ค่ำ เดือน 5 และขึ้น 1 ค่ำ เดือน 6 นั้นเอง เป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันทุกท้องถิ่นของไชยา โดยถือว่าช่วงเวลานี้เป็นช่วงสิ้นปีเก่าเข้าปีใหม่ ในวันนี้ชาวบ้านจะหยุดกิจการงานทุกอย่าง ทุกบ้านจะแช่ครกสากด้วยน้ำมนต์และผูกด้วยด้ายแดง ซึ่งในวันนี้แต่เดิมมีการละเล่นและเฉลิมฉลองคล้ายวันสงกรานต์ คือ จะมีการทำบุญตักบาตรที่วัดทุกวัดในชุมชน เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษ กลางคืนจะมีละเล่นสนุกสนาน เช่น เขียวคนะมโนราห์ และหนังตะลุง มาแสดงหรือประชันกัน และมีการเล่นสะบ้า เป็นต้น

ที่มา : กลุ่มท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อำเภอไชยา

ภาพที่ 3-13 บริเวณวัดที่ใช้ในประเพณีจบปีจบเดือน

3.2.3.2 สวดทุ่ง (ทำบุญชุมชน)

ประเพณีนี้เป็นประเพณีเก่าแก่ที่ทำกันเกือบจะทุกท้องที่ของอำเภอไชยา รวมถึงพุมเรียงด้วย สะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับผี เป็นการขับไล่ภูตผีร้ายและเสนียดจัญไรต่างๆ ในชุมชน การสวดทุ่งนี้จัดขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชาวบ้านและหมู่บ้านเช่นเดียวกับการทำบุญบ้าน ซึ่งในชุมชนก็ถือว่าเป็นบ้านหลังใหญ่หลังหนึ่ง และยังทำให้เกิดการพบปะสังสรรค์ ก่อเกิดความสมัครสมานสามัคคี ซึ่งเป็นผลดีต่อกิจการงานทั้งหลายในชุมชน

วันเวลาและเดือนที่จัดงานแล้วแต่ฤกษ์ยามและความสะดวกพร้อมเพรียงกันของคนในชุมชน โดยจะจัดอยู่ราวๆ เดือน 5 ถึงเดือน 7 มักจะจัดกันที่ปะรำพิธีกลางทุ่งหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน สำหรับชุมชนพุมเรียงจะจัดขึ้นทุกปีที่ “หลา” บริเวณทิศตะวันออกบนถนนสายหลักของชุมชน มีการปิดถนน ทำบุญสวดมนต์และรับประทานอาหารร่วมกันในชุมชน บางที่อาจตกลงกันให้มีการแสดงมหรสพ แต่พิธีที่พุมเรียงเป็นไปอย่างเรียบง่ายไม่มีงานเฉลิมฉลองต่อ

ที่มา : กลุ่มท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อำเภอไชยา

ภาพที่ 3-14 หลาปูตา บริเวณที่ใช้ในพิธีสวดทุ่ง

3.2.3.3 ชักผ้าหัวเสาและเข้าพรรษา

ประเพณีชักผ้าหัวเสา เป็นการถวายเป็นน้ำฝนแก่พระสงฆ์เนื่องในเทศกาลเข้าพรรษาซึ่งทำกันในอำเภอไชยา โดยเฉพาะที่พุมเรียง คำว่า “หัวเสา” เป็นภาษาถิ่นภาคใต้ หมายถึงวันแรกเริ่มเข้าพรรษา ซึ่งตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8⁴⁶ ก่อนถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 มัคทายกจะเดินแจกฉลากผ้าป่าให้แก่ชาวบ้านที่ประสงค์จะร่วมทำบุญคนละใบ โดยให้เขียนตัวเลขสองชุด ชุดหนึ่งเก็บไว้ที่ชาวบ้าน อีกชุดนำไปให้พระสงฆ์จับฉลากตามวัดต่างๆ ทุกวัดในหมู่บ้าน ฝ่ายชาวบ้านจะเตรียมตัดกิ่งไม้มาปักหน้าบ้าน และประดับประดาตกแต่ง พร้อมกับซื้อผลไม้ ผ้าที่จะทอดผ้าป่า เช่น ผ้าอาบน้ำฝน ผ้าสบงจีวร เป็นต้น และเตรียมสำหรับอาหารไว้อย่างวิจิตรบรรจง เข้าของวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 พระภิกษุสงฆ์จะเดินตามบ้านต่างๆ และตรวจดูหมายเลขว่าตรงกับเลขที่ท่านได้หรือไม่ เมื่อพบหมายเลขที่ตรงกันท่านก็จะทำพิธีชักผ้าหัวเสา และดับเทียนไขที่ชาวบ้านจุดไว้ ชาวบ้านจะนำสิ่งของและสำหรับอาหารที่เตรียมไว้ไปถวายพระถึงที่วัด เป็นอันเสร็จพิธี

⁴⁶ ชวน เพชรแก้ว, ไชยา: แหล่งศิลปวัฒนธรรมสำคัญของภาคใต้ (สุราษฎร์ธานี: ราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2537) หน้า 93.

ภาพที่ 3-15 บริเวณถนนเส้นหลักของชุมชนที่ใช้ในพิธีชักผ้าหัวเสา

3.2.3.4 รับ-ส่งตายาย

ตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 วันนี้ถือว่าเป็นวันทำบุญให้บรรพบุรุษ ชาวบ้านเชื่อว่า พญายมจะปล่อยเปรตมาจากนรก ชาวพุทธในชุมชนจะจัดสำรับคาวหวานและดอกไม้ธูปเทียนไปกราบพระ ทำบุญที่วัด ส่วนวันส่งตายายจะตรงกับวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ถือเป็นวันที่เปรตจะต้องกลับไปสู่นรกตามเดิม จึงต้องจัดเตรียมเครื่องคาวหวานไปทำบุญอีกครั้ง เพื่อให้บรรพบุรุษนำกลับไปใช้นั่นเอง ประเพณีนี้ที่พุ่มเรียงถือปฏิบัติเคร่งครัดกันมาโดยตลอด เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูอย่างสูงต่อบรรพบุรุษ

วันส่งตายายจะมีการทำขนมชื่อว่า “ขนมตายาย” ได้แก่ ขนมลา ขนมกรุป ยาหนม กระสาสารท ขนมหอง ขนมห้า ขนมหัปลา และผลไม้ เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านจะนำไปทำบุญถวายพระที่วัด หลังจากนั้นจะนำขนมส่วนหนึ่งไปวางตามสถานที่ต่างๆ ภายในวัด เช่น ประตูดุัด โคนต้นไม้ ริมกำแพง เพื่อให้เปรตหรือตายายที่ไม่มีญาติมารับอาหารเหล่านี้ เรียกว่า “ตั้งเปรต” หรือนำไปวางไว้ที่ “หลาเปรต” ที่สร้างยกขึ้นมา เมื่อทำพิธีสงฆ์แล้ว ชาวบ้านจะเข้าไปแย่งของจากเปรตกันอย่างสนุกสนาน ชาวบ้านที่อยากจนก็จะเก็บอาหารที่มีคนมาวางไว้กลับบ้าน วันนี้จึงเป็นการทำทานในชุมชนอีกด้วย ประเพณีรับส่งตายายยังเป็นการรวมญาติทำให้พี่น้องได้มาพบปะกัน เพราะทุกคนไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนต้องเดินทางกลับไปยังบ้านของบิดามารดาเพื่อร่วมพิธีนี้

ที่มา : กลุ่มท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อำเภอไชยา

ภาพที่ 3-16 บริเวณวัดที่ใช้ในพิธีรับ-ส่งตายาย

3.2.3.5 ชักพระบกและออกพรรษา

ประเพณีชักพระบกและพระน้ำเป็นสิ่งที่เชื่อได้ว่ามีมาแล้วแต่สมัยศรีวิชัย เพราะจำลองแบบมาจากอินเดีย ซึ่งมีมาแต่โบราณกาลกระทั่งทุกวันนี้ ซึ่งเป็นเสมือนการเชิญเสด็จพระเทียวเยี่ยมเยือนโปรดสัตว์⁴⁹ พิธีชักพระหรือลากพระ คือการนำพระพุทธรูปแห่ออกมาจากวัดเพื่อไปบำเพ็ญกุศลแล้วแห่กลับวัดทำในช่วงวันออกพรรษา ทำกันในเดือน 11 มักจะตรงกับเดือนตุลาคม ซึ่งเป็นการเฉลิมฉลองความเชื่อว่าพระพุทธรูปได้เสด็จลงมาจากดาวดึงส์สู่เมืองมนุษย์ หลังจากที่ทรงเสด็จไปจำพรรษาที่ดาวดึงส์เพื่อโปรดพระมารดา ในภาคอื่นๆ ของประเทศไทยส่วนใหญ่มีการทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ แต่ที่ภาคใต้ยังมีการทำพิธีสมโภชด้วยการชักพระอีกด้วย

“...ในช่วงชักพระนี้ไม่ว่าลูกหลานชาวพุมเรียงจะอยู่ที่ไหนก็มักจะกลับมาช่วยพิธีที่พุมเรียงโดยพร้อมเพรียงกัน...”⁵⁰ ดังนั้นจึงถือเป็นพิธีที่สำคัญมากในชุมชน การชักพระของพุมเรียงแตกต่างจากการชักพระทั่วไปในภาคใต้ กล่าวคือ มีพิธีสมโภชกันอย่างยิ่งใหญ่ และการแห่หรือลากพระนั้นทำต่อเนื่องกันถึงสามวัน ดังนี้

⁴⁹ พุทธศาสนิกชน (พระธรรมโกศาจารย์), แนวสังเขปของโบราณสถานคติมอชาวบ้านดอน (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, 2529) หน้า 144.

⁵⁰ สัมภาษณ์ นางเมี้ยน นิลวิเศษ 13, ชาวบ้านพุมเรียง ,กรกฎาคม .2557

ก่อนที่จะทำการชักพระจะมีการประโคมกลองก่อน 7 วัน เพื่อเตือนให้ชาวชุมชนรับรู้ว่าจะมีการชักพระ และชาวบ้านจะร่วมกันนำรถพระหรือ “เรือพนมพระ” สำหรับที่จะใช้ลากออกมาจากโรงเก็บที่อยู่ในวัดโพธาราม ออกมาประดับตกแต่งอย่างงดงาม และต้องทำให้เสร็จก่อนคืนวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11

เข้าวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เรียกว่า “วันปวารณา” เวลาเช้าประมาณแปดโมงเช้า ชาวไทยพุทธทั้งปวงจะพร้อมใจกันนำภัตตาหารเช้าที่เตรียมกันอย่างวิจิตรบรรจงใส่ถาดเป็นสำรับๆ ทั้งสำรับควาสำรับหวาน ดอกไม้ธูปเทียน เครื่องบูชา มาทำบุญ “สลากภัต” ที่วัดโพธาราม โดยก่อนวันขึ้น 15 ค่ำ แต่ละบ้านต้องแจ้งความประสงค์ก่อนว่าจะร่วมถวายภัตตาหาร และเตรียมทำสลากไว้ให้พระสงฆ์จับ ในตอนเช้าวันขึ้น 15 ค่ำ จะมีการสวดมนต์ฟังเทศน์ฟังธรรม จากนั้นพระสงฆ์จะจับสลากที่แต่ละบ้านเตรียมไว้ร่วมกัน เมื่อพระสงฆ์จับได้บ้านใครแล้ว บ้านนั้นจะถวายสำหรับที่ตนเตรียมไว้ให้พระรูปนั้น โดยทุกปีจะจัดอย่างยิ่งใหญ่และพร้อมเพรียงกัน จนบางที่พระสงฆ์รูปหนึ่งต้องรับสำรับถึง 2-3 สำรับ เมื่อตกบាយประมาณบាយโมงจะมีการนำพระสองพี่น้องออกจากโบสถ์มา “สงฆ์น้ำ” และแต่งองค์ทรงเครื่อง จากนั้นนำทั้งสององค์เข้าไปประดิษฐานที่ศาลาการเปรียญ รอชาวบ้านนำดอกไม้ธูปเทียนมาสักการะและร่วมกันเจริญพระพุทธมนต์เวลาประมาณหนึ่งทุ่มตรงจนถึงประมาณสามทุ่ม จะมีการสมโภชเฉลิมฉลองต่อด้วยมหรสพ และงานออกร้านต่างๆ บางปีมีการรำยาว บางปีก็มีหนังตะลุง จนถึงประมาณเที่ยงคืนจึงแยกย้ายกลับบ้านเรือน

เช้าวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 “วันเข้าพรรษา” มีพิธีตักบาตรเทโวโรหณะเริ่มตั้งแต่แปดโมงเช้า โดยจะตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง มีการใส่บาตรข้าวต้มมัด ซึ่งมีลักษณะเรียวยาวนี้ขี้และยาวประมาณ 20 เซนติเมตร ให้พระสงฆ์ และมีการตักบาตรข้าวสุกแก่พระสองพี่น้อง จากนั้นเวลาประมาณสิบโมงเช้า จะอัญเชิญพระสองพี่น้องมาขึ้นรถที่ตกแต่งเตรียมเอาไว้ ออกจากวัดโพธารามและชักออกไปตามถนนเส้นหลักที่ผ่านกลางชุมชนออกไปรอบชุมชนโดยวนขวาหรือทักษิณาวัด โดยจะชักไปทางทิศตะวันตกก่อน มีการประโคมดนตรีปี่พาทย์ไปตลอดทาง การชักนั้นจะใช้วิธีลากโดยคนทั้งชุมชนจะร่วมกัน “ลาก” รถพระไปเรื่อยๆ เป็นที่สนุกสนานสามัคคี จะถึง “หลา” หรือศาลาที่สามแยกใหญ่หน้าชุมชน พระสงฆ์จะสวดมนต์และชาวบ้านจะร่วมกันถวายภัตตาหารเพลที่นี่ จากนั้นจึงชักพระต่อไปยังวัดสมุหนิมิตทางทิศตะวันออกของชุมชน ผ่านทางถนนสายรองซึ่งปัจจุบันเป็นทางหลวงหมายเลข 12 หรือถนนรัชชบุรีจิก ตลอดช่วงที่มีการชักพระนี้จะทำการปิดถนน และเมื่อลากมาถึงวัดสมุหนิมิต แล้ว จึงทำการอัญเชิญองค์พระทั้งสององค์ลงมาประดิษฐานที่ศาลาการเปรียญของ และทำการสงฆ์น้ำก่อนนำเข้าศาลาการเปรียญ เย็นวันนี้เองจะมีการสวดมนต์ที่ศาลาการเปรียญ ชาวบ้านทั้งปวงจะมาร่วมกันสวดมนต์จนถึงประมาณหนึ่งทุ่มถึงสามทุ่ม จากนั้นจึงแยกย้ายกลับบ้านเรือน

เช้าวันแรม 2 ค่ำ เดือน 11 มีการชักพระออกมาทำการสงฆ์น้ำที่วัดสมุหนิมิต และชาวไทยพุทธจะร่วมกันแห่พระไปยังพลับพลาริมทะเลทางทิศตะวันออกของชุมชน เพื่อทำการสวดมนต์เป็นสิริมงคลแก่ชุมชน เมื่อเสร็จพิธีจะแห่กลับวัดโพธารามตามถนนสายหลักของชุมชน ช่วงนี้เองจะมีขบวนแห่สนุกสนาน มีการแต่งกายตลกขบขัน และมีกิจกรรมการเล่นต่างๆ เพื่อเชื่อมความสามัคคีหลังเสร็จงานแห่และนำพระสองพี่น้องเข้าโบสถ์เรียบร้อยแล้ว เช่น เล่นชักกะเยอ เล่นสะบ้า การคลุ้มไก่อ่ การเล่นตากล (คล้ายลาวกระทบไม้) เป็นต้น ถือว่าเป็นการสิ้นสุดเทศกาลออกพรรษาและชักพระเป็นที่เรียบร้อยแล้ว หลังจากนั้นจะมีการทอดกฐินจัดขึ้นสลับกันไปจนครบทุกวัน โดยจะเริ่มต้นจากวัดโพธารามก่อน

เตรียมเรือพนมพระ

ทำบุญ "ฉลากภัตร

สรองน้ำพระสองพี่น้อง

เจริญพระพุทธมนต์เย็น

งานเฉลิมฉลองสมโภช

ตักบาตรเทโวโรหณะ

พิธีแห่เรือพระ

พิธีสมโภชที่ลานหน้าศาลาแก้วหีบ

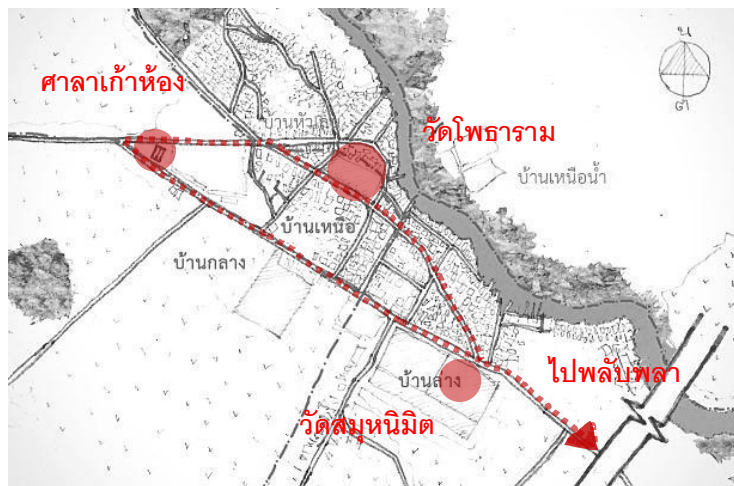

ประดิษฐานที่วัดสมุหนิมิตหนึ่งคืน

ทำพิธีสมโภชที่พลับพลาริมทะเล
ก่อนจะแห่กลับวัดโพธาราม

ภาพที่ 3.17 พิธีชักพระบก

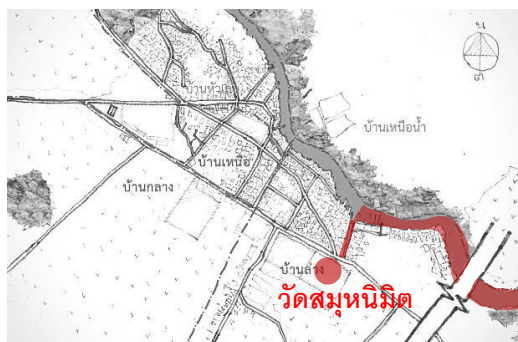

ภาพที่... บริเวณที่ใช้ในพิธีชักพระบก

3.2.3.6 ชักพระน้ำและลอยกระทง

ภาคใต้ส่วนใหญ่จะมีประเพณีชักพระทางน้ำในวันออกพรรษา แต่ที่พุมเรียงจะชักพระน้ำกันวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 หรือที่ตรงกับวันลอยกระทงของภาคกลางนั่นเอง โดยพิธีนี้จะเริ่มตอนเช้าของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 โดยคนในชุมชนจะร่วมทำบุญสวดมนต์ที่ศาลาการเปรียญวัดสมุหนิมิต และสายๆ จะเริ่มชักพระที่ประดิษฐานอยู่ในโบสถ์วัดสมุหนิมิตลงมาที่ท่าหน้าวัดสมุหนิมิต มีการสงฆ์กันที่ท่าหน้า และอัญเชิญองค์พระลงเรือที่ตกลงประดับประดาคล้ายอย่างงดงาม ในอดีตการชักพระนั้นจะชักไปถึงปากน้ำเลยบริเวณแหลมโพธิ์ออกไป และมีขบวนเรือของชาวบ้านบางส่วนตามมาสงฆ์น้ำ แต่ในปัจจุบันเมื่อมีการสร้างสะพานข้ามคลองบริเวณปากแม่น้ำ ทำให้เรือพระไม่สามารถชักผ่านไปได้อีก เนื่องจากความเชื่อว่าตัวสะพานจะอยู่สูงกว่าองค์พระ ซึ่งเป็นสิ่งไม่สมควร ดังนั้นจึงชักพระออกไปแค่บริเวณก่อนถึงสะพานแล้วทำการสงฆ์น้ำ ตอนใกล้เที่ยงก็จะถวายเพลแด่พระสงฆ์ จากนั้นก็ชักองค์พระกลับมาประดิษฐานในพระอุโบสถตามเดิม ช่วงเย็นไปจนถึงช่วงบ่ายจะมีการละเล่นทางน้ำ เช่น แข่งเรือยาว ต่อยมวยทะเล เป็นต้น

ชุมชนพุมเรียงในอดีตไม่มีการลอยกระทงในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 แต่ในปัจจุบันมีการรับเอาประเพณีลอยกระทงมาจากภาคกลาง ดังนั้นเมื่อเสร็จการละเล่นในตอนบ่าย ตอนค่ำๆ ก็จะมีพิธีลอยกระทงต่อ

ที่มา : กลุ่ม Chaiya City

ภาพที่ 3-18 บริเวณที่ใช้ในพิธีชักพระน้ำ

3.2.3.7 พิธีเกี่ยวกับการปลูกเรือนและการขอแรง

ในชุมชนพุมเรียงมีพิธีเกี่ยวกับการปลูกเรือน ตั้งแต่การเลือกพื้นที่ที่เหมาะสม ได้แก่ การดูลักษณะรูปทรงพื้นที่ การดูบริบทของพื้นที่ และการเว้นระยะจากลำคลองเพื่อป้องกันน้ำท่วม ต่อมาก็จะมีการตัดไม้ ซึ่งการตัดไม้จากป่าสมัยก่อนไม่ง่าย เพราะมีพิธีกรรมและขั้นตอนมากมาย และต้องกินเวลาทั้งข้ามเดือนกว่าจะได้ไม้มาจะสร้างบ้านสักหลัง หากใครต้องการสร้างบ้านก็ต้องไปทำพิธีตัดไม้เอง โดยที่มีตระกูลศรียักษ์เป็นบ้านที่เลี้ยงช้างไว้ใช้ในชุมชน เพื่อลากไม้กลับมาสร้างเรือน และเมื่อได้ไม้แล้ว ก่อนจะปลูกบ้านต้องมีการดูฤกษ์ยามและการทำพิธีเพื่อความเป็นสิริมงคลในการลงเสาเอก ด้วยความเนิบช้าเช่นนี้ทำให้เกิดความรู้จักพอดีในการใช้ทรัพยากร ในปัจจุบันการสร้างเรือนเปลี่ยนไปจากอดีตมาก ด้วยสภาพวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปทำให้รูปแบบของเรือนเปลี่ยนแปลงไปด้วย แต่พิธีกรรมบางอย่างก็ยังคงอยู่ เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับเสาเอก เป็นต้น

ในการปลูกบ้านหรือกระทำการใดในชุมชน เช่น หาบปลา ฯลฯ ที่เป็นงานใหญ่หนักเกินกว่าคนจำนวนน้อยจะทำได้ ภาคใต้มีคำเรียกว่า “ขอแรง” หรือเรียกว่า “ออกปาก” เป็นการช่วยเหลือกันในชุมชน โดยเฉพาะในสังคมประมงและสังคมเกษตร การขอแรงคล้ายๆ กับการลงแขก แต่การลงแขกจะเป็นการที่เจ้าของงานไปบอกกล่าวขอเพื่อนบ้านให้มาช่วยงาน โดยที่ตนเป็นผู้จัดการเลี้ยงอาหารคาวหวาน แต่การขอแรงนั้นเป็นการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนไปช่วยงานกันเป็นกลุ่มเล็กๆ ตามแต่จะมีเวลาว่าง โดยผู้ช่วยงานจะต้องเตรียมอาหารและห่อข้าวไปรับประทานเองด้วย เป็นการช่วยงานโดยไม่มีพิธีรีตองมากนัก ใครมีเวลาก็ไปช่วย โดยที่อีกฝ่ายก็จะหาโอกาสช่วยเหลือตอบแทน การขอแรงที่เห็นได้ชัดที่ชุมชนพุมเรียงคืองานในสวนและงานสร้างเรือน ในปัจจุบันเนื่องจากสภาพของการพัฒนาทางเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่เข้ามามีบทบาทเป็นอย่างยิ่งในชุมชน ทำให้ขอแรงเกือบจะสูญหายไปทั้งหมด

3.2.3.8 พิธีเกี่ยวกับการสมรส

การสมรสในชุมชนพุมเรียงค่อนข้างจะมีพิธีการใกล้เคียงกับทั่วไป ตั้งแต่เกี่ยวพาราสี การคบหาดูใจ และเมื่อชายใดบวชเรียนแล้วก็จะส่งผู้ใหญ่ไป “แยบ” หรือสู่ขอทาบทามกับฝ่ายหญิงนั่นเอง เมื่อฝ่ายหญิงดูความประพฤติและผูกดวงชะตาของฝ่ายชายเพื่อดูดวงสมพงษ์กันแล้ว ก็จะจัดขันหมากไปหมั้นหมาย หรือสู่ขอ ในสมัยก่อนหลังการสู่ขอหรือการหมั้น ฝ่ายชายจะต้องไปทำงานอยู่ในบ้านกับฝ่ายหญิง เรียกว่า “อาสาเมีย” ฝ่ายชายจะต้องทำงานทุกอย่างเสมือนหนึ่งเป็นครอบครัวฝ่ายหญิง เพื่อทดลองว่ามีข้อบกพร่องที่รับกันได้หรือไม่ และสามารถอยู่รวมกันได้หรือไม่ มีบางคู่เมื่อไปทำงานอยู่ระยะหนึ่งแล้วถูกฝ่ายหญิงถอนหมั้นก็มี เพราะคิดว่าคงจะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้ยาก เมื่อผ่านขั้นตอนอาสาเมียเป็นที่เรียบร้อย จึงจะทำการยกขันหมากมาแต่งงานได้ ซึ่งพิธีสมรสก็คล้ายคลึงกับภาคกลาง ได้แก่ มีการรดน้ำอวยพร การส่งตัวบ่าวสาว เป็นต้น

3.2.3.9 พิธีเกี่ยวกับการออกเรือ

ในเรือมีความเชื่อว่า มี “แม่ย่านาง” เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ประจำเรือแต่ละลำ ในชาวไทยมุสลิมก็มีแม่ย่านางของเรือซึ่งเป็นชาวมุสลิมเช่นเดียวกัน ส่วนแม่ย่านางของชาวไทยพุทธนั้น ชาวเรือที่ออกเรือทุกวันต้องบูชากราบไหว้ เพราะมีความเชื่อว่าแม่ย่านางจะบันดาลให้ชาวประมงผู้เป็นเจ้าของเรือประสบโชคลาภ หรือความสำเร็จตามที่ปรารถนาได้ สัญลักษณ์ของแม่ย่านางประจำเรือคือการผูกด้วยด้ายขาวด้ายแดง และผ้าแดง ก่อนออกเรือเจ้าของเรือต้องนำดอกไม้ธูปเทียนมาบูชาเสมอ ขณะบูชาจะพูดกับแม่ย่านางว่า “อย่าให้มันขัด อย่าให้มันข้อง ให้คล่องให้คล่อง ให้แคล้วให้แคล้วทุกอย่าง ออกถึงให้พบปลาทันที ให้สมปรารถนา จะให้รางวัลแม่ย่านาง”⁵¹

บางคนอาจทำพิธีไหว้แม่ย่านางทุกเดือน ซึ่งจะทำตอน “หยุดหายใจ” หรือในเวลาที่ยกจับปลาคืนเดือนหงายนั่นเอง การที่จะออกจับปลาหลังจากคืนหยุดหายใจก็ต้องมีพิธีไหว้แม่ย่านางก่อน เครื่องบูชา ได้แก่ ไก่ตัวผู้ เหล้า หัวหมู ขนมโค ขนมถั่ว ขนมงา กัลฉวย และผลไม้อื่นๆ ปลาทั้งตัว ข้าวแกง แก้วเหล้า แก้วน้ำ เตรียมใส่สำหรับ นำด้ายแดงด้ายขาวผูกหัวเรือและเสียบดอกไม้ที่หัวเรือ ใช้ธูปบูชา 9 ดอก พร้อมเอ่ยชื่อแม่ย่านางเพื่อกล่าวเชิญมารับเครื่องไหว้ เมื่อเซ่นไหว้เรียบร้อยต้องจุดประทัดแล้วรีบเปียงหัวเรือ ออกทะเลทันที อาหารที่เหลือจากพิธีก็แบ่งกันรับประทานบนเรือเป็นอันเสร็จพิธี

3.2.4 ภาษาและวรรณกรรม

ภาษาและวรรณกรรมในชุมชนพุมเรียงมีมากมาย ไม่ว่าจะเป็น หนังสือบุด นิทานพื้นบ้าน เพลงร้องเรือ ปริศนาคำทาย เพลงร้องเล่นของเด็ก เป็นต้น ซึ่งจะได้ยกตัวอย่างบางส่วนที่ช่วยให้เห็นภาพของชุมชนพุมเรียงชัดเจนขึ้น ดังนี้

⁵¹ ชวน เพชรแก้ว, ไซยา: แหล่งศิลปวัฒนธรรมสำคัญของภาคใต้สุราษฎร์ธานี : ราชภัฏสุราษฎร์ธานี.99 หน้า (2537 ,

3.2.4.1 หนังสือบุด

หนังสือบุดหรือหมุด คือหนังสือซึ่งทำด้วยกระดาษข่อยหรือกระดาษยานปริตหนาซึ่งพับเป็นชั้นๆ ภาคกลางเรียกว่า “สมุดไทย” หรือสมุดข่อย”⁵² หนังสือบุดมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ “บุดดำ” ซึ่งเป็นกระดาษสีดำเขียนด้วยอักษรสีขาว และ “บุดขาว” เขียนด้วยอักษรสีดำ ในพื้นที่ชุมชนพุมเรียงโดยเฉพาะที่วัดทุกวัดมีหนังสือบุดอยู่มากมาย และพบหนังสือบุดอยู่ในเรือนของตระกูลเก่าแก่ในชุมชน เช่นพบที่บ้านศรียาภัยและบ้านโอสถปถัมภ์ซึ่งจะเป็นตำรายาโบราณ ตัวอักษรที่พบมีทั้งอักษรไทยและขอม หนังสือบุดที่พบในวัด ได้แก่ นิทาน ตำนาน ตำราหมอดู สุภาสิต ความเชื่อ ตำราดูฤกษ์ยาม ตำราดูพื้นที่ ตำราปลูกเรือน ตำรายา เป็นต้น หนังสือบุดจำนวนไม่น้อยมีภาพเขียนปรากฏอยู่ เช่น ตำราโหราศาสตร์ ไสยศาสตร์ พระมาลัย พระธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา ตำราประกอบพิธีกรรม ตำรานวด และตำราเกี่ยวกับโรค เป็นต้น หนังสือบุดที่พบในชุมชนพุมเรียงบางเล่มเก่าแก่ถึงปลายอยุธยา ปัจจุบันหนังสือบุดส่วนใหญ่ของชุมชนพุมเรียงถูกเก็บรักษาไว้ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี และยังคงมีบางส่วนหลงเหลืออยู่ตามตู้คัมภีร์ของวัดต่างๆ โดยเฉพาะวัดพุมเรียงที่มีหนังสือบุดเกี่ยวกับพระธรรมคำสอนอยู่มาก และวัดศักดิ์คุณารามที่มีหนังสือบุดเกี่ยวกับการรักษาโรคอยู่มาก

3.2.4.2 เพลงร้องเรือ

เพลงร้องเรือหรือ “เพลงชาน้อง” เป็นเพลงที่ชาวบ้านภาคใต้ใช้กล่อมเด็กเพื่อต้องการให้เด็กหลับอย่างง่ายด้ายและสนิท ผู้ร้องเพลงกล่อมอาจเป็นพ่อ แม่ พี่ ป้า น้า อา หรือ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่เลี้ยงดูเด็กนั่นเอง โดยให้เด็กนอนเปลที่ผูกไว้ใต้ถุนบ้าน ขณะที่มือไกวเปลก็ร้องกล่อมไปด้วย เพลงร้องเรือมีวิวัฒนาการอย่างไรไม่มีใครทราบแน่ชัด ผู้รู้บางท่านบอกว่าจะมาจากการเล่านิทานนั่นเอง⁵³ เพลงร้องเรือนี้มีได้มีเพียงเพื่อกล่อมให้เด็กหลับเท่านั้น แต่ยังสามารถบอกความรู้ ภูมิปัญญา ไหวพริบความเจ้าบทเจ้ากลอน และข้อบรมสั่งสอนเด็กอีกด้วย เพลงร้องเรื่อนั้นมีเนื้อหาหลากหลาย เช่น เกี่ยวกับความอาลัยรัก วรรณคดี ความเชื่อ การปลูกฝังคุณธรรมคำสอน การตัดพ้อต่อว่า การเสียดสีสังคม การประกอบอาชีพ และประวัติตำนานของสิ่งสำคัญต่างๆ เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

“มะพร้าว... นาฬิกา

ต้นเดียวโนเน

ฝนตกไม่ต้อง

กลางทะเลซึ้ง

กลางทะเลซึ้ง

ฟ้าร้องไม่ถึง

ถึงได้แต่ผู้พันบุญเฮย”

⁵² ชวน เพชรแก้ว ,ไชยา: แห่ล่งศิลปวัฒนธรรมสำคัญของภาคใต้ สุราษฎร์ธานี): ราชภัฏสุราษฎร์ธานี.132 หน้า (2537 ,

⁵³ เรื่องเดียวกัน ,หน้า .136

เพลงนี้เป็นเพลงร้องเรือที่น่าสนใจลึกซึ้งและสะท้อนโลกทัศน์หรือกรอบความคิดทางด้านศาสนาไว้ได้เป็นอย่างดี ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุได้ให้ความหมายของเพลงนี้ไว้ว่า⁵⁴ “...หมายถึงสภาวะที่ไม่มีมีความทุกข์เลย มะพร้าวคือนิพพาน อยู่กลางทะเลซึ่งฝั่งที่กลางวิภูสงสาร เดี่ยวเป็นกุศล เดี่ยวเป็นอกุศล เดี่ยวเป็นบุญ เดี่ยวเป็นบาป เดี่ยวเป็นบวก เดี่ยวเป็นลบนะทะเลซึ่งฝั่ง กลางทะเลซึ่งฝั่ง วิภูสงสารแห่งความทุกข์นั้นมันมีพระนิพพาน...”

“ไปไหน... พาน้องไปกัน

ถางไร่ไปลงมัน	มันไม่ลงหัว
แผ่นดินหม่นดี	แต่มันหม่นชั่ว
มันไม่ลงหัว	สาวย่านให้วัวกิน”

เพลงบทนี้เตือนสติให้คิดว่า ทุกคนไปไหนก็เอาความประพฤดีดีและประพฤดิชั่วของตนติดตามไปด้วยทุกหนแห่ง เปรียบเทียบการกระทำของคนเหมือนกับการทำไร่ปลูกมันว่า ผู้ประพฤดิชั่วไม่ว่าจะไปอยู่ที่ใดก็ไม่อาจมีชีวิตที่ดีได้ ก็เหมือนกับการปลูกมันพันธุ์ไม่ดี ไม่ว่าจะปลูกในดินชนิดใดก็ย่อมไม่เกิดผลผลิตที่ดีไปได้ ต้อง “สาว” หรือถอนทิ้งเป็นอาหารแก่สัตว์ไป

“ขึ้นเหนือ... แลเรือเกยหาด

ไปลงหาดักบาตร	น้ำแห้งเห็นทราย
กุ่มกุ่มแมงดา	บินมาพลอยตาย
น้ำแห้งเห็นทราย	พลอยตายด้วยเรือใหญ่”

ความหมายของเพลงนี้กล่าวเชิงเสียดสีคุณธรรมของผู้นำ กล่าวคือเปรียบเทียบผู้นำกับ “เรือใหญ่” เสียดสีผู้นำที่ประพฤดิผิดทำนองคลองธรรมนำคณะไปในทางที่ชั่ว เมื่อหมดอำนาจลงความชั่วที่ทำมาก็จะปรากฏ เหมือนน้ำทะเลเมื่อแห้งเหือดก็ปรากฏหาดทราย ผู้ตามหรือผู้น้อยที่เปรียบเทียบเป็น “กุ่มกุ่มแมงดา” ก็พลอยเสียหายได้รับความเดือดร้อนจากการตามคนไม่ดี ดังนั้นเพลงบทนี้จึงเตือนสติทั้งผู้นำและผู้ตามถึงความชั่วที่แฝงปลอมมาในความดีว่ามีอาจมีค่าและคงอยู่ได้ตลอดไป

3.2.5 การอยู่ร่วมกันระหว่างศาสนาและความเชื่อที่หลากหลาย

พุมเรียงเป็นพื้นที่ที่มีความเชื่อหลากหลายและมีผู้คนอาศัยส่งต่อความเชื่อพัฒนามาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังประกอบไปด้วยผู้คนที่นับถือศาสนาหลักๆ 2 ศาสนา ได้แก่ ศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม แต่ผู้คนทั้งสองศาสนานี้ต่างก็ผูกพันและดำเนินชีวิตตามหลักศาสนาที่ตนนับถืออย่างเข้มแข็งที่น่าสนใจคือไม่ว่าจะมีความเชื่อที่แตกต่างกันหรือนับถือศาสนาต่างกัน แต่ชาวพุมเรียงก็ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชนเดียวกันได้อย่างสงบสันติ มิได้มีการขัดแย้งในทางชนบประเพณีหรือศาสนาแต่อย่างใด

⁵⁴ คัดจาก คำแถลงการณ์สวนโมกข์ ครบ 50 ปี เกี่ยวกับวัตรธรรมมะพร้าวนาฬิกาของท่านพุทธทาสภิกขุ (บันทึกที่สวนโมกข์, 11 เม.ย.55)

ด้วยความที่ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ บริเวณนี้มานานมาก ทำให้เกิดความเชื่อที่หลอมรวมกันระหว่างสองศาสนาและหลอมรวมกับความเชื่อดั้งเดิมในพื้นที่ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องอาคมและการนับถือวิญญาณบรรพบุรุษ วิญญาณสิ่งของ หรือวิญญาณของสถานที่ต่างๆ ที่ศักดิ์สิทธิ์ มักเรียกว่า “ผี” โดยเฉพาะนับถือวิญญาณผีบรรพบุรุษ ทุกปีต้องมีการประกอบพิธีไหว้และทำบุญ เรียกว่า “ทำบุญตายาย” ส่วนชาวไทยมุสลิมที่มุขเรียงก็มีความเชื่อในเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษที่คล้ายคลึงกัน แต่เป็นวิญญาณในฐานะ “เจ้า” ชื่อ “ตูบิบ” ซึ่งจะช่วยปกป้องรักษาโรคภัยไข้เจ็บหรืออาบันดาลให้สุขทุกข์หรือสมหวังไม่สมหวังก็ได้ มีพิธีเชิญตูบิบให้มาช่วยเหลืออย่างใดอย่างหนึ่งโดยการเข้าทรง บุคคลที่เคยอัญเชิญวิญญาณตูบิบชื่อ “ดิ่น” เป็นชาวมุสลิม บัดนี้ถึงแก่กรรมไปนานแล้ว แต่ก็มีเชื่อว่าเป็นวิญญาณของดิ่นยังอยู่ จึงมีการสร้างรั้วล้อมรอบไว้ที่สุสานของดิ่น ผู้คนไม่ว่าจะเป็นชาวพุทธหรือชาวมุสลิมต่างไปทำความเคารพหลุมศพและไปขอความช่วยเหลือจนกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อย่างไรก็ตามแม้ว่าชาวไทยมุสลิมจะไม่เคารพผีป๋ายตายายอย่างชัดเจนเช่นชาวไทยพุทธ แต่ก็มีพิธีไหว้ผีหรือวิญญาณที่หลุมฝังศพ ณ สุสานเป็นประจำทุกปี

ในเรื่องข้อปฏิบัติทางศาสนา ต่างกลุ่มก็ปฏิบัติตามหลักศาสนาของตนอย่างเคร่งครัด ที่น่าสังเกตก็คือมีประเพณีหรือพิธีบางอย่างที่ต่างฝ่ายต่างก็รับประเพณีของกลุ่มอื่นมาปฏิบัติโดยปรับให้เข้ากับของตน โดยเฉพาะกลุ่มชาวไทยมุสลิม แม้จะเป็นประเพณีทางศาสนาก็ตาม เช่น ประเพณีตรุษสงกรานต์ กลุ่มชาวไทยมุสลิมก็รับมาปฏิบัติในกลุ่มของตน มีการเล่นสาดน้ำกันอย่างสนุกสนาน⁵⁵ นอกจากนี้เมื่อแต่ละกลุ่มมีพิธีกรรมหรือกิจกรรมใดๆ แม้แต่กิจกรรมทางศาสนา อีกกลุ่มหนึ่งก็จะช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี เช่น ชาวพุทธช่วยงานศพของชาวมุสลิม หรือชาวมุสลิมช่วยจัดสังฆทานทำบุญของชาวพุทธ เป็นต้น ถึงแม้ว่าจะไม่มีการแสดงความเคารพหรือเข้าร่วมพิธีทางศาสนาของอีกฝ่ายก็ตาม อาจเป็นเพราะว่าไม่ว่าจะเป็นชาวพุทธหรือชาวมุสลิมในชุมชนนี้ก็ล้วนเป็นเครือญาติกัน มีการแต่งงานระหว่างศาสนาและยังไปมาหาสู่กันมิได้ขาด

สำหรับการเชื่อถือโชคกลางนั้นพบว่า มุขเรียงเป็นชุมชนประมงมักมีสิ่งประพฤติกันอย่างเคร่งครัดคือ ก่อนออกเรือไปจับปลาชาวมุสลิมจะขอพรจากพระเจ้า มีการดูฤกษ์ โดยยึดเอาประสภารถที่ตนได้รับในทางที่ดีมาแล้วมาเป็นเครื่องตัดสินใจ เช่นวันใดที่ออกไปจับปลาแล้วโชคดีก็จะยึดถือวันนั้นเป็นฤกษ์ดี ส่วนมากออกไปจับปลาในวันจันทร์และพฤหัสบดี และเดือนที่จับปลาได้มากคือเดือน 9 และเดือน 10⁵⁶ ส่วนชาวไทยพุทธจะมีฤกษ์ยามจับปลาที่ได้มาจากการสังเกตและเก็บข้อมูลต่อๆ กันมา และมีฤกษ์จับปลาที่เรียกว่าหน้าลมหน้าแล้ง ทั้งชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมต่างก็ถือว่ามี “แม่ย่านาง” หรือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ประจำแต่ละเรือ โดยที่เรือของชาวไทยพุทธแม่ย่านางก็เป็นชาวพุทธ และเรือของชาวมุสลิมแม่ย่านางก็เป็นชาวมุสลิม ซึ่งจะมีข้อปฏิบัติพิเศษ เช่น ห้ามผู้โดยสารนำอาหารที่มีเนื้อหมูเป็นส่วนประกอบขึ้นมานบนเรือ เป็นต้น

⁵⁵ นักศึกษาแผนกสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาปีที่ 3-4, มุขเรียง: ดินแดนแห่งการสังสรรค์วัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2514) หน้า 58.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 59

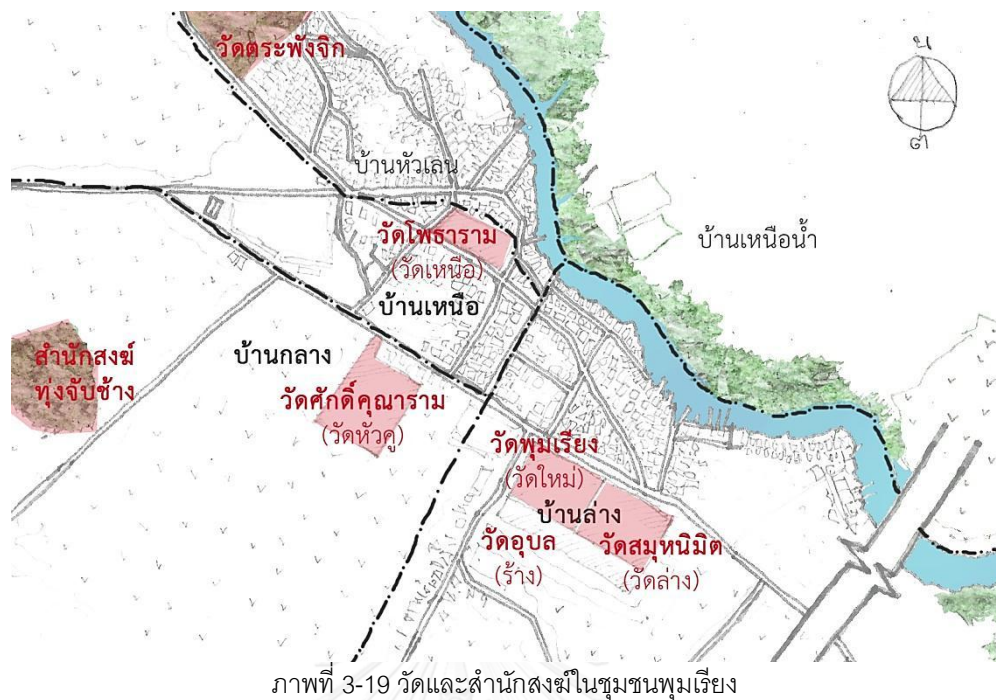
พื้นที่ที่ทั้งสองศาสนามีกิจกรรมร่วมกันอย่างเข้มข้นในชุมชนและเห็นได้อย่างเด่นชัดคือพื้นที่ “ตลาด” ไม่ว่าจะป็นชาวพุทธหรือชาวมุสลิมต่างก็ใช้พื้นที่นี้ทุกวันในตอนเช้า ทั้งสองศาสนาจะมาพบปะมีปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกัน พื้นที่ตลาดนี้ไม่มีการแบ่งแยกขอบเขตของแต่ละศาสนาให้เห็นชัดเจน เช่นพื้นที่อยู่อาศัย แต่จะมีความเคารพในความเชื่อของอีกฝ่ายอยู่ในที่ เป็นความเคารพในความแตกต่างและอยู่ร่วมกันได้โดยไม่ต้องเขียนบัญญัติกฎใดๆ ขึ้นมา เช่น ในตลาดนี้ไม่มีการขายเนื้อหมูสด แต่จะมีแผงขายเนื้อหมูตั้งห่างออกไปจากตลาดในฝั่งของชุมชนไทยพุทธ เป็นต้น

แท้จริงแล้วทั้งสองศาสนาต่างก็มีจิตสำนึกในการอยู่อาศัยในชุมชนอย่างสมดุลและพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ ด้วยการปมเพาะประสพการณ์และการปรับตัวร่วมกันในพื้นที่เดียวกัน ทำให้เกิดจิตวิญญาณของพื้นที่ที่เชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จนมีประเพณีความเชื่อ ภูมิปัญญา หรือหลักปฏิบัติบางอย่างที่ใกล้เคียงกัน วิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกันเหล่านี้สะท้อนถึงการทลายเส้นแบ่งที่ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเองหรือระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ จนเกิดการใช้ชีวิตอย่างกลมกลืนไปกับธรรมชาติและพื้นที่

3.3 วัดและสำนักสงฆ์ในชุมชนพุมเรียง

ชาวพุมเรียงมีวัฒนธรรมความเชื่อแยกออกได้เป็น 2 กลุ่มวัฒนธรรม ได้แก่ กลุ่มชาวไทยพุทธ ผู้ซึ่งนับถือศาสนาพุทธและมีบรรพบุรุษตั้งรกรากอยู่ที่นี่มาหลายชั่วอายุคนแล้ว และกลุ่มชาวไทยมุสลิมที่สืบเชื้อสายบรรพบุรุษมาจากบริเวณแหลมมลายูที่เข้ามาตั้งรกรากเมื่อปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา พื้นที่ขอบเขตการศึกษาเป็นพื้นที่ชุมชนเก่าที่เจริญรุ่งเรืองมานานหลายร้อยปี โดยมีวัดกับมัสยิดตั้งอยู่ในพื้นที่เดียวกัน มีวัดทั้งสิ้นจำนวน 6 วัด และมีมัสยิดทั้งหมด 4 แห่ง วัดส่วนใหญ่อยู่บริเวณริมถนนรักษนรกิจและมีมาก่อนการตัดถนนทางหลวงผ่านยกเว้นวัดโพธารามที่อยู่บริเวณเกือบกึ่งกลางชุมชนในบริเวณที่เรียกว่า “บ้านเหนือ” ส่วนมัสยิดนั้นตั้งอยู่ทางฝั่งชุมชนไทยมุสลิมหรือบริเวณที่เรียกว่า “บ้านหัวเลน”

ในชุมชนไทยพุทธพุมเรียงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมี “วัด” เป็นศูนย์รวมจิตใจและสิ่งยึดเหนี่ยวของชุมชน บทบาทของวัดและพระสงฆ์ในชุมชนอาจจะแปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย แต่สิ่งที่เห็นได้อย่างเด่นชัดคือชาวชุมชนยังคงให้ความสำคัญกับกิจกรรมทางศาสนาอย่างมั่นคงมาโดยตลอด วัดในชุมชนพุมเรียงมีทั้งสิ้นจำนวน 6 วัด ได้แก่ วัดโพธาราม (วัดเหนือ) วัดสมุหนิมิต (วัดล่าง) วัดพุมเรียง (วัดใหม่) วัดศักดิ์คุณาราม (วัดหัวคู) วัดตระพังจิก (สวนโมกข์เก่า) และวัดอุบล (วัดนอก) ซึ่งปัจจุบันร้างไปแล้ว และมีสำนักสงฆ์คือสำนักสงฆ์ทุ่งจับช้าง

ตัวชุมชนพุมเรียงมีพื้นที่ที่อยู่อาศัยหนาแน่นประมาณ 1.5 ตารางกิโลเมตรเท่านั้น แต่ก็มีวัดอยู่หลายวัด และได้รับการบำรุงรักษาจากคนในชุมชนเป็นอย่างดี ในการบำเพ็ญบุญมีการแบ่งเขตกันบำรุงวัด “ชาวบ้านเหนือ” (ทิศตะวันตกของชุมชนเป็นเขตเหนือ) จะไปบำเพ็ญบุญ ให้ทาน รักษาศีล ฟังธรรมในวันขึ้น 8 ค่ำ แรม 8 ค่ำ ที่วัดศกดิ์คุณาราม (วัดหัวคู) วันขึ้น 15 ค่ำ แรม 15 ค่ำ ไปวัดโพธาราม (วัดเหนือ) ส่วน “ชาวบ้านล่าง” (ทิศตะวันออกของชุมชน) ในวันขึ้นและแรม 8 ค่ำ ไปวัดพุมเรียง (วัดใหม่) วันขึ้นและแรม 15 ค่ำ จะไปที่สมุหนิมิต (วัดล่าง) ซึ่งจะเห็นได้ว่าฐานะและบทบาทของวัดแต่ละวัดในชุมชนมีความแตกต่างกันไป ดังนี้

3.3.1 วัดโพธาราม (วัดเหนือ)

วัดโพธารามเป็นวัดเก่าแก่ที่สุดในชุมชนไม่ทราบแน่ชัดว่าสร้างในสมัยใด แต่สันนิษฐานว่าคงไม่เก่าแก่ไปกว่าสมัยอยุธยาตอนปลาย⁵⁷ อาจะสร้างในวันเดียวกันกับวัดสมุหนิมิต เมื่อพิจารณาจากโบราณวัตถุในวัดแล้วสันนิษฐานว่าน่าจะสร้างมานานแล้วและมีการบูรณะครั้งใหญ่โดยเฉพาะพระอุโบสถ ซึ่งสืบการบูรณะครั้งหลังสุดได้เมื่อปี พ.ศ.2465 วัดนี้ตั้งอยู่บนเนินทรายใกล้ ปากแม่น้ำพุมเรียง ห่างจากทะเลประมาณกิโลเมตรเศษ เป็นวัดสำคัญมีฐานะเป็นศูนย์กลางชุมชน เนื่องจากประดิษฐานพระพุทธรูปคู่บ้านคูเมืองเอาไว้ มีโบราณสถานและโบราณวัตถุอยู่หลายอย่าง ได้แก่

⁵⁷ ชวน เพชรแก้ว, ไชยา: แหล่งศิลปวัฒนธรรมสำคัญของภาคใต้ (สุราษฎร์ธานี: ราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2537) หน้า 57.

พระสองพี่น้อง เป็นพระพุทธรูปสำคัญของชุมชนถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์บ้านคูเมือง ที่ชาวพุทธพุมเรียง หวงแหวนสักการะนับถือ เรียกได้ว่าเป็นหัวใจของชาวพุมเรียง พระสองพี่น้องประกอบไปด้วยพระพุทธรูป 2 องค์ ได้แก่ ปางอุ้มบาตรองค์พี่ เป็นองค์ใหญ่หล่อมาจากสำริดมีน้ำหนักมาก และปางอุ้มบาตรองค์น้อง องค์เล็กกว่า เป็นไม้แกะสลักแล้วหุ้มด้วยสำริดจึงน้ำหนักไม่มากเท่าองค์พี่ นอกจากนี้ทั้งสององค์ยังมีเครื่องทรงได้แก่ บาตร พระเมาลีรูปเปลวซึ่งเป็นทองคำแท้ และฉัตร โดยทุกปีจะมีการจัดงานแห่สมโภชเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่ ตั้ง ประดิษฐาน และทำพิธีสวดมนต์ตามจุดต่างๆ ของชุมชน เป็นการทำบุญร่วมกันเพื่อสร้างขวัญกำลังใจในชุมชน เรียกว่าพิธี “ชักพระบก” ซึ่งเป็นพิธีที่ทำในวันออกพรรษาและพบอยู่ในชุมชนโบราณของภาคใต้ นอกจากนี้ยังมี เรือชักพระซึ่งเป็นเรือไม้ติดล้อตกแต่งลวดลายสวยงาม มีอายุกว่าร้อยปีที่คนในชุมชนใช้ในพิธี และบำรุงรักษา เรือนี้มาเรื่อยๆ จนปัจจุบันมีการปรับปรุงให้เข้ายุคสมัยมากขึ้น เช่น เปลี่ยนล้อเกวียนที่ผูกพันเป็นล้อรถยนต์ เป็นต้น

พระอุโบสถ หน้าบรรณประดับตกแต่งด้วยกระเบื้องถ้วยชาม บานประตูพระอุโบสถเป็นไม้ แกะสลักลวดลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ลงรักปิดทอง ยังอยู่ในสภาพสมบูรณ์ และมีเจดีย์แบบศรีวิชัยรอบโบสถ์เป็น ของสร้างใหม่ตามแบบพระบรมธาตุไชยา เดิมเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสองพี่น้อง แต่ปัจจุบันด้วยเกรงว่า พระสองพี่น้องจะสูญหายจึงได้ย้ายมาประดิษฐานบนกุฏิและให้พระสงฆ์เฝ้าไว้

ศาลาการเปรียญ เป็นอาคารเก่าอายุกว่าร้อยปี สร้างจากปูนผสมโครงสร้างหลังคาไม้ มุง กระเบื้องว่าว ลักษณะหลังคาเป็นทรงจั่วผสมกับปีกหลังคาปั้นหย่า มีคอสองคือช่องลมระหว่างตัวหลังคาและปีก หลังคารอบด้าน

กุฏิเก่า ได้แก่ กุฏิที่ท่านเจ้าอาวาสพักอยู่ มีบานหน้าต่างสลักรวมกว่า 10 บาน แต่ละบานมี รูปภาพไม่เหมือนกัน และกุฏิทรงเรือนพื้นดินอีกหลายหลัง บนศาลาโรงธรรมมีตู้ลายรดน้ำอีกหลายตู้ ภายใน บรรจุมุขุดชอยเก่าๆ หนังสือคัมภีร์ต่างๆ ไบลาน หนังสือบูด โอง ไห ถ้วยชามของลายคราม

วัดโพธารามมีบทบาทเป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งในแง่ศูนย์กลางการให้ความรู้แก่คนในชุมชน ซึ่งในยุคหนึ่งมีโรงเรียนตั้งอยู่ในวัด ชื่อโรงเรียน “โพธิพิทยาคาร” และในแง่ของศูนย์กลางทางด้านจิตใจ โดยมีพระ สองพี่น้องที่ประดิษฐานอยู่ในวัดนี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตวิญญาณของชุมชน นอกจากนี้วัดโพธารามยังเป็น ศูนย์กลางการทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เช่น การประชุมต่างๆ เป็นต้น

พื้นที่ภายในวัดโพธารามประกอบไปด้วยตัวพระอุโบสถและศาลาการเปรียญอยู่ทางด้าน ตะวันออกของวัด หมู่กุฏิอยู่ทางทิศเหนือ นอกจากนี้ยังมีศาลาเอนกประสงค์อยู่ทางทิศตะวันตก และอาคารไม้ซึ่ง เคยเป็นที่ตั้งของโรงเรียนตั้งอยู่ทางทิศใต้ หมู่อาคารเหล่านี้ล้อมรอบลานวัดเอาไว้ ซึ่งลานวัดเชื่อมต่อกับถนนเส้น หลักในชุมชน ปัจจุบันถือว่าบริเวณฝั่งลานวัดนี้เป็นหน้าวัด ในอดีตทางทิศตะวันออกฝั่งอุโบสถมีทางเชื่อมออกไป ยังหน้าน้ำของวัดด้วย ซึ่งปัจจุบันหน้าน้ำนี้ไม่ปรากฏแล้ว

① พระอุโบสถ	⑤ โรงทำน้ำดื่ม
② ศาลาการเปรียญ	⑥ อาคารโรงเรียนโพธิพิทยากร
③ หอระฆัง	⑦ ศาลาเอนกประสงค์
④ กุฏิ	

ภาพที่ 3-20 ผังวัดโพธาราม

3.3.2 วัดสมุหนิมิต (วัดล่าง)

เป็นวัดใหญ่อีกวัดหนึ่งในชุมชนซึ่งเป็นวัดประจำในทิศตะวันออก (ในชุมชนเรียกว่าเขตล่างหรือเขตใต้) เป็นวัดคู่กับวัดโพธารามซึ่งคือวัดวัดประจำในทิศตะวันตก (แต่ในชุมชนเรียกว่าเขตเหนือ) สันนิษฐานว่าสร้างในยุคปลายอยุธยาเช่นเดียวกับวัดโพธาราม ตามข้อความในจารึกที่ฝังไว้กับผนังในพระอุโบสถกล่าวว่า “เดิมเจ้าพระยาคลังเสนาบดีว่าที่กรมท่าพระกลาโหม ออกมาสักหัวเลกหัวเมืองใต้ เมื่อ พ.ศ. 2392 เห็นวัดรกร้าง จึงได้สร้างขึ้นใหม่และสร้างเสร็จภายในเวลาเพียง 4 เดือน แล้วขนานนามใหม่ว่า วัดสมุหนิมิต” ซึ่งใช้เรียกมาจนถึงปัจจุบัน

โบราณสถานที่สำคัญของวัดนี้คือ พระอุโบสถกออิฐถือปูน มุงกระเบื้อง เป็นสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ภายในพระอุโบสถประกอบไปด้วยศิลปวัตถุมีค่า เช่น ตุ๊กตาจีน เป็นต้น มีกำแพงแก้วล้อมรอบ ประตูทึบหรือซุ้มประตู 4 ด้าน นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูป ได้แก่ พระประธาน และพระนั่งสมาธิอยู่ซ้ายขวาของพระประธาน ทั้งหมดทำด้วยปูนลงรักปิดทอง นอกจากนี้ถัดไปบริเวณด้านหน้าของกลุ่มพระนั่งขัดสมาธิฝั่งซ้ายขวายังมีพระทองเหลืองปางห้ามญาติและปางอุ้มบาตรประดิษฐานอยู่ นอกจากนี้ในวัดยังมีศาลาการเปรียญสร้างด้วยไม้ หลังคามุงกระเบื้องลักษณะได้รับอิทธิพลจากศิลปะจีน ภายในมีของใช้จำพวกเครื่องถ้วยชาม โถง ไห ฯลฯ ตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์ เป็นหลักฐานแสดงความรุ่งเรืองของวัดได้เป็นอย่างดี

วัดสมุหนิมิตหรือวัดล่างนี้มีบทบาทเป็น “วัดน้อง” ของวัดโพธาราม เพราะเป็นวัดศูนย์กลางของชาวชุมชนในเขตล่างหรือเขตตะวันตกของชุมชน นอกจากนี้ในพิธีชักพระบวงพระสองพี่น้องจะแห่และมาประดิษฐานที่นี้หนึ่งคืน ซึ่งในคืนนั้นชาวบ้านจะย้ายจากวัดโพธารามมาสวดมนต์และฟังธรรมกันที่วัดสมุหนิมิต

บริเวณวัดประกอบไปด้วยพระอุโบสถอยู่ทางทิศตะวันออกของวัด หมู่กุฏิอยู่ทางทิศใต้ ศาลาการเปรียญอยู่ทางทิศตะวันตก และศาลาเอนกประสงค์อยู่ทางทิศเหนือ อาคารเหล่านี้ล้อมรอบลานวัดซึ่งอยู่บริเวณหน้าวัด และมีทางเชื่อมจากลานหน้าวัดนี้ลงไปประมาณ 50 เมตร ยังทำน้ำทางทิศเหนือ ระหว่างทางลงไปยังทำน้ำมีเจดีย์เก่าอยู่ทางฝั่งตะวันตก ปัจจุบันทำน้ำนี้ยังใช้งานอยู่ มีชื่อว่า “ทำวัดสมุหนิมิต” โดยทั่วไปชาวบ้านใช้จุดเรือประมง แต่ในเดือน 12 ทำน้ำนี้จะใช้ในพิธี “ชักพระน้ำ”

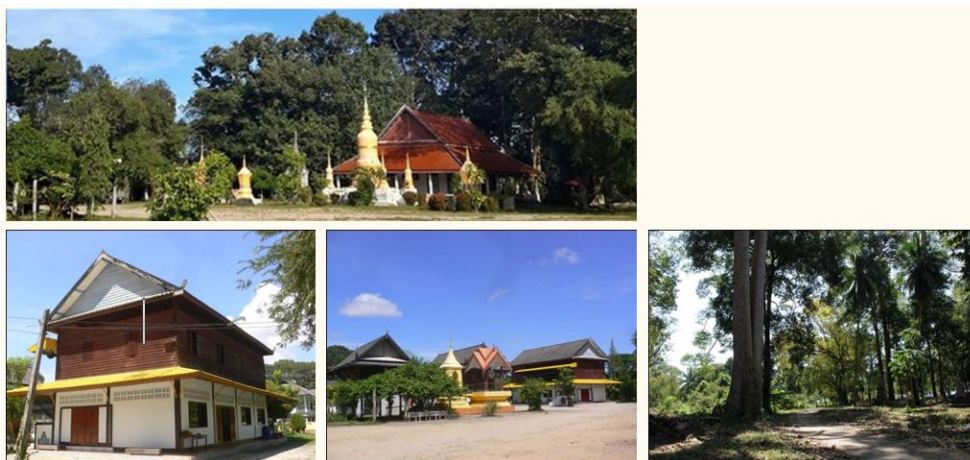
ภาพที่ 3-21 วัดสมุหนิมิต (วัดล่าง) ในปัจจุบัน

3.3.3 วัดพุมเรียง (วัดใหม่)

ตามตำนานคำบอกเล่าในชุมชนเล่าว่า⁵⁸ เมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าครั้งที่ 2 พม่าตีเมืองไชยาแตก จับคนไปขังไว้ในพระอุโบสถ และเผาวัดจนกลายเป็นวัดร้างตั้งแต่นั้น ต่อมามีการบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ จึงได้ชื่อว่า “วัดใหม่” และทางประชาชนและคณะสงฆ์ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “วัดพุมเรียง” เพื่อให้สอดคล้องกับชื่อชุมชนจนถึงทุกวันนี้

โบราณสถานที่สำคัญในวัดพุมเรียงได้แก่ พระอุโบสถ เป็นหลังคาสองชั้น ก่ออิฐถือปูน มุงกระเบื้อง พื้นคอนกรีต แต่โครงสร้างหลัก โครงสร้างหลังคา และประตูหน้าต่างเป็นไม้ทั้งหมด พระอุโบสถนี้สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ.2390 ภายในประดิษฐานพระพุทธรูป 4 องค์ ได้แก่ พระประธานนั่งขัดสมาธิเป็นปางประทานพร สร้างเมื่อ พ.ศ.2390 เช่นเดียวกับโบสถ์ และมีพระนั่งขัดสมาธิอีกสามองค์ประดิษฐานอยู่ทางซ้ายขวาและด้านหน้าของพระประธาน ทั้งสามองค์สร้างเมื่อ พ.ศ.2395 นอกจากนี้รอบๆ อุโบสถยังมีเจดีย์ รูปทรงพระบรมธาตุนครศรีธรรมราชก่ออิฐฉาบปูน มีฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส และที่ฐานก็มีเจดีย์เล็กๆ อยู่สี่ด้าน ทั้งหมดสร้างเมื่อปี พ.ศ.2394 และมีเจดีย์อื่นๆ เช่น เจดีย์พ่อท่านมา ท่านพ่อเสือ พ่อท่านอุ ซึ่งเก่าแก่กว่าพระอุโบสถ นอกจากนี้ภายในวัดยังมีศาลาการเปรียญทำด้วยไม้ มุงกระเบื้อง สร้างเมื่อ พ.ศ.2516 และมีกุฏิเก่าแก่ของเจ้าอาวาสมีลักษณะเป็นเรือนพื้นดิน ภายในมีตู้คัมภีร์ไม้ที่บรรจุหนังสือบุดอยู่ หนังสือบุดที่พบที่วัดพุมเรียงนี้มักเป็นตำราสอนบาลี และตำราดูฤกษ์ยาม

วัดพุมเรียงเป็นที่ตั้งของโรงเรียนบาลีซึ่งใหญ่และเจริญรุ่งเรืองมาก ใน พ.ศ.2475 พระสงฆ์บริเวณใกล้เคียงต้องเดินทางมาศึกษาบาลีที่นี้ บางรูปเดินทางมาจากชุมพรก็มี หากวัดโพธารามเป็นศูนย์กลางการศึกษาของชมรวาสในชุมชนแล้ว วัดพุมเรียงก็เป็นศูนย์กลางการศึกษาของพระสงฆ์ซึ่งใหญ่ระดับหัวเมืองภายในวัดพุมเรียงประกอบไปด้วยพระอุโบสถอยู่ทางทิศตะวันออก ส่วนหมู่กุฏิทั้งหลาย อาคารสอนบาลี และศาลาการเปรียญอยู่ทางทิศตะวันตก ในทางทิศใต้เป็นเมรุและด้านหลังวัดทางทิศใต้ก็เป็นป่าช้า วัดพุมเรียงเป็นวัดเดียวในชุมชนที่มีการเผาศพ ลานวัดอยู่บริเวณหน้าวัดทางด้านทิศเหนือและเชื่อมต่อกับทางลงไปยังท่าน้ำคือ “ท่าวัดพุมเรียง” และใกล้ๆ กันก็มีท่าน้ำอีกท่าคือ “ท่าเพชรลิด”

ภาพที่ 3-22 วัดพุมเรียง (วัดใหม่) ในปัจจุบัน

⁵⁸ สัมภาษณ์ พระนิคม ปัญญาวิโร 11 ,รองเจ้าอาวาสวัดพุมเรียง ,กรกฎาคม .2557

3.3.4 วัดอื่นๆ ในชุมชน

วัดศักดิ์คุณาราม (วัดหัวคู) บริเวณนี้เคยเป็นสนามรบระหว่างไทยกับพม่า มีหลักฐานพบคูเมืองของค่ายปรากฏอยู่ ประชาชนในสมัยนั้นจึงเรียกว่า “วัดหัวคู” ต่อมากรมพระวชิรญาณวโรรสได้ขนานนามวัดนี้เสียใหม่ว่า “วัดวินยนิवासประดิษฐ์” เรียกสั้นๆ ว่า “วัดวินย” หลังจากนั้นพระปลัดศักดิ์ได้มาเป็นเจ้าอาวาสวัดนี้ และได้พระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูคุณานุกูล เมื่อท่านได้มรณภาพไป ทางคณะสงฆ์ได้เปลี่ยนชื่อวัดใหม่ว่า “วัดศักดิ์คุณาราม”⁵⁹ แต่ชาวบ้านก็ยังคงเรียกติดปากว่าวัดหัวคูอยู่จนปัจจุบันนี้

โบราณสถานในวัดศักดิ์คุณารามที่สำคัญคือ พระอุโบสถ เป็นหลังคาสองชั้นมุงกระเบื้อง ผนังครึ่งปูนครึ่งไม้ เสา โครงสร้างหลังคา และประตูหน้าต่างทำด้วยไม้ทั้งหมด สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2389 ภายในอุโบสถมีพระประธานขัดสมาธิปางประทานพร ทำด้วยปูนลงรักปิดทอง สร้างเมื่อ พ.ศ. 2389 เช่นเดียวกับพระอุโบสถ นอกจากนี้ยังมีศาลาการเปรียญเก่าสร้างด้วยไม้ มุงกระเบื้อง เป็นอาคารชั้นเดียว สร้างเมื่อ พ.ศ. 2342 ภายในวัดพบหนังสือบุดจำนวนมาก ซึ่งส่วนมากบรรจุความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพรและการแพทย์เอาไว้ ทำให้ทราบว่าวัดศักดิ์คุณารามมีชื่อเสียงด้านการแพทย์มาก “...พระป่วย ชาวบ้านป่วยก็มารักษา หาดารายาจากหนังสือบุดกันที่นี่...”⁶⁰ พระสงฆ์ก็จะรักษาทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมไม่แบ่งแยก ภายในบริเวณวัดประกอบด้วยพระอุโบสถอยู่ทางทิศตะวันออก ศาลาการเปรียญอยู่ทางทิศใต้ และกุฏิอยู่ทางทิศตะวันตก มีลานอยู่ด้านหน้าวัดทางทิศเหนือซึ่งเชื่อมลงไปยังทำนน้ำของวัด ปัจจุบันทำนน้ำนี้เป็นทำนน้ำที่อยู่ในชุมชนไทยอิสลาม จึงมิได้มีชื่อตั้งตามชื่อวัด

วัดตระพังจิก หรือ “วัดสวนโมกข์เก่า” มีฐานะเป็นวัดอริยัญญิกหรือวัดป่าในชุมชน ในอดีตสมัยที่บริเวณนี้เป็นเมืองใหญ่มีค่ายคูประตูเมือง วัดตระพังจิกเป็นวัดป่าตั้งอยู่ในป่านอกเขตประตูค่าย มีสระน้ำซึ่งมีต้นจิกขึ้นอยู่รอบๆ ชาวบ้านจึงเรียกว่าวัดตระพังจิก วัดนี้เป็นวัดร้างมานานจนทางวัดโพธารามนำพระภิกษุสามเณรไปปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปและมุงหลังคาทั้งพระประธานไว้ วัดนี้สมัยต่อมาท่านพุทธทาสภิกขุใช้เป็นที่ตั้งสวนโมกขพลารามเป็นครั้งแรก โดยท่านได้ไปอาศัยความสงบของวัดจำพรรษา ในระยะแรกท่านอาศัยนอนหลังพระประธานที่มีหลังคามุงไผ่ง่ายๆ ต่อมาจึงได้สร้างกุฏิ “...กุฏิท่านเป็นเรือนห้องเดียวยกพื้น มีฝาไม้ด้าน มีหลังคา กั้นผ่นเท่านั้น ดูๆ ไปเหมือนเล้าหมู ท่านอยู่อย่างนั้น อยู่อย่างเรียบง่าย...”⁶¹ จนท่านพุทธทาสภิกขุมีลูกศิษย์เยอะขึ้น และบริเวณวัดเริ่มมีชุมชนขยายตัวมา ท่านจึงได้ย้าย “สวนโมกขพลาราม” ไปตั้งอยู่ที่บริเวณ “วัดธารน้ำไหล” ที่เขาพุทธทองจนทุกวันนี้

ปัจจุบันวัดนี้อาณาเขตติดกับชุมชนไทยอิสลาม สภาพทั่วไปเป็นป่าไม้ปกคลุมร่มรื่น มีกุฏิอยู่รอบพระอุโบสถ และมีโรงธรรมซึ่งสร้างไว้ตั้งแต่สมัยท่านพุทธทาสภิกขุยังอยู่ที่นี้ ขณะที่ท่านพุทธทาสภิกขุยังไม่มรณภาพได้ส่งพระสงฆ์จากสวนโมกข์ที่วัดธารน้ำไหลมาจำพรรษาอยู่หลายรูป เพื่อดูแลรักษาวัดนี้ไว้ ซึ่งในปัจจุบันก็ยังมียะสงฆ์มาจำพรรษาอย่างต่อเนื่อง กิจวัตรประจำวันของพระสงฆ์ที่นี่ก็คล้ายที่สวนโมกข์ไชยาหรือที่วัดธารน้ำไหลทุกประการ

⁵⁹ ชวน เพชรแก้ว, ไชยา: แผลงศิลป์วัฒนธรรมสำคัญของภาคใต้ (สุราษฎร์ธานี: ราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2537) หน้า 57.

⁶⁰ สัมภาษณ์ พระนิคม ปัญญาวชิโรรองเจ้าอาวาสวัดพุ่มเรียง 11 ,กรกฎาคม .2557

⁶¹ สัมภาษณ์ พระธีรศักดิ์ 8 ,รักษาการเจ้าอาวาสวัดตระพังจิก ,ตุลาคม .2557

วัดอุบล (วัดนอก) สร้างขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏแน่ชัด แต่มีพระปลัดท่อม อินทรโชติ เป็นผู้บูรณะอุโบสถของวัดนี้ บางช่วงวัดอุบลก็มีพระสงฆ์ไปจำพรรษาอยู่แต่ส่วนมากจะถูกทิ้งให้ร้าง เนื่องจากปัจจุบันมีสภาพรกร้างจึงมีต้นไม้ใหญ่ขึ้นอยู่มากมาย สิ่งก่อสร้างที่หลงเหลือมีเพียงพระอุโบสถภายในมีพระประธานประดิษฐานอยู่ และรอบๆ ยังปรากฏเขตพัทธสีมาอยู่ หน้าบรรณของพระอุโบสถเป็นลายแกะสลักงดงาม เนื่องจากวัดอุบลอยู่ห่างไกลจากถนนหลักในชุมชนและอยู่ติดกับวัดพุ่มเรียง จึงไม่มีใครบำรุงวัดนี้ซึ่งอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้วัดรกร้างไป

สำนักสงฆ์ทุ่งจับช้าง หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าวัดทุ่งจับช้าง สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เนื่องจากแรงศรัทธาต่อ “พ่อท่านมา” พระสงฆ์ที่อุทิศตนมาปักกลดอยู่บริเวณนี้ ซึ่งต่อมาก็ได้กลายเป็นเจ้าอาวาสวัดนี้ และเป็นปฐมครูผู้กำเนิดวิชามวยไชยา สำนักสงฆ์ทุ่งจับช้างตั้งอยู่ท่ามกลางพื้นที่ป่ารก จนปี พ.ศ.2544 หลวงพ่อไสว อินทะวังโส ได้มาจำพรรษาที่วัดและดูแลพัฒนาบริเวณวัด สร้างหลังคาคลุมสถูปที่บรรจุอัฐิพ่อท่านมาไว้ โดยชาวบ้านได้ร่วมกันบำรุงรักษาวัด ปัจจุบันที่มีพระจำพรรษาอยู่ 1-2 รูป มีฐานะเป็นสำนักสงฆ์ท่ามกลางพื้นที่ป่าโปร่งและรอบๆ บริเวณล้อมไปด้วยสวนของชาวบ้าน

วัดศักดิ์คุณาราม

วัดตระพังจิก

สำนักสงฆ์ทุ่งจับช้าง

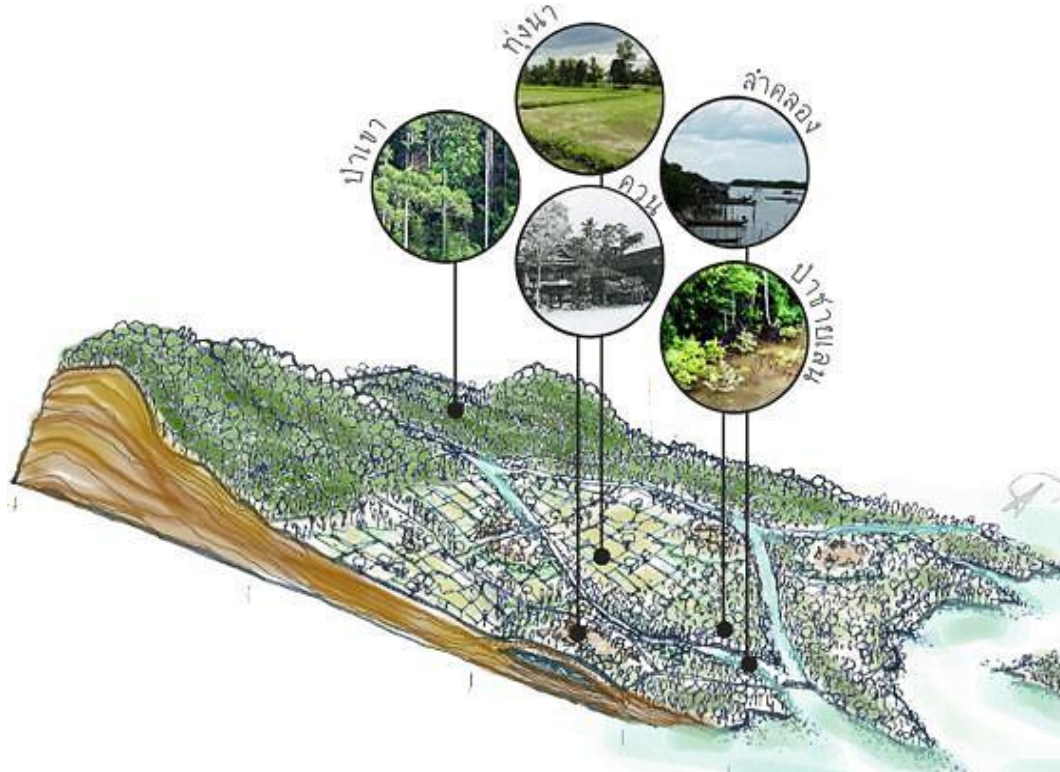
วัดอุบล

ภาพที่ 3-23 วัดอื่นๆ ในชุมชนในปัจจุบัน

3.4 ระบบนิเวศของพื้นที่

3.4.1 สภาพทางภูมิศาสตร์และภูมิอากาศ

พื้นที่บริเวณชุมชนพุมเรียงนี้เดิมเป็นที่ราบลุ่มมีบางส่วนเป็นที่ดอนหรือเรียกว่าควน ส่วนมากมีลักษณะเป็นสันทรายเนื้อละเอียด จุดกึ่งกลางสูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 10 เมตรลาดเทลงไปทางคลองพุมเรียง และมีน้ำท่วมถึงบริเวณริมคลองเป็นปกติในฤดูน้ำหลาก คลองพุมเรียงมีต้นน้ำอยู่ในเทือกเขาแกว อำเภอกาชนะ ไหลลงมาทางทิศใต้แยกเป็นคลองสาขาหลายสาย คลองที่สำคัญในบริเวณนี้ได้แก่ คลองไชยา คลองท่าดินหรือคลองตะเคียน และคลองใหญ่พุมเรียง ผ่านออกสู่ทะเลบริเวณคลองใหญ่พุมเรียงจนถึงปากน้ำ เป็นเครือข่ายคลองที่เชื่อมต่อกันได้ ส่วนทางพื้นที่ด้านทิศตะวันออกซึ่งเป็นป่าชายเลน ใกล้กับแหลมโพธิ์ อันเป็นจุดเหนือสุดของอ่าวบ้านดอน แหลมโพธิ์นี้มีลักษณะเป็นแหลมทรายเกิดจากการทับถมของสันทรายมาเป็นเวลานาน ถัดจากแหลมโพธิ์ไปทางทิศตะวันออก คือ แหลมทราย ซึ่งเกิดจากการทับถมของสันทราย เช่นเดียวกับแหลมโพธิ์ ทำให้เกิดป่าชายหาดขึ้น ดังนั้นอาจสรุปได้ว่าบริเวณพุมเรียงนี้เป็นพื้นที่ชายฝั่งมีชายหาดโดยรอบ อุดมไปด้วยป่าชายเลนผืนใหญ่ ที่เป็นแนวติดต่อกัน 3 ตำบล คือ ตำบลเลม็ด ตำบลพุมเรียง และตำบลตะกรบ นอกจากนี้ยังมีป่าโปร่งและป่าแคระประกอบด้วย

ภาพที่ 3-24 ภูมิประเทศบริเวณแอ่งกระทะไชยา

เพื่อทำความเข้าใจลักษณะกายภาพได้ครอบคลุมจะต้องศึกษาลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ชุมชนโดยรอบชุมชนพุมเรียงด้วย พื้นที่บริเวณนี้มีลักษณะเป็นแอ่งกระทะลาดลงไปทางชายฝั่งทะเล ซึ่งก็คือบริเวณที่ตั้งชุมชนพุมเรียง นอกจากนี้ในบริเวณนี้ประกอบด้วยพื้นที่ 3 ลักษณะ คือ ภูเขาขนาดย่อมกระจายไปทั่วสลับกับควน บริเวณสันทราย และบริเวณที่ราบลุ่มระหว่างสันทราย สำหรับบริเวณควนกับภูเขาที่เป็นป่าไม้ นั้นกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป และรวมถึงด้านตะวันตกซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดิน คือ ตำบลป่าหมากและตำบลโม้ถ้าย ได้แก่ เขาแดน เขาเพลา เขาจอมสี⁶² เป็นเขตติดต่อกับอำเภอเกาะเปอรัน จังหวัดระนอง นอกจากนี้แนวสันเขาแล้วยังมีภูเขาขนาดย่อมกระจายอยู่ทั่วไป ได้แก่ เขาโพธิทองหรือเขาพุทธทอง เขานางฮีและเขานางเอ เขาน้ำร้อน และเขาสายสมอ เป็นต้น ถัดจากแนวเขาต่างๆ จะเป็นที่ค่อนข้างสูง ดินในบริเวณนี้เกิดจากการสลายตัวของหินแกรนิตภูเขา คุณภาพของดินจึงอุดมสมบูรณ์ ตามแนวเชิงเขาจะเป็นป่าไม้ต่อเนื่องจากบริเวณภูเขา ได้แก่ ไม้ยาง ไม้เต็งรัง ไม้แดง ไม้ตะเคียน ไม้ประดู่ ไม้เคี่ยม เป็นต้น

ภาพที่ 3-25 ภูมิประเทศบริเวณชุมชนใกล้เคียงกับชุมชนพุมเรียง

ในด้านลักษณะอากาศได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ภูมิอากาศจึงเป็นลักษณะมรสุมเขตร้อนมีฝนตกเกือบตลอดปี มี 2 ฤดู คือ ฤดูฝนและฤดูร้อน ฤดูฝนอยู่ในช่วงตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนมกราคม ฝนจะตกหนักในเดือนตุลาคม พฤศจิกายน และธันวาคม มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยประมาณ 136.29 มิลลิเมตรต่อปี ส่วนฤดูร้อนอยู่ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน เดือนที่อากาศร้อนจัดคือเดือนมีนาคมและเดือนเมษายน อุณหภูมิอยู่ระหว่าง 25-40 องศาเซลเซียส อุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปีประมาณ 25 องศาเซลเซียส⁶³

⁶² ชวน เพชรแก้ว, ไร่ยา: แหล่งศิลปวัฒนธรรมสำคัญของภาคใต้ (สุราษฎร์ธานี: ราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2537) หน้า 66.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 67

3.4.2 การทำกินและการจัดการทรัพยากร

เมื่อมองภาพกว้างในแบบองค์รวม พุมเรียงประกอบไปด้วยพื้นที่ป่าชายเลนผืนใหญ่ติดต่อกันหลายตำบล ซึ่งเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงมาก และยังเป็นแหล่งทรัพยากรต่างๆ โดยเฉพาะไม้ที่ใช้เป็นเชื้อเพลิงได้อย่างดีเนื่องจากโตเร็ว นอกจากนี้บริเวณด้านตะวันตกซึ่งเป็นพื้นที่อยู่ลึกเข้าไปในผืนดิน คือ ตำบลป่าหมากและตำบลโม่งถ่าย ได้แก่ เขาแดน เขาเพลา เขาจอมสี ยังอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้เนื้อแข็งซึ่งมีไม้สำคัญได้แก่ไม้เคี่ยม อันเป็นไม้ที่ชาวพุมเรียงใช้สร้างบ้าน โดยในสมัยก่อนมีบ้านที่ทำหน้าที่เลี้ยงช้างคือบ้านศรียาภัยซึ่งเป็นตระกูลเก่าแก่ของเจ้าเมือง เป็นผู้เลี้ยงช้างไว้ที่เพนียดบริเวณใกล้แหล่งป่าไม้ และลากมาที่ตัวชุมชนพุมเรียงในลักษณะชูงเป็นต้นๆ จากนั้นชาวบ้านจึงทำการตกแต่งผิวและไสไม้เพื่อสร้างบ้านตนเอง มีเรื่องเล่าถึงความแสนรู้ของช้างเลี้ยงในสมัยนั้น "...ช้างที่บ้านเจ้าเมืองเลี้ยงไว้มันเห็นเจ้าของ เลยวิ่งมาหาจนเหยียบขานหน้าบ้านทวด..."⁶⁴ นอกจากนี้ป่าไม้แล้วบริเวณภูเขาขนาดย่อมที่เป็นแนวถัดจากแนวสันเขาซึ่งได้แก่บริเวณเขาพุทธทองและเขานางเอ มีดินที่มีลักษณะเป็นหินทรายแดง ในสมัยโบราณใช้สลักเป็นพระพุทธรูป เทวรูป โบสถ์ และยอดเจดีย์ เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันบริเวณป่าดิบชื้นที่เป็นแหล่งทรัพยากรเหล่านี้ ได้กลายสภาพไปเป็นสวนยางพาราจนแทบจะไม่หลงเหลือร่องรอยเดิมแล้ว

ชุมชนพุมเรียงมีแหล่งน้ำผิวดินได้แก่คลองพุมเรียง ที่ใช้ประโยชน์ทั้งด้านเกษตรและการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ชาวบ้านแทบทุกครัวเรือนที่ตั้งบ้านเรือนห่างไกลออกไปจากลำคลอง ใช้วิธีขุดบ่อดินเพื่อนำน้ำมาใช้ประโยชน์ เนื่องจากตั้งอยู่บนสันทรายอัดแน่นทำให้น้ำที่ซึมลงไปใต้ดินเป็นน้ำจืดสะอาด เหมาะแก่การอุปโภคบริโภค จากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่กล่าวมาแล้วทำให้ชุมชนเอื้อต่อการประกอบอาชีพและทำมาหากิน โดยอาชีพในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีดังนี้

1) **ทำประมงน้ำตื้น** ผู้คนในพุมเรียงส่วนใหญ่ทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม ประกอบอาชีพประมงชายฝั่งมีเรือหาปลาขนาดเล็กทำมาหากินเลี้ยงครอบครัว และมีอาชีพเสริมจากผลผลิตที่ได้จากการประมง เช่น การแกะปูขาย การแปรรูปอาหารทะเล เป็นต้น ในชุมชนมีทำนน้ำใหญ่ๆ หลายทำซึ่งใช้ร่วมกันเป็นทำนน้ำสาธารณะ ริมทำนน้ำมีการสร้างโรงเก็บเครื่องมือประมงและพื้นที่บำรุงรักษาเรือไว้ ซึ่งเป็นพื้นที่ใช้ร่วมกันของชาวประมงบริเวณนั้น การทำประมงในปัจจุบันของคนในชุมชนยังเป็นไปในลักษณะดั้งเดิมอยู่ คือทำประมงน้ำตื้น และขายผลผลิตที่ตลาดในชุมชนหรือส่งไปยังตลาดในหมู่บ้านใกล้เคียง แต่ในชุมชนก็มีโรงงานแปรรูปผลผลิตทางการประมงขนาดเล็กอยู่ที่ท่านายร้อย เพื่อส่งผลผลิตออกไปจำหน่ายนอกชุมชน

2) **ปลูกพืชสวน** เนื่องจากพุมเรียงตั้งอยู่บนสันทรายที่มีการถล่มของตะกอนวัตถุมากมาย ทำให้ดินอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก บริเวณด้านหลังชุมชนที่เริ่มเป็นที่ลุ่มส่วนใหญ่จึงเป็นพื้นที่ปลูกพืชสวน ซึ่งพืชเศรษฐกิจที่สำคัญในปัจจุบันได้แก่ปาล์มน้ำมัน มะพร้าว แตงโม สับปะรด เป็นต้น

⁶⁴ สัมภาษณ์ นางพุม นาคประทุม 13 ,ชาวบ้านพุมเรียง ,กรกฎาคม .2557

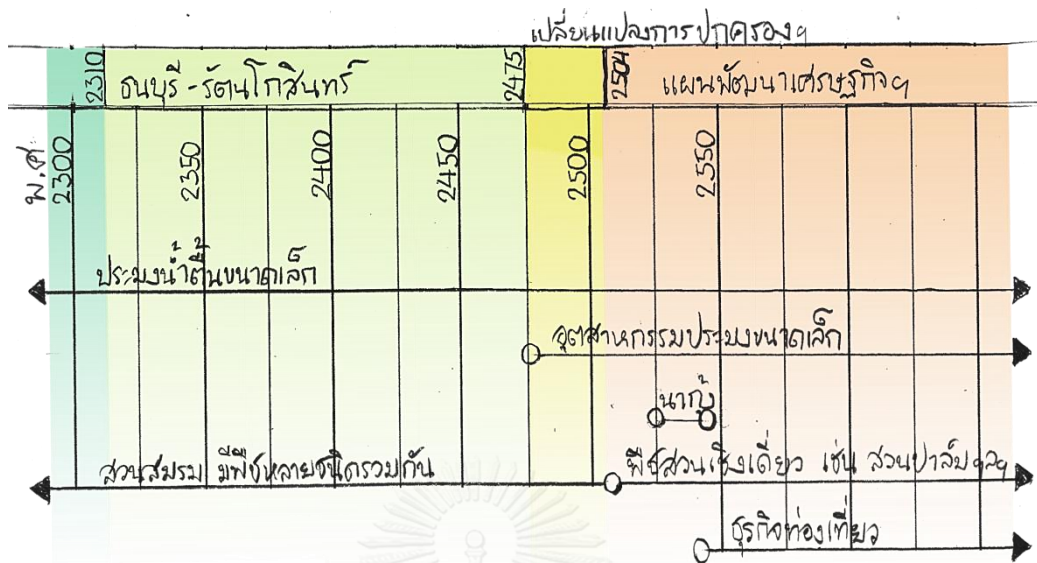
3) **ทำนา** นอกจากพืชสวนแล้วชาวมุสลิมบางบ้านยังมีการทำนา ซึ่งไม่ได้เป็นอาชีพหลักของชุมชน บริเวณที่นาไม่ได้อยู่ในชุมชน จะอยู่ห่างออกไปทางที่ลุ่มรอบๆ ชุมชน โดยเฉพาะที่ลุ่มใกล้ๆ ตัวอำเภอไชยาหรือเรียกว่าบริเวณทุ่งไชยา ซึ่งเป็นที่ราบลุ่มระหว่างสันทรายที่น้ำท่วมถึงได้ในฤดูน้ำหลาก ทำให้อินทรียวตฤหรือตะกอนไหลมารวมกันบริเวณนี้ ผลผลิตการทำนาจึงอยู่ในระดับสูง ในพุมเรียงเรือนที่มีขนาดใหญ่มีการสร้างที่เก็บข้าวหรือยุ้งฉางอยู่ในบริเวณบ้านด้วย แต่ปัจจุบันโดนรื้อไปหมดแล้ว

4) **ทำการค้า** มีกิจการค้าขายขนาดเล็กในชุมชน ซึ่งร้านค้าที่มีขนาดใหญ่ในชุมชนมักเป็นของชาวไทยมุสลิม ส่วนของชาวไทยพุทธมีอยู่ไม่กี่ร้าน ส่วนมากเป็นร้านขายของชำหรือโชห่วย และค้าขายในตลาดกันมากกว่า กิจการการค้าขายในชุมชนปัจจุบันประกอบไปด้วย ร้านขายของชำ ร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม ร้านขายวัสดุก่อสร้าง ร้านขายอุปกรณ์ไฟฟ้า ร้านเสริมสวยและตัดผม ร้านขายน้ำแข็ง ร้านซ่อมรถจักรยานยนต์และจักรยาน เป็นต้น

5) **ทำอาชีพเสริม** คือ อาชีพทอผ้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิมที่ประกอบอาชีพทอผ้าเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน “...เมื่อก่อนสาวพุมเรียงต้องทอผ้าได้ ปลูกฝ้ายเป็น...”⁶⁵ ผ้าทอพุมเรียงใช้ฝ้ายที่ปลูกไว้ในครัวเรือนในการทอ จนเมื่อไม่นานมานี้ได้เปลี่ยนมาเป็นการทอผ้าไหมซึ่งต้องสั่งเข้ามาในชุมชน และมีนายทุนคือร้านค้าในตัวชุมชนเป็นผู้จ้างคนในชุมชนทอผ้า ปัจจุบันผ้าไหมพุมเรียงได้เป็นสินค้าเลี้ยงชีพของตัวชุมชน ส่วนอาชีพประมงก็ยังคงเป็นอาชีพที่คนภายในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบเป็นอาชีพหลักของครอบครัว ซึ่งผลผลิตที่ได้จากทะเลนั้นเป็นรายได้ที่สำคัญของตัวชุมชน ส่วนชาวไทยพุทธแม้บ้านมักทำอาชีพจักสาน เช่น สานหมวกขาย ในเวลาว่างขณะที่สามีออกไปทำงานประมงหรืองานในสวน แต่ปัจจุบันการจักสานก็ค่อยๆ เลือนหายไปแล้ว

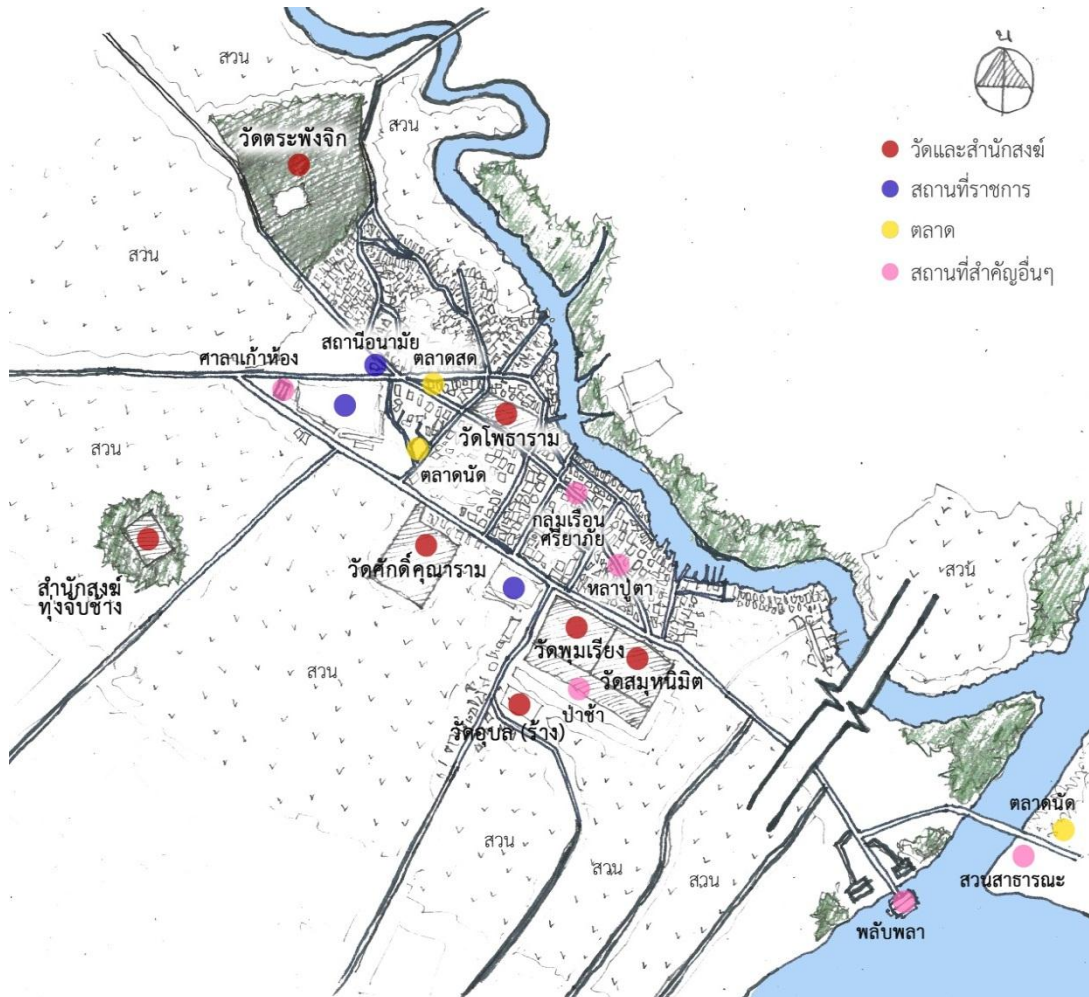
6) **ทำอุตสาหกรรมขนาดเล็ก** อุตสาหกรรมในชุมชนยังมีขนาดเล็กอยู่ หลายอย่างเป็นไปในลักษณะอุตสาหกรรมครัวเรือน ส่วนมากเกี่ยวกับการประมง เช่น แกะปูส่งโรงงาน แร่รูปอาหารทะเลต่างๆ ขนส่งอาหารทะเล เป็นต้น โรงงานแปรรูปผลผลิตทางการประมงนี้จะเรียกว่า “แปปลา” มีโรงงานตั้งอยู่ที่ท่านายร้อย นอกจากนี้ยังมีการทำนากุ้งในชุมชนอยู่ช่วงระยะเวลาหนึ่ง บริเวณทิศเหนือของคลองพุมเรียง แต่เนื่องจากทำให้สัตว์น้ำลดลงซึ่งส่งผลโดยตรงต่อชุมชนที่ประกอบอาชีพประมง และไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร เนื่องจากขาดการให้ความรู้ที่ถูกต้อง ทำให้ปัจจุบันไม่มีผู้ประกอบอาชีพนี้แล้ว คงเหลือแต่พื้นที่นากุ้งเก่าที่ไม่มีการใช้ประโยชน์ และนอกจากการอุตสาหกรรมเกี่ยวกับการประมงแล้ว เมื่อก่อนเคยมีอุตสาหกรรมเครื่องทองเหลืองในบริเวณนี้ด้วย ส่วนมากจะผลิตอุปกรณ์ทองเหลืองสำหรับใช้ทำขนมต่างๆ

⁶⁵ สัมภาษณ์ นางเมียด ทิพย์ธารักษ์ 12, ซ่างทอผ้า, กรกฎาคม .2557

ภาพที่ 3-26 ผังแสดงอาชีพและการใช้ทรัพยากรจากอดีตถึงปัจจุบัน

บริเวณรอบชุมชนพุ่มเรียงจะเป็นเรือสวนขนาดใหญ่รายล้อมหมู่บ้าน โดยลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะตั้งอยู่เป็นกลุ่มภายในตัวชุมชนเรียงรายขนานกับลำน้ำ ส่วนเรือสวนจะอยู่บริเวณรอบนอก ถัดออกไปบริเวณที่ลุ่มจะเป็นทุ่งนา โดยตำแหน่งที่ตั้งเรือนของเจ้าของสวนจะไม่มีรูปแบบแน่นอน เรือสวนบางแห่งอยู่ใกล้บ้านเจ้าของ บางที่เจ้าของก็สร้างเรือนรวมกันอยู่ในชุมชน บางที่เจ้าของอยู่ชุมชนอื่นเลยก็มี นอกจากนี้เจ้าของสวนหนึ่งอาจมีที่สวนกระจัดกระจายออกไปอย่างไม่มีรูปแบบ แต่ส่วนใหญ่ยังคงต่อเนื่องเป็นผืนใหญ่ เนื่องจากมีการจับจองที่ดินทำกินเป็นเจ้าของกันมาแต่อดีต ถ้ามีการซื้อขายก็เกิดขึ้นมานานหลายชั่วอายุคนหรืออาจมีการได้รับมรดกต่อมาจากการออกเรือน

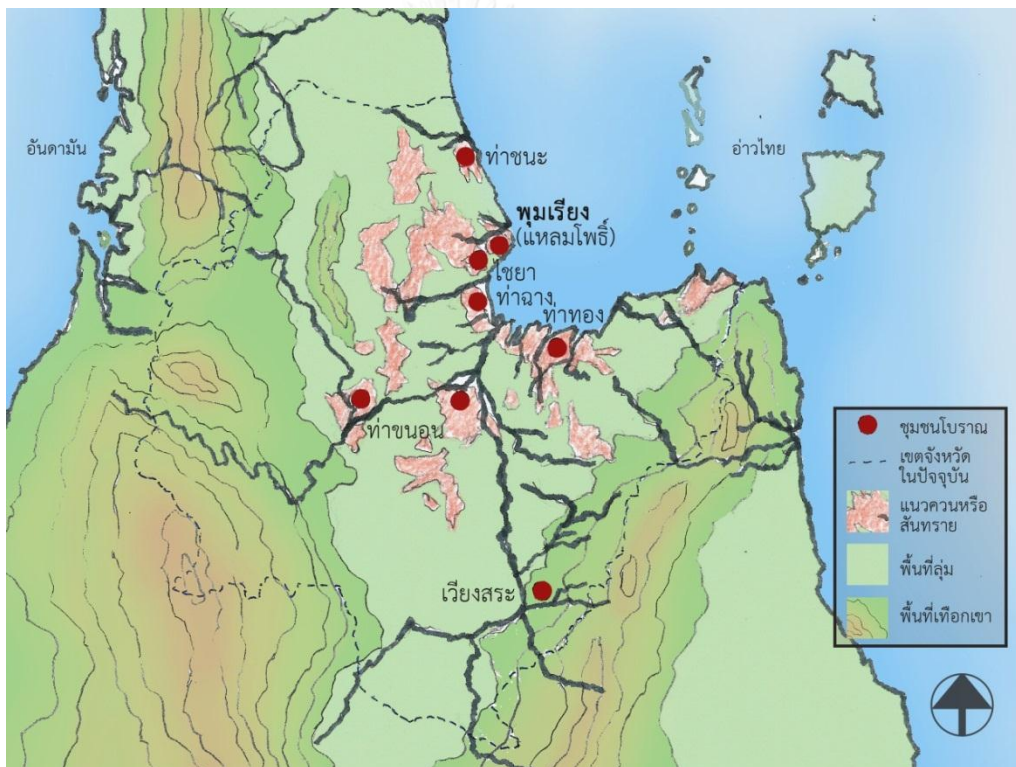
ภาพที่ 3-27 ผังชุมชนแสดงพื้นที่ต่างๆ ของชุมชนในปัจจุบัน

บทที่ 4

วิเคราะห์องค์ประกอบทางกายภาพในผังชุมชนไทยพุทธพุมเรียง ที่เชื่อมต่อการค้าขายอย่างสมดุล

ทัศนคติในพุทธศาสนานั้นไม่มีอะไรในจักรวาลที่ดำรงภาวะอยู่ได้โดยอิสระ หรืออยู่ได้ด้วยเพียงตนเองอย่างโดดเดี่ยว ทุกๆ ส่วนมีความสัมพันธ์พึ่งพาเกี่ยวโยงกับสิ่งอื่นเสมอ ทัศนคติเหล่านี้ของศาสนาพุทธนั่นเองที่ส่งผลต่อการปฏิบัติตนต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชาวพุทธ และสะท้อนออกมาอย่างชัดเจน ตั้งแต่ในระบบการพึ่งพาอาศัยกันในระดับชุมชนกับชุมชนหรือในระดับเมือง จนถึงระดับที่เล็กลงภายในชุมชนเอง และย่อยลงไปในระดับเรือน

ภาพที่ 4-1 ชุมชนโบราณบนเส้นทางโบราณบริเวณแอ่งกระทะไชยา

(ที่มา : ปรับปรุงจาก รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการสำรวจและจัดทำแผนที่น้ำบาดาลในชั้นหินทั่วประเทศ จังหวัดสุราษฎร์ธานี กรมทรัพยากรน้ำบาดาล กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม)

ชวน เพชรแก้ว⁶⁶ ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการพึ่งพาอาศัยกันอย่างโดดเด่นระหว่างชุมชนในบริเวณภาคใต้นี้ กล่าวคือไม่มีชุมชนใดที่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยวเป็นเอกเทศได้ แต่ละชุมชนจะมีความเชี่ยวชาญหลักของตน ที่สอดคล้องกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในบริเวณนั้นๆ ยกตัวอย่างความสัมพันธ์ของชุมชนโบราณที่เกิดขึ้นในยุคเดียวกันบริเวณแอ่งกระตะไซยา เช่น “ชุมชนพุมเรียง” หรือชุมชนแหลมโพธิ์มีฐานะเป็นเมืองท่าและเมืองประมง คือมีหน้าที่ติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้ากับเมืองอื่นหรืออาณาจักรอื่นที่ไกลออกไป และมีหน้าที่ทำการประมงจับปลาในทะเล ซึ่งถือเป็นการใช้ประโยชน์จากที่ตั้งและสภาพแวดล้อมที่ติดทะเล ส่วน “ชุมชนไชยา” มีหน้าที่ปลูกข้าวเลี้ยงชุมชนอื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียง ก็ใช้ประโยชน์จากการที่พื้นที่โดยรอบเป็นที่ลุ่มและลักษณะดินที่ชุ่มน้ำ “ชุมชนท่าขนอน” เป็นบริเวณที่อยู่ติดกับภูเขาไม้ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ จึงผลิตไม้กระดานคุณภาพดีเป็นวัตถุดิบในการก่อสร้างของชุมชนในแถบนี้ และใช้เครือข่ายคลองที่ผ่านในชุมชนลำเลียงท่อนซุงส่งไปยังบริเวณใกล้เคียง ถ้ามองในภาพใหญ่ก็จะเห็นชุมชนย่อยๆ ในบริเวณแอ่งนี้เป็นระบบความสัมพันธ์อันหนึ่งอันเดียวกัน เหมือนชุมชนใหญ่หลายๆ ชุมชนหนึ่งที่จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยหยิบยื่นน้ำใจไมตรีให้แก่กัน ดังนั้นจึงเกิดความรู้สึกร่วมฉันทามิตรที่เข้มข้น จนเกิดคำกล่าวที่ว่า “...ใครไปใครมา อาหารไม่อด อารีอารอบ ไม่ชอบถ้อยยศ เป็นที่ปรากฏ มาตั้งแต่ไร”⁶⁷

มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม และสามารถกำหนดสภาพแวดล้อมให้สอดคล้องต่อวิถีอยู่อาศัยของตนได้ แต่ในขณะเดียวกันสภาพแวดล้อมก็มีส่วนกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ เช่นเดียวกับผังของชุมชนที่มีผลอย่างมากต่อการพัฒนาทางจิตใจของมนุษย์ ในการศึกษานี้จะมองภาพในระดับผังชุมชนไทยพุทธพุมเรียงเท่านั้น กล่าวคือ ศึกษากระบวนการความสัมพันธ์ของ “พื้นที่” ในผัง กับ “กิจกรรม” ที่เกิดขึ้นในพื้นที่นั้นๆ ว่าส่งผลอย่างไรต่อ “คน” ในชุมชน

4.1 หลักการอาศัยอยู่อย่างสมดุลในชุมชนไทยพุทธพุมเรียง

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนพุทธเป็น “การหยั่งรากแห่งชีวิต” ลงท่ามกลางธรรมชาติ ดังนั้นการเลือกพื้นที่จึงสำคัญมาก ด้วยหลักคิดของพุทธทำให้ไม่มีการปรับพื้นที่มากนัก พื้นที่ใดไม่เหมาะสมสำหรับการอยู่อาศัยก็จะไม่ฝืนเลือกตั้งแต่ต้น เมื่อเริ่มตั้งชุมชนลงบนพื้นที่ใดๆ ข้อแรกที่สำคัญคือพื้นที่นั้นต้องตอบสนองความต้องการพื้นฐานของร่างกาย เช่น การกิน การนอน การหายใจ เป็นต้น ดังนั้นจึงต้องเลือกพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เช่น มีป่าไม้ มีแหล่งน้ำ เป็นต้น นอกจากนี้ข้อที่คำนึงควบคู่กันไปคือความปลอดภัย ซึ่งในที่นี้คือเลือกพื้นที่ที่ปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง พายุ ดินถล่ม เป็นต้น ซึ่งนำไปสู่การอยู่อาศัยที่สอดคล้องกับพื้นที่ เป็นพื้นฐานของศีลทำให้เกิดความสงบและเบียดเบียนธรรมชาติน้อยที่สุด

⁶⁶ ชวน เพชรแก้ว และคณะ, ฐานเศรษฐกิจและทุนทางสังคมของอำเภอไชยา (สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2556) หน้า 98.

⁶⁷ สัมภาษณ์ นายชวน เพชรแก้ว, นักวิชาการท้องถิ่น 16 ธันวาคม .2557

4.1.1 การเลือกพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐาน

4.1.1.1 ปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ (ชุมชนบนสันทราย)

จากประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้ ได้เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานมานานตั้งแต่ยุคศรีวิชัยหรือตั้งแต่ พ.ศ.1200 ซึ่งชุมชนพุมเรียงก็เป็นชุมชนพุทธโบราณที่เริ่มเกิดขึ้นในยุคนั้น ในช่วงเดียวกันนี้เอง ก็มีชุมชนเกิดขึ้นในบริเวณภาคใต้ตอนบนไปจนถึงทะเลสาบสงขลามากมาย การตั้งถิ่นฐานในสมัยนั้นมีหลักการเลือกพื้นที่โดยพิจารณาจากความสมดุลของสภาพภูมิศาสตร์รอบชุมชน และตามระบบคติความเชื่อของชุมชน ซึ่งมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ร่วมกันกับชุมชนพุมเรียงอยู่หลายประการ หนึ่งในนั้นคือ “การตั้งชุมชนบนสันทราย”

ด้วยสภาพภูมิอากาศภาคใต้ที่ฝนตกชุกตลอดปีและตลิ่งแม่น้ำไม่สูงชันนัก ทำให้หลายพื้นที่เกิดน้ำป่าไหลหลากมาท่วมและไม่เหมาะกับการอยู่อาศัย นอกจากนี้เมื่อถึงฤดูมรสุมหลายพื้นที่ก็ต้องเผชิญกับพายุรุนแรง ทำให้ชุมชนเกิดความเสียหาย ดังนั้นชุมชนโบราณในยุคแรกๆ จึงเลือกตั้งชุมชนบนสันทราย ซึ่งเป็น “ควน” หรือที่ดอน น้ำท่วมไม่ถึง และด้วยสภาพภูมิประเทศของสันทรายที่ดินไม่อุ้มน้ำมากนัก จึงกรองน้ำลงชั้นดินเป็นแหล่งน้ำจืดใต้ดินที่สะอาดเหมาะแก่การอุปโภคบริโภค และบริเวณสันทรายยังเป็นบริเวณที่เป็นป่าโปร่งไม่ได้รกชัฏ จึงเหมาะกับการสร้างบ้านเรือนมาก และให้บริเวณรอบๆ สันทรายที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์กว่าเป็นพื้นที่ของป่าและที่เพาะปลูกไป

ในชุมชนพุมเรียงนอกจากจะตั้งอยู่บนสันทรายแล้ว ยังตั้งอยู่บริเวณอ่าวซึ่งลึกเข้าไปจากชายทะเลพอสมควร และมีแนวป่าชายเลนหนาแน่น เป็นแนวปราการป้องกันพายุโดยธรรมชาติ ในปี พ.ศ. 2400 มีบันทึกว่าเกิดพายุจนแหลมทรายจมอยู่ใต้น้ำ แต่พายุก็ไม่ได้สร้างความเสียหายกับชุมชนมาก เนื่องจากที่ตั้งชุมชนหลบเข้าไปยังบริเวณคลองพุมเรียง ซึ่งเป็นสาขาของคลองใหญ่พุมเรียงอีกที น้ำทะเลที่หนุนเข้ามาจึงไม่มากนักและมีแนวป่ากั้นลมไว้

ภาพที่ 4-2 การเลือกพื้นที่ที่ปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ

4.1.1.2 ธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์

พื้นที่ธรรมชาติเป็นพื้นที่ที่สนับสนุนทรัพยากรต่างๆ และปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต พื้นที่นี้ใช้ร่วมกันระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิมในชุมชน ซึ่งถึงแม้จะมีได้เกี่ยวข้องกับหลักคิดทางศาสนาของคนแต่ละกลุ่มโดยตรง แต่ทั้งสองกลุ่มก็มีศรัทธาเชื่อและมีวิถีปฏิบัติเฉพาะตัวที่ใช้กับพื้นที่นั้นๆ ในอดีตพื้นที่ธรรมชาติล้อมรอบอาณาบริเวณของชุมชนพุมเรียงเอาไว้ คนในชุมชนเป็นผู้อาศัยอยู่ในธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่กว่ามนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติก็พอเพียงสมดุลกับจำนวนประชากร จนมีคำกล่าวที่ว่า “มีข้าวเต็มนา มีปลาเต็มน้ำ”⁶⁸ แต่ในปัจจุบันประชากรเพิ่มมากขึ้น ทำให้ความต้องการพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่อื่นๆ ที่สนับสนุนการอยู่อาศัยมากขึ้น พื้นที่ธรรมชาติก็ลดน้อยลงจนดูราวกับว่าพื้นที่อยู่อาศัยได้ล้อมพื้นที่ธรรมชาติเอาไว้

พื้นที่คลองพุมเรียงและป่าชายเลน

พื้นที่คลองพุมเรียงอยู่ทางทิศเหนือของชุมชน เป็นคลองกว้างประมาณ 10-20 เมตร ไหลจากทิศใต้ไปทางทิศตะวันออกประมาณ 3 กิโลเมตร จนบรรจบกับคลองใหญ่พุมเรียง และไหลลงทางทิศใต้ไปจนถึงปากอ่าวบริเวณแหลมโพธิ์เป็นระยะทางอีกประมาณ 2 กิโลเมตร รวมระยะทางตั้งแต่เริ่มไหลผ่านทิศเหนือของชุมชนจนถึงบริเวณปากน้ำเป็นระยะประมาณ 5-6 กิโลเมตร คลองพุมเรียงเป็นพื้นที่ที่มีหลายบทบาท ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับชาวพุทธ เป็นพื้นที่ทำกินและสัญจรของคนในพื้นที่ นอกจากนี้พื้นที่คลองพุมเรียงยังเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงทั้งชีวิตและจิตวิญญาณของคนในชุมชนด้วย โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชายเลนรอบๆ คลองพุมเรียงและรอบๆ อ่าว ทั้งการสร้างสมดุลทางธรรมชาติ เป็นแหล่งกำเนิดและอนุบาลสัตว์น้ำ สร้างความชุ่มชื้นให้แก่ชุมชน และช่วยบรรเทาความรุนแรงของคลื่นลมด้วย

ในอดีตคลองพุมเรียงเป็นด่านแรกที่ต้อนรับแขกที่จะเข้ามาในชุมชนและอาณาจักร มีการสร้างท่าน้ำที่เชื่อมกับวัดในชุมชน ได้แก่ ทำวัดโพธาราม ทำวัดสมุหนิมิต ทำวัดพุมเรียง ทำเพ็ชรสิद्ध และยังมีด่านเก็บภาษีอากรด้วย (ปัจจุบันทำวัดโพธารามและด่านเก็บภาษีอากรไม่มีแล้ว) แต่เดิมการอยู่อาศัยในชุมชนยังไม่หนาแน่น ประกอบกับยังไม่มีการควบคุมระดับน้ำ ด้วยลักษณะที่มีป่าชายเลนขึ้นหนาแน่น ระดับน้ำในคลองก็ไม่คงที่และต่างกันมากตลอดทั้งปี รวมทั้งมีความเชื่อเกี่ยวกับคลองพุมเรียงว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ไม่มีคนอยู่อาศัยบริเวณริมคลอง ปัจจุบันความเชื่อนี้ลบละเลือนไปมากแล้ว แต่คลองพุมเรียงก็ยังเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมหลายอย่าง เช่น พิธีชักพระน้ำ พิธีก่อนออกเรือหาปลา พิธีลอยขี้ของบางตระกูล เป็นต้น

“...ปู่ย่าเขาว่าริมน้ำเป็นที่เวทดาผีแต่ป่าผีแต่เลน เดียวนี้บ้านเรือนเต็มไปหมด น้ำก็ท่วมบ้าง...”⁶⁹ การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่ส่งผลต่อคลองพุมเรียง และทำให้ป่าชายเลนลดลงอย่างรวดเร็วคือการสร้างเขื่อนริมน้ำและการเริ่มทำนาทุ่ง ปัจจุบันบริเวณริมคลองพุมเรียงมีคนเข้าไปอยู่หนาแน่น แต่นาทุ่งร้างไปจนเกือบหมดทำให้พื้นที่ป่าชายเลนบางส่วนก็ค่อยๆ พื้นคืนกลับมา นอกจากนี้ในชุมชนพุมเรียงก็เริ่มมีการตั้งกลุ่มสหกรณ์อนุรักษ์ป่าชายเลน ซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มกันของชาวประมงขึ้นมาด้วย

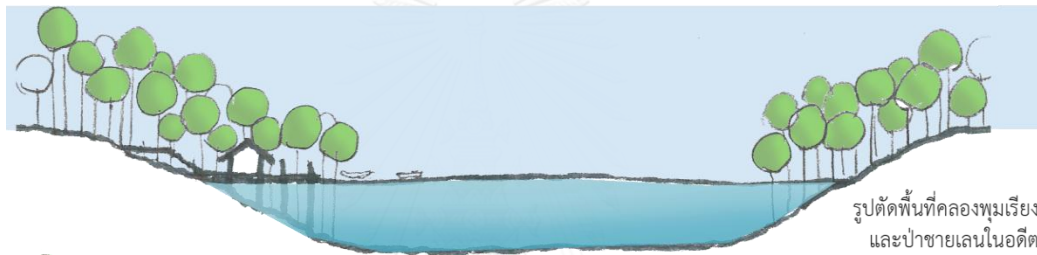
⁶⁸ สัมภาษณ์ นางทุม นาคประทุมชาวบ้าน, พุมเรียง 12, กรกฎาคม .2557

⁶⁹ สัมภาษณ์ นายกรกริช ฝ่องฉวี.2557 ตุลาคม 9, มัคคุเทศก์ชุมชน,

ผังพื้นที่คลองพุมเรียงและป่าชายเลนในอดีต

ผังพื้นที่คลองพุมเรียงและป่าชายเลนในปัจจุบัน

รูปตัดพื้นที่คลองพุมเรียงและป่าชายเลนในอดีต

รูปตัดพื้นที่คลองพุมเรียงและป่าชายเลนในปัจจุบัน

CHULALONGKORN UNIVERSITY

รูปถ่ายพื้นที่คลองพุมเรียงและป่าชายเลนในปัจจุบัน

ภาพที่ 4-3 พื้นที่คลองพุมเรียงในชุมชนไทยพุทธพุมเรียง

พื้นที่ป่าโปร่ง

“...จำได้ว่าสมัยเด็กๆ มีป่าผืนใหญ่เต็มไปหมด โดยเฉพาะทางใต้กับตะวันตก...”⁷⁰

ชุมชนพุมเรียงและชุมชนรอบๆ ทางภาคใต้บริเวณนี้ ถือเป็นชุมชนผลิตไม้กระดานมากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศ เนื่องจากมีไม้เนื้อแข็งต้นสูงใหญ่ นอกจากนี้รอบชุมชนยังมีข้างป่าอยู่ทั่วไปและมีการคล้องไว้ใช้งาน ปრაกฏตำนานเกี่ยวกับการจับข้าง เป็นเรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์ของพ่อท่านมาซึ่งเป็นพระสงฆ์สายวิปัสณา จนเกิดสำนักสงฆ์ที่ชื่อว่า “สำนักสงฆ์ทุ่งจับข้าง” ในชุมชนมีสระคูใหญ่ที่คล้องข้างไว้ใช้งาน เช่น สระคูศรียากัย เป็นต้น ในอดีตชาวไทยพุทธมีความเชื่อเกี่ยวกับรุกขเทวดาที่สถิตอยู่ในต้นไม้ใหญ่หรือในป่า การจะเข้าป่าไปตัดไม้สร้างเรือนได้นั้นต้องทำพิธีมากมาย ต้องดูฤกษ์ยามและวางแผนให้ดี ซึ่งกระบวนการทั้งหมดกินเวลาเป็นปีๆ ความเชื่อเหล่านี้สืบต่อกันมาพร้อมๆ กับภูมิปัญญาการสร้างเรือนไม้และการต่อเรือของนายช่างในชุมชน แต่ต่อมาความเชื่อการไม้ก็ชนะความเชื่อเหล่านี้ ทำให้มีการตัดไม้จนแทบไม่เหลือ และภูมิปัญญาการสร้างเรือนก็สูญหายไป ปัจจุบันเหลือเพียงการต่อเรือที่ยังคงมีคนสืบทอดอยู่

เดิมป่ารอบชุมชนอุดมสมบูรณ์จนกระทั่งเริ่มมีผู้จับจองหักร้างถางพงและเริ่มปลูกต้นไม้ทำสวนขึ้น โดยเฉพาะพื้นที่ป่าทางทิศใต้ จากป่าโปร่งก็กลายเป็นป่าช้าและสวนเช่นทุกวันนี้ ปัจจุบันพื้นที่ป่าลดลงแทบไม่เหลือแล้ว แต่ยังคงเหลือป่าโปร่งอยู่บ้างทางทิศตะวันตกของชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่ของวัดตระพังจิกเนื้อที่ประมาณ 50 ไร่ ปัจจุบันล้อมรอบด้วยชุมชนชาวอิสลามและสวน และอีกผืนอยู่ในพื้นที่รอบๆ สำนักสงฆ์ทุ่งจับข้างประมาณ 10 ไร่ เนื่องจากเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของวัดและเป็นเขตอภัยทานจึงไม่มีใครเข้าไปตัดต้นไม้หรือทำร้ายสัตว์ ประกอบกับตัววัดเองเป็นลักษณะวัดป่า จึงทำให้พื้นที่ป่ายังเหลืออยู่

ผังพื้นที่ป่าโปร่งในอดีต

ผังพื้นที่ป่าโปร่งในปัจจุบัน

รูปถ่ายพื้นที่ป่าโปร่งในปัจจุบันที่วัดตระพังจิก

รูปถ่ายพื้นที่ป่าโปร่งในปัจจุบันที่สำนักสงฆ์ทุ่งจับข้าง

ภาพที่ 4-4 พื้นที่ป่าโปร่งในชุมชนไทยพุทธพุมเรียง

⁷⁰ สัมภาษณ์ นางพุม นาคประทุม 12, ชาวบ้านพุมเรียง, กรกฎาคม 2557

4.1.2 การสร้างศูนย์กลาง

เมื่อตัดสินใจตั้งชุมชนลงบนพื้นที่แล้ว คนในชุมชนก็เริ่มสร้างความเป็นเจ้าของร่วมกัน ทำให้เกิด “ความรู้สึกมีตัวตน” และ “ความรู้สึกเป็นเอกลักษณ์” ซึ่งในชุมชนที่มีหลักคิดแบบพุทธนั้น คนจะสร้างสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของนิมิตหมายในชีวิตหรือตัวแทนของการเกิดปัญญาขึ้นมา แล้วสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ล้อมรอบซึ่งมีการใช้งานเป็นส่วนกลางในชุมชน บางชุมชนใช้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นี้เป็นที่รวมตัวทำกิจกรรมทางสังคม บางชุมชนก็ใช้เป็นพื้นที่ศึกษาเรียนรู้ ทำให้เกิด “ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน” ขึ้นมา เช่น การใช้พื้นที่เสื่อบ้านที่ล้อมรอบเสวใจบ้านในชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่ทำบุญกลางบ้าน เป็นต้น

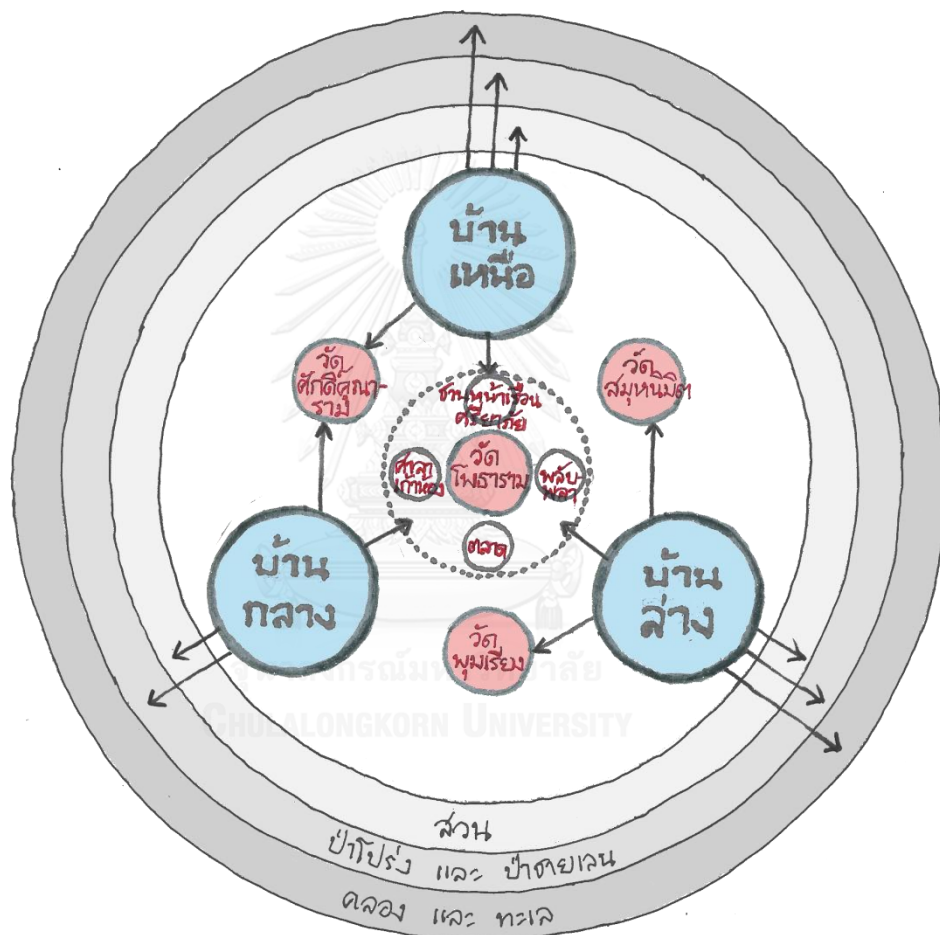
“...โตมาในวัด... ตอนเด็กผมก็วิ่งเล่นกับเพื่อนๆ ในวัด ได้อาศัยข้าวกันบาตรมาก็รู้สึกผูกพันเลย ช่วยงานในวัดเท่าที่ทำได้...”⁷¹ ความผูกพันและเป็นชุมชนพุทธของพุมเรียงไม่อาจเกิดขึ้นได้เลยหากขาดพื้นที่ “วัด” ซึ่งเป็นศูนย์กลางที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ และการประกอบประเพณีตลอดจนพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อต่างๆ ในชุมชนไทยพุทธพุมเรียงมีการแบ่งพื้นที่บำรุงวัดและทำบุญในวัดพระตามภาพที่.... คือ กลุ่ม ก และ ข หรือชาวบ้านเหนือและบ้านกลางจะมีศูนย์กลางที่วัดศักดิ์คุณารามและวัดไพธาราม ส่วนกลุ่ม ข หรือชาวบ้านใต้จะมีศูนย์กลางที่วัดพุมเรียงและวัดสมุทนิมิต คติความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่วัดทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้คน และนำไปสู่สำนักของความเป็นชุมชน ต่อมามีการพัฒนาชุมชนตามอย่างตะวันตก บทบาทของวัดถูกลดลง กิจกรรมต่างๆ ที่เคยมีวัดเป็นศูนย์กลางก็แตกออกไปมีพื้นที่เฉพาะ เพื่อตอบสนองต่อสภาพสังคมที่มีความซับซ้อนขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นการแยกกิจกรรมในชุมชนออกจากหน่วยทางสังคมที่มีหน้าที่อบรมศีลธรรมเช่นวัด

ภาพที่ 4-5 ผังชุมชนพุมเรียงแสดงวัดเป็นศูนย์กลางหลักของชุมชนไทยพุทธ

⁷¹ สัมภาษณ์ กรกฎิช ผ่องฉวี ,มัคคุเทศก์ชุมชน 9 ,ตุลาคม .2557

นอกจากวัดแล้วในชุมชนไทยพุทธพุ่มเรียงมีพื้นที่ที่ชาวไทยพุทธมีความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หลายพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่คลองพุ่มเรียง พื้นที่หลา พื้นที่สุสานของตระกูลใหญ่ในชุมชน พื้นที่ป่าช้าชุมชน และพื้นที่วัด เป็นต้น สำหรับพื้นที่หลาหรือศาลาในชุมชนนั้นเป็นพื้นที่ที่ใช้ทำกิจกรรมทางศาสนาในบางช่วง เช่น สวดมนต์วันชักพระบวชที่ศาลาเก้าห้อง สวดฟุ้งที่หลาปู่ตา เป็นต้น และยังเป็นที่ตั้งของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพ เช่น หลาปู่ตา หลาจอมปลวก เป็นต้น สำหรับพื้นที่ที่มีฐานะเป็นศูนย์กลางรองจากวัดในการประกอบกิจกรรมทางสังคมของชุมชน ยังมีอีกหลายพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ชานหน้าเรือนศรียากัย ในอดีตยามว่างผู้คนจะมารวมตัวกันถกกิจกรรมทางพุทธศาสนา พื้นที่ว่างเปล่าทางทิศใต้ในชุมชนที่กลายเป็นตลาดนัดทุกสัปดาห์ เป็นต้น

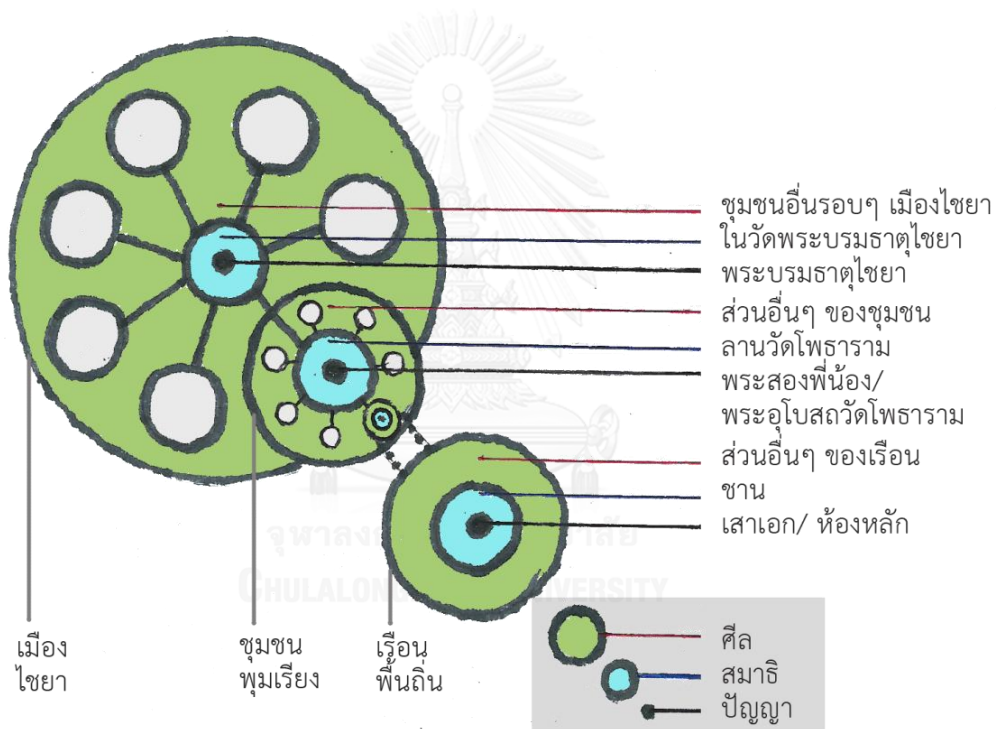
ภาพที่ 4-6 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ในชุมชนไทยพุทธพุ่มเรียง
กับพื้นที่ศูนย์กลางในชุมชน

ชุมชนพุ่มเรียงมีทั้งพื้นที่ที่ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมอาศัยอยู่ ในการศึกษาพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนจะศึกษาเฉพาะในชุมชนไทยพุทธเท่านั้น โดยศึกษารายละเอียดผู้ใช้พื้นที่ สภาพสังคม การสืบทอดค่านิยมหรือภูมิปัญญา และวิถีปฏิบัติ ตลอดจนงานศึกษาที่ตั้งของพื้นที่ รูปแบบสถาปัตยกรรมในพื้นที่ และการใช้พื้นที่ ซึ่งพื้นที่ศูนย์กลางนั้นมีหน้าที่หลากหลาย แต่หน้าที่ที่เด่นชัดในชุมชนพุ่มเรียง ได้แก่ นิมิตหมายแห่งพุทธบัญญัติ และพื้นที่แห่งการเรียนรู้

4.1.2.1 นิमितหมายแห่งพุทธิปัญญา

การพัฒนาจิตในทางพุทธรู้คือการพัฒนาไปสู่จิตที่ผ่องใส สงบ และมีความทุกข์น้อยลง ซึ่งโดยแท้แล้วเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในส่วนบุคคล กล่าวคือไม่ว่าจะเป็นใครหรืออยู่ที่ใดก็สามารถพัฒนาจิตใจได้ทั้งสิ้น แต่อย่างไรก็ตามสภาพแวดล้อมก็มีส่วนอย่างมาก ในการช่วยให้การพัฒนาจิตดังกล่าวเกิดขึ้นได้ ดังนั้นพื้นที่ที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตคือพื้นที่ที่เอื้อต่อการมีศีลที่ปกติ เอื้อต่อการเจริญสมาธิเพื่อควบคุมสติให้สมบูรณ์ พัฒนาไปสู่การเกิดพุทธิปัญญา และเมื่อเกิดพุทธิปัญญาเห็นตามความจริงแล้ว ก็จะเกิดการสร้าง “หลักการ” ร่วมกัน นำกลับมาสู่การมีศีลที่สมบูรณ์ขึ้น และนำไปสู่ความสมดุลในการอาศัยอยู่ในชุมชน หากพิจารณาพื้นที่ในชุมชนแล้ว พื้นที่ที่เอื้อต่อหลักการอาศัยอยู่อย่างสมดุลทั้งหมดเป็นระบบ มีความเชื่อมโยงกันมีโอกาสแยกให้ขาดจากกันได้ แต่ในการศึกษานี้พอจะแบ่งให้เห็นภาพความสัมพันธ์ชัดเจนขึ้นได้เป็น 3 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ของปัญญา พื้นที่ของสมาธิ และพื้นที่ของศีล

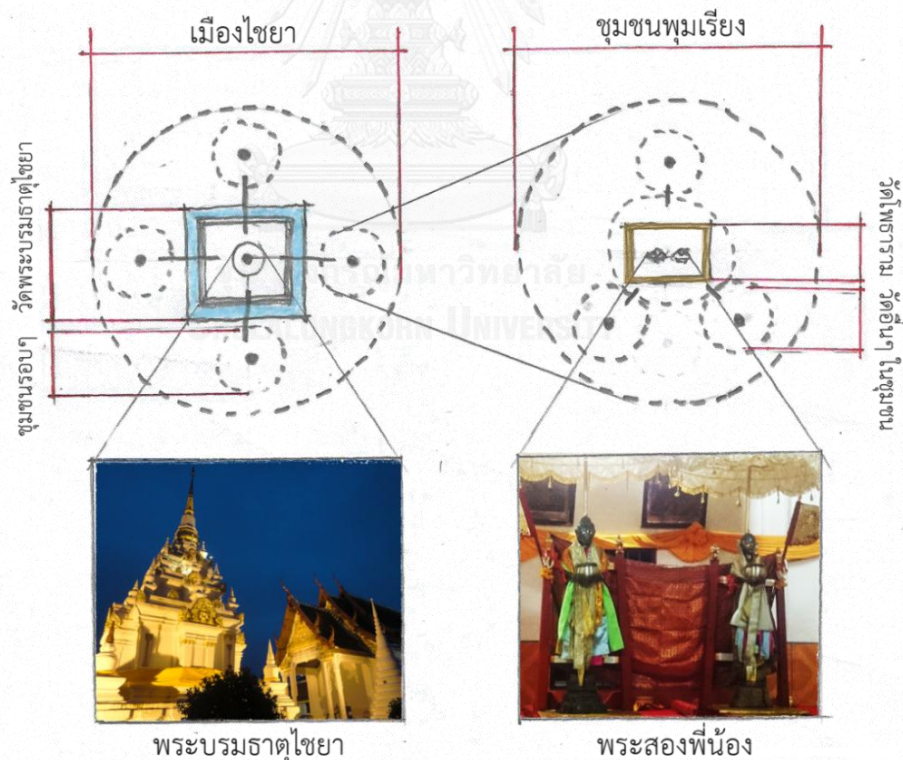

ภาพที่ 4-7 นิमितหมายแห่งศีล สมาธิ และปัญญา
กับความเชื่อมโยงของพื้นที่ในระดับเมืองถึงระดับเรือน

มองในหน่วยเล็กๆ อย่าง “เรือน” สัญลักษณ์ของปัญญาเปรียบเสมือนเสาคอกของบ้านที่อยู่ในห้องนอนซึ่งเป็นห้องหลักของเรือน เป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกหลักยึดและทิศทางความเป็นไปของเจ้าของเรือน พื้นที่ของสมาธิก็เปรียบเสมือนชานที่เชื่อมต่อกับภายนอก และพื้นที่ของศีลเป็นพื้นประกอบอื่นๆ ในเรือนที่ใช้ทำกิจกรรม แต่ถ้ามองลึกลงในพื้นที่ “ชานบ้าน” ก็อาจพบกระบวนการทำงานผสานกันให้เกิดศีล สมาธิ และปัญญา ขององค์ประกอบต่างๆ ที่ประกอบเป็นชาน ไม่ว่าจะเป็นไม้ สี แสง เงา อุณหภูมิ และอื่นๆ แต่หากมองในหน่วยใหญ่ขึ้นไปอย่างหน่วย “เมืองไชยา” อาจพอกกล่าวได้ว่าสัญลักษณ์ของปัญญาก็คือตัวพระบรมธาตุไชยา

พื้นที่ของสมาธิคือพื้นที่ในมณฑลของวัดพระบรมธาตุไชยานั่นเอง ส่วนชุมชนพุมเรียงที่มีฐานะเป็นเมืองท่านั้นก็ เป็นพื้นที่ของศีล ดังนั้นจะเห็นได้ว่ากระบวนการทำงานเพื่อเอื้อให้เกิดการพัฒนาจิตขององค์ประกอบทั้งหมด ตั้งแต่ระดับเมืองลงมาจนถึงระดับเรือนมีความเชื่อมโยงซับซ้อนเป็นระบบเดียว โดยแท้จริงแล้วศูนย์กลางหรือนิmithหมายแห่งปัญญาในพื้นที่ต่างๆ ตั้งแต่ระดับเมือง ชุมชน จนมาถึงระดับเรือนนั้น เป็นสัญลักษณ์ยึดเหนี่ยวจิตใจคนให้กลับมาสูตนเองหรือกลับมาสู่ภาวะปัจจุบัน เพื่อมองโลกรอบตัวตามความจริง ด้วยจิตกลางๆ ไม่เกิดทุกข์

สิ่งสัญลักษณ์หรือนิmithหมายแห่งพุทธิปัญญาของชุมชน คือ สิ่งที่ยบบอกหลักคิดและทิศทางการดำเนินชีวิตของชาวพุทธในชุมชน ซึ่งในชุมชนพุมเรียงได้แก่พื้นที่วัด ซึ่งเป็นศูนย์กลางหลักของชุมชนและเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ใหญ่ที่สุดในชุมชนด้วย สมเด็จพระยาตากษานุกาภาพทรงวิเคราะห์และแบ่งวัดออกเป็น “วัดคามวาสี” คือวัดของหมู่บ้าน กับ “วัดอรุณวาสี” คือวัดป่าสำหรับการวิปัสสนา นายเอ.บี. กริสไวลส์ นักโบราณคดีอเมริกันที่ศึกษาศิลปะสุโขทัยและอยุธยาเพิ่มวัดขึ้นมาอีกประเภทคือ “วัดนครวาสี” หรือวัดของเมือง⁷² ในชุมชนพุมเรียงมีวัดอยู่ 2 ประเภท คือ วัดอรุณวาสี ได้แก่ วัดตระพังจิก และวัดคามวาสี ได้แก่ วัดอื่นๆ ในชุมชน ส่วนวัดนครวาสีนั้นไม่ปรากฏว่ามีอยู่ในชุมชน ถึงแม้พุมเรียงจะเคยมีฐานะเป็นตัวเมืองใหญ่มาก่อน เพราะในช่วงที่ย้ายตัวเมืองมาที่นี้เป็นช่วงศึกสงครามทำให้ไม่มีการก่อสร้างวัดใหม่หรือต่อเติมวัดเพิ่ม ดังนั้นวัดนครวาสีในบริเวณใกล้เคียงจึงเป็น “วัดพระบรมธาตุไชยา” ซึ่งบริเวณนั้นเป็นตัวเมืองเก่า ปรากฏหลักฐานคือ “พระบรมธาตุ” เป็นเจดีย์ที่ถือเป็นศูนย์กลางและนิmithหมายแห่งพุทธิปัญญาของนคร

ภาพที่ 4-8 นิmithหมายแห่งพุทธิปัญญาของเมืองไชยาและชุมชนไทยพุมเรียง

⁷² ศรีศักร วัลลิโภดม พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในยุคเริ่มอรกของสยามประเทศ จุดกำเนิดของวัด จุดกำเนิดของชุมชน .[ออนไลน์] แหล่งที่มา .2557 ธันวาคม 15http://www.lek-prapai.org/watch.php?id=814

จากการวิเคราะห์ประเพณีพิธีกรรมของชาวพุทธในชุมชน ตลอดจนที่ตั้งและนามเรียกของสถานที่ต่างๆ ในชุมชนแล้ว พบว่าชุมชนพุทธพุ่มเรียงมี “วัดโพธาราม” เป็นวัดศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งในชุมชนพุ่มเรียงมีนิมิตหมายแห่งพุทธปัญญาได้แก่ “พระสองพี่น้อง” ซึ่งเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของชาวพุทธพุ่มเรียง ในอดีตองค์พระประดิษฐานที่พระอุโบสถวัดโพธาราม (ปัจจุบันด้วยเหตุผลด้านความปลอดภัย จึงย้ายองค์พระไปประดิษฐานไว้ที่เรือนเก็บของตรงข้ามพระอุโบสถ) ทุกปีช่วงเดือน 11 หรือวันออกพรรษา จะมีประเพณีสำคัญที่ทุกคนในชุมชนร่วมแรงร่วมใจกันจัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่คือ “ประเพณีชักพระบก” มีการอัญเชิญพระพุทธรูปทั้งสององค์ออกมาแห่รอบชุมชนเพื่อประดิษฐานตามที่ต่างๆ และทำพิธีสมโภชกันในชุมชน เพื่อประกาศหลักการและจุดมุ่งหมายของชุมชนว่ามีพุทธศาสนาเป็นหลักยึด และมีจุดมุ่งหมายไปสู่การเจริญปัญญาตามหลักพุทธ อย่างไรก็ตามจะต้องทำความเข้าใจว่าทั้งหมดนี้มีใช้ตัวปัญญา ไม่ว่าจะพระสองพี่น้องในชุมชน หรือแม้แต่พระบรมธาตุในเมือง หากแต่เป็นเพียงสัญลักษณ์ของปัญญาที่คอยเตือนใจชาวพุทธเท่านั้น

ในชุมชนไทยพุทธพุ่มเรียงรูปแบบของคติความเชื่อเรื่องพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของวัดยังคงสืบทอดอย่างเหนียวแน่นมาจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านถือว่าวัดเป็นเขตบริสุทธิ ผู้ที่เข้ามาต้องรักษาศีลห้าในพื้นที่นี้เป็นอย่างน้อย กล่าวคือ ห้ามเบียดเบียนสัตว์ ห้ามเสพยาเสพติดของมึนเมา และห้ามเล่นการพนันในพื้นที่วัดเด็ดขาด การจัดการกิจกรรมบันเทิงอื่นๆ ในพื้นที่วัดปัจจุบันก็มีให้เห็นบ่อยครั้ง แต่ก็เป็นไปด้วยความสำรวมถึงแม้จะไม่มีกฎบัญญัติออกมาชัดเจน แต่ก็เป็นที่ชาวบ้านรับรู้และมีสำนึกร่วมกัน และเมื่อมีประเพณีประจำปีคนในชุมชนก็ร่วมแรงร่วมใจกันไม่ต่างจากในอดีต เช่น ประเพณีชักพระบก ชักพระน้ำ รับ-ส่งตายาย งานทำบุญเดือนสิบ เป็นต้น ปัจจุบันมีการเดินบาตรทุกวันเสาร์แรกของเดือน จัดขึ้นโดยสวนโมกข์หรือวัดธารน้ำไหลร่วมกับวัดในชุมชน โดยจะเริ่มเดินบิณฑบาตจากวัดตระพังจิกไปจนถึงสิ้นสุดถนนสายหลักของชุมชน จากนั้นชาวบ้านจะมาสมทานศีลและฟังธรรมกันที่วัดตระพังจิก ซึ่งคนในชุมชนกระตือรือร้นให้ความสนใจและความร่วมมือกันเป็นอย่างมาก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 4-9 พระสองพี่น้องและพระอุโบสถวัดโพธาราม

ตามที่กล่าวมาข้างต้น ผังชุมชนไทยพุทธพุ่มเรียงมีวัดโพธารามเป็นศูนย์กลางหลักของชุมชน ตั้งอยู่บริเวณกลางชุมชนก่อนไปทางทิศเหนือ และยังมีศูนย์กลางย่อยของพื้นที่ต่างๆ ในชุมชนอีก ได้แก่ วัดสมุหนิมิต วัดศักดิ์คุณาราม และวัดพุ่มเรียง ซึ่งทั้งหมดตั้งอยู่ทางทิศใต้ โดยมีป่าช้าอยู่ถัดไปทางใต้สุดบริเวณหลังวัดพุ่มเรียงจนถึงหลังวัดสมุหนิมิต ส่วนวัดตระพังจิกตั้งอยู่ถัดไปกลางป่าโปร่งในทิศตะวันตกของชุมชน

ทุกวัดจะมีลานวัดอยู่ตรงกลาง และสร้างอาคารล้อมรอบลานเอาไว้ โดยมีพระอุโบสถเป็นที่ประดิษฐานพระประธานและทำพิธีสงฆ์จะสร้างไว้ทางทิศตะวันออกและหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ในวัดพุ่มเรียงที่มีเมรุเผาศพก็จะสร้างไว้ทางทิศใต้ กฎีกักอยู่ทางทิศตะวันตกยกเว้นวัดโพธารามที่จะสร้างไว้ทางทิศเหนือ ส่วนศาลาการเปรียญที่เป็นที่สำหรับพุทธศาสนิกชนมาทำพิธีกรรมนั้น มักเลือกที่ตั้งตามความเหมาะสมแต่ต้องเข้าถึงได้ง่ายจากบริเวณทางเข้าวัด ในอดีตวัดทุกวัดมีทางเชื่อมตรงไปยังบริเวณท่าน้ำ ซึ่งปัจจุบันท่าน้ำของวัดศักดิ์คุณารามและวัดโพธารามไม่ปรากฏแล้ว เนื่องจากมีบ้านเรือนสร้างขวางทางลงหรือสร้างแทนที่ท่าน้ำ ลานกลางวัดใช้รวมพลในกิจกรรมต่างๆ ที่ต้องการพื้นที่มากเนื่องจากคนในชุมชนมากันมากและเป็นกิจกรรมที่คนเข้าร่วมกันเกือบทั้งชุมชน เช่น เตรียมเรือชักพระ ตักบาตรวันสารท เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้ในกิจกรรมอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น เรียกประชุมชาวบ้าน งานรื่นเริง การละเล่นต่างๆ เป็นต้น ซึ่งการใช้งานในอดีตจนถึงปัจจุบันก็ไม่เปลี่ยนแปลงไปเท่าใดนัก

ลานวัดโพธาราม

ลานวัดสมุหนิมิต

ลานวัดพุ่มเรียง (ที่มา : พระอาจารย์นิคม ปณฺญาวชิโร)

ลานวัดศักดิ์คุณาราม (ที่มา : สุธีร์ ก่อบุญขวัญ)

ภาพที่ 4-10 ลานวัดโพธาราม วัดสมุหนิมิต วัดพุ่มเรียง และวัดศักดิ์คุณาราม

4.1.2.2 พื้นที่แห่งการเรียนรู้

แท้จริงแล้วการเรียนรู้แฝงอยู่ในทุกที่ของชุมชนตลอดเวลา บรรพบุรุษล้านนาล้วนสั่งสมประสบการณ์ของตนผสมผสานกับความเข้าใจในธรรมชาติผ่านกระบวนการลองผิดลองถูกจนได้ผลลัพธ์ และสั่งสอนสืบทอดเป็นภูมิปัญญาอันมาจากรุ่นสู่รุ่น ในยุคเริ่มแรกจนถึงปัจจุบันการอบรมสั่งสอนจะเริ่มที่บ้านเป็นอันดับแรก โดยมีผู้ใหญ่คอยอบรมให้ความรู้ และสืบทอดความรู้และภูมิปัญญาที่ตระกูลตนเองเชี่ยวชาญ เช่น การผลิตยาสมุนไพร การปลูกพืชทำสวน การทำประมง การออกเรือหาปลา งานช่างไม้ การปลูกเรือน การดูแลรักษาพยาบาล เป็นต้น ปัจจุบันความรู้ที่สืบทอดกันมาในหลายตระกูลก็ยังคงใช้ประกอบอาชีพสืบทอดไป แต่หลายอย่างก็สาบสูญแล้ว เช่น งานช่างไม้สำหรับการปลูกเรือน งานช่างทำว่าวจุฬา ฯลฯ

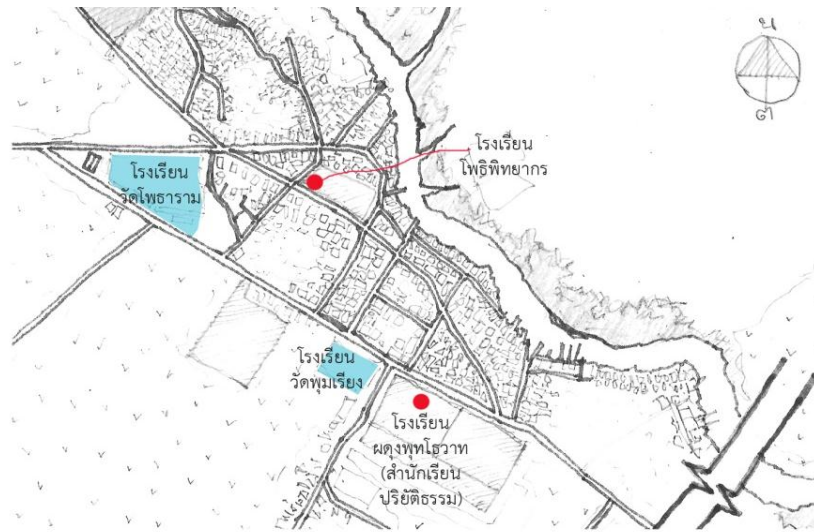
ต่อมาวัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนก็มีบทบาทในการให้การเรียนรู้กับเด็กและเยาวชน เด็กผู้ชายจะบวชเรียนโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ให้ความรู้ต่างๆ ทั้งความรู้พุทธศาสนา หลักธรรม ภาษาบาลี และพิธีกรรมต่างๆ นอกจากนี้วัดยังเป็นแหล่งเก็บความรู้อื่นๆ ในชุมชน เช่น ความรู้เรื่องการรักษาโรค การดูแลรักษาพยาบาล เป็นต้น โดยชุมชนพุมเรียงเป็นศูนย์กลางการศึกษาธรรมะและภาษาบาลีของเมืองในแถบนี้ มี “วัดพุมเรียง” เป็นสำนักศึกษาของสงฆ์ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของชุมชนล้อมรอบไปด้วยสวนและป่าละเมาะ ในยุคนั้นมีพระสงฆ์หลังไหลเข้ามาอยู่ในชุมชนมากมายประหนึ่งว่าเป็นชุมชนพระ คนในชุมชนใกล้ชิดกับวัด มีความตื่นตัวในการศึกษาหลักธรรมและทำนุบำรุงศาสนาอย่างดี เพราะหากต้องการความรู้ก็ต้องช่วยทำกิจการงานต่างๆ ในวัด

ต่อมาในระยะแรกเมื่อมีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นในประเทศไทยก็ผนวกโรงเรียนไว้กับวัด เริ่มมีครูสอนในวัดร่วมกับพระสงฆ์ โรงเรียนแห่งแรกในชุมชนตั้งขึ้นที่ “วัดโพธาราม” ชื่อโรงเรียน “โพธิพิทยากร” สอนนักเรียนถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 “...เรียนอ่านเขียนกันในวัดโพธารามนี้แหละ บางทีก็เรียนบนตึก บางทีครูเขาก็สอนใต้ต้นไม้ พอโตหน่อยเขาก็ให้สอนน้องๆ...”⁷³

วัดโพธารามที่ใช้เป็นที่ให้ความรู้แก่ชาวบ้านตั้งอยู่กลางชุมชน ในระยะแรกเรียนกันที่ลานวัดใต้ต้นไม้ ยังไม่มีอาคารเรียนเฉพาะสำหรับสอนหนังสือ ต่อมามีการสร้างอาคารเรียนขึ้นมาทางทิศตะวันตกในเขตวัดโพธาราม รูปแบบเป็นอาคารไม้ชั้นเดียวยกใต้ถุนสูง หันหน้าไปทางทิศใต้สุดถนนสายหลักของชุมชน หลังคาทรงปั้นหยาคลุมด้วยกระเบื้องว่าว มีมุขด้านหน้าเป็นจั่วยื่นออกมาตรงกลางอาคาร หน้าจั่วมีลายรัศมีพระอาทิตย์ประดับอยู่ ชายคายื่นยาวมีค้ำยัน มีการประดับราวกันตกด้วยไม้ฉลุ ผนังเป็นไม้เนื้อแข็งตีฉนวนซ้อนเกล็ด ภายในแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ห้อง ได้แก่ โถงตรงกลางและปีกซ้ายขวา ตรงมุขเป็นส่วนชานไม่มีผนังกั้น ปัจจุบันพื้นที่วัดไม่ได้ใช้สอนนักเรียนแล้ว อาคารหลังนี้ถูกทิ้งร้างอยู่ในระหว่างปรับปรุงให้เป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชน

ในปัจจุบันเมื่อแยกโรงเรียนออกจากพื้นที่วัดแล้ว บทบาทหลักๆ ของวัดก็เป็นพื้นที่ถ่ายทอดความรู้ด้านศาสนาและศีลธรรม มีการใช้พื้นที่ให้ความรู้อื่นๆ บ้างแต่ไม่มากเท่าในอดีต หน้าที่การให้ความรู้ของวัดก็ลดน้อยลงและยกให้เป็นหน้าที่ของโรงเรียนที่แยกพื้นที่ออกไป การแยกพื้นที่การเรียนรู้ออกจากวัดนี้เองที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ ซึ่งลดความสำคัญของวัดในการเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทยพุทธพุมเรียง และเป็นการแยกกิจกรรมการสอนเยาวชนออกจากหน่วยทางสังคมที่มีหน้าที่อบรมคุณธรรมและจริยธรรมเช่นวัด

⁷³ สัมภาษณ์ นางเมี้ยน นิลวิเศษ 8, ชาวบ้านพุมเรียง, ตุลาคม 2557

โรงเรียนผดุงพุทโธวาทและโรงเรียนโพธิพิทยากรที่ตั้งอยู่ในบริเวณวัดพุมเรียงและวัดโพธาราม

โรงเรียนวัดพุมเรียงและโรงเรียนวัดโพธาราม

ภาพที่ 4-11 พื้นที่การเรียนรู้อื่นชุมชนไทยพุทธพุมเรียง

4.1.3 การรับรู้ทิศทางในธรรมชาติ (ทักษะ)

หลังจากสร้างนิมิตหมายลงไปในพื้นที่แล้ว ศูนย์กลางของชุมชนก็ถือกำเนิดขึ้น ทำให้เกิดการรับรู้ทิศทางที่อ้างอิงกับศูนย์กลางนั้นๆ เป็นการจัดระเบียบชีวิตกับธรรมชาติแวดล้อมให้สอดคล้องกัน ในชุมชนพุทธการรับรู้ทิศทางดังกล่าวสัมพันธ์กับลักษณะทางภูมิศาสตร์ในพื้นที่และทิศทางของเวลา เช่น ความสูงต่ำของพื้นที่ การไหลของน้ำ ความสูงของระดับน้ำการขึ้นและตกของดวงอาทิตย์ (ระบบสุริยคติ) การเกิดข้างขึ้นข้างแรมของดวงจันทร์ (ระบบจันทรคติ) เป็นต้น ทำให้เกิด “กรอบอ้างอิงในชีวิต” ตัวอย่างเช่น ป่าช้าในชุมชนบ้านปากซี้ หลวงพระบาง อยู่ทางทิศใต้ของชุมชนและอยู่บริเวณใต้หน้า ส่วนหลักบ้านอยู่บริเวณเหนือหน้า และวัดอยู่ทางทิศเหนือในที่สูง⁷⁴ เป็นต้น

ทักษะหรือการรับรู้ทิศทางในธรรมชาติของคนที่อาศัยในชุมชนเป็นความเชื่อรูปแบบหนึ่ง แต่บางครั้งก็ทำงานอย่างอัตโนมัติในจิตใต้สำนึกของชาวบ้านที่ละเอียดอ่อนและเชื่อมโยงกับธรรมชาติ การรับรู้นี้เป็น การวางตนเองลงไปในพื้นที่พื้นที่หนึ่ง (orientation) ที่สะท้อนการไม่ฝืนธรรมชาติและทำให้เกิดสมดุลทางทรัพยากร จากการสำรวจชุมชนพุมเรียงพบว่า รูปแบบการตั้งถิ่นฐานเกาะไปตามถนนสายหลัก ซึ่งขนานไปกับแนวคลองพุมเรียงแหล่งน้ำสำคัญที่หล่อเลี้ยงพื้นที่ชุมชน นอกจากนี้ยังมีพื้นที่สวนและป่าล้อมรอบ และพบว่าบริเวณชุมชนไทยพุทธถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วน หลักๆ ได้แก่ บ้านเหนือ บ้านกลาง และบ้านล่าง เป็นชื่อที่เรียกตามทิศการไหลของคลองพุมเรียง คือทางต้นน้ำเรียกว่า “บ้านเหนือ” และทางปลายน้ำเรียกว่า “บ้านล่าง” ส่วนบริเวณสวนทางทิศใต้เรียกว่า “บ้านกลาง” และถูกจัดระเบียบการใช้พื้นที่ทั้งสามส่วนนี้ตามความเชื่อที่สัมพันธ์กับภูมิประเทศและทิศทางการขึ้นและตกของพระอาทิตย์ โดยองค์ประกอบที่ส่งผลต่อทักษะหรือการรับรู้ทิศทางในธรรมชาติของชุมชนไทยพุทธพุมเรียง มีดังนี้

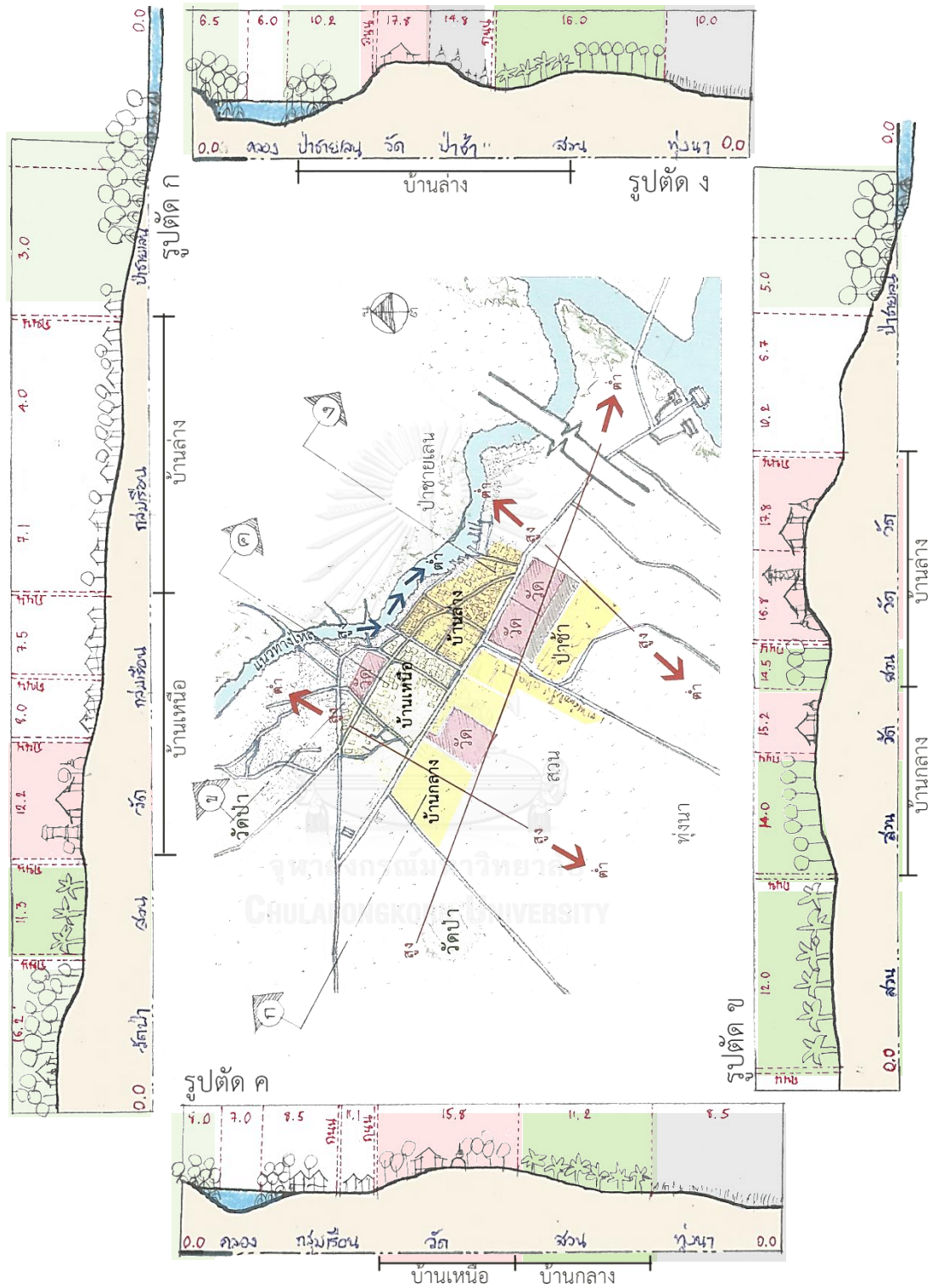
⁷⁴ จันทนีย์ จิรัญธนัฐ, “รูปแบบชุมชนและเรือนพินถิ่นกับการเปลี่ยนแปลง กรณีศึกษาบ้านปากซี้ เมืองหลวงพระบาง” วารสารสังคม ลุ่มน้ำโขง (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, มกราคม-เมษายน, 2555) หน้า 1.

4.1.3.1 แนวทางไหลของคลองพุมเรียงและความสูงต่ำของพื้นที่

ในผังชุมชนพุมเรียงปรากฏการกำหนดทิศทางของชุมชนจากแนวการไหลของเส้นทางน้ำ สะท้อนออกมาในระบบการวางทิศทางเรือน ที่วางด้านยาวของเรือนขนานไปกับแนวน้ำ และปรากฏออกมาในนามเรียกชื่อพื้นที่ชุมชน คือพื้นที่ “บ้านเหนือ” “บ้านกลาง” และ “บ้านล่าง” ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำกับปลายน้ำ โดยบริเวณ **บ้านเหนือ** หรือบริเวณต้นน้ำมีลักษณะพื้นที่ที่สูงกว่าบ้านล่างในชุมชน จึงเป็นที่ตั้งของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดในชุมชน ได้แก่ “วัดโพธาราม” ทำให้เกิดลานวัดเป็นที่ว่างขนาดใหญ่ในชุมชน และเป็นทีประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญที่สุดของชุมชน ได้แก่ “พระสองพี่น้อง” จึงถือเป็นศูนย์กลางสำคัญของชุมชน ในขณะที่ **บ้านกลาง** เป็นที่ตั้งของวัดอื่นๆ ซึ่งเป็นศูนย์กลางย่อยของชุมชน และบริเวณ **บ้านล่าง** เป็นที่ตั้งของป่าช้าชุมชน นอกจากนี้ยังมีการอ้างอิงเรื่องทิศทางจากที่ตั้งของวัดโพธารามซึ่งเป็นวัดหลักของชุมชน ว่าเป็นทางเหนือที่ไม่ได้หมายถึงทิศเหนือ และบริเวณป่าช้าเป็นทางใต้ที่ไม่ได้หมายถึงทิศใต้

ชาวไทยพุทธพุมเรียงมีความผูกพันเคารพและเกรงกลัวต่อธรรมชาติสูง เพราะวิถีชีวิตที่เป็นชาวประมงอาศัยธรรมชาติทำมาหากิน และยังเป็นเกษตรกรที่ต้องอาศัยน้ำตามฤดูกาลในการทำสวน บริเวณชุมชนจึงยังพบประเพณีและพิธีกรรมการไหว้ผีต่างๆ ตามหลาโดยเฉพาะผีบรรพบุรุษ ด้วยความผูกพันกับธรรมชาติเช่นนี้ ทำให้มีการกำหนดศักดิ์ให้แก่ทั้งสิ่งรูปธรรมและนามธรรมเปรียบเทียบกันในลักษณะ “สูงกว่า” หรือ “ต่ำกว่า” เช่น ศักดิ์ของพระภิกษุสงฆ์กับฆราวาส ศักดิ์ของเจ้าของเรือนกับผู้มาเยือน เป็นต้น ซึ่งสะท้อนออกมาเป็นรูปธรรมในรูปแบบการใช้พื้นที่ต่างๆ ในชุมชน เช่น พื้นที่รับแขกในเรือนที่อยู่ต่ำกว่าพื้นที่อาศัยของเจ้าของเรือน พื้นที่นั่งของพระสงฆ์ในศาลาที่อยู่สูงกว่าฆราวาส เป็นต้น ในผังชุมชนเองก็ปรากฏการกำหนดศักดิ์ เช่นนี้ กล่าวคือบริเวณวัดโพธารามซึ่งเป็นวัดหลักของชุมชนเป็นบริเวณที่สูงกว่าพื้นที่อื่น

ภาพที่ 4-12 ผังชุมชนแสดงแนวการไหลของคลองพุมเรียงและความสูงต่ำของพื้นที่
ที่สัมพันธ์กับการรับรู้ทิศทางในธรรมชาติหรือทิศทาง

4.1.3.2 ทิศทางขึ้นและตกของดวงอาทิตย์

ชุมชนเก่าที่ตั้งบนสันทรายในภาคใต้ทั่วไปมีความเชื่อเรื่อง "ห้วนอน ปลายตีน" และมักถูกอ้างอิงเมื่อกล่าวถึงการรับรู้ทิศทางของชุมชน กล่าวคือมีความเชื่อในการหันห้วนอนไปทางทิศใต้ ปลายเท้าไปทางทิศเหนือเสมอและปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด แต่ความเชื่อนี้ก็ไม่ปรากฏที่ชุมชนพุมเรียงแต่อย่างใด ในชุมชนไทยพุทธพุมเรียงนั้นปรากฏความเชื่อเรื่องทิศทางตามการขึ้นและตกของดวงอาทิตย์ (ทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก) ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวกำหนดการใช้พื้นที่ในชุมชนและยังเป็นการบอกหน้าที่ของชีวิตในหนึ่งวันอีกด้วย โดยศูนย์กลางชุมชนในความรู้สึกนึกคิดของชาวชุมชนไทยพุทธพุมเรียงคือวัดโพธาราม ถึงแม้ที่ตั้งของวัดเองจะไม่ได้อยู่กลางชุมชนก็ตาม ดังนั้นทิศทางในที่นี้จึงอิงจากวัดเป็นหลัก

ทิศตะวันออก "...คนโบราณเดินเรือมาทางทะเล คนแก่เขาก็ว่าทางปากน้ำนี้เป็นหน้าเมือง..."⁷⁵ คลองพุมเรียงไหลจากทิศเหนือไปยังทิศตะวันออกสู่ปากน้ำ ดังนั้นทิศนี้ในชุมชนจึงเป็นทิศที่คลองพุมเรียงไหลออกสู่พื้นที่ไร่ขอบเขต เป็นสัญลักษณ์ของ **พื้นที่ความเจริญรุ่งเรือง** และสัญลักษณ์การเริ่มต้นวันใหม่ของชาวเล บริเวณนี้เป็นพื้นที่ว่างขนาดใหญ่ของชุมชน ในอดีตทิศนี้เป็นบริเวณด้านหน้าชุมชนมีปลับปลาเป็นหลา (ศาลา) ที่ใช้ประกอบพิธีชักพระบวงสร้างยื่นออกไปในทะเล ตั้งอยู่กลางป่าชายเลน บริเวณปลายสุดของถนน เป็นจุดกำหนดขอบเขตชุมชนต้อนรับเรือจากชุมชนหรือเมืองอื่นๆ ที่เข้ามาในพุมเรียง นอกจากนี้โบสถ์ทั้งหมดของวัดในชุมชนยังหันหน้าไปทางทิศตะวันออกอีกด้วย

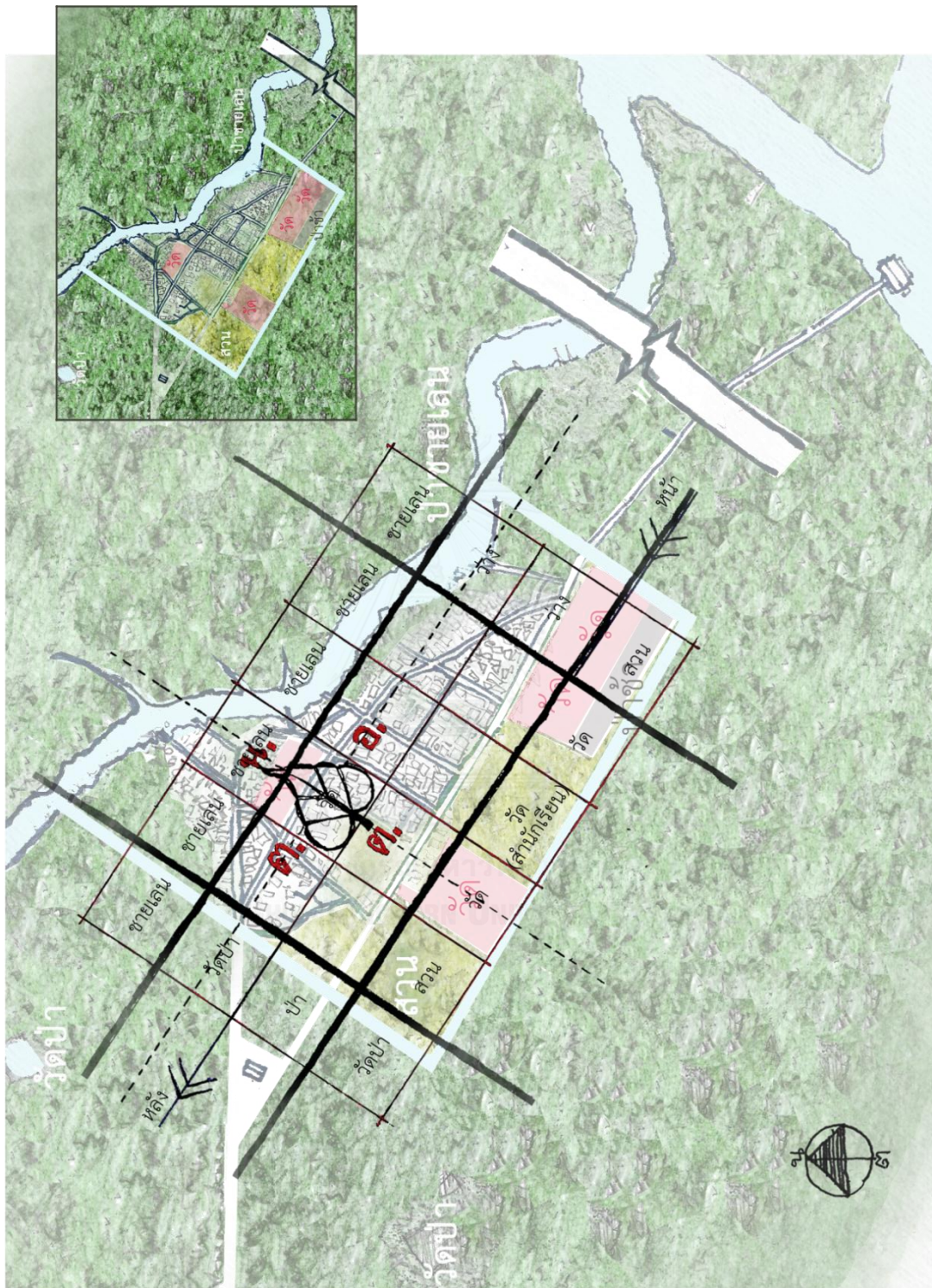
ทิศเหนือ ในชุมชนพุมเรียงพื้นที่ทางทิศเหนือถือเป็น **พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์** ถือว่ามีไซพื้นที่ของมนุษย์ ดังนั้นในอดีตพื้นที่นี้จึงคงไว้เป็นพื้นที่ของป่าชายเลนไม่นิยมสร้างเรือน มีเพียงสิ่งก่อสร้างคือท่าหน้าที่ใช้ร่วมกันในชุมชนเท่านั้น ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะมีคลองพุมเรียงไหลผ่าน และเป็นที่ลุ่มเกิดน้ำหลากเอ่อขึ้นมาท่วมเป็นประจำ แต่ในปัจจุบันบ้านเรือนหนาแน่นขึ้น ทำให้ต้องปรับตัวอยู่กับน้ำและเกิดการสร้างเรือนในบริเวณนี้ แต่อย่างไรก็ตามพื้นที่บางส่วนโดยเฉพาะอีกฝั่งของคลอง ยังคงเป็นพื้นที่ธรรมชาติของป่าชายเลนอยู่

ทิศตะวันตก เป็นทิศของ **พื้นที่ธรรมชาติ** คือคือป่าโปร่ง เป็นที่ตั้งของวัดตระพังจิกซึ่งมีฐานะเป็นวัดอรัญวาสีหรือวัดป่านอกชุมชน และเป็นที่ตั้งของพื้นที่ตลาด นอกจากนี้ยังเป็นที่ตั้งของหลาเก้าห้องหรือศาลาเก้าห้องที่ใช้ในพิธีชักพระบวง ในอดีตทิศนี้ถือเป็นด้านหลังของชุมชน แต่ปัจจุบันกลายเป็นด้านหน้าของชุมชนไปแล้ว ลานบริเวณศาลาเก้าห้องจึงเป็นลานหน้าเมืองไปโดยปริยาย

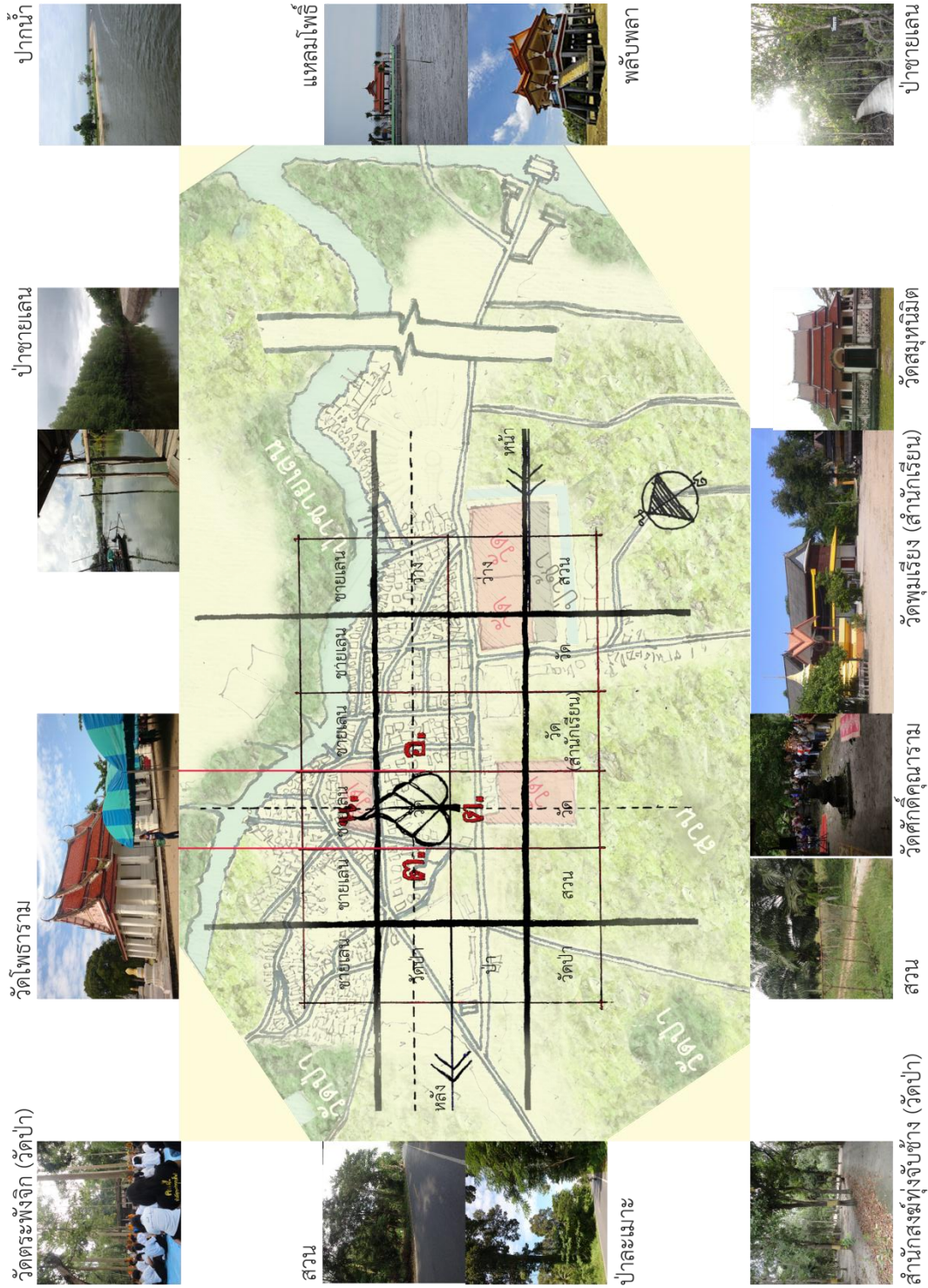
ทิศใต้ "...ทางใต้เมื่อก่อนมีแต่สวนกับวัด ตอนนี้ก็กลายเป็นสวนกับวัด..."⁷⁶ ในพุมเรียงทิศใต้มีฐานะเป็นทิศของ **พื้นที่ผลผลิตและการเพาะปลูก** ซึ่งการ-เพาะปลูกนี้ครอบคลุมทั้งการเพาะปลูกทางการเกษตรและการเพาะปลูกความรู้ โดยรอบของชุมชนทางทิศใต้ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สวน และพื้นที่วัดอีก 3 วัด ซึ่งเป็นสำนักเรียนบาลีขนาดใหญ่ในภูมิภาคนี้ นอกจากนี้ยังมีพื้นที่บางส่วนเป็นพื้นที่ป่าช้าซึ่งเป็นขอบเขตอย่างหนึ่งของชุมชน ทำให้ชุมชนไม่ขยายตัวมาในทิศนี้มากนัก

⁷⁵ สัมภาษณ์ นายกรกริช ผ่องฉวี 1, มัคคุเทศก์ชุมชน, 2 กรกฎาคม .2557

⁷⁶ สัมภาษณ์ นายกรกริช ผ่องฉวี 1, มัคคุเทศก์ชุมชน, 3 กรกฎาคม .2557

ภาพที่ 4-13 ผังแสดงทิศทางขึ้นและตกของดวงอาทิตย์
ที่สัมพันธ์กับการรับรู้ทิศทางในธรรมชาติ (ทักษะ) ของชุมชนไทยพุทธพุมเรียงในอดีต

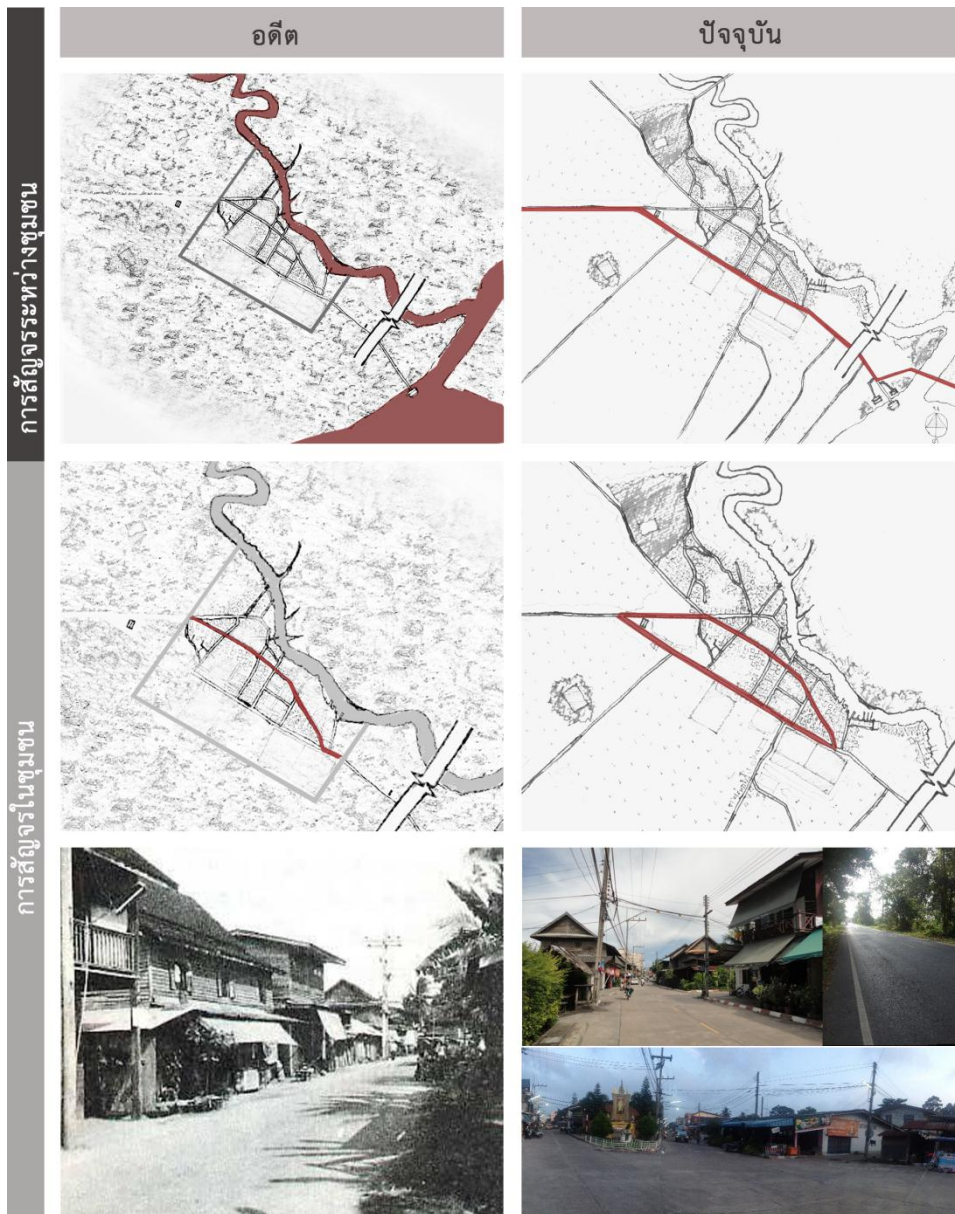

ภาพที่ 4-14 ผังแสดงทิศทางขึ้นและตกของดวงอาทิตย์
 ที่สัมพันธ์กับการรับรู้ทิศทางในธรรมชาติ (ทิศทาง) ของชุมชนไทยพุทธพุมเรียงในปัจจุบัน

4.1.4 การอาศัยอยู่อย่างเกื้อกูล

มนุษย์สังคมนั้นประกอบด้วยการใช้ชีวิตกับธรรมชาติในพื้นที่ จนเกิดภูมิปัญญาใน “การดำรงอยู่เหนือพื้นที่” หรือมีชัยเหนือพื้นที่ ซึ่งโดยพื้นฐานในชุมชนพหุวัฒนธรรมนั้นคนมิได้มีสำนึกของการเอาชนะธรรมชาติ ดังนั้นจึงเกิดการปรับตัวให้เข้ากับพื้นที่และเกิดภูมิปัญญาในการใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ซึ่งส่งผลออกมาในหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็น พิธีกรรม ประเพณี การละเล่น ภาษาหรือวรรณกรรม รวมไปถึงคติความเชื่อต่างๆ เป็นต้น ซึ่งการปรับตัวหลายอย่างสะท้อนออกมาทางกายภาพ และสามารถเห็นความสัมพันธ์ได้ในการจัดผังของชุมชน เช่น การปลูกเรือน การทำมาหากิน เป็นต้น

4.1.4.1 วิวัฒนาการการสัญจร

ภาพที่ 4-15 ผังชุมชนเปรียบเทียบการสัญจรในชุมชนและการสัญจรระหว่างชุมชนระหว่างอดีตและปัจจุบัน

เส้นทางสัญจรเป็นโครงข่ายยึดโยงพื้นที่ต่างๆ ในชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน ตลอดจนเชื่อมโยงชุมชนเข้ากับชุมชนอื่นๆ แต่เดิมในชุมชนพุมเรียงนั้นการคมนาคมทางบกยังไม่ได้รับการบุกเบิก การสัญจรไปมาหาสู่กับชุมชนหรือเมืองอื่นๆ จึงใช้ทางน้ำและทางทะเลเป็นหลัก ทำให้บริเวณพุมเรียงเป็นเมืองท่าสำคัญมาหลายยุคหลายสมัย ดังนั้นเส้นทางสัญจรหลักทางบกที่เกิดขึ้นเพื่อเชื่อมต่อพื้นที่ต่างๆ ในชุมชนจึงมีลักษณะขนานไปกับลำคลองอีกที

จากการศึกษาพัฒนาการของการสัญจรในชุมชนไทยพุทธพุมเรียงพบว่า จุดเริ่มต้นของการวางโครงข่ายการสัญจรในชุมชนนั้น มาจากความเรียบง่ายและสอดคล้องกับธรรมชาติที่มีอยู่ ดังนั้นเดิมจึงใช้ประโยชน์จากเส้นทางน้ำที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติในการสัญจร ต่อมาจึงเริ่มมีทางเป็นทางเล็กๆ ขนาดแคบพอกับการใช้งานและไม่รบกวนธรรมชาติอันได้แก่ต้นไม้ที่มีอยู่เดิม จนกระทั่งการใช้งานมากขึ้นจึงกลายเป็นเส้นทางสายวัฒนธรรมที่ประกอบไปด้วยชีวิตชีวาเช่นปัจจุบัน โดยเส้นทางสัญจรในชุมชน มีดังนี้

เส้นทางสัญจรทางน้ำ

การสัญจรทางน้ำเป็นเส้นทางสัญจรเส้นทางแรกในการเดินทางออกนอกพื้นที่ชุมชนและติดต่อกับเมืองอื่นๆ และยังเป็นอาณาเขตธรรมชาติของชุมชนทางทิศเหนือ เส้นทางนี้มีผู้ใช้งานทั้งคนในและนอกชุมชนที่ต้องการเข้ามาในชุมชนหรือใช้เป็นทางผ่านไปยังชุมชนอื่นๆ สมัยก่อนการติดต่อระหว่างเมืองหรือระหว่างอาณาจักรของชุมชนบริเวณนี้ทั้งหมดใช้เส้นทางสัญจรทางน้ำ ดังนั้นชุมชนพุมเรียงที่พัฒนามาจากเมืองท่าจึงเจริญรุ่งเรืองเป็นเมืองใหญ่ เส้นทางนี้ได้ทิ้งร่องรอยอารยธรรมและประวัติศาสตร์ไว้มากมายในพื้นที่ ทำให้พุมเรียงเป็นจุดพักของเรือสินค้าตั้งแต่อดีต จนถึงยุคที่มีการตัดทางหลวง การคมนาคมทางบกจึงค่อยๆ เข้ามามีบทบาทสำคัญแทนที่น้ำ บ้านเรือนที่ยึดเส้นทางน้ำ ค่อยๆ ขยายตัวออกมาโดยยึดแนวถนนใหม่เป็นหลัก

“...คนพุมเรียงเป็นชาวน้ำ หาปลาในคลอง เดือนสิบสองก็แห่พระไปตามคลองเมื่อก่อนย้ายกฎิพระไปไผ่ยายังล่องไปตามคลองเลย...”⁷⁷ **วิทยาสัย**

การสัญจรทางน้ำเป็นการเดินทางที่ใช้ประโยชน์และกลมกลืนเข้ากับธรรมชาติอย่างเรียบง่ายที่สุด ในชุมชนพุมเรียงเส้นทางน้ำไม่ได้มีบทบาทเป็นแค่เส้นทางสัญจรระหว่างชุมชนแบบถนนทางหลวงในปัจจุบันเท่านั้น แต่ยังเป็นเส้นทางที่รวมเอาการเดินทางเข้าไว้กับพื้นที่ทำกินและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งศรัทธาและความเชื่อกล่าวคือคลองพุมเรียงเป็นเส้นทางที่ใช้ในประเพณี “ชักพระน้ำ” เป็นประจำทุกปีในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 โดยจะทำการแห่พระจากวัดสมุหนิมิตลงไปยังท่าน้ำด้านหน้าวัด และประดิษฐานลงเรือไปตามเส้นทางคลองพุมเรียง จนออกไปสมโภชที่ปะรำพิธีกลางน้ำบริเวณปากแม่น้ำ ก่อนจะชักกลับเส้นทางเดิมมายังวัด ในงานนั้นก็มีการละเล่นสนุกสนานมากมาย เช่น แข่งเรือยาว ต่ออยมวยทะเล เป็นต้น ซึ่งนอกจากพิธีชักพระน้ำแล้ว ในชุมชนก็ยังมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางทางน้ำและการหาปลาอีกมากมาย

⁷⁷ สัมภาษณ์ พระนิคม ปัญญาวิโร 11, รองเจ้าอาวาสวัดพุมเรียง, กรกฎาคม .2557

เส้นทางสัญจรทางน้ำครอบคลุมพื้นที่คลองพุมเรียงซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของชุมชน เป็นคลองกว้างประมาณ 10-20 เมตร ไหลจากทิศใต้ไปทางทิศตะวันออกประมาณ 3 กิโลเมตร จนบรรจบกับคลองใหญ่พุมเรียง และไหลลงทางทิศใต้ไปจนถึงปากอ่าวบริเวณแหลมโพธิ์เป็นระยะทางอีกประมาณ 2 กิโลเมตร รวมระยะทางตั้งแต่ที่เริ่มไหลผ่านทางทิศเหนือของชุมชนจนถึงบริเวณปากน้ำเป็นระยะทางประมาณ 5-6 กิโลเมตร มีแนวร่องน้ำลึกที่ใช้เดินเรือใหญ่เข้ามาในชุมชนได้ ในอดีตใช้เส้นทางน้ำติดต่อค้าขายกับเมืองอื่นๆ ทำให้มีด่านเก็บภาษีอากรเรือบริเวณปากน้ำและบริเวณท่านายร้อยก่อนเข้าชุมชน ปัจจุบันเส้นทางนี้ใช้เป็นทางออกสู่ทะเลในการประมงเท่านั้น

ภาพที่ 4-16 เส้นทางสัญจรทางน้ำในชุมชนไทยพุทธพุมเรียงปัจจุบัน

เส้นทางสัญจรหลักทางบก

ในอดีตทางสัญจรเส้นนี้เป็นเส้นทางหลักในชุมชน แต่ไม่ได้เป็นทางหลักที่เชื่อมต่อไปยังชุมชนอื่น ดังนั้นจึงเป็นถนนสายสั้นๆ ที่เกิดขึ้นเพราะเป็นแนวที่คนใช้ไปมาหาสู่กันบ่อยๆ ขนานไปกับแนวคลองพุมเรียงในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก มีลักษณะเป็น “ทางด่าน” หรือทางเกวียนดินอัดแคบๆ พอให้เดินสวนกันได้ เส้นทางนี้มีความยาวประมาณ 1 กิโลเมตร ซึ่งเป็นความยาวที่สะดวกพอดีในการเดินไปมาหาสู่กันในชุมชนอย่างง่าย ๆ โดยไม่ต้องใช้รถยนต์หรือยานพาหนะอื่น เดิมสองข้างทางเป็นเรือนไม้หนาแน่นมาก และด้วยขนาดที่เล็กพอดีกับการใช้งานซึ่งใช้เพียงแค่การเดินเท้า จึงทำให้มีธรรมชาติแทรกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทาง ทั้งสองฝั่งมีต้นไม้ร่มรื่น ต่อมาเมื่อมีการตัดทางหลวงที่เชื่อมกับเมืองอื่นเข้ามาในชุมชน จึงมีการขยายถนนเส้นหลักนี้เป็น 10 เมตร และมีทางเท้าออกไปอีกข้างละ 1 เมตร เป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็กเพื่อรองรับกับการมาถึงของรถยนต์ เมื่อเริ่มมีรถยนต์เข้ามาใช้งานคนก็ค่อยย้ายไปเดินริมถนน แต่อย่างไรก็ตามด้วยความที่เป็นถนนขนาดเล็กของชุมชนทำให้รถยนต์ที่เข้ามาในชุมชนต้องจำกัดความเร็วลงโดยอัตโนมัติ และนอกจากนี้ การสร้างสายไฟขวางพาดบนถนน ทำให้รถที่มีขนาดใหญ่หรือสูงเกินไป เช่น รถบรรทุกสิบล้อ รถทัวร์ ฯลฯ เข้ามาในชุมชนไม่ได้ ทางสัญจรเส้นนี้จึงยังเป็นถนนที่เป็นมิตรต่อการใช้งานของคนอยู่

สองฝั่งถนนเป็นย่านการค้าของชุมชน มีเรือนพื้นถิ่นและเรือนแถวชนบทข้าง ซึ่งเป็นชุมชนที่เจริญรุ่งเรืองมาแต่โบราณ เรือนพื้นถิ่นที่อยู่บนถนนเส้นนี้บางหลังมีอายุถึงร้อยปีแล้ว ดังนั้นวิถีชีวิตบริเวณเส้นทางสายหลักเส้นนี้จึงพลุกพล่านและเต็มไปด้วยชีวิตชีวาตั้งแต่เช้าถึงเย็น ซึ่งตอนเช้าจะเป็นเส้นทางที่พระภิกษุสงฆ์ในชุมชนมาบิณฑบาต ตอนกลางวันจนถึงเย็นก็เต็มไปด้วยกิจกรรมค้าขาย และเป็นพื้นที่รวมตัวพบปะกันของชาวไทยพุทธในชุมชน นอกจากนี้เส้นทางนี้ยังเป็นเส้นทางสำคัญของประเพณี “ชักพระบก” ซึ่งทำกันมาทุกปีในวันออกพรรษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประเพณีนี้ถือเป็นประเพณีที่ชาวพุทธพุมเรียงให้ความสำคัญและร่วมมือร่วมใจกันมากที่สุด เป็นประเพณียิ่งใหญ่ของปีที่ทุกคนตั้งหน้าตั้งตารอคอย นอกจากนี้บนถนนเส้นนี้ยังเป็นที่ตั้งของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์คือหลาปูตาที่ใช้ใน “พิธีสวดทุ่ง”

ภาพที่ 4-17 เส้นทางสัญจรหลักทางบกในชุมชนไทยพุทธพุมเรียง

เส้นทางสัญจรรองทางบก

ทางสัญจรรองเส้นนี้เป็นเพียงทางด้านเล็กๆ ที่ชนบทด้วยป่า สวน และพื้นที่วัด อยู่ทางทิศใต้ของชุมชน เป็นเส้นทางที่ทอดตัวในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก ในอดีตเป็นเส้นทางรองในชุมชน เป็นทางขนาดเล็กर्मรินไปด้วยต้นไม้เพราะเป็นทางเข้าสวน สภาพเส้นทางมีความเป็นมิตรกับคนเดินถนน สามารถเดินข้ามไปมาระหว่างพื้นที่อยู่อาศัยในชุมชนกับพื้นที่วัดทั้งสามวัดได้สะดวก พื้นที่ริมฝั่งถนนนี้เดิมเป็นพื้นที่ป่า พื้นที่สวน พื้นที่ป่าช้าและพื้นที่วัด ดังนั้นจึงไม่ค่อยมีชาวบ้านอยู่อาศัยมากเท่าใดนัก ถือเป็นสถานที่สงบของชุมชน เพราะเต็มไปด้วยวัด ซึ่งเป็นวัดที่มีฐานะเป็นสถานศึกษาหรือโรงเรียนที่สอนพระด้วย พื้นที่บริเวณนี้ในอดีตจึงเป็นพื้นที่ของพระภิกษุสงฆ์และพื้นที่ของธรรมชาตินั่นเอง และเส้นทางสัญจรรองนี้ในอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นเส้นทางที่ใช้ในประเพณี “ชักพระบก” จากศาลาเก้าห้องทางทิศตะวันตกของชุมชน ไปประดิษฐานยังวัดสมุหนิมิตและแห่ไปสมโภชต่อยังบริเวณพลับพลาริมทะเลทางทิศตะวันออกของชุมชน

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2448 ได้มีการตัดถนนเชื่อมระหว่างเมืองสู่บริเวณชุมชน คือถนน รักรักษ์นริจหรือทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4011 เป็นการเชื่อมต่อระหว่างตัวเมืองไชยาเก่าคือตัวชุมชนพุมเรียง ในปัจจุบันกับวัดพระบรมธาตุไชยา และตัดผ่านวัดเก่าที่กระจายขนานไปทั่วตามถนนเส้นนี้ คือ วัดแก้ว วัดหลง วัดศักดิ์คุณาราม วัดพุมเรียง และวัดสมุหนิมิต ซึ่งวัดเหล่านี้เป็นวัดเก่าแก่ ทางหลวงเส้นนี้ได้ตัดเชื่อมเข้ากับทาง สัจจรสายรองในชุมชน ทำให้ทางสัจจรรองมีความพลุกพล่านขึ้นมา ปัจจุบันทางสัจจรก็ยังมีร่องรอยอยู่ แต่ถูก ขยายให้มีขนาดใหญ่ขึ้นเป็นขนาดสี่ช่องจราจรหรือมีความกว้างประมาณ 20 เมตร ซึ่งความกว้างเพิ่มขึ้นมาก และเป็นทางหลวง ดังนั้นรถที่แล่นมาจึงใช้ความเร็วสูง ทำให้การข้ามจากชุมชนฝั่งหนึ่งไปอีกฝั่งหนึ่งไม่สะดวก เท่าในอดีต

ภาพที่ 4-18 เส้นทางสัจจรรองทางบกในชุมชนไทยพุทธพุมเรียง

4.1.4.1 โครงการขยายความสัมพันธภาพของเรือน

จากการศึกษาการตั้งถิ่นฐานในชุมชนพุมเรียงนั้น ชุมชนเริ่มต้นจากการเป็นเมืองท่าทางทะเล และปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวชุมชนก็ยังคงผูกพันกับท้องทะเลและสายน้ำอย่างแยกไม่ออก ชาวบ้านส่วนมากทำอาชีพประมง ดังนั้นลักษณะชุมชนจึงเป็นไปในลักษณะ “ชุมชนชาวเล” หรือชุมชนที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน แต่การที่ชุมชนเจริญในฐานะเมืองท่ามาช้านานก็ทำให้มีลักษณะของชุมชนค้าขายหรือเป็น “ตลาด” ด้วย ดังนั้นพัฒนาการของการอยู่อาศัยในชุมชนจึงเริ่มจากการเป็นชุมชนริมน้ำ ปัจจุบันบ้านเรือนในชุมชนขยายตัวออกไปบ้าง แต่อย่างไรก็ตามพื้นที่อยู่อาศัยของชาวชุมชนพุมเรียงก็ยังคงอยู่ในบริเวณเดิมของชุมชนขนาดประมาณ 1.5 ตารางกิโลเมตร แต่เพิ่มความหนาแน่นขึ้น มิได้กระจายออกไปยังพื้นที่โดยรอบมากนัก ทำให้โดยรอบยังคงสภาพเป็นสวนและป่าอยู่ได้ ความเชื่อและการอาศัยอยู่อย่างเข้ากับธรรมชาติของชาวไทยพุทธในชุมชนพุมเรียง ทำให้เกิดการพัฒนารูปแบบการอยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชน โดยจะแบ่งรูปแบบของกลุ่มเรือนออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่

กลุ่มเรือนขนานกับแนวเส้นทางสัญจรทางน้ำ

“...ชุมชนพุมเรียงเกิดขึ้นมาจากสายน้ำ...”⁷⁸ ดังนั้นกลุ่มเรือนในลักษณะนี้จึงเป็นกลุ่มเรือนยุคแรกๆ ของชุมชน การวางตัวเรือนในกลุ่มนี้จึงมีรูปแบบขนานกับแนวคลอง โดยเว้นระยะจากตลิ่งมาประมาณ 100 เมตร และมีทางเดินเล็กๆ เป็นทางดินเชื่อมระหว่างแต่ละเรือน และเรือนเหล่านี้ก็กระจายตัวออกไปเป็นแนวเส้นเกาะอยู่กับสองฝากของทางเหนือนี้ ผู้ที่อาศัยในกลุ่มเรือนลักษณะนี้มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ โดยมีพระสงฆ์เป็นบุคคลสำคัญมีหน้าที่เป็นผู้นำในชุมชนด้วย วัดเป็นศูนย์กลางกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นการให้ความรู้ รักษาพยาบาล หรือแม้แต่ความบันเทิง มีวัดโพธารามเป็นวัดหลักและมีวัดอื่นๆ เรียงขนานไปทางทิศใต้ของกลุ่มเรือนอีก 3 วัด ซึ่งแต่ละเรือนก็จะแบ่งไปทำกิจกรรมทางศาสนาตามวัดที่ใกล้กับพื้นที่ของตน

เดิมผู้อาศัยในเรือนกลุ่มนี้เป็นคนพื้นถิ่นสืบเชื้อสายดั้งเดิมจากบรรพบุรุษ นับถือศาสนาพุทธ มีความเชื่อเรื่องผีปู่ตาตายหรือวิญญาณบรรพบุรุษ ตลอดจนเคารพนับถือแม่น้ำลำคลองว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ปัจจุบันมีคนจากท้องที่อื่นอพยพเข้ามาอยู่บ้างแต่ส่วนมากก็ยังนับถือศาสนาพุทธ และมาจากถิ่นใกล้เคียงกันทำให้ความเชื่อหลักๆ ไม่แตกต่างกันมากนัก ในกลุ่มเรือนนี้มีพิธีกรรม ประเพณี และการละเล่นมากมาย ซึ่งส่วนมากเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ เช่น วันออกพรรษา งานชักพระ งานรับ-ส่งตายาย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำและอาชีพเกษตรกรรม เช่น พิธีชักพระน้ำ พิธีสวดทุ่ง เป็นต้น และยังคงสืบทอดพิธีกรรมตลอดจนประเพณีในอดีตไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ถึงแม้การละเล่นหลายๆ อย่างจะสูญหายไปไม่เป็นที่นิยมแล้วก็ตาม สำหรับพิธีกรรมเกี่ยวกับการปลุกเรือนในอดีตก็มีตั้งแต่หาฤกษ์ยามตัดไม้จนถึงการตั้งเสาเอก แต่ปัจจุบันนี้การใช้วัสดุก่อสร้างมิได้ใช้ไม้เช่นในอดีตแล้ว พิธีกรรมในการปลุกเรือนจึงเหลือสืบทอดเพียงการตั้งเสาเอกกับทำบุญบ้านใหม่เท่านั้น

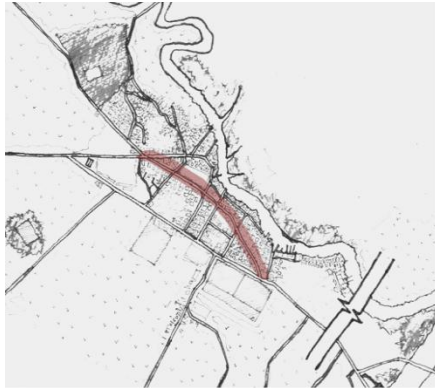
⁷⁸ สัมภาษณ์ นายกรวิช ฝ่องฉวี, มัคคุเทศก์ชุมชน, 13 กรกฎาคม 2557.

ในอดีตถึงปัจจุบันผู้อาศัยในกลุ่มเรือนนี้มีอาชีพประมงและค้าขาย ถนนสายหลักเส้นนี้จึงมีฐานะเป็นพื้นที่ค้าขายแลกเปลี่ยนทั้งสิ้น นอกจากนี้หลายครอบครัวยังเป็นเจ้าของสวนรอบชุมชนอีกด้วย ปัจจุบันคนในกลุ่มเรือนนี้บางคนก็รับราชการหรือเป็นพนักงานบริษัท บางย้ายไปอยู่นอกพื้นที่แต่กลับมาอยู่ในพื้นที่ช่วงวันหยุดก็มี กลุ่มเรือนในพื้นที่นี้วางตัวขนานไปกับแนวคลองพุมเรียง ตามทิศตะวันออกตะวันตก ซึ่งวางด้านยาวเพื่อรับลมและวางด้านสั้นตามตะวันเพื่อกันความร้อนจากแสงแดด ลักษณะเรือนแต่เดิมเป็นเรือนเครื่องผูกทำด้วยไม้ไผ่มาจากยกพื้นสูง บางเรือนที่มีฐานะตึกก็ปลูกเป็นเรือนพื้นถื่นจากไม้เนื้อแข็งยกใต้ถุนสูง หลังคามุงกระเบื้องว่าว เรือนที่สร้างยุคแรกๆ จะมีลักษณะเป็นเรือนแฝด 2 หลัง เชื่อมด้วยชานลดระดับตรงกลางมีหลังคาคลุม ชั้นบนเป็นส่วนนอนและครัวไฟ ชั้นล่างเป็นใต้ถุนโล่งใช้เก็บของ บางเรือนด้านหน้ากันเป็นร้านค้าเปิดหมดด้วยบานเพี้ยมหันออกสู่ถนนเส้นหลัก ทำให้เกิดการเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ด้านในสวนค้าขายกับเฉลียงหน้าบ้าน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่คนทั่วไปสามารถใช้นั่งพัก เจ้าของเรือนใช้พบปะพูดคุยกับคนที่สัญจรไปมาได้

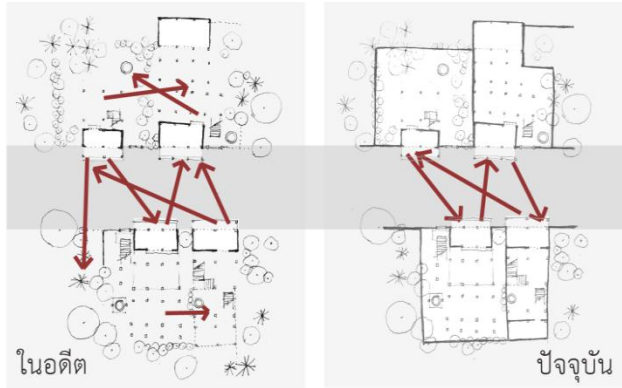
ต่อมามีการสร้างเรือนลักษณะเป็นเรือนแถวหลังเดียวแต่ยังเป็นเรือนไม้อยู่ บางหลังก็เป็นเรือนไม้ผสมปูนชั้นล่าง และยังคงมีรายละเอียดทางสถาปัตยกรรม เช่น ช่องลม ชายคา ระเบียง ฯลฯ ไม่ต่างจากเดิมมากนัก จนในปัจจุบัน กลุ่มเรือนที่สร้างเพิ่มเติมบางหลังเป็นเรือนไม้มีลักษณะร่วมสมัยมากขึ้น หลายหลังเป็นปูนหรือคอนกรีตเสริมเหล็กในลักษณะเรือนแถว วัสดุมุงหลังคาก็เปลี่ยนไปเป็นกระเบื้องลอนคู่และสังกะสี แต่ส่วนมากยังนิยมสร้างเป็น 2 ชั้นอยู่ ถึงแม้วัสดุก่อสร้างจะเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก แต่ก็ยังพบส่วนประกอบบางอย่างที่สืบทอดมาจากอดีต เช่น ช่องลม การยื่นชายคา เป็นต้น

ทุกหลังมักจะปลูกพืชผักสวนครัวที่เรียกว่า “สวนสมรม” ไว้เพื่อใช้ในครัวเรือน และเป็นแนวบอกอาณาเขตเรือน สำหรับหลังที่ชายาก็มีสวนสมรมไพร่ในบริเวณบ้านด้วย ยุคนี้อาณาเขตของเรือนแต่ละหลัง หรือแม้แต่อาณาเขตของวัดเองมิได้มีการแบ่งกันอย่างชัดเจน แต่ละครอบครัวซึ่งก็เป็นญาติพี่น้องกันสามารถเดินไปมาหาสู่ถึงกันบริเวณใต้ถุนบ้านได้เลย นางเมี้ยน นิลวิเศษ⁷⁹ เล่าถึงวัยเด็กย้อนไปเมื่อประมาณ 70 ปีก่อน หรือประมาณ พ.ศ.2480 ว่าสมัยนั้นนางยังวิ่งเล่นกับเพื่อนๆ จากใต้ถุนบ้านหลังหนึ่งไปยังอีกหลังได้ ชาวชุมชนมิได้มีสำนึกของการแบ่งหรือครอบครองอาณาเขตส่วนตัวของแต่ละครอบครัวอย่างชัดเจน จนปัจจุบันความหนาแน่นของเรือนเพิ่มมากขึ้น เรือนบางหลังสร้างกำแพงสูงถาวรแบ่งอาณาเขตของตน แต่ก็มีจำนวนไม่น้อยที่ยังคงไม่มีกำแพงกั้นแนวที่ดิน และยังคงเดินติดต่อกับเพื่อนบ้านได้อย่างอิสระ

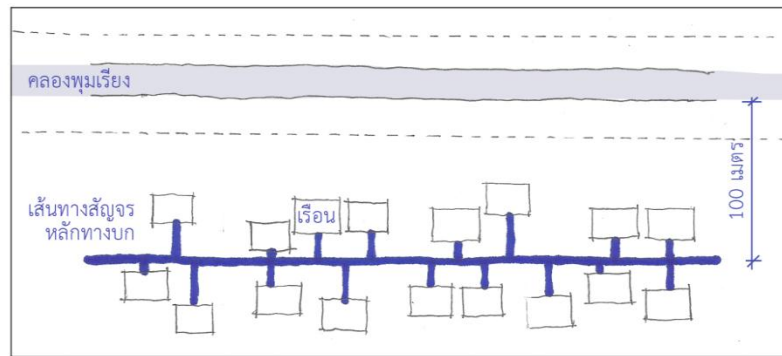
⁷⁹ สัมภาษณ์ นางเมี้ยน นิลวิเศษ, ชาวบ้านพุมเรียง.2557 ธันวาคม 15 ,

ตำแหน่งในผังชุมชน

การสัญจรระหว่างเรือน

ความสัมพันธ์ในกลุ่มเรือน

ภาพถ่ายกลุ่มเรือนและผู้อยู่อาศัย

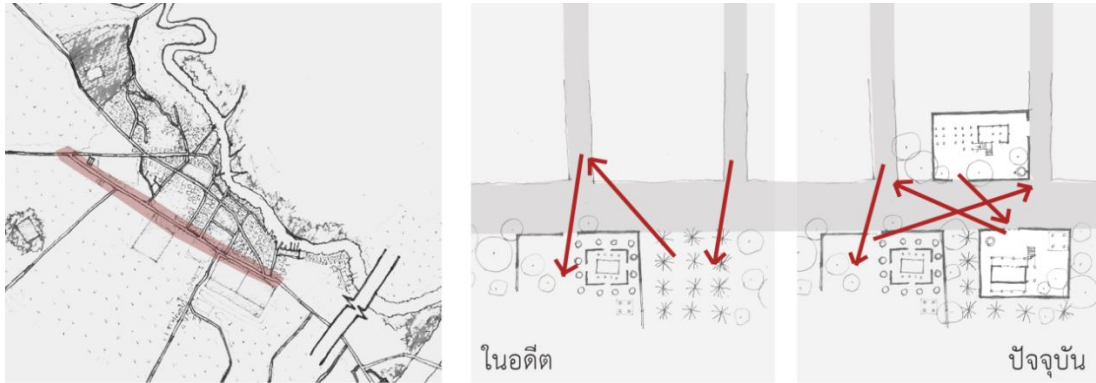
ภาพที่ 4-19 กลุ่มเรือนขนานกับแนวเส้นทางสัญจรทางน้ำ

กลุ่มเรือนริมเส้นทางสัญจรทางบก

กลุ่มเรือนนี้เป็นกลุ่มเรือนในสมัยถัดมาจากกลุ่มเรือนขนานกับแนวเส้นทางสัญจรทางน้ำ ตั้งอยู่บนควนหรือที่ดอนบนสันทรายที่น้ำท่วมไม่ถึงทางทิศใต้ของชุมชน ลักษณะพื้นที่เป็นดินร่วนอุดมสมบูรณ์ มีทางสัญจรเป็นทางเกวียนเล็กๆ เป็นทางเข้าสวนเท่านั้น มีคูขุดอยู่ทางทิศใต้ ขนาดกว้างประมาณ 4 เมตร เป็นแนวกำหนดบริเวณพื้นที่อยู่อาศัยในชุมชน ทอดยาวกินอาณาเขตตลอดแนวด้านหลังวัดทั้งสามวัด แต่ปัจจุบันแนวคูขุดคงเหลืออยู่แค่บริเวณหลังวัดสมุหนิมิตกับบางส่วนของวัดพุ่มเรียงเท่านั้น ในอดีตพื้นที่นี้เป็นวัดและสวนมีเรือนอยู่บ้างแต่น้อยมาก เจ้าของเรือนมักเป็นชาวสวน เรือนมีลักษณะเป็น "ขนาน" หรือเรือนเล็กๆ ยกได้สูงที่ใช้เฝ้าสวน ไม่ได้ใช้อยู่อาศัยถาวร แต่ละเรือนไม่มีการสร้างรั้วกำหนดอาณาเขตชัดเจนเดินไปมาหาสู่ถึงกันได้หมด อาณาบริเวณของแต่ละเรือนล้อมรอบด้วยเรือนกวางขวาง การป้องกันอันตรายหรือโจรขโมยขึ้นเรือนทำโดยการยกบันไดขึ้นมาเก็บตอกลางคืนเท่านั้น ดังนั้นพื้นที่บริเวณกลุ่มเรือนนี้จึงเป็นพื้นที่สวนโดยมาก อาณาบริเวณของแต่ละเรือนกวางขวางมาก สวนบริเวณนี้เป็นสวนสมรมหรือสวนผสมที่ปลูกพืชผักหลายชนิด

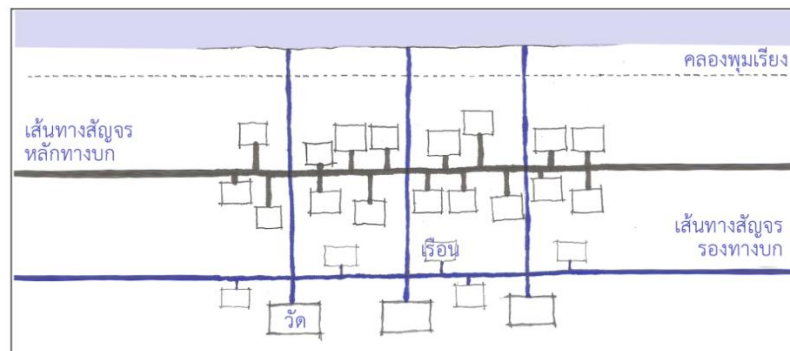
เรือนกลุ่มนี้เป็นที่อยู่อาศัยของลูกหลานที่สืบทอดความเชื่อส่วนใหญ่จากบรรพชนเหมือนกับพื้นที่ของกลุ่มเรือนขนานกับแนวเส้นทางสัญจรทางน้ำที่กล่าวมาข้างต้น กล่าวคือนับถือศาสนาพุทธ มีความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าตายายหรือวิญญาณบรรพบุรุษ ตลอดจนเคารพนับถือแม่น้ำลำคลองว่าเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ และมีความเชื่อบางอย่างเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรม และคนในกลุ่มเรือนนี้ก็ถือว่าวัดโพธารามเป็นวัดหลักและศูนย์กลางของชุมชนเช่นเดียวกัน

ปัจจุบันบ้านเรือนริมถนนทั้งสองฝั่งหนาแน่นขึ้น เรือนในพื้นที่นี้มีพัฒนาการทางลักษณะของสถาปัตยกรรมเหมือนกับเรือนเก่าในกลุ่มขนานกับทางสัญจรทางน้ำ แต่มีการใช้พื้นที่ต่างออกไป กล่าวคือ เริ่มสร้างรั้วก่ออิฐถาวรแบ่งอาณาบริเวณระหว่างเรือนแต่ละหลังเกือบทั้งหมด และไปมาหาสู่กันทางถนนใหญ่ด้านหน้าเรือนแทน แต่ลึกเข้าไปจากแนวเรือนริมถนนทางทิศใต้ก็ยังคงเป็นพื้นที่สวน และไม่มีรั้วถาวรแบ่งอาณาเขตแต่อย่างใด ผู้อาศัยในบริเวณนี้ปัจจุบันส่วนมากก็มีอาชีพเป็นเจ้าของสวน และยังปลูกพืชสวนผสมเช่นเดิมแต่มีการปลูกพืชเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น ถัดจากแนวกลุ่มเรือนนี้ออกไปทางทิศใต้ของชุมชนก็ยังคงสภาพเป็นสวนอยู่ และถัดจากแนวสวนก็เป็นเขตทุ่งนาซึ่งเจ้าของเป็นชาวชุมชนอื่น

ตำแหน่งในผังชุมชน

การสัญจรระหว่างเรือน

ความสัมพันธ์ในกลุ่มเรือน

ภาพบรรยากาศและผู้อยู่อาศัย

ภาพที่ 4-20 กลุ่มเรือนริมเส้นทางสัญจรทางบก

กลุ่มเรือนริมเส้นทางสัญจรทางน้ำ

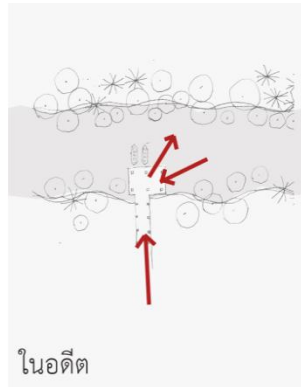
ในอดีตพื้นที่นี้เป็นป่าชายเลนมีน้ำท่วมขังตลอดปีและระดับน้ำไม่แน่นอนทำให้ไม่มีบ้านเรือนตั้งอยู่ มีเพียงท่าหน้า โรงต่อเรือ และโรงเรือนเก็บอุปกรณ์ประมงเท่านั้น แต่ต่อมาบ้านเรือนในชุมชนหนาแน่นขึ้นกลุ่มเรือนบนสันทรายที่น้ำท่วมไม่ถึงก็ขยายตัวลงมาบริเวณริมคลองทางทิศเหนือของชุมชน และเกิดการปรับตัวเพื่ออยู่กับระดับน้ำที่ไม่แน่นอนบริเวณริมคลอง กลุ่มเรือนในลักษณะนี้โดยมากมักมีการใช้ประโยชน์จากข้อได้เปรียบของการอยู่ริมน้ำ เช่น การทำประมง เป็นต้น ซึ่งคนในกลุ่มเรือนนี้ก็มักประกอบอาชีพประมงหรือรับจ้างเกี่ยวกับการประมง เช่น ออกเรือหาปลา เลี้ยงปลาในกระชัง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีจากใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนหลากหลาย เช่น แหล่งอนุบาลสัตว์ ที่เลี้ยงปลากระชัง แหล่งเชื้อเพลิง เป็นต้น

รูปแบบของเรือนจึงเป็นเรือนยกเสาสูงเพื่อหนีระดับน้ำจากคลอง และมีขนาดเรือนกะทัดรัดเพื่อแทรกตัวอยู่ระหว่างป่าชายเลนกับคลองได้ สร้างแบบเรียบง่ายเป็นเรือนหลังเดี่ยวผนังดินอนซ้อนเกล็ด บ้างก็เรือนปูนโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ภายในกันเป็นห้องต่างๆ ด้านที่หันหน้าไปทางคลองจะลดระดับเป็นระเบียงยาวตลอดแนว เข้าถึงห้องต่างๆ ภายในบ้านจากระเบียงนี้ และมีบันไดเชื่อมลงไปยังท่าหน้าเล็กๆ ของตน บางเรือนสร้างเพิงยกเสาสูงแยกออกไปอีกหลังข้างๆ บ้าน สำหรับเก็บอุปกรณ์ประมงหรือซ่อมแซมเรือ เรือนเหล่านี้อาณาบริเวณด้านหลังบางเรือนติดกับป่าชายเลนมาก บางเรือนก็อยู่กลางป่าชายเลนเลย ดังนั้นจึงเป็นเรือนตั้งอยู่กลางน้ำ ไม่มีการใช้พื้นที่ว่างภายนอกบนบก การเชื่อมต่อภายในเรือนกับภายนอกเรือนใช้ระเบียงเป็นตัวเชื่อมต่อ บางหลังผนังส่วนที่ติดกับระเบียงเป็นบานพับเปิดได้ยาวตลอดแนว แต่ที่น่าสนใจคือการเชื่อมต่อของเรือนกับน้ำ เกือบทุกหลังจะมีทางลดระดับเพื่อลงไปใช้ประโยชน์จากคลอง บางหลังต่อบันไดลงไปแล้วข้างล่างเชื่อมกับแพและใช้แพเป็นที่เก็บอุปกรณ์ประมงก็มี เรือนไหนที่ใหญ่มากๆ ก็จะมีท่าจอดเรือของตนเอง สำหรับเรือนเล็กๆ จะนำเรือไปจอดรวมกันที่ท่าเรือรวม และจะมีโรงเรือนสร้างแยกไว้ในบริเวณนั้นสำหรับเก็บอุปกรณ์ประมงรวมกัน

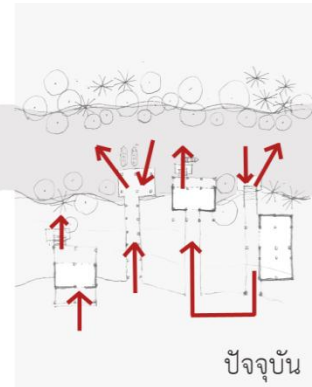
ผู้อาศัยในเรือนกลุ่มนี้เป็นคนพื้นถิ่นสืบเชื้อสายดั้งเดิมจากบรรพบุรุษ นับถือศาสนาพุทธ แต่บางส่วนก็นับถือศาสนาอิสลาม ล้วนสืบทอดศาสนาและความเชื่อมาจากกลุ่มของตน เนื่องจากเกือบทั้งหมดเป็น "ชาวเล" ทำให้มีความเชื่อเกี่ยวกับน้ำและการออกเรือหาปลาที่คล้ายกัน ถึงแม้จะแตกต่างกันไปในรายละเอียดพิธีกรรมบ้างตามกลุ่มศาสนาของตน ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธในกลุ่มเรือนนี้ถือว่าวัดโพธารามเป็นวัดหลักของชุมชน และมีวัดในพื้นที่ 3 วัด เป็นศูนย์รวมจิตใจ ได้แก่ วัดสมุหนิมิต วัดพุมเรียง และวัดศักดิ์คุณาราม แต่ละเรือนจะแบ่งกันไปวัดตามพื้นที่ของตน โดยตนไกล่ท่าหน้าของวัดใดก็จะไปวัดนั้น ในกลุ่มเรือนนี้มีพิธีกรรมประเพณี และการละเล่นคล้ายคลึงกับพื้นที่ของกลุ่มเรือนอื่นๆ ที่กล่าวมาข้างต้น และยังมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการประมงและการออกเรือหาปลา เช่น การรดกฤษยามก่อนออกเรือ การไหว้แม่ย่านาง พิธีชักพระน้ำ ประเพณีแข่งเรือยาว การละเล่นชกมวยทะเล เป็นต้น

ตำแหน่งในผังชุมชน

ในอดีต

ปัจจุบัน

การสัญจรระหว่างเรือน

ความสัมพันธ์ในกลุ่มเรือน

ภาพบรรยากาศและผู้อยู่อาศัย

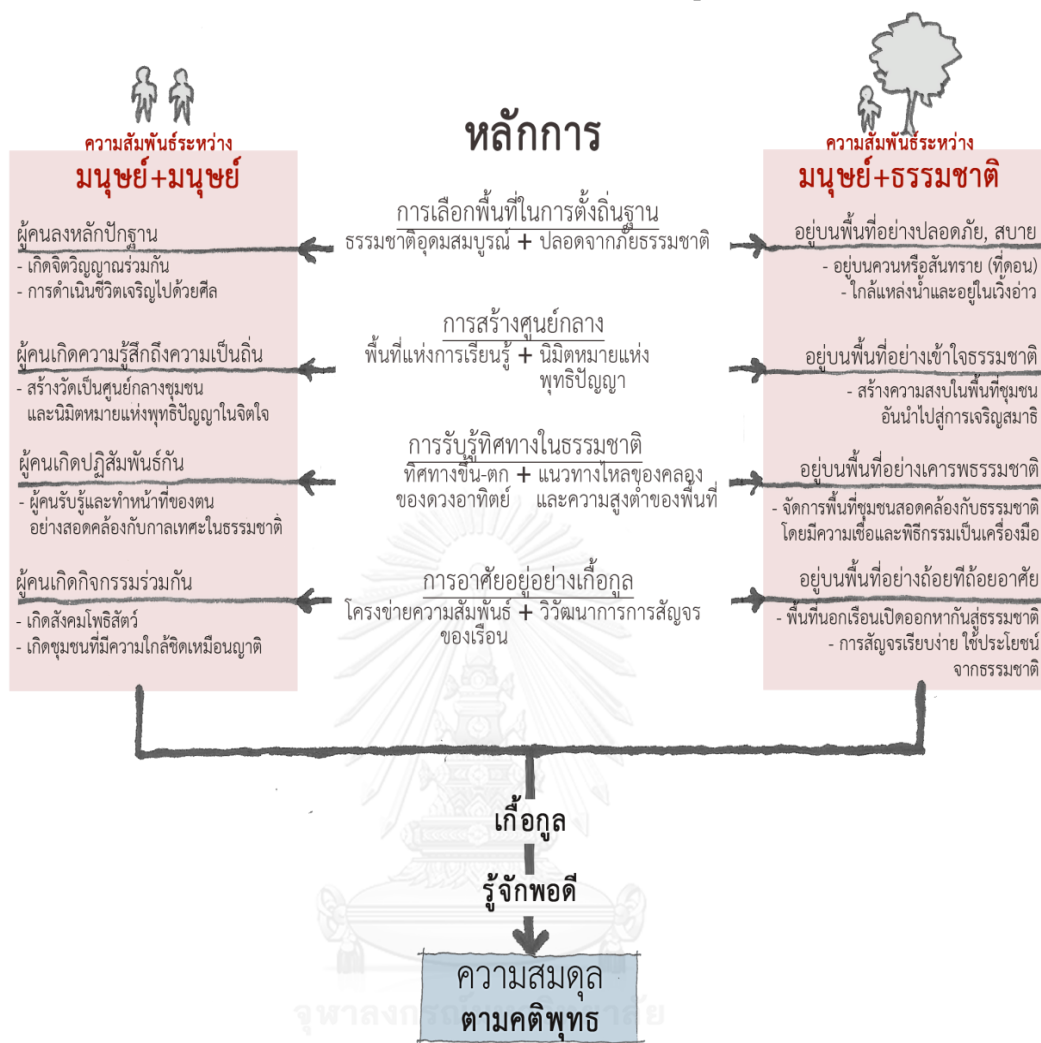
ภาพที่ 4-21 กลุ่มเรือนริมเส้นทางสัญจรทางน้ำ

การอาศัยอยู่อย่างเกื้อกูลในชุมชนไทยพุทธพุมเรียง สะท้อนออกมาในรูปแบบความสัมพันธ์แน่นแฟ้นระหว่างคนในชุมชน เป็นชุมชนลักษณะใกล้ชิด (close-knit community) ที่เกิดความรู้สึกว่าทุกคนเป็นญาติพี่น้องของตน ทำให้ส่งผลต่อลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ต่างๆ เช่น การที่ระหว่างเรือนไม่มีรั้ว ทุกคนสามารถไปมาหาสู่กันได้โดยอิสระ คนในชุมชนคอยเป็นหูเป็นตาระวังภัยให้แก่กันและกัน เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้น คนในชุมชนจะให้การรับรู้สนใจประหนึ่งครอบครัวเดียว นอกจากนี้ยังเกิดความสามัคคีและความรู้สึกร่วมกันขึ้นมาในชุมชน นำไปสู่ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ส่งผลให้ชุมชนเป็นสังคมโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นสังคมแห่งการแบ่งปันพึ่งพาอาศัย ลดความละโมภโภภและลดความรู้สึกในการเป็นเจ้าของลงไป พื้นที่บริเวณรอบๆ เรือนจึงให้ความรู้สึกใกล้เคียงกับการเป็นพื้นที่สาธารณะที่ใช้งานร่วมกันหลายๆ ครอบครัว มากกว่าจะเป็นพื้นที่ส่วนตัวส่วนบุคคล นอกจากนี้การอาศัยอยู่อย่างเกื้อกูลในชุมชนยังเกิดขึ้นในแง่ระหว่างคนในชุมชนกับธรรมชาติ กล่าวคือการดำเนินชีวิตตลอดจนการสัจธรรมที่มีพื้นฐานวิวัฒนาการอันสอดคล้องกับธรรมชาติ และประกอบกับความรู้สึกที่ปลงความเป็นปัจเจกในตัวเองออกไป ทำให้เปิดตัวตนสู่ความสอดคล้องกับธรรมชาติในที่สุด

4.2 สรพองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนที่เื้ออต่อการอาศัยอยู่อย่างสมดุล

ภาพที่ 4-22 ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติ

ในชุมชนไทยพุทธพุมเรียง อันนำไปสู่ความสมดุลตามคติพุทธ

4.2.1 การเห็นธรรมชาติตามความเป็นจริง

ชุมชนไทยพุทธพุมเรียงเป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณนี้มานานตั้งแต่สมัยศรีวิชัย ชาวบ้านยึดมั่น ศรัทธา และตื่นตัวในพุทธศาสนา มาก วิถีของชุมชนเกิดการผสมผสานระหว่างความเชื่อที่หลากหลาย ผ่านกระบวนการปมเพาะสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น จนเกิดผลเป็นชุมชนพุทธที่มีหลักการในการอาศัยอยู่อย่างสมดุลกับพื้นที่ จากการศึกษาพบว่า การวางผังชุมชนยึดหลักการที่ผสานกับธรรมชาติ โดยมีคติพุทธเป็นเครื่องมือยึดโยงให้คนอาศัยอยู่ในชุมชนอย่างรู้จักพอดี อันนำไปสู่ความสมดุลในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติในที่สุด

ในการวางผังชุมชนได้มีการนำความเข้าใจตามหลักพุทธมากำหนดผัง โดยมีหลักการสะท้อนออกมาในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นข้อห้าม ความเชื่อ ความศักดิ์สิทธิ์ นามเรียก การวางที่ตั้งของแต่ละพื้นที่ในชุมชน ประเพณีและพิธีกรรม เพื่อจุดมุ่งหมายคือวิถีชีวิตที่สมดุลพอดีกับธรรมชาติในพื้นที่ชุมชน ซึ่งโดยแท้จริงแล้วเป็นหลักอันทำให้ชีวิตเกิดความสบายเหมาะสม ตลอดจนเจริญในธรรม หรือเกิด “สัปปายะ” ขึ้นมานั่นเอง โดยการเลือกพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐานเป็นขั้นแรกในการเกิดความสมดุล นำไปสู่ความปลอดภัยในการใช้ชีวิต ส่วนขั้นอื่นๆ อาจเกิดขึ้นพร้อมกันและร่วมกันทำให้เกิดการอยู่กับพื้นที่อย่างมีความเข้าใจและ “เห็นความจริงในธรรมชาติ” วิถีชีวิตก็สบายไม่เดือดร้อน ไม่เบียดเบียนสัตว์หรือสิ่งมีชีวิตอื่น และผู้คนในชุมชนปฏิบัติตามวิถีชีวิตประหนึ่งองค์กรที่มีชีวิต

ปัจจุบันวิถีชีวิตของคนในชุมชนไทยพุทธเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ทรัพยากรธรรมชาติมีน้อยลง ในขณะที่ผู้คนมีความต้องการใช้มากขึ้น ชุมชนไทยพุทธเริ่มอยู่ในยุคที่ชุมชนเก่าพยายามรักษาจุดที่ “พอดี” สำหรับการอาศัยอยู่ในโลกปัจจุบัน จากการศึกษานี้จะสรุปหลักการทางคติพุทธที่ทำให้เกิดความสมดุลของชุมชนได้ แต่เป็นเรื่องน่าสนใจและท้าทายที่ชุมชนจะรักษาหลักการดังกล่าวเอาไว้ และบูรณาการหลักการให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงไปของยุคสมัย

4.2.2 สังคมโพธิสัตว์

นอกจากความเกื้อกูลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในชุมชนแล้ว ความเกื้อกูลระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันเองก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชุมชนที่สมดุลเกิดขึ้นมา เมื่อกลุ่มคนลงหลักปักฐานบนพื้นที่อย่างปลอดภัยท่ามกลางธรรมชาติตามหลักการพุทธ ก็เกิดเป็นชุมชนพุทธที่ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์และมีวิถีที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ส่งผลให้อาศัยอยู่อย่างมั่นคงในพื้นที่ ปลูกฝังความผูกพันในแผ่นดินของตนมาเรื่อยๆ ด้วยทัศนคติและแนวคิดแบบพุทธของคนในชุมชน ประกอบกับความเจริญรุ่งเรืองในทางพุทธที่เกิดขึ้น ทำให้ในยุคหนึ่งชุมชนเป็น “ชุมชนสงฆ์” กล่าวคือเป็นชุมชนแห่งการตื่นตัวศึกษาธรรมะบำารุงศาสนา และในยุคเดียวกันนั้นผู้คนในชุมชนมีความคิดเรื่องความเป็นเจ้าของหรือความครอบครองน้อยมาก ทั้งทรัพย์สินและแม้แต่พื้นที่ ซึ่งก็สะท้อนออกมาในการวางผังชุมชนและผังเรือน ทำให้เกิด “ชุมชนโพธิสัตว์” ขึ้นมา

ต่อมาวิถีชีวิตและสำนึกเรื่องการครอบครองของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้หัวใจของการอยู่อาศัยในแบบพุทธคือการอาศัยอยู่อย่างเกื้อกูลเปลี่ยนแปลงไปด้วย ความรู้สึกร่วม ความร่วมมือร่วมใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนอาจยังปรากฏอยู่บ้าง โดยเฉพาะในการทำกิจกรรมตามประเพณี แต่ก็น้อยลงมาก คนในชุมชนเริ่มสูญเสียวิถีแห่งความเกื้อกูลไป การอนุรักษ์วิถีชีวิตดั้งเดิมไว้อาจไม่ได้ผลเท่าที่ควรในปัจจุบันที่ค่านิยมและทัศนคติเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นการแสวงหาแนวทางที่เข้ากับบริบทของชุมชน ณ ขณะนี้ แต่ในขณะเดียวกันก็รักษาหัวใจของการอยู่อาศัยแบบพุทธไว้ อาจจะเป็นคำตอบสำหรับการพัฒนาชุมชนตามคติพุทธ

บทที่ 5
แนวทางกายภาพในการพัฒนาพื้นที่ชุมชนไทยพุทธพุมเรียง
สู่การอาศัยอย่างสมดุล

5.1 เสนอแนวทางพัฒนาการอาศัยอยู่ในผังชุมชนรวมของชุมชนไทยพุทธพุมเรียง

การศึกษาในส่วนนี้เป็นแนวทางพัฒนาพื้นที่ชุมชนไทยพุทธพุมเรียง และเป็นการยกตัวอย่างพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับหลักการการอาศัยอย่างสมดุลตามคติพุทธในชุมชน ดังนั้นในส่วนของการออกแบบผังชุมชนและการเลือกพื้นที่ในชุมชนมาออกแบบ จึงเป็นเพียงตัวอย่างและแนวทางเท่านั้น การนำไปใช้จริงในชุมชนยังต้องการการศึกษาข้อมูลด้านอื่นๆ โดยเฉพาะความคิดเห็นของคนในชุมชนประกอบด้วย

ภาพที่ 5-1 ตารางพัฒนาการอาศัยอยู่ในผังชุมชนรวมของชุมชนไทยพุทธพุมเรียง
ตามหลักการอาศัยอย่างสมดุล

หลักการ	ลักษณะในอดีต	สภาพปัจจุบัน	วิธีการพัฒนาสู่ความสมดุลตามคติพุทธ	การจัดการ
1. การเลือกพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐาน	- สร้างเรือนบนควน (ที่ดอน) ปลอดภัยจากน้ำท่วม	- ชุมชนขยายตัวสู่ที่ลุ่ม บางฤดูมีปัญหา น้ำท่วม	- จำกัดพื้นที่อยู่อาศัยหนาแน่นให้อยู่บริเวณบนควน	- ออกกฎและสร้างขอบเขตพื้นที่โดยใช้ธรรมชาติ ●
	- ตั้งชุมชนบนสันทราย มีน้ำจืดใต้ดิน สภาพดินเหมาะปลูกเรือนมากกว่าทำการเกษตร	- คลองพุมเรียงเริ่มมีปัญหา น้ำเสีย	- เพิ่มพื้นที่ป่าโปร่งทางทิศตะวันตก เชื่อมป่าสองฝั่งเข้าด้วยกัน	- รณรงค์ปลูกสวนป่าในลักษณะสวนสมรม ●
	- ใกล้เคียงแหล่งน้ำ, ทะเล มีน้ำใช้ คมนาคมสะดวก	- ป่าชายเลนถูกบุกรุกจนลดลง เพื่อขยายที่อยู่-อาศัย และการประมง	- กระตุ้นการรักษาแหล่งน้ำ	- สร้างพื้นที่ให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งน้ำและป่าชายเลน 1
	- ห่างชายฝั่งพอควร อยู่ในเวียงอ่าว หลบพายุได้	- ป่าโปร่งเหลือน้อยมาก ประมาณ 50 ไร่	- กระตุ้นการรักษาป่าชายเลน	- กำหนดขอบเขตอนุรักษ์ป่าชายเลน ป้องกันการบุกรุก 2
- มีป่ามีพื้นที่ธรรมชาติ ทรัพยากรอุดม-สมบูรณ์	- รอบวัดตระพังจิก และ 10 ไร่ รอบสำนักสงฆ์ทุ่งจับช้าง			

● หมายถึง จัดการในผังชุมชนรวม   □ หมายถึง พัฒนาด้วยการออกแบบองค์ประกอบทางกายภาพ

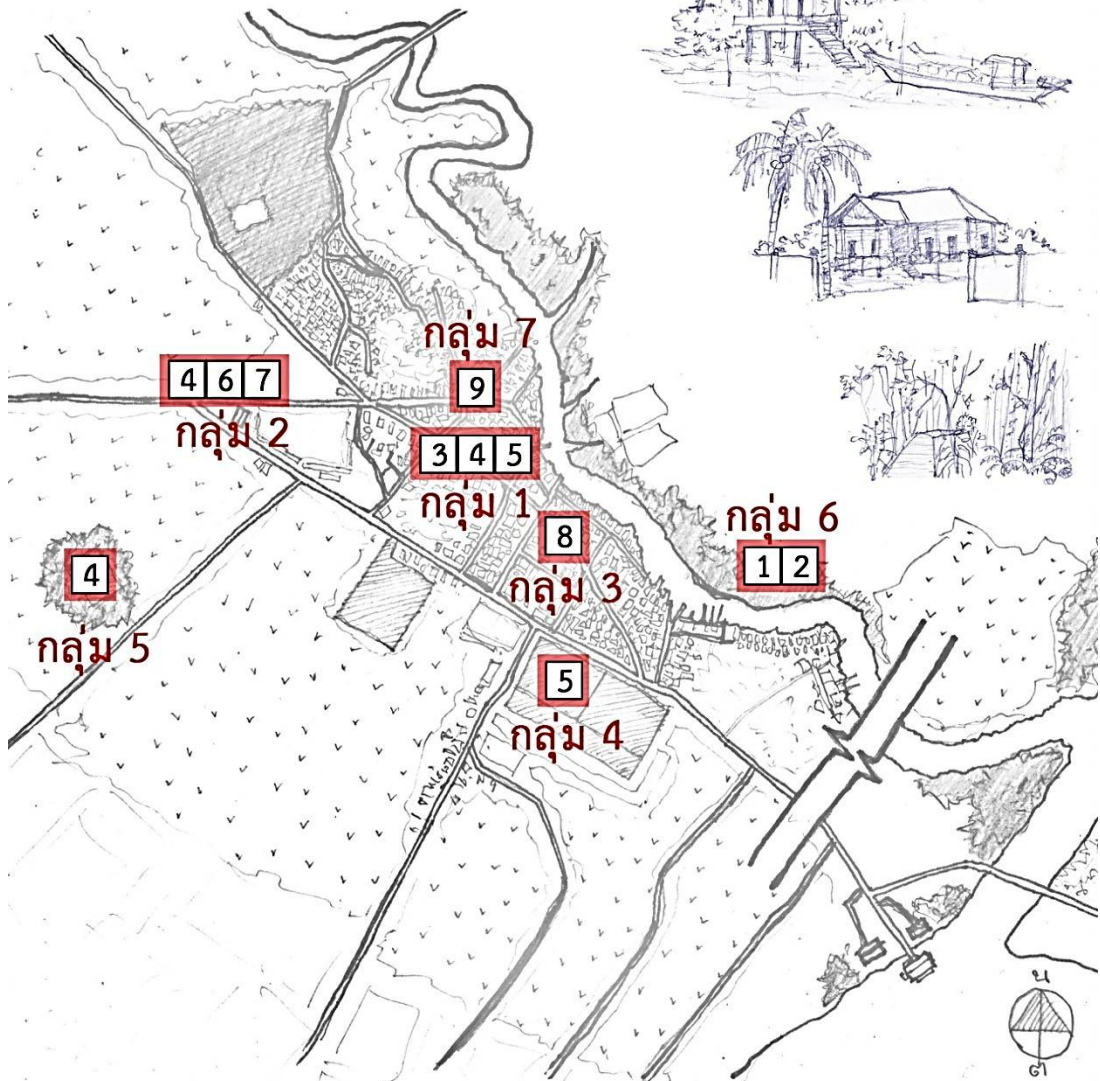
หลักการ	ลักษณะในอดีต	สภาพปัจจุบัน	วิธีการพัฒนา สู่ความสมดุล ตามคติพุทธ	การจัดการ
2. การสร้างศูนย์กลาง	- วัดเป็นศูนย์กลาง ชุมชน และศูนย์รวม ในการทำกิจกรรม ต่างๆ	- พระสงฆ์ไม่ใช่ผู้นำ ชุมชนที่จะดึงดูคน เข้าพื้นที่วัดเช่นใน อดีต	- สร้างความรู้สึกร่วม ใกล้ชิดกับวัดแก่ คนในชุมชน	- ออกแบบลานวัด และพื้นที่รอบๆ ให้ มีลักษณะต้อนรับ ผู้คนมากขึ้น 3
	- วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ และนิมิตหมายใน ชีวิต	- วัดไม่ได้เป็นหน่วย หลักที่ให้การศึกษ แก่เยาวชน	- สร้างวัดให้เป็น ศูนย์กลางหลัก ของชุมชนอย่าง ชัดเจนขึ้น	- นำกิจกรรมหรือ ประเพณีขึ้นมาเป็น สัญลักษณ์ หรือ เครื่องยึดโยงคนใน ชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน 4
	- การศึกษาของเยาวชน อยู่ในวัด ซึ่งรวมอยู่ กับหน่วยที่ทำหน้าที่ อบรมศีลธรรม	- วัดศูนย์เสียบทบาท ความเป็นศูนย์กลาง หลักที่ยึดคนในชุมชน ไว้ด้วยกันไปมาก แต่ ก็ยังไม่มีความ ใหม่เกิดขึ้น	- ดึงดูกิจกรรมใน ชีวิตประจำวัน ของชาวบ้านเข้า วัดมากขึ้น	- สร้างพื้นที่ที่ ชาวบ้านใช้งานได้ ในชีวิตรประจำวัน ขึ้นมาในวัด 5
3. การรับรู้ทิศทางในธรรมชาติ (ทักษะ)	- ตั้งชุมชนและปลูก เรือน สอดคล้องกับ ลักษณะสูง-ต่ำของ พื้นที่และการไหลของ น้ำ	- ขยายชุมชนโดย คำนึงถึงทิศทางใน ธรรมชาติน้อยลง ทำ ให้เกิดปัญหา เช่น น้ำท่วม ขาดแคลน ทรัพยากร เป็นต้น	- จัดระเบียบการใช้ พื้นที่ในชุมชน โดยคำนึงถึง หลักการในพื้นที่ ตามลักษณะสูง- ต่ำ และทิศของ ดวงอาทิตย์ด้วย	- รักษาที่ว่างบริเวณ พลับพลาและศาลา เก้าห้อง ตลอดจน ซุดลอกแนวค้ายคู ประตูเมืองเก่า ●
	- มีการใช้พื้นที่ชุมชน ตามทิศทางของดวง อาทิตย์ ทำให้เกิด องค์ประกอบในการ ใช้ชีวิตชีวิตรอบ สมดุลตามคติพุทธ	- ชีวิตสอดคล้องกับ ธรรมชาติน้อยลง ต้องพึ่งพาเทคโนโลยี นอกชุมชนที่มีราคา สูง	- รักษาสมดุลทาง ธรรมชาติ ไม่ให้ ทรัพยากรใน ชุมชนขาดแคลน	- รักษาพื้นที่ป่า ชายเลนทางทิศ ตะวันออกและทิศ เหนือของชุมชน ●

● หมายถึง จัดการในผังชุมชนรวม   □ หมายถึง พัฒนาด้วยการออกแบบองค์ประกอบทางกายภาพ

หลักการ	ลักษณะในอดีต	สภาพปัจจุบัน	วิธีการพัฒนาสู่ความสมดุลตามคติพุทธ	การจัดการ
4. การอาศัยอยู่อย่างเกื้อกูล	<ul style="list-style-type: none"> - วางระบบการสัญจรเรียบง่าย สอดคล้องกับธรรมชาติ - ระยะทางและขนาดทางสัญจรพอดีกับการใช้งานหลักในชุมชนคือการเดินเท้า - ทางสัญจรนอกจากจะใช้ไปมาหาสู่แล้วยังเกิดอาชีพและกิจกรรม ความเชื่ออีกด้วย - ทั้งชุมชนเชื่อมโยงกันทั้งในแง่พื้นที่และจิตใจ มีจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของและบำรุงรักษาพื้นที่ร่วมกัน เช่น ระหว่างเรือนไม่มีรั้วถาวร เดินถึงกันได้หมด เป็นต้น - ชาวพุทธและมุสลิมเป็นญาติพี่น้องกัน 	<ul style="list-style-type: none"> - ทางสัญจรไม่เอื้อต่อการใช้งานหลักในชุมชนที่ยังใช้การเดินเท้าและใช้ยานพาหนะขนาดเล็ก - ทางสัญจรถูกขยายเพื่ออำนวยความสะดวกให้รถยนต์ ทำให้ตัดขาดชุมชนสองฝั่งออกจากกัน - เรือนยุคหลังๆ สร้างรั้วแน่นหนาถาวร ตัดขาดตัวเองออกจากชุมชน - ชาวพุทธและมุสลิมอยู่ร่วมกันอย่างสันติแต่มีความรู้เรื่องอีกฝ่ายไม่มากนัก ถึงจะมี การสมรสข้ามศาสนาก็ตาม 	<ul style="list-style-type: none"> - ทางสัญจรต้องเอื้อต่อการเดินเท้า ซึ่งเป็นการใช้งานหลักในชุมชน - ทางสัญจรต้องไม่ตัดขาดชุมชนจากกัน โดยเฉพาะถนนเส้นรอง - คนในชุมชนร่วมกันเรียนรู้และหาแนวทางที่เหมาะสมในการผสมผสานการใช้ชีวิตแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ - ชาวพุทธและชาวมุสลิมมีกิจกรรมร่วมกันมากขึ้นและนำไปสู่ความเข้าใจอีกฝ่ายด้วย 	<ul style="list-style-type: none"> - ลดความสำคัญของรถยนต์ลง โดยใช้การออกแบบองค์ประกอบต่างๆ ของถนนเข้ามาช่วย - ทำจุดหมายตา กำหนดเขตชุมชนและพยายามจำกัดความเร็วรถยนต์ - สร้างพื้นที่ตัวอย่างการใช้ชีวิตอย่างสมดุลตามคติพุทธในอดีต เพื่อจุดประกายให้เกิดการผสมผสานคติพุทธกับการใช้ชีวิตในปัจจุบัน - สร้างพื้นที่ที่ชาวพุทธและชาวมุสลิมสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ และสามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้
	<ul style="list-style-type: none"> - ทางสัญจรนอกจากจะใช้ไปมาหาสู่แล้วยังเกิดอาชีพและกิจกรรม ความเชื่ออีกด้วย - ทั้งชุมชนเชื่อมโยงกันทั้งในแง่พื้นที่และจิตใจ มีจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของและบำรุงรักษาพื้นที่ร่วมกัน เช่น ระหว่างเรือนไม่มีรั้วถาวร เดินถึงกันได้หมด เป็นต้น - ชาวพุทธและมุสลิมเป็นญาติพี่น้องกัน 	<ul style="list-style-type: none"> - ทางสัญจรถูกขยายเพื่ออำนวยความสะดวกให้รถยนต์ ทำให้ตัดขาดชุมชนสองฝั่งออกจากกัน - เรือนยุคหลังๆ สร้างรั้วแน่นหนาถาวร ตัดขาดตัวเองออกจากชุมชน - ชาวพุทธและมุสลิมอยู่ร่วมกันอย่างสันติแต่มีความรู้เรื่องอีกฝ่ายไม่มากนัก ถึงจะมี การสมรสข้ามศาสนาก็ตาม 	<ul style="list-style-type: none"> - ทางสัญจรต้องเอื้อต่อการเดินเท้า ซึ่งเป็นการใช้งานหลักในชุมชน - ทางสัญจรต้องไม่ตัดขาดชุมชนจากกัน โดยเฉพาะถนนเส้นรอง - คนในชุมชนร่วมกันเรียนรู้และหาแนวทางที่เหมาะสมในการผสมผสานการใช้ชีวิตแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ - ชาวพุทธและชาวมุสลิมมีกิจกรรมร่วมกันมากขึ้นและนำไปสู่ความเข้าใจอีกฝ่ายด้วย 	<ul style="list-style-type: none"> - ลดความสำคัญของรถยนต์ลง โดยใช้การออกแบบองค์ประกอบต่างๆ ของถนนเข้ามาช่วย - ทำจุดหมายตา กำหนดเขตชุมชนและพยายามจำกัดความเร็วรถยนต์ - สร้างพื้นที่ตัวอย่างการใช้ชีวิตอย่างสมดุลตามคติพุทธในอดีต เพื่อจุดประกายให้เกิดการผสมผสานคติพุทธกับการใช้ชีวิตในปัจจุบัน - สร้างพื้นที่ที่ชาวพุทธและชาวมุสลิมสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ และสามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้
	<ul style="list-style-type: none"> - ทางสัญจรนอกจากจะใช้ไปมาหาสู่แล้วยังเกิดอาชีพและกิจกรรม ความเชื่ออีกด้วย - ทั้งชุมชนเชื่อมโยงกันทั้งในแง่พื้นที่และจิตใจ มีจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของและบำรุงรักษาพื้นที่ร่วมกัน เช่น ระหว่างเรือนไม่มีรั้วถาวร เดินถึงกันได้หมด เป็นต้น - ชาวพุทธและมุสลิมเป็นญาติพี่น้องกัน 	<ul style="list-style-type: none"> - ทางสัญจรถูกขยายเพื่ออำนวยความสะดวกให้รถยนต์ ทำให้ตัดขาดชุมชนสองฝั่งออกจากกัน - เรือนยุคหลังๆ สร้างรั้วแน่นหนาถาวร ตัดขาดตัวเองออกจากชุมชน - ชาวพุทธและมุสลิมอยู่ร่วมกันอย่างสันติแต่มีความรู้เรื่องอีกฝ่ายไม่มากนัก ถึงจะมี การสมรสข้ามศาสนาก็ตาม 	<ul style="list-style-type: none"> - ทางสัญจรต้องเอื้อต่อการเดินเท้า ซึ่งเป็นการใช้งานหลักในชุมชน - ทางสัญจรต้องไม่ตัดขาดชุมชนจากกัน โดยเฉพาะถนนเส้นรอง - คนในชุมชนร่วมกันเรียนรู้และหาแนวทางที่เหมาะสมในการผสมผสานการใช้ชีวิตแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ - ชาวพุทธและชาวมุสลิมมีกิจกรรมร่วมกันมากขึ้นและนำไปสู่ความเข้าใจอีกฝ่ายด้วย 	<ul style="list-style-type: none"> - ลดความสำคัญของรถยนต์ลง โดยใช้การออกแบบองค์ประกอบต่างๆ ของถนนเข้ามาช่วย - ทำจุดหมายตา กำหนดเขตชุมชนและพยายามจำกัดความเร็วรถยนต์ - สร้างพื้นที่ตัวอย่างการใช้ชีวิตอย่างสมดุลตามคติพุทธในอดีต เพื่อจุดประกายให้เกิดการผสมผสานคติพุทธกับการใช้ชีวิตในปัจจุบัน - สร้างพื้นที่ที่ชาวพุทธและชาวมุสลิมสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ และสามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้

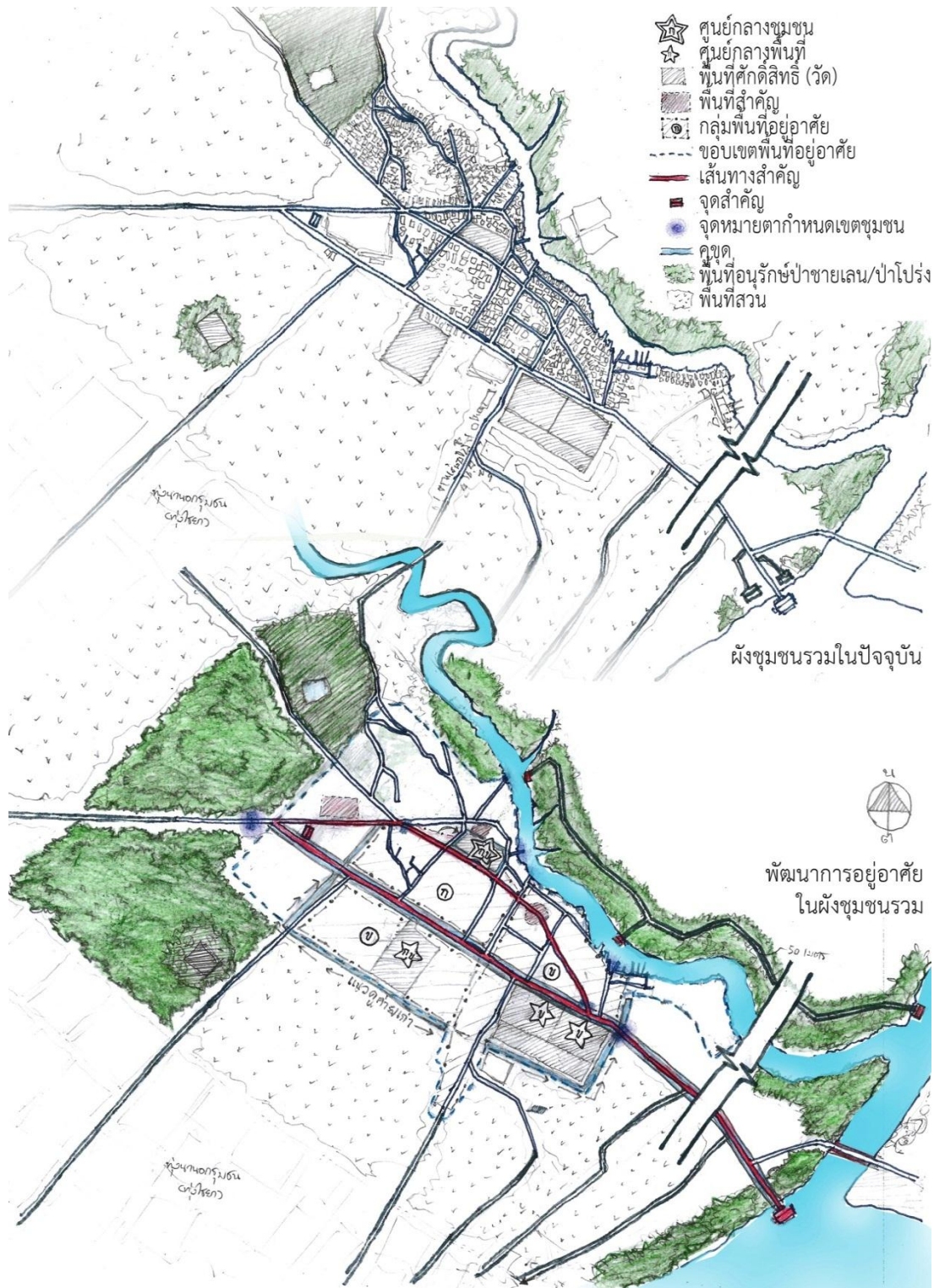
● หมายถึง จัดการในผังชุมชนรวม   □ หมายถึง พัฒนาด้วยการออกแบบองค์ประกอบทางกายภาพ

- กลุ่ม 1 ลานวัดโพธาราม
- กลุ่ม 2 เส้นทางซึกพระบก
- กลุ่ม 3 เส้นทางท่านพุทธทาสภิกขุ
- กลุ่ม 4 โรงเรียนปริยัติธรรม
- กลุ่ม 5 เส้นทางมวยไชยา
- กลุ่ม 6 เส้นทางศึกษารวมชาติป่าชายเลน
- กลุ่ม 7 โรงภาพยนตร์เก่า

ภาพที่ 5-2 การจัดกลุ่มพื้นที่ในชุมชน

ที่สามารถพัฒนาด้วยการออกแบบองค์ประกอบทางกายภาพได้

ภาพที่ 5-3 พัฒนาการอยู่อาศัยในผังชุมชนรวมของชุมชนไทยพุทธพุมเรียง

5.2 เสนอแนวทางการพัฒนาองค์ประกอบทางกายภาพในพื้นที่ชุมชนไทยพุทธพุมเรียง

ภาพที่ 5-4 ตารางพัฒนาการอาศัยอยู่ในผังชุมชนรวมของชุมชนไทยพุทธพุมเรียง
ตามหลักการอาศัยอยู่อย่างสมดุล

	ความสำคัญ	เป้าหมาย	สภาพปัจจุบัน	เกณฑ์ในการออกแบบ	นำเสนอตัวอย่างองค์ประกอบทางกายภาพ
1. ลานวัดโพธาราม	<ul style="list-style-type: none"> - วัดศูนย์กลางหลักของชุมชน - วัดที่เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง - ลานที่ชาวบ้านมาใช้ประโยชน์มาก ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 	<ul style="list-style-type: none"> - สร้างความสงบร่มรื่นในลานนำไปสู่พื้นที่แห่งสมาธิ - ให้ความรู้สึกต้อนรับ - ส่งเสริมให้โบสถ์กลับมาทำหน้าที่ศูนย์กลางและหลักยึดของชุมชน เช่นเดิม หรือเป็นนิมิตหมายแห่งปัญญา - ดึงกิจกรรมในชุมชนกลับมาที่วัด เช่น กิจกรรมการศึกษาของเยาวชน 	<ul style="list-style-type: none"> - ลานถูกแบ่งเป็นสองฝั่งด้วยกุฏิ - พื้นที่วัดทั้งหมดล้อมด้วยกำแพงสูง - มีซุ้มทางเข้าแต่ไม่มีประตูเข้าออก วัดได้ตลอดเวลา - อาคารเก่าของโรงเรียนโพธิพิทยาคารได้รับการบูรณะแล้ว 	<ul style="list-style-type: none"> - จัดระเบียบการใช้พื้นที่ลาน - สร้างขอบเขตกำหนดที่ว่างในวัด ออกแบบให้เกิดความรู้สึกต้อนรับผู้คน แต่ยังคงบ่งบอกอาณาเขตอยู่ - สร้างพื้นที่รวมกิจกรรมในชุมชน - ทำทางเข้าออกวัดเพิ่มขึ้นตามความเหมาะสมเพื่อเชื่อมต่อกับสถานที่อื่นๆ ในชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - แบ่งพื้นที่ตามการใช้งานให้เป็นส่วนๆ ชัดเจน ได้แก่ เขตพุทธ เขตสงฆ์ และเขตฆราวาส - ใช้องค์ประกอบธรรมชาติในการกำหนดที่ว่าง เช่น คุน้ำ ร้วเตี้ยๆ แนวต้นไม้ เป็นต้น - สร้างศูนย์ชุมชนไทยพุทธที่อาคารเก่าโรงเรียนโพธิพิทยาคาร และสร้างโรงเก็บเรือชักพระ - เชื่อมกับทำน้ำเก่า - เชื่อมโรงภาพยนตร์เก่า ที่จะปรับปรุงเป็นศูนย์ชุมชนพุมเรียง

	ความสำคัญ	เป้าหมาย	สภาพปัจจุบัน	เกณฑ์ในการออกแบบ	นำเสนอตัวอย่างองค์ประกอบทางกายภาพ
2. เส้นทางชักรพระบก	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นประเพณีสำคัญมากในชุมชน - เป็นเส้นทางที่ครอบคลุมทางสัญจรสายหลักและสายรองของชุมชน - การใช้งานหลักได้แก่การเดินทางหรือยานพาหนะขนาดเล็ก เช่น จักรยาน รถเข็น เป็นต้น 	<ul style="list-style-type: none"> - แสดงความสำคัญของประเพณีนี้ - เชื่อมต่อการเดินทางของคนในชุมชน โดยเฉพาะในกิจกรรมชักรพระ - ร่มรื่นและร่มเย็น เป็นพื้นที่ที่เชื่อมต่อการเดินทางชีวิตอย่างมีศิลปะ 	<p>ถนนเส้นหลัก</p> <ul style="list-style-type: none"> - ทางเท้าแคบ - ร้อน ไม่น่าเดิน - มีสายไฟระโยงระยาง เมื่อทำการ-ແ່ງເຮືອໃນພິຣັກພຣະຕ້ອງຄອດຍອດເຮືອ - ออก ไม่สะดวกในการทำพิธี <p>ถนนเส้นรอง</p> <ul style="list-style-type: none"> - ไม่เชื่อมต่อการเดินทาง -พาหนะเล็กเพราะถนนกว้าง ถูกขยายเป็นทางหลวงรถวิ่งด้วยความเร็วสูง - ตัดขาดชุมชนออกจากกัน 	<p>ถนนเส้นหลัก</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างความรู้สึกว่าเป็นถนนที่ให้ความสำคัญกับคนเดินเท้ามากกว่ารถยนต์ - สร้างสัญลักษณ์แห่งความเป็นถนนสายพุทธ 	<ul style="list-style-type: none"> - ขยายทางเท้า - เปลี่ยนวัสดุปูพื้นถนน ที่ให้ความรู้สึกเป็นทางเท้า - นำไฟฟ้าลงดินแล้วสร้างธรรมชาติริมทางให้มากขึ้น - ออกแบบองค์ประกอบทางเท้า เช่น โคมไฟถนนให้มีสัญลักษณ์ของพุทธ
				<p>ถนนเส้นหลัก</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างความรู้สึกว่าเป็นถนนที่ให้ความสำคัญกับคนเดินเท้ามากกว่ารถยนต์ - ลดขนาดถนนและป้องกัน การขยายถนน - เชื่อมชุมชนเข้าด้วยกัน - สร้างสัญลักษณ์แห่งความเป็นถนนสายพุทธ 	<ul style="list-style-type: none"> - ทำทางเท้า - เปลี่ยนวัสดุปูพื้นถนน ที่ให้ความรู้สึกเป็นทางเท้า - สร้างธรรมชาติริมทางให้มากขึ้น เช่น ชูศุกริมถนน - ออกแบบองค์ประกอบทางเท้า เช่น โคมไฟถนนให้มีสัญลักษณ์ของพุทธ

	ความสำคัญ	เป้าหมาย	สภาพปัจจุบัน	เกณฑ์ในการออกแบบ	นำเสนอตัวอย่างองค์ประกอบทางกายภาพ
3. เส้นทางการพุทธศาสนิกชน	- เครื่องยืนยัน ความเจริญ รุ่งเรืองและ ความตื่นตัว ในศาสนา พุทธ - พื้นที่ที่ ชาวบ้านใช้ แลกเปลี่ยน ความรู้ด้าน พุทธศาสนา ทำให้เกิด ปัญญาใน ชุมชน - พื้นที่ ศูนย์กลางที่ ชาวบ้านใช้ทำ กิจกรรมทาง ศาสนา เช่น ตักบาตร	- แสดงความ- สำคัญของ ประเพณีนี้ - เชื้อต่อการ- เดินเท้า - เชื้อต่อการใช้ งานของคน ในชุมชน โดยเฉพาะ กิจกรรม ชักพระ - ร่มรื่นและ ร่มเย็น เป็น พื้นที่ที่เชื้อต่อ การดำเนิน ชีวิตอย่างมี ศีล	วัดตระพังจิก - เป็นวัดป่า ตั้งกลาง พื้นที่ป่าโปร่ง - มีพระสงฆ์จำพรรษา อยู่ไม่มาก ใช้ปฏิบัติ ธรรมและใช้ใน กิจกรรมอื่นๆ เช่น เดินบาตรทุกเดือน - มีอาคารน้อย ใช้ พื้นที่ธรรมชาติทำ กิจกรรม ถนนเส้นหลัก บางส่วน - สภาพเดียวกับถนน สายหลักในข้อ 2 เส้นทางชักพระบก - ระยะทางจาก วัดตระพังจิกถึงเรือน ศรียาภัย กลุ่มเรือนศรียาภัย - ประกอบไปด้วยเรือน ศรียาภัยและเรือน เก่าของท่านพุทธ ทาสภิกขุ - เรือนศรียาภัยยังคง สภาพสมบูรณ์ ปัจจุบันไม่มีผู้อาศัย - เรือนเก่าท่านพุทธ- ทาสภิกขุ ปัจจุบันให้ เช่าเป็นร้านค้า มี การต่อเติมเรือนมาก	วัดตระพังจิก - รักษาพื้นที่ป่า รอบวัดไว้ - อนุรักษ์อาคาร และบรรยากาศ ของการใช้งาน ในสมัยท่าน พุทธทาสภิกขุไว้ - เพิ่ม สาธารณูปโภค เท่าที่จำเป็น ถนนเส้นหลัก บางส่วน - สร้างสัญลักษณ์ ที่เตือนให้ระลึก ถึงท่านพุทธทาส ภิกขุ กลุ่มเรือนศรียาภัย - อนุรักษ์เรือนทั้ง สองหลังไว้ ให้ มีลักษณะทาง กายภาพ ใกล้เคียงกับ สมัยท่านพุทธ- ทาสภิกขุ - ทำพื้นที่ให้เชื้อ ต่อการใช้งานใน กิจกรรมต่างๆ	- สร้างกฎกติกาของ ท่านพุทธทาสภิกขุ - ปรับปรุงโบสถ์ - สร้างห้องน้ำให้ พอเพียงกับ การใช้งาน - ออกแบบองค์ - ประกอบทางเท้าให้มี สัญลักษณ์ที่เตือนให้ ระลึกถึงท่านพุทธทาส ภิกขุ - ออกแบบเรือนท่าน พุทธทาสภิกขุเป็น ศูนย์ให้ความรู้ เกี่ยวกับท่านในชุมชน - ออกแบบเรือน ศรียาภัยเป็นศูนย์ให้ ความรู้เกี่ยวกับวิถี ชีวิตในชุมชนไทยพุทธ พุมเรียง - เปิดชานหน้าเรือนเป็น พื้นที่รวมกลุ่มถก ธรรมะ จัดพื้นที่ตัก บาตรหน้าเรือน

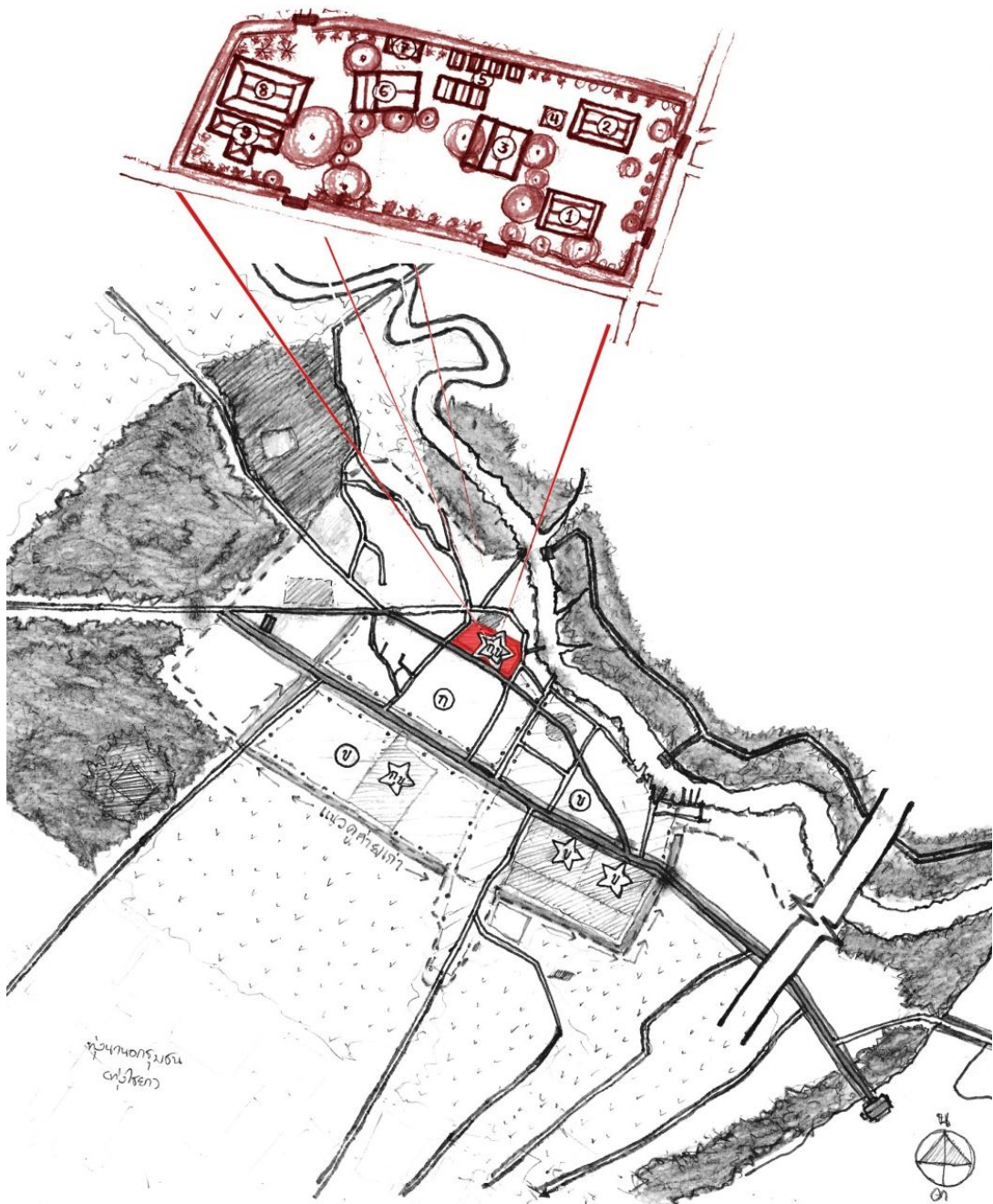
	ความสำคัญ	เป้าหมาย	สภาพปัจจุบัน	เกณฑ์ในการออกแบบ	นำเสนอตัวอย่างองค์ประกอบทางกายภาพ
4. โรงเรียนปริยัติธรรม	<ul style="list-style-type: none"> - โรงเรียนสอนปริยัติธรรมและบาลีแก่พระสงฆ์ที่ใหญ่ที่สุดในเมืองแถบนี้ - ทำให้มีพระสงฆ์ในชุมชนมาก จนยุคหนึ่งกลายเป็นชุมชนสงฆ์ - เครื่องยืนยันความรุ่งเรืองและการบำรุงศาสนาของชาวพุทธในชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - ระลึกถึงการศึกษาธรรมะและบาลีในพื้นที่ - เป็นศูนย์กลางศึกษาระรณะและที่เก็บรวบรวมหนังสือบุดให้ชาวบ้านและพระสงฆ์ศึกษา - สร้างสถานที่สงบ เหมาะแก่การศึกษาธรรมะ 	<ul style="list-style-type: none"> - อาคารรอบๆ สร้างล้อมรอบลานวัด - ลานวัดร่มรื่น พอสวมควร - พื้นที่วัดล้อมรอบด้วยกำแพง - มีซุ้มทางเข้าวัด - ไม่มีประตู เข้า-ออก ได้ตลอดเวลา - มีอาคารเรียนปริยัติธรรมและบาลีอยู่หน้าวัด - ยังมีการใช้งานอยู่ 	<ul style="list-style-type: none"> - สร้างองค์ประกอบธรรมชาติเพิ่มขึ้น ให้เกิดความสงบร่มรื่นเหมาะสมแก่การศึกษาระรณะ - สร้างศูนย์กลางการศึกษาระรณะ 	<ul style="list-style-type: none"> - ปลูกต้นไม้รอบลานวัดเพิ่มขึ้น - สร้างห้องสมุดรวบรวมคัมภีร์และหนังสือบุดเก่าๆ ในชุมชน
5. เส้นทางมวยไชยา	<ul style="list-style-type: none"> - สำนักสงฆ์ทุ่ง จับข้างเป็นต้นกำเนิดมวยไชยา เป็นศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวและการละเล่นในงานสมโภช - มีตำนานผูกพันกับชุมชน คือตำนานพ่อ-ท่านมาจับข้าง 	<ul style="list-style-type: none"> - ระลึกถึงพระครูพ่อท่านมา พระสายวิปัสสนาผู้ให้กำเนิดมวยไชยา - อนุรักษ์และให้ความสำคัญกับมวยไชยา 	<ul style="list-style-type: none"> สำนักสงฆ์ทุ่งจับข้าง - อยู่กลางป่าโปร่ง ประมาณ 10 ไร่ - มีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ไม่มาก - มีศาลพ่อท่านมาตั้งอยู่ ลานหน้าเมือง (หน้าศาลาเก้าห้องใช้ในการต่อยมวยสมโภช) - เป็นลานเล็กๆ บริเวณหน้าศาลาเก้าห้อง 	<ul style="list-style-type: none"> วัดตระพังจิก - รักษาพื้นที่ป่ารอบสำนักสงฆ์ไว้ - พยายามเพิ่มพื้นที่ป่าให้เชื่อมกับป่ารอบวัดตระพังจิก ลานหน้าเมือง - สร้างสัญลักษณ์ที่เตือนให้ระลึกถึงท่านพุทธทาสภิกขุ 	<ul style="list-style-type: none"> - เชื่อมกับป่ารอบวัดตระพังจิก โดยรณรงค์ให้ปลูกสวน-ป่าหรือสวนสมรม - รักษาลานหน้าเมืองไว้จัดกิจกรรม เช่น ต่อยมวยสมโภช - เพิ่มความร่มรื่นให้กับลานหน้าเมือง

	ความสำคัญ	เป้าหมาย	สภาพปัจจุบัน	เกณฑ์ในการออกแบบ	นำเสนอตัวอย่างองค์ประกอบทางกายภาพ
6. เส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าชายเลน	<ul style="list-style-type: none"> - พื้นที่ธรรมชาติของชุมชน - แหล่งทรัพยากร - สร้างความสมดุลทางระบบนิเวศ 	<ul style="list-style-type: none"> - อนุรักษ์พื้นที่ป่าชายเลน โดยเฉพาะฝั่งเหนือของคลองพุมเรียง - เป็นแนวเขตธรรมชาติกันการขยายตัวของบ้านเรือน - ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของป่าชายเลนมากขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> - ป่าบางส่วนถูกทำลายบุกรุกเป็นนาทุ่ง แต่ปัจจุบันร้างไปแล้ว - มีป่าผืนใหญ่ริมคลองใหญ่พุมเรียง - มีการรวมกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนแล้ว โดยสหกรณ์ชาวประมงพื้นถิ่นพุมเรียง 	<ul style="list-style-type: none"> - เพิ่มพื้นที่ป่าชายเลนริมคลองอย่างน้อย 50 เมตร จากแนวฝั่งคลอง - เชื่อมป่าชายเลนริมคลองใหญ่พุมเรียงกับริมคลองพุมเรียงเข้าด้วยกัน - ป้องกันการบุกรุกแนวป่า 	<ul style="list-style-type: none"> - ออกกฎป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลน - สร้างทางเดินศึกษาธรรมชาติ - สร้างศูนย์ให้ความรู้เกี่ยวกับป่าชายเลนและประมงพื้นถิ่น
7. โรงภาพยนตร์เก่า	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นพื้นที่ที่อยู่ระหว่างชุมชนไทยพุทธและไทยอิสลาม - เคยมีกิจกรรมใช้งานร่วมกันระหว่างชาวพุทธและชาวมุสลิม 	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นหนึ่งในพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างชุมชนไทยพุทธและไทยอิสลาม - แสดงประวัติศาสตร์และภูมิปัญญา ร่วมกันของชุมชน - ใช้ในกิจกรรมร่วมกัน เช่น ประชุมหมู่บ้าน วันเด็ก เป็นต้น 	<ul style="list-style-type: none"> - อาคารร้างไม่มีหลังคา มีผนังสี่ด้าน พื้นเล่นระดับแบบในโรงภาพยนตร์ ขนาดประมาณ 1,000 ตารางเมตร - ปัจจุบันรกร้างไปด้วยวัชพืช และต้นไม้ - ทางเข้าหลักอยู่ในฝั่งชุมชนไทยอิสลาม 	<ul style="list-style-type: none"> - สร้างทางเชื่อมกับทั้งสองชุมชน - จัดพื้นที่ที่ใช้ในการทำกิจกรรมร่วมกัน - รูปแบบสถาปัตยกรรมเข้ากับธรรมชาติในชุมชน และไม่สิ้นเปลือง 	<ul style="list-style-type: none"> - เชื่อมกับชุมชนไทยอิสลามบริเวณมัสยิดและเชื่อมกับไทยพุทธบริเวณวัดโพธาราม - แบ่งพื้นที่ตามการใช้งานออกเป็น ส่วนสงบ ส่วนที่นั่งและทางเดิน และส่วนสนับสนุน - ออกแบบตามความเหมาะสมและสร้างพื้นที่ธรรมชาติในอาคาร

การจัดกลุ่มพื้นที่ในชุมชนที่สามารถพัฒนาด้วยการออกแบบองค์ประกอบทางกายภาพได้ พบว่ามีพื้นที่ทั้งหมด 7 กลุ่ม ที่สามารถนำมาพัฒนาทางกายภาพด้วยการออกแบบ เพื่อนำไปสู่การอาศัยอยู่อย่างสมดุลในชุมชนตามคติพุทธได้ คือ ลานวัดโพธาราม เส้นทางซีกพระบก เส้นทางท่านพุทธทาสภิกขุ โรงเรียนปริยัติธรรม เส้นทางมวยไชยา เส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าชายเลน และโรงภาพยนตร์เก่า ซึ่งแต่ละกลุ่มพื้นที่มีรายละเอียดในการจัดการองค์ประกอบทางกายภาพเพื่อการออกแบบ ดังนี้

5.2.1 พัฒนาลานวัดโพธาราม

วัดโพธารามเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทยพุทธพุมเรียง และยังเป็นทีประดิษฐานพระสองพี่น้อง พระพุทธรูปคู่บ้านคูเมืองของพุมเรียง ดังนั้นถ้ามองในการพัฒนาผังชุมชนรวมวัดโพธารามมีฐานะเป็นนิมิตหมายแห่งชีวิตของชาวพุทธที่นี่ แต่ถ้ามองลึกลงไปในผังวัด พื้นที่ลานวัดเป็นที่เชื่อมต่อระหว่างความพลุกพล่านภายนอกกับความสงบภายใน ดังนั้นลานจึงมีหน้าที่เป็นจุดเปลี่ยนผ่านไปสู่พื้นที่ที่สงบขึ้นทั้งในแง่ความรู้สึกและกิจกรรม และเป็นตัวส่งเสริมพื้นที่พระอุโบสถวัด ซึ่งเป็นนิมิตหมายการมุ่งสู่พุทธปัญญาของชุมชน

ภาพที่ 5-5 ตำแหน่งวัดโพธารามในผังชุมชนรวม

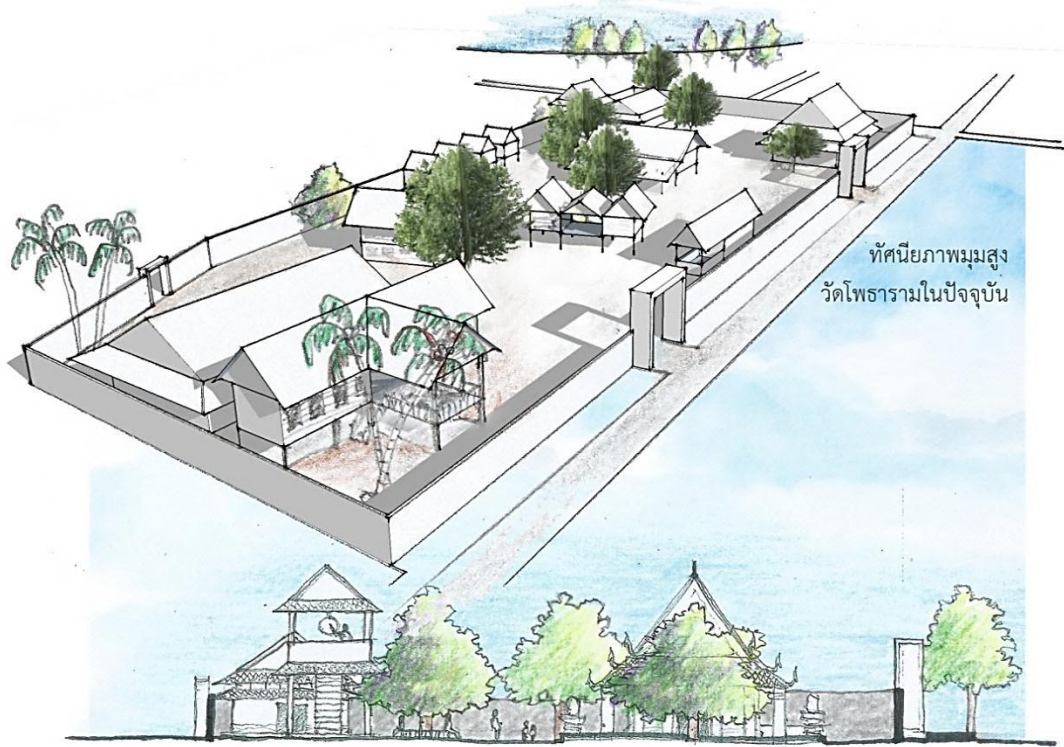
ภาพที่ 5-6 พัฒนาผังบริเวณลานวัดโพธาราม

พื้นที่วัดแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่

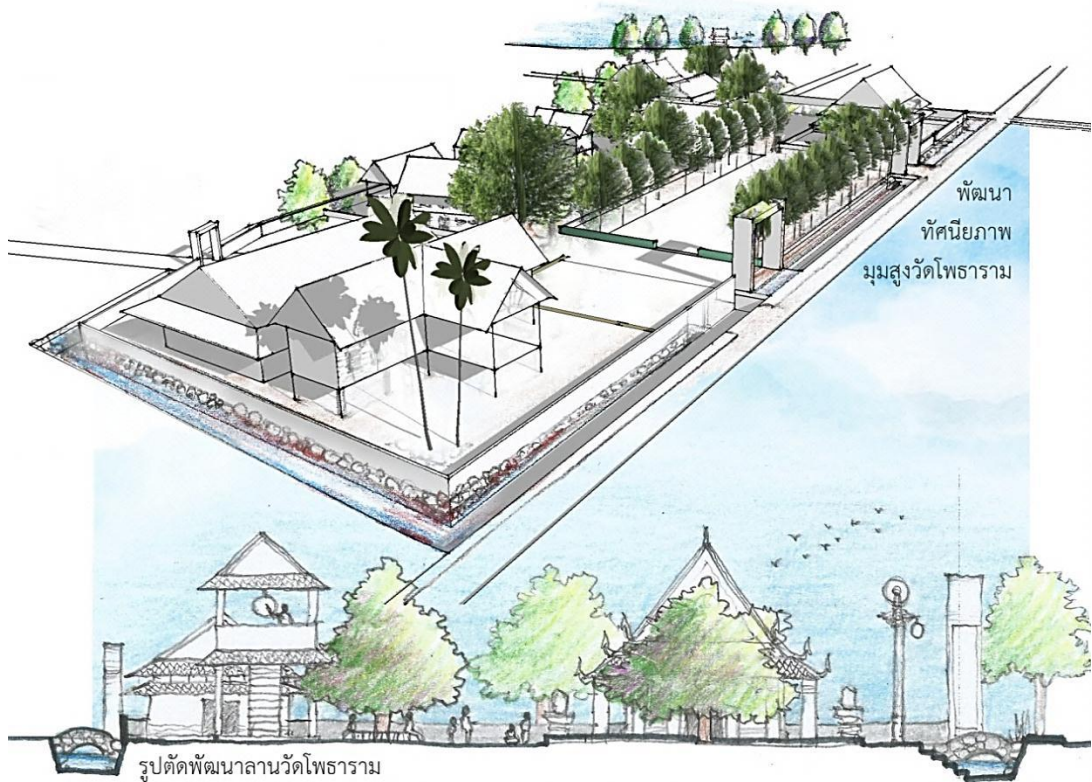
- ก) เขตพุทธ ได้แก่ พระอุโบสถ และลานวัดก่อนเข้าพระอุโบสถ
ข) เขตสงฆ์   ค) เขตฆราวาส

การพัฒนาลานวัดใช้ต้นไม้กำหนดที่ว่างของลาน บางส่วนใช้รั้วหรือต้นไม้เตี้ยๆ ทำการย้ายกุฏิตรงกลางออกไปรวมกับหมู่กุฏิอื่น กำหนดเขตวัดโดยการขุดคูและใช้รั้วเตี้ยแทนรั้วสูง ส่วนลานวัดก่อนเข้าอุโบสถเป็นชั้นเปิดลงไปสู่คูน้ำ ไม่มีรั้วกั้น เชื่อมกับชุมชนโดยรั้วพันทงลงคลองพุมเรียง และเชื่อมกับชุมชนอิสลามโดยโรงภาพยนตร์เก่าที่จะพัฒนาเป็นศูนย์ชุมชนพุมเรียง ใช้ประโยชน์ทั้งชาวพุทธและมุสลิม

①	พระอุโบสถ
②	ศาลาการเปรียญ
③	หอระฆัง
④	กุฏิ
⑤	โรงทำน้ำดื่ม
⑥	อาคารโรงเรียนโพธิพิทยา
⑦	กร
⑧	ศาลาเอนกประสงค์

รูปตัดลานวัดโพธารามในปัจจุบัน

รูปตัดพัฒนาลานวัดโพธาราม

ภาพที่ 5-7 พัฒนารูปตัดลานวัดโพธาราม

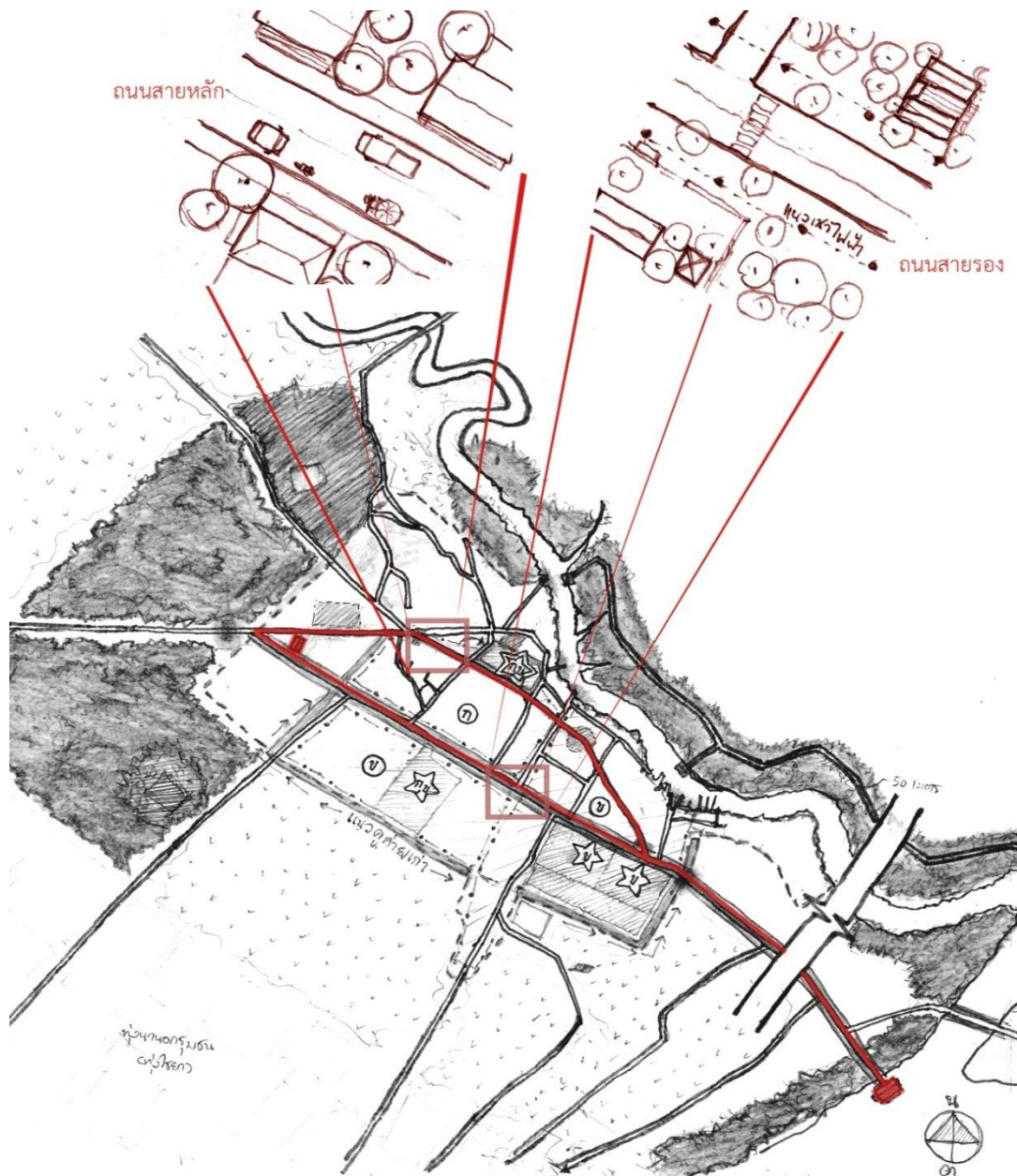
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

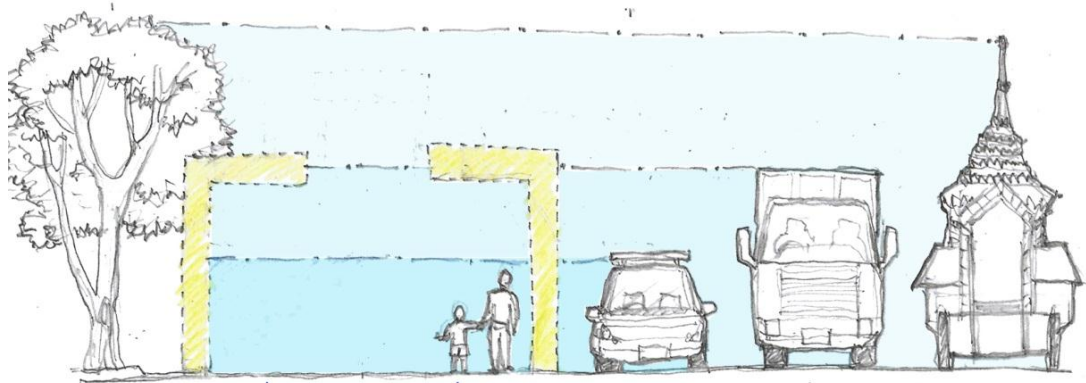
ภาพที่ 5-8 พัฒนาศูนย์ภาพลานวัดโพธาราม

5.2.2 พัฒนาเส้นทางชักพระบก

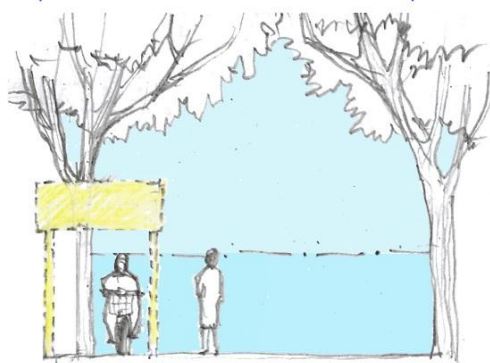
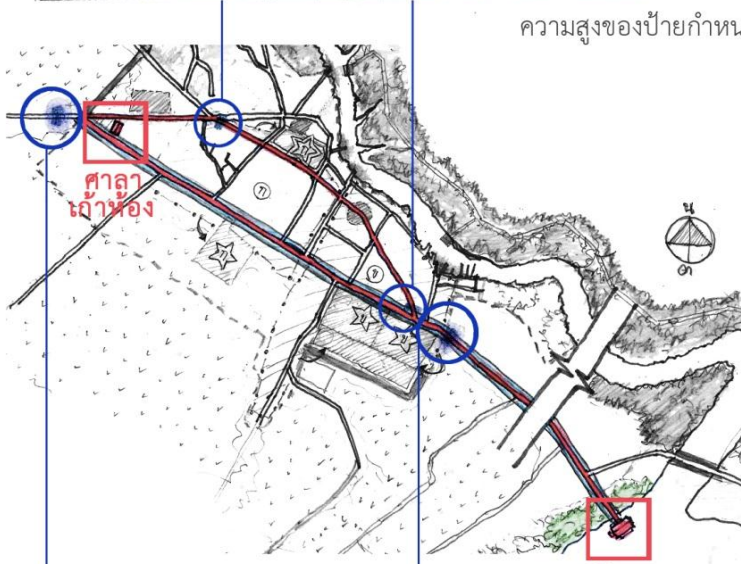
ประเพณีชักพระบกเป็นประเพณีสำคัญมากในชุมชน ทุกคนจะตื่นตัวและเข้าร่วมโดยพร้อมเพรียงกัน มีการแห่สมโภชโดยใช้พระพุทธรูปสองพี่น้องที่ประดิษฐานอยู่ในวัดโพธาราม เพื่อประกาศและเตือนใจว่าชุมชนจะดำเนินไปในทิศทางของศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นสังคมแห่งความเมตตากรุณาหรือสังคมโพธิสัตว์ ปัจจุบันบทบาทของวัดในชุมชนลดลง กิจกรรมที่เคยมีวัดเป็นศูนย์กลางก็แยกออกไปใช้พื้นที่เฉพาะ ศูนย์กลางหรือเสาหลักของชุมชนไม่ชัดเจนเช่นเดิม จำนวนพระสงฆ์ลดลงทำให้ความศรัทธาและบทบาทของพระสงฆ์ในชุมชนไม่มากเท่าในอดีต เมื่อหน่วยศูนย์กลางในชุมชนไม่เข้มแข็งความแน่นแฟ้นในชุมชนก็ลดลง ดังนั้นจึงต้องนำประเพณีมาเป็นเครื่องยึดโยงคนในชุมชนไว้ด้วยกัน สร้างความรู้สึกรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว

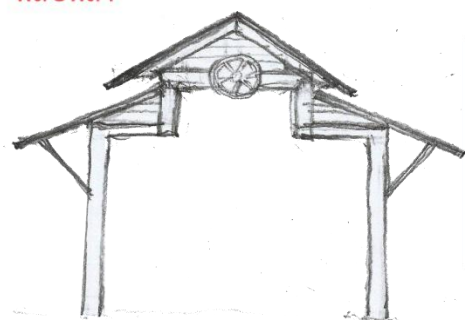
ภาพที่ 5-9 ตำแหน่งเส้นทางชักพระบกในผังชุมชนรวม

ความสูงของป้ายกำหนดเขตชุมชนไทยพุทธมรเียง

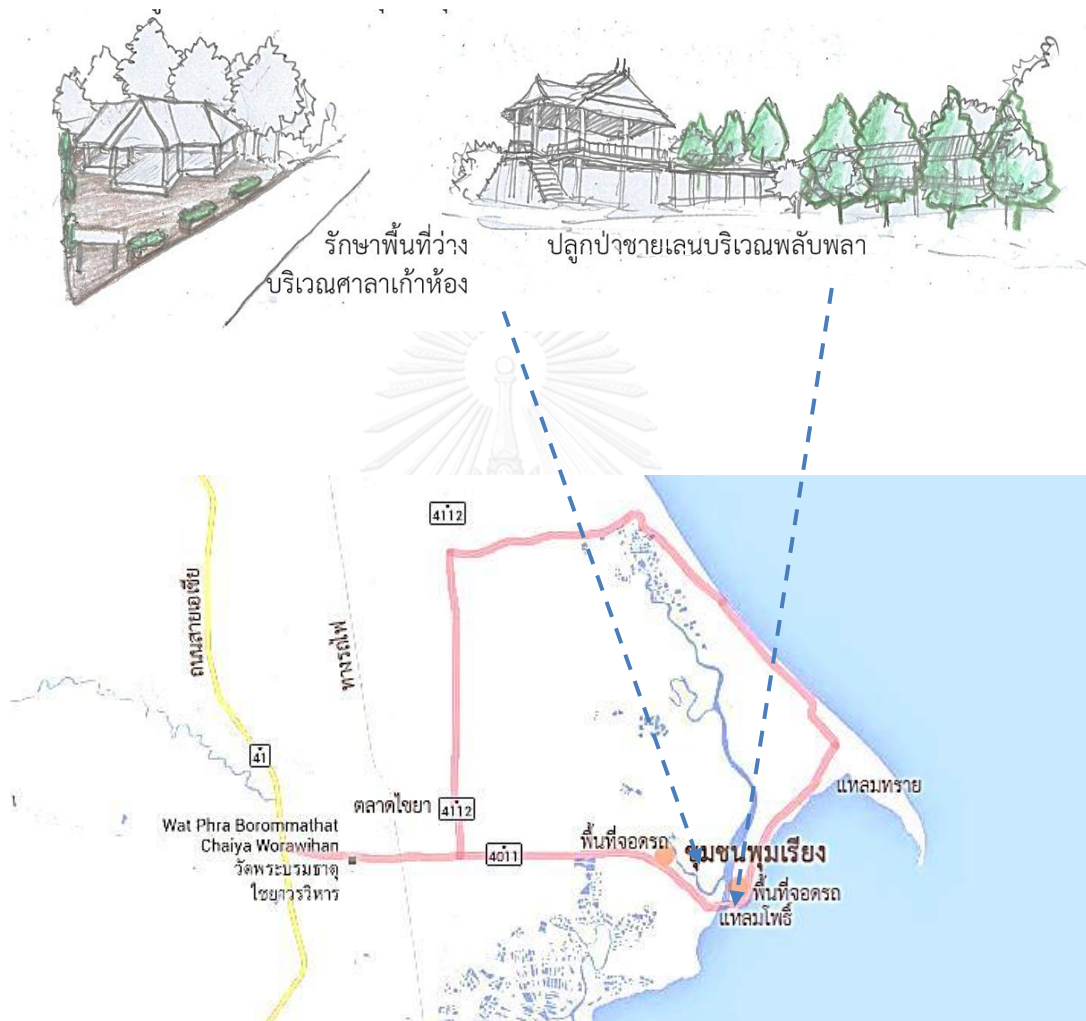

ความสูงของป้ายกำหนดเขตชุมชนพุทธมรเียง

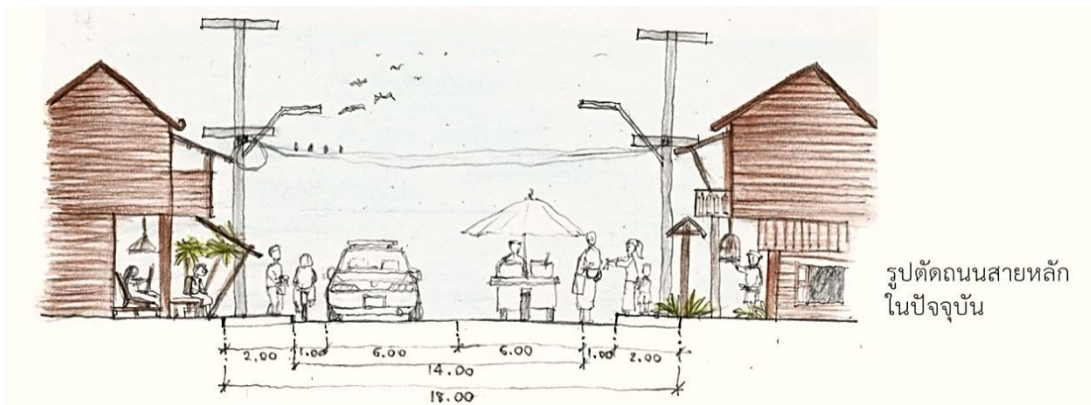

ตัวอย่างการออกแบบป้ายกำหนดเขตชุมชนไทยพุทธมรเียง

ภาพที่ 5-10 ป้ายและสัญลักษณ์กำหนดขอบเขตชุมชนบนเส้นทางชั้พระ

ภาพที่ 5-11 เส้นทางรถยนต์ภายนอกที่จะเข้ามาในชุมชนและพื้นที่ว่างในชุมชน

รูปตัดถนนสายหลัก
ในปัจจุบัน

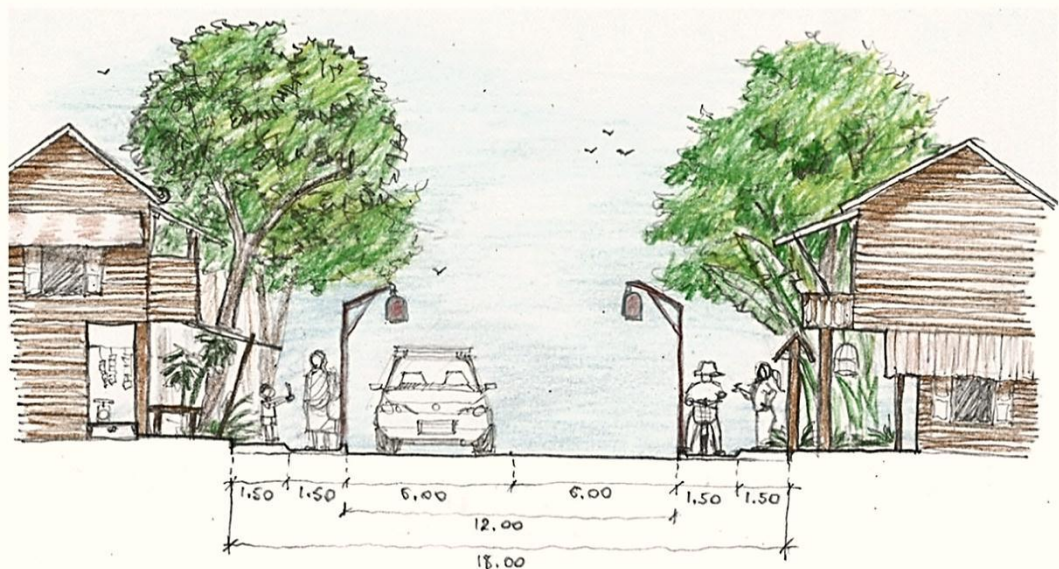

รูปตัดถนนสายหลัก
ในเทศกาลชักพระบก
ในปัจจุบัน

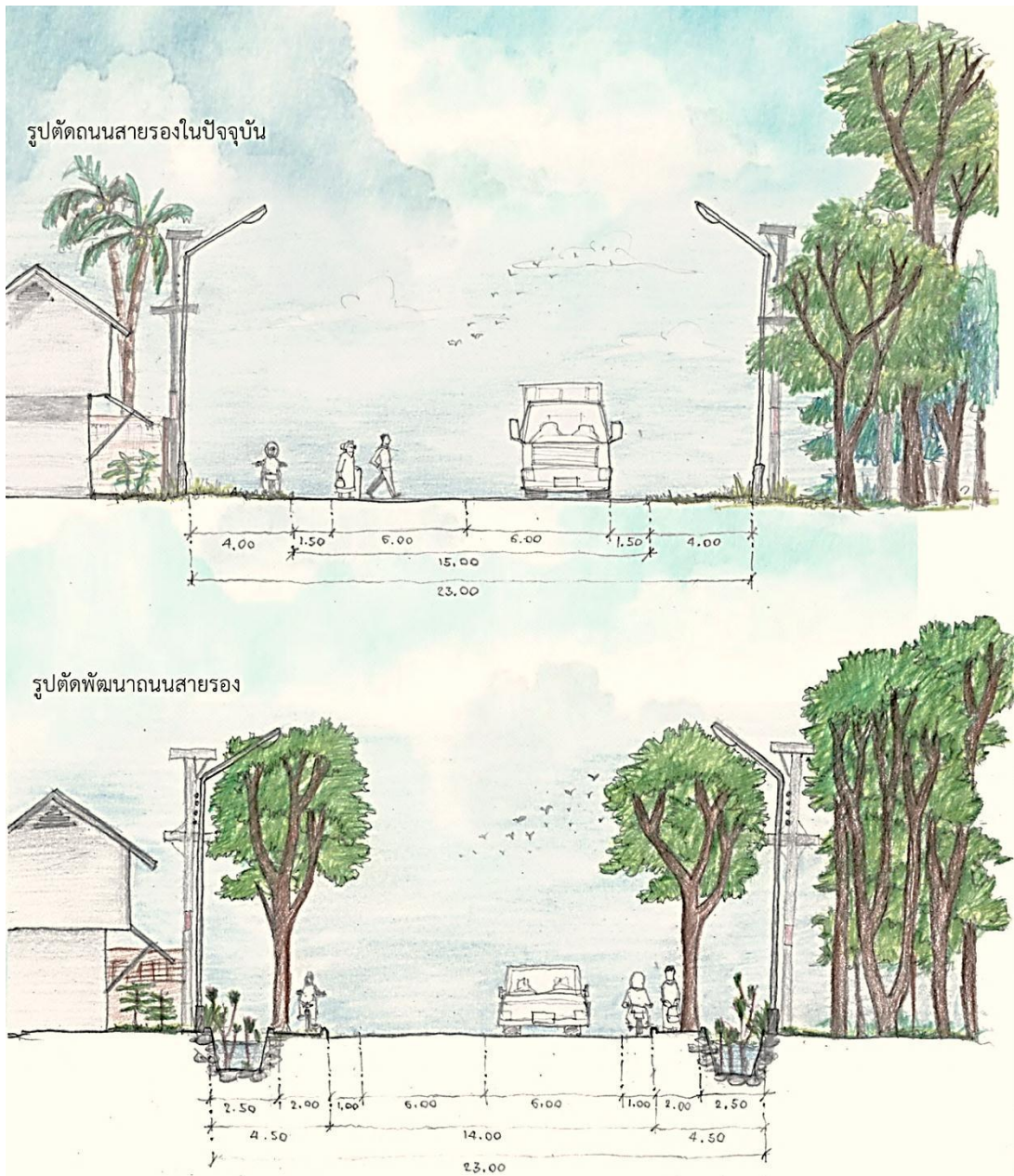

ภาพถ่ายถนนสายหลัก
ในเทศกาลชักพระบก

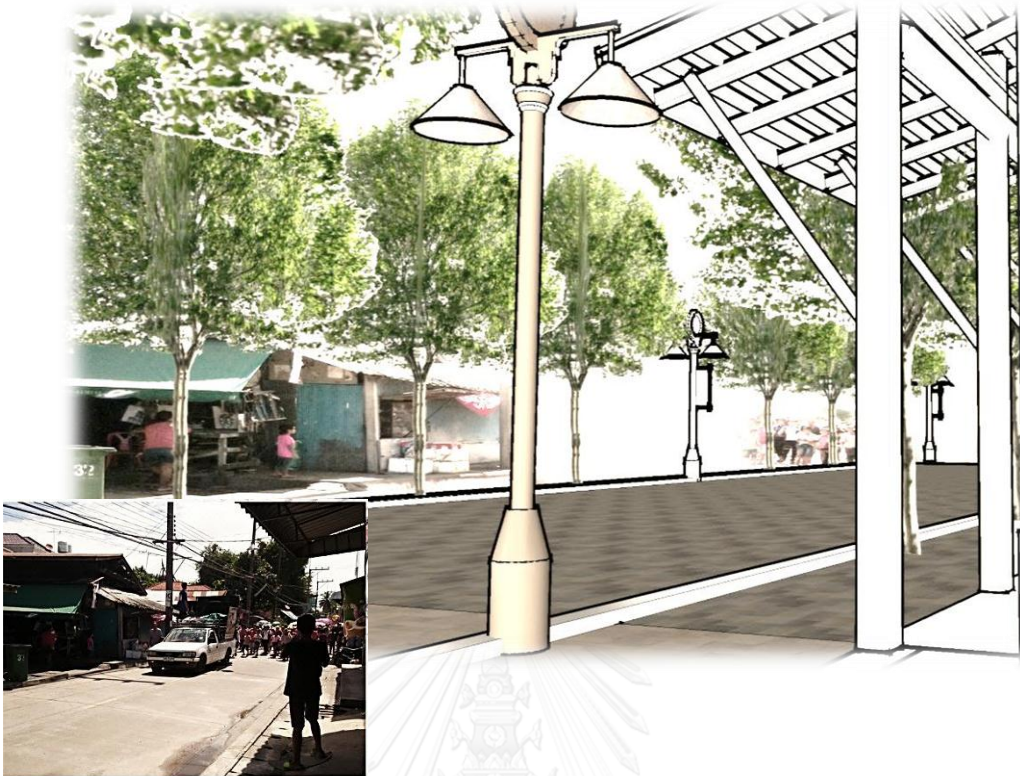
รูปตัดพัฒนาถนนสายหลัก

ภาพที่ 5-12 พัฒนารูปตัดถนนสายหลักในเส้นทางชักพระบก

ภาพที่ 5-13 พัฒนารูปตัดถนนสายรองในเส้นทางชักระบะก

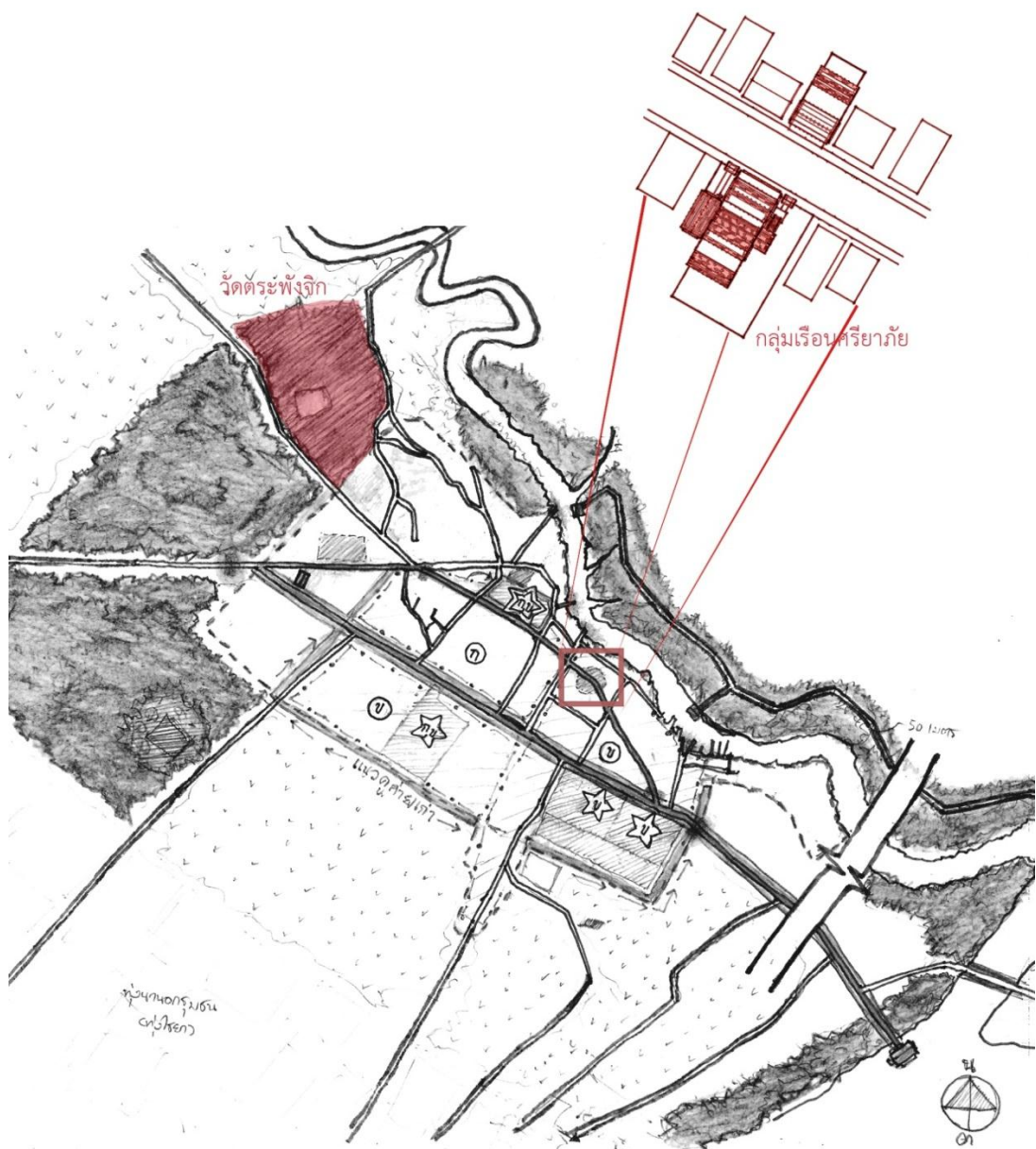
ทัศนียภาพถนนสายรอง
เส้นทางซีกพระบก

ภาพที่ 5-14 ทัศนียภาพเส้นทางซีกพระบก

5.2.3 พัฒนาเส้นทางท่านพุทธทาสภิกขุ

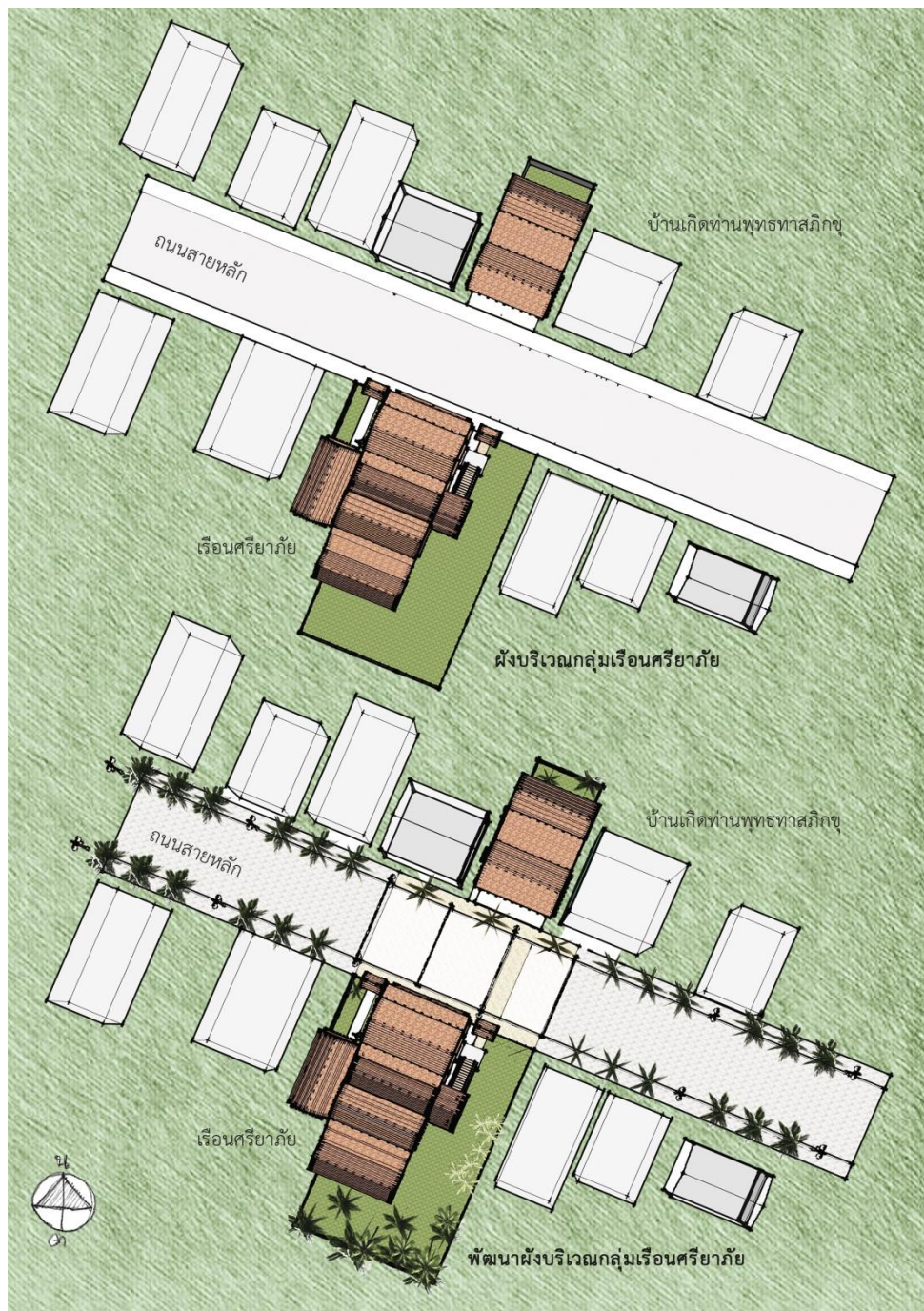
สมัยก่อนที่ท่านพุทธทาสภิกขุจะอุปสมบทเป็นพระสงฆ์ ชาวบ้านในชุมชนมีความตื่นตัวในพุทธศาสนา มาก มีบ้านเป็น “เวทีสั่งกัจฉา” เป็นลักษณะคล้ายๆ กับสภากาแฟที่ชาวบ้านมาถกกันเรื่องธรรมะ ซึ่งสิ่งแวดล้อมเหล่านี้เองเป็นเครื่องยืนยันความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก การพัฒนาเส้นทางท่านพุทธทาสภิกขุนี้จึงเป็นการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของชุมชนในสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ เพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชาวบ้าน และเป็นพื้นที่ตัวอย่างของชุมชน เพื่อการหาแนวทางที่สมดุลในการใช้ชีวิตในชุมชนเก่าบนพื้นฐานหลักคิดเดิมท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย

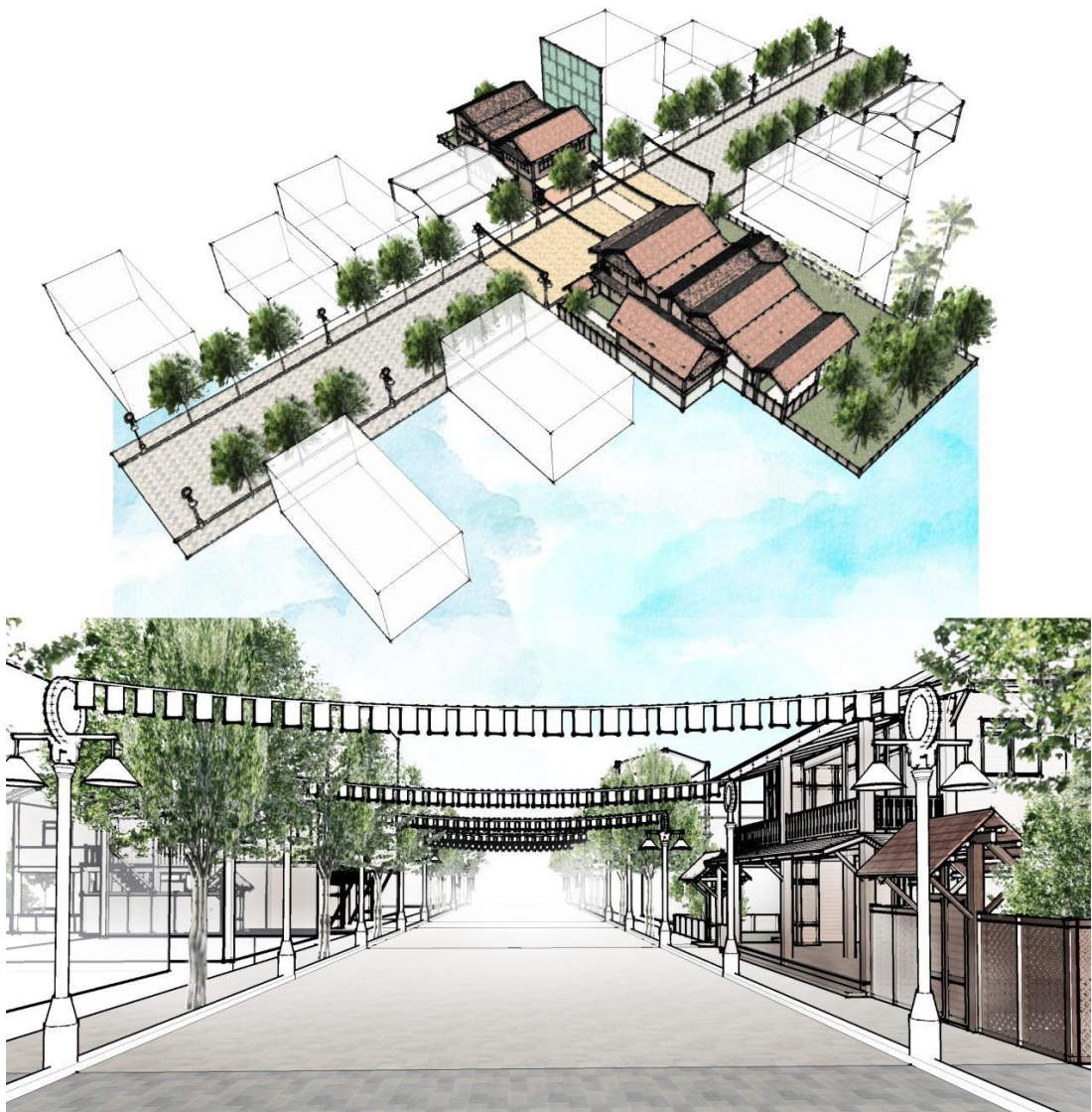
ภาพที่ 5-15 พัฒนาเส้นทางท่านพุทธทาสภิกขุ

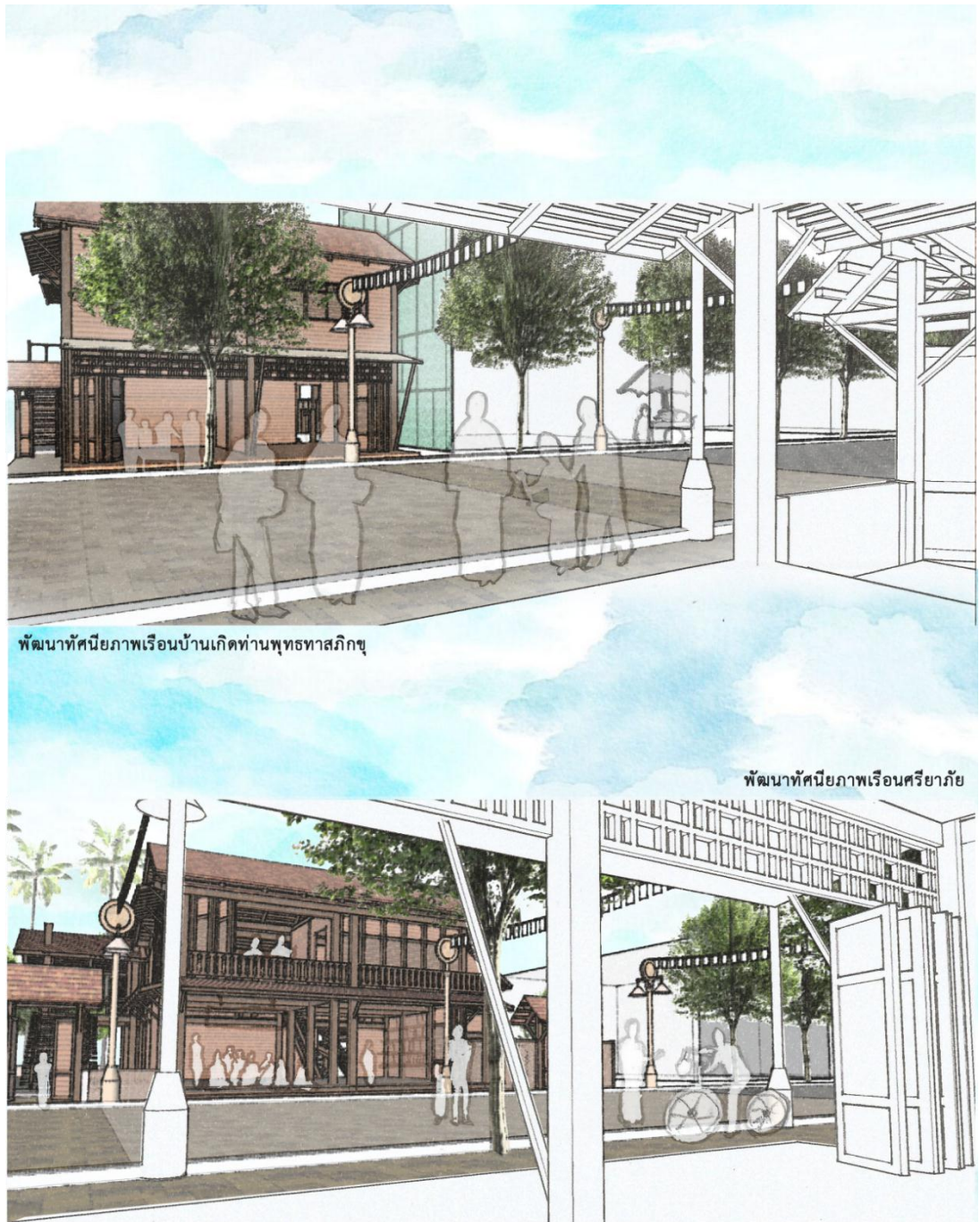
ในที่นี้จะยกตัวอย่างการพัฒนาของกลุ่มเรือนศรีयाภย ซึ่งเป็นกลุ่มเรือนพื้นถิ่นที่ผูกพันกับชีวิตของ ท่านพุทธทาสภิกขุ ประกอบไปด้วย 2 เรือน ได้แก่ เรือนศรีयाภย เป็นเรือนของเจ้าเมืองที่เป็นญาติฝ่ายมารดาของท่าน และเรือนที่ท่านเกิดและเติบโตซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับเรือนศรีयाภย ทำการพัฒนาผังบริเวณกลุ่มเรือนโดยเปลี่ยนวัสดุปูพื้นถนนบริเวณเรือนทั้งสองหลัง และแขวนธงทิวบนถนนระหว่างสองเรือน เพื่อเน้นให้เห็นความเชื่อมต่อเป็นกลุ่มเรือนเดียวกัน และสามารถใช้พื้นที่ถนนในกิจกรรมต่างๆ ได้ เช่น การตักบาตรที่จัดขึ้นทุกเดือน ในชุมชน หรือกิจกรรมที่อาจเสนอให้มีเพิ่ม เช่น เวทีสังกัจจนา เป็นต้น

ภาพที่ 5-16 พัฒนาผังบริเวณกลุ่มเรือนศรีयाภย

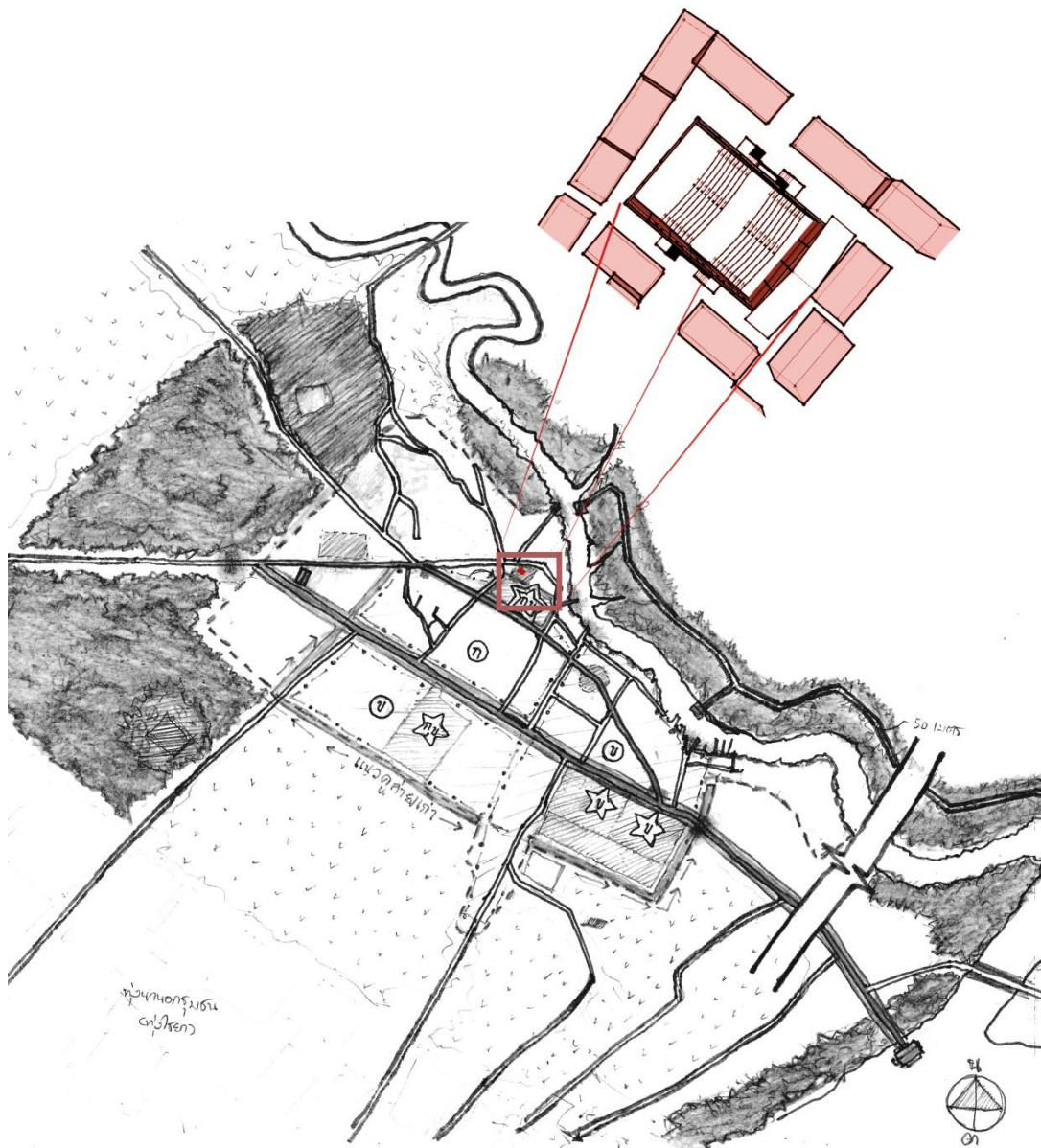
ภาพที่ 5-1 พัฒนาทัศนียภาพบริเวณกลุ่มเรือนศรีयाภัย

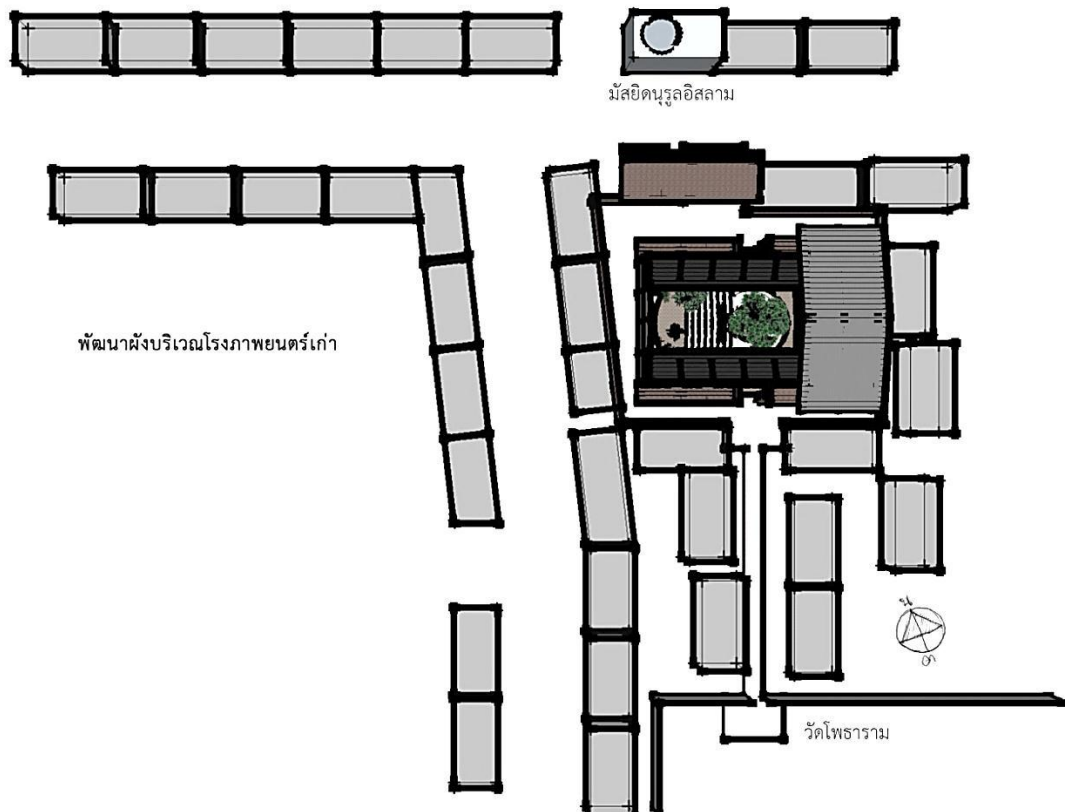
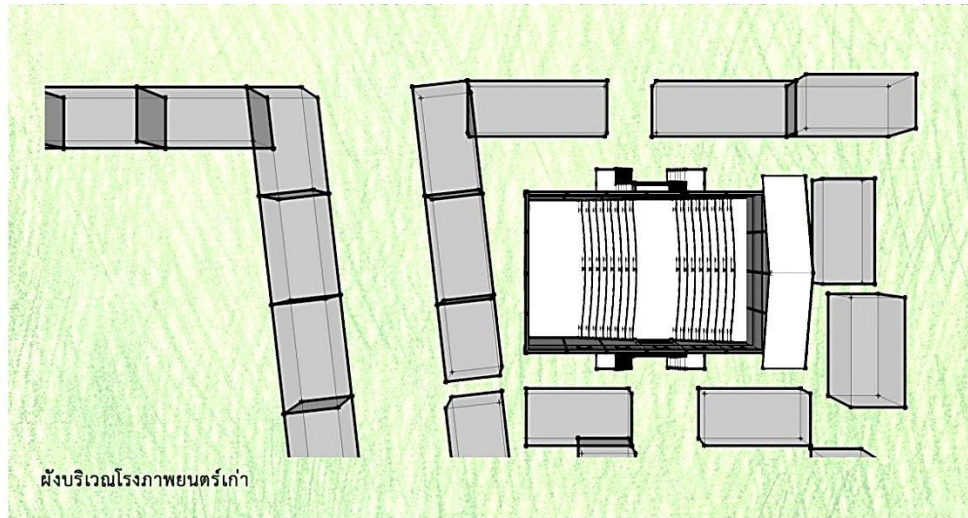
ภาพที่ 5-18 พัฒนาทัศนียภาพเรือนศรีयाภัย
และเรือนบ้านเกิดท่านพุทธทาสภิกขุ

5.2.4 พัฒนาโรงภาพยนตร์เก่า

โรงภาพยนตร์เก่าเป็นพื้นที่ที่อยู่ระหว่างชุมชนไทยพุทธและไทยอิสลาม ในอดีตเคยมีการใช้งานร่วมกันในชุมชน แต่ร้างไปเนื่องจากเหตุเพลิงไหม้เมื่อประมาณ 30 ปีก่อน ปัจจุบันชาวพุทธและมุสลิมในชุมชนพุมเรียงอยู่กันอย่างสันติสุข แต่ก็มีความรู้ความเข้าใจเรื่องอีกฝ่ายไม่มากนัก ถึงจะมีการผสมกันข้ามศาสนาก็ตาม ดังนั้นการสร้างพื้นที่ที่ทั้งสองกลุ่มสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ น่าจะเป็นส่วนหนึ่งนำไปสู่ความสัมพันธ์อันดีระหว่างสองชุมชนได้ ด้วยที่ตั้งของโรงภาพยนตร์เก่าที่สามารถเชื่อมต่อระหว่างสองชุมชนได้พอดี จึงมีความเหมาะสมในการทำหน้าที่เป็นศูนย์ชุมชนพุมเรียง

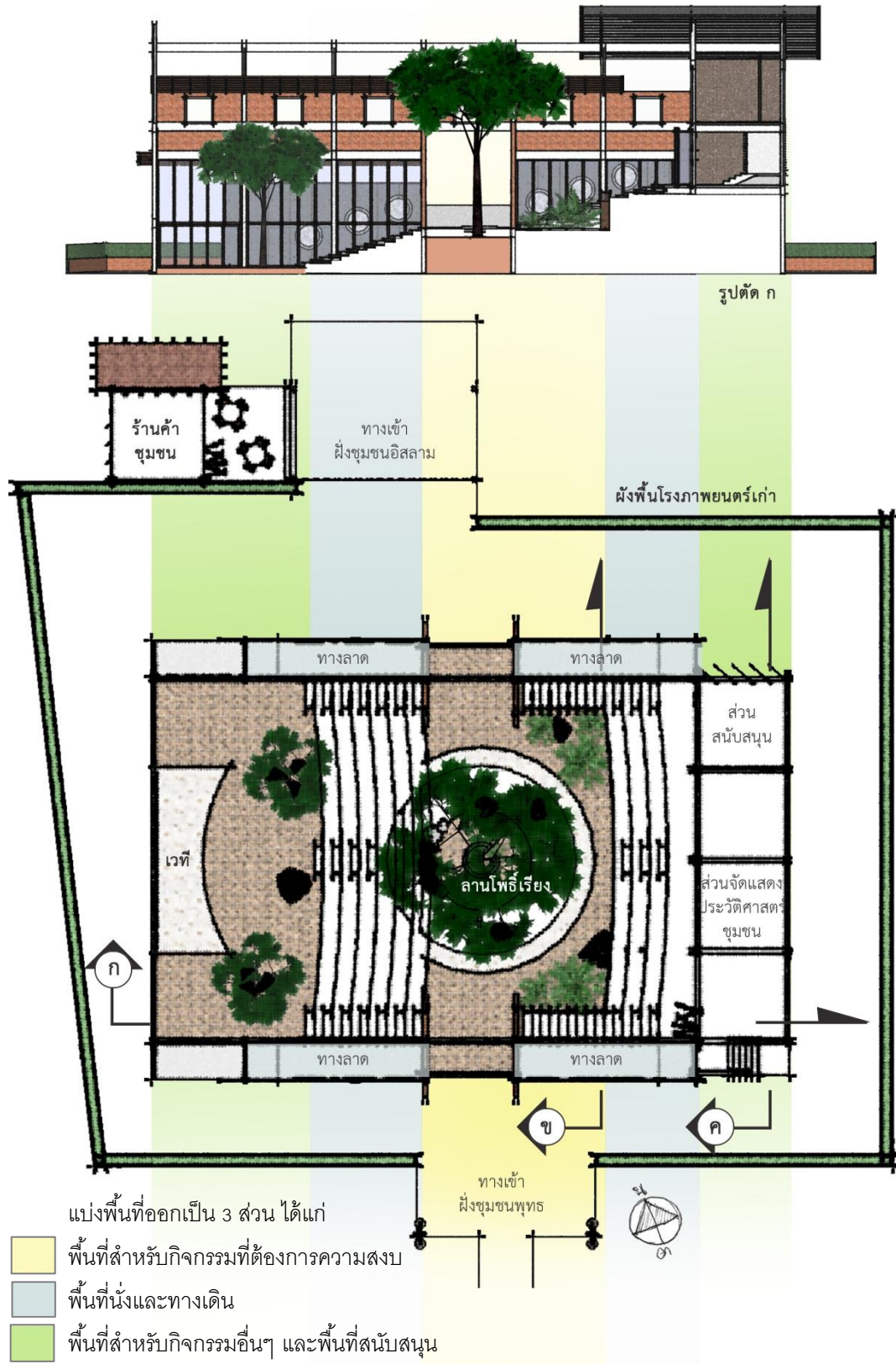

ภาพที่ 5-19 พัฒนาโรงภาพยนตร์เก่า

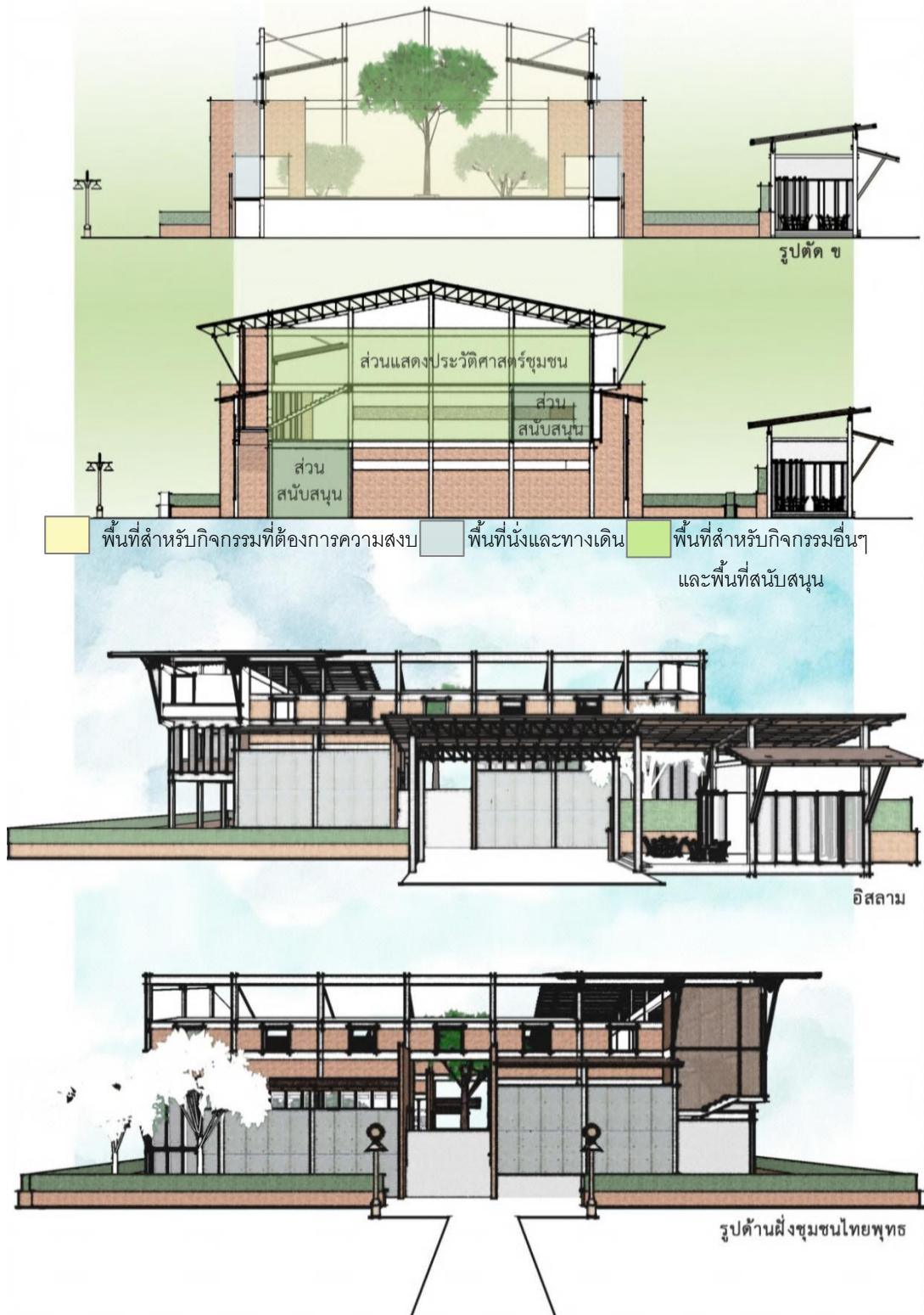

ภาพที่ 5-20 พัฒนาผังบริเวณโรงภาพยนตร์เก่า

สร้างทางเชื่อมระหว่างโรงภาพยนตร์ วัดโพธาราม และมัสยิด การออกแบบโรงภาพยนตร์ทำอย่างเรียบง่าย เพิ่มหลังคาในส่วนที่จำเป็นตามการใช้งาน ซึ่งได้แก่ ส่วนจัดแสดงประวัติความเป็นมาของชุมชน ส่วนโถงที่ใช้จัดกิจกรรม และส่วนสนับสนุนอื่นๆ ในช่วงที่โรงภาพยนตร์ร้างไป ธรรมชาติได้คืบคลานเข้ามาในพื้นที่ภายใน ดังนั้นจึงคงความเป็นธรรมชาติและต้นไม้เอาไว้ให้มากที่สุด

ภาพที่ 5-21 พัฒนาผังพื้นที่และรูปตัดโรงพยาบาลนตรีเก่าแสดงพื้นที่การใช้งานภายใน

ภาพที่ 5-22 พัฒนารูปตัดแสดงพื้นที่การใช้งานภายในและรูปด้านโรงภาพยนตร์เก่า

ภาพทัศนียภาพการใช้โรงภาพยนตร์เก่าฉายภาพยนตร์

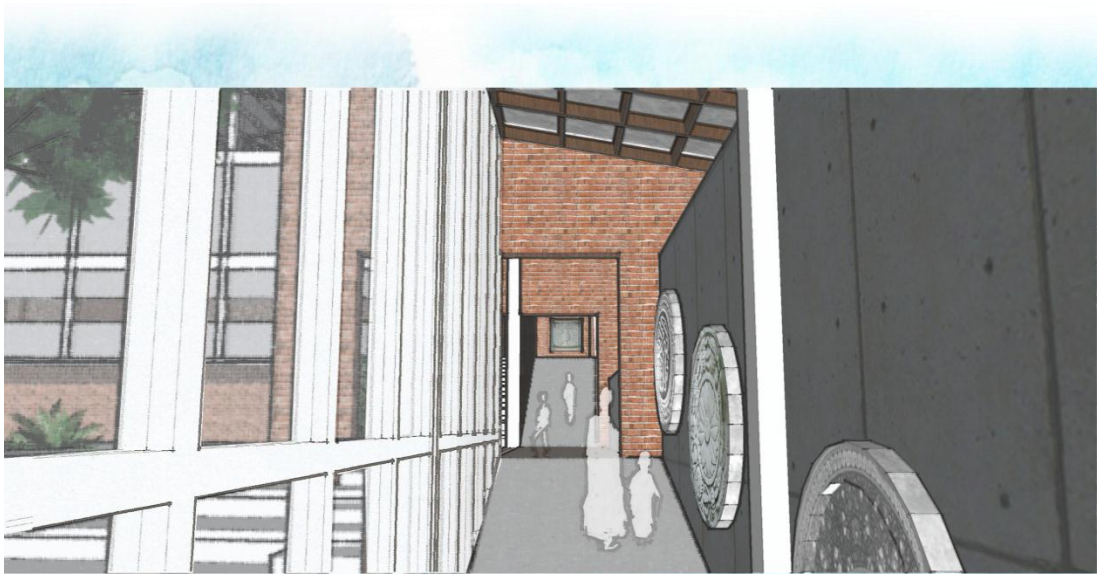
ภาพทัศนียภาพการใช้ลานโพธิ์เรียงประชุมหมู่บ้าน

ทัศนียภาพ
โรงภาพยนตร์เก่า
ในปัจจุบัน

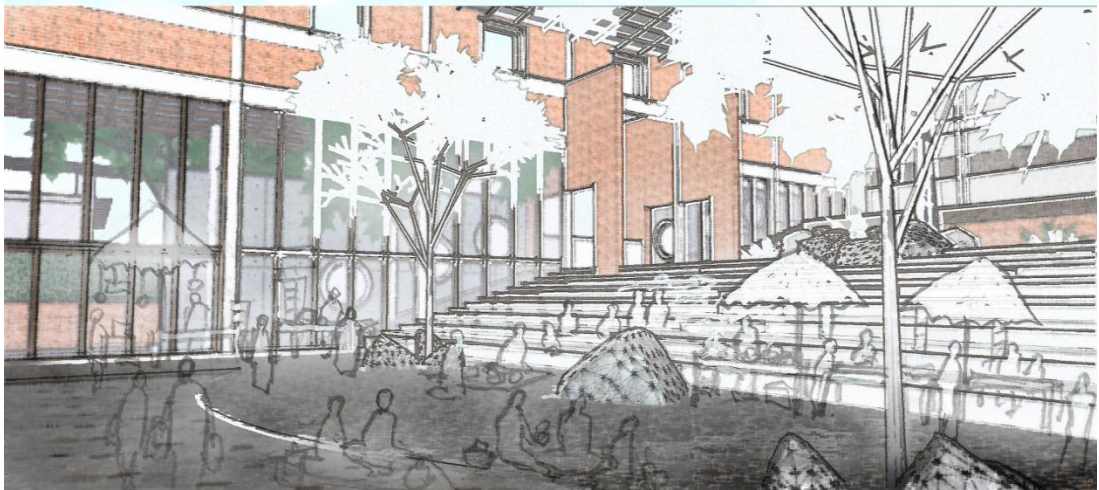
ภาพที่ 5-23 พัฒนาทัศนียภาพโรงภาพยนตร์เก่า
ในกิจกรรมฉายภาพยนตร์และประชุมหมู่บ้าน

ภาพทัศนียภาพทางเข้า

ภาพทัศนียภาพการใช้โรงภาพยนตร์เก่าเป็นตลาดนัด

ภาพที่ 5-24 พัฒนาทัศนียภาพทางเข้าโรงภาพยนตร์เก่า
และทัศนียภาพโรงภาพยนตร์เก่าในกิจกรรมตลาดนัด

รายการอ้างอิง

- (พระธรรมโกศาจารย์), พุทธทาสภิกขุ. คำแถลงการณ์สวนโมกข์ ครบ 50 ปี เกี่ยวกับวัดถุดธรรม
มะพร้าวนาฬิกาเอร์. สวนโมกข์, 2555.
- (พระธรรมโกศาจารย์), พุทธทาสภิกขุ. ธรรมะสำหรับวันครู: ถอดคำบรรยายของพระราชชัยภี
เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2495. สุราษฎร์ธานี: โรงพิมพ์ธรรมทาน, 2527.
- (พระธรรมโกศาจารย์), พุทธทาสภิกขุ. มรดกที่ขอฝากไว้. สุราษฎร์ธานี: โรงพิมพ์ธรรมทาน, 2537.
- (พระพรหมคุณาภรณ์), ป.อ.ปยุตโต. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.
กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, 2558.
- (พระพรหมคุณาภรณ์), ป.อ.ปยุตโต. พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. กรุงเทพมหานคร: พุทธธรรม
ประดิษฐาน 26 ศตวรรษกาล, 2555.
- (พระพรหมคุณาภรณ์), ป.อ.ปยุตโต. โพชฌงค์ พุทธวิธีเสริมสุขภาพ. กรุงเทพมหานคร:
มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, 2558.
- พานิช, ธรรมทาส. ไทยศรีวิชัย แพร่พุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: อรุณวิทยา2533, 2556.
- เพชรแก้ว, ชวน. ไชยา: แหล่งศิลปวัฒนธรรมสำคัญของภาคใต้. สุราษฎร์ธานี: ราชภัฏสุราษฎร์
ธานี, 2537.
- และคณะ, ชวน เพชรแก้ว. ฐานเศรษฐกิจและทุนทางสังคมของอำเภอไชยา. สุราษฎร์ธานี:
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2556.
- คณะศิษยานุศิษย์. หนังสืองานสถาปณกิจศพพระครูชยาภินันท์. สุราษฎร์ธานี2522.
- จิรัญธนัฐ, จันทนี. "รูปแบบชุมชนและเรือนพื้นถิ่นกับการเปลี่ยนแปลง กรณีศึกษาบ้านปากที่
เมืองหลวงพระบาง." วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง (มกราคม-เมษายน 2555).

เกื้อดวง, จันทิรา. "การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี." จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2548.

บุญเจือ, กীরติ. ศ.ศาสนาศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2541.

ปสนุนธมโม, พระประชา. เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา อุตชีวประวัติของพุทธทาสภิกขุ.

กรุงเทพมหานคร: มุลินธิโกมล คีบทอง, 2555.

(พระธรรมโกศาจารย์), พุทธทาสภิกขุ. คำแถลงการณ์สวนโมกข์ ครบ 50 ปี เกี่ยวกับวัตรธรรม
มะพร้าวนาฬิกา. สวนโมกข์, 2555.

(พระธรรมโกศาจารย์), พุทธทาสภิกขุ. ธรรมะสำหรับวันครู: ถอดคำบรรยายของพระราชชัยกวี
เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2495. สุราษฎร์ธานี: โรงพิมพ์ธรรมทาน, 2527.

(พระธรรมโกศาจารย์), พุทธทาสภิกขุ. มรดกที่ขอฝากไว้. สุราษฎร์ธานี: โรงพิมพ์ธรรมทาน, 2537.

(พระพรหมคุณาภรณ์), ป.อ.ปยุตโต. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.

กรุงเทพมหานคร: มุลินธิธรรมทานกุศลจิต, 2558.

(พระพรหมคุณาภรณ์), ป.อ.ปยุตโต. พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. กรุงเทพมหานคร: พุทธธรรม
ประดิษฐาน 26 ศตวรรษกาล, 2555.

(พระพรหมคุณาภรณ์), ป.อ.ปยุตโต. โพชฌงค์ พุทธวิธีเสริมสุขภาพ. กรุงเทพมหานคร:

มุลินธิธรรมทานกุศลจิต, 2558.

พานิช, ธรรมทาส. ไทยศรีวิชัย แพร่พุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: อรุณวิทยา 2533, 2556.

เพชรแก้ว, ชวน. ไชยา: แหล่งศิลปวัฒนธรรมสำคัญของภาคใต้. สุราษฎร์ธานี: ราชภัฏสุราษฎร์
ธานี, 2537.

และคณะ, ชวน เพชรแก้ว. ฐานเศรษฐกิจและทุนทางสังคมของอำเภอไชยา. สุราษฎร์ธานี:

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2556.

คณะศึกษานุศิษย์. หนังสืองานสถาปณกิจศพพระครูชยาภิวังษ์. สุราษฎร์ธานี 2522.

จิรัญญ์, จันทิพย์. "รูปแบบชุมชนและเรือนพื้นถิ่นกับการเปลี่ยนแปลง กรณีศึกษาบ้านปากซี้
เมืองหลวงพระบาง." วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง (มกราคม-เมษายน 2555).

มหาวิทย์, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย,
2514.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป,
2542.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร:

ราชบัณฑิตยสถาน, 2552.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร:

อมรินทร์ พรินติ้ง กู๊ป, 2524.

วัลลิโกดม, ศรีศักร. พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในยุคเริ่มออกของสยามประเทศ จุดกำเนิดของวัด จุดกำเนิดของ

ชุมชน [ออนไลน์], แหล่งที่มา 15 ธันวาคม 2557.

<http://www.lek-prapai.org/watch.php?id=814>.

วิชญานุโรจน์, วรินทร์. เข้าใจ เข้าถึง พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, 2554.

สันตสมบัติ, ยศ. ปรอยด์และพัฒนาการของจิตวิเคราะห์ : จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538.

สัมภาษณ์ กกรวิช ฝ่องฉวี, มัคคุเทศก์ชุมชน.

สัมภาษณ์ ชวน เพชรแก้ว, นักวิชาการท้องถิ่น.

สัมภาษณ์ ทุม นาคประทุม, ชาวบ้านพุมเรียง.

สัมภาษณ์ ธีรพันธ์ จันทร์เจริญ, นักวิชาการท้องถิ่น.

สัมภาษณ์ พระธีรศักดิ์, รักษาการเจ้าอาวาสวัดตระพังจิก.

สัมภาษณ์ พระนิคม ปัญญาวิโร, รองเจ้าอาวาสวัดพุมเรียง.

สัมภาษณ์ เมียด ทิพย์ธารักษ์, ช่างทอผ้า.

สัมภาษณ์ เมี้ยน นิลวิเศษ, ชาวบ้านพุมเรียง.

สำนักนโยบายและแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์

พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 1. กรุงเทพมหานคร: กระทรวง

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554.

Nash, Nancy. The Buddhist Perception of Nature Project. Geneva: Earl & Associates,

1987.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ทิตยาพร มิตรอุดม เกิดวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ.2532 ที่จังหวัดพิษณุโลก สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2555 ปัจจุบันทำงานเป็นสถาปนิกอิสระ และเข้าศึกษาต่อหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต ในกลุ่มวิชา ทฤษฎีและประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม) ในปีการศึกษา 2556

